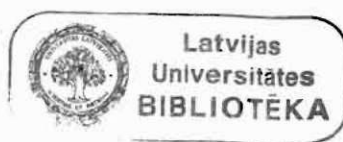

Cēsu Vēstures un mākslas muzejs

Tālis Pumpuriņš

**Latvijas valsts karoga veidošanās vēsture
(XIX gs. 70.gadi – 1923. gads)**

Promocijas darbs

+ Plešņku

Cēsis, 2003. gads

**Latvijas valsts karoga veidošanās vēsture
(XIX gs. 70. gadi – 1923. gads)**

Saturs

Ievads	4 lpp.
Avotu un historiogrāfijas apskats.....	9 lpp.
1 nodaļa. Latvijas sarkanbaltsarkanā karoga ģenēzes priekšnosacījumi (līdz 1915 gadam)	
1 1 Atskaņu hronika, kā avots latviešu nacionālo krāsu pamatojumam	30 lpp
1 2 Pirmie latviešu nacionālo krāsu meklējumi XIX gs beigās un XX gs. sākumā	37 lpp
2 nodaļa. Latviešu karoga izveide un propaganda Pirmā pasaules kara laikā.	
2 1 Latviešu strēlnieku bataljonu un pirmo nacionālo karogu veidošanās	54 lpp
2 2 Nacionālās simbolikas propaganda pēc Krievijas 1917. gada Februāra revolūcijas	76 lpp
2 3 Teorētiskie un mākslinieciskie nacionālā karoga meklējumi	92 lpp
2 4 Nacionālo krāsu izmantošana pēc lielnieku 1917. gada Oktobra apvērsuma un vācu okupācijas laikā 1918. gadā	101 lpp
3 nodaļa. Valsts karoga un nacionālo krāsu lietošanas tradīciju attīstība pēc Latvijas republikas proklamēšanas	
3 1. 1918. gada 18. novembra ietekme uz nacionālo krāsu propagandu	120 lpp
3 2. Latvijas brīvības cīņas un nacionālo krāsu lietošanas tradīciju pilnveidošanās	139 lpp
3 3. Latvijas valsts karoga krāsu popularizēšana bēgļu un nacionālo karavīru apūdnās ārpus Latvijas	175 lpp

3. 4. Karogu lietošanas tradīciju veidošanās Latvijas flotē.	189. lpp
3. 5. Latvijas valsts karogs un likumdošana.	199. lpp
Nobeigums.	207. lpp.
Avotu un literatūras saraksts.	215. lpp.

Ievads

Karogs, ģerbonis un himna vairumā valstu ir nāciju apvienojoši valsts simboli, kuru cieņas neaizskaramību aizsargā ar likumu. Necieņas izrādīšana karogam parasti tiek uzskatīta par nāciju un valsti aizvainojošu rīcību. Tautas uzticība saviem simboliem un spēja tos saglabāt cauri gadsimtiem ir savdabīga nācijas vēsturiskās pēctecības nodrošināšanas ķīla.

Latviešu nācijas veidošanās procesā XIX gadsimta 70. gados, kad pieauga tautas pašapziņa, mūsu inteliģences aprindās kā nacionālās krāsas, atsaucoties uz XIII gadsimta hronikā minēto cēsnieku karogu, sāka popularizēt sarkanbalto krāsu salikumu, bet XX gadsimta sākumā sarkanbaltsarkanās kļuva par latviešu un Latvijas karoga krāsām.

Pirmā pasaules kara rezultātā Eiropā izveidojās vairākas jaunas valstis. Tāpat kā atšķirīgi bija šo valstu ceļi uz neatkarību, atšķirīgi veidojās arī to valstiskie simboli. Ar dažādām nacionālo un valsts karoga problēmām saskārās arī Latvijas kaimiņvalstis. Igaunija par savām izvēlējās kopš 1884. gada Tērbatas igauņu studentu radīto trikoloru -- zils – melns – balts. Tās igauņu sabiedrības aprindās kopš XIX gs. 80. gadiem bija populāras un praksē akceptētas kā nacionālā karoga krāsas. Pēc Igaunijas Republikas proklamēšanas zili – melni – baltais karogs kļuva par valsts karogu, kas turpmākajos gados tika nostiprināts likumdošanā.

Arī Lietuvā bija mēģinājumi karogu atvasināt no lietuviešu studentu trikolora, ko lietoja jau XIX gs. sākumā. 1917. gadā tika aktualizēts Lietuvas lielkņazistes sarkanais karogs ar vīti – balto jātnieku auļojošā zirgā. Lai gan šis karogs netika oficiāli apstiprināts, tas kļuva par Lietuvas Republikas ģerboni. Karoga izstrādāšanai 1918. gada sākumā tika izveidota speciāla komisija, kas sastāvēja no sabiedriskā darbinieka J. Basanaviča, mākslinieka A. Žmuidžinaviča un arheologa un etnogrāfa T. Daugirda. Šī komisija piedāvāja Lietuvas karogā izmantot etnogrāfiskajos audumos biežāk sastopamās krāsas. Tādējādi Lietuvai tika īpaši izveidots valsts karogs. Dzeltēni – zaļi -- sarkano Lietuvas karogu vēlāk fiksēja valsts konstitūcijā.

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī par valsts karogu kļuva sarkanbaltsarkanais karogs, kas tika izveidots Pirmā pasaules kara laikā. Šādu karogu izveidoja atsaucoties uz Atskaņu hronikas ziņu par cēsnieku sarkanbaltsarkano karogu XIII gadsimtā. Arī pirmie nacionālo krāsu meklējumi XIX gs. beigās balstās uz šo hroniku. Tādēļ darbā tuvāk aplūkoti Atskaņu hronikas un tās tulkojumu izdevumi, kā arī uz šīs hronikas bāzes veiktie pētījumi, kas bija būtisks priekšnosacījums vēlākā valsts karoga izveidē.

Neskatoties uz to, ka nepastāvēja tiešā pēctecība starp XIII gadsimta un mūsdienu karogiem, tomēr tā sauktajā Atskaņu hronikā minētais cēsnieku karogs uzskatāms par Latvijas karoga idejisko prototipu. Meklējot pierādījumus šo karogu kontinuitātei gadu simtus senā pagātnē.

pētnieki nereti atstājuši novārtā Latvijas karoga piedzīvojumiem bagāto, bieži traģisko vēsturi XIX gs. beigās un XX gs. sākumā.

Dažādo sabiedrības procesu pilnīgākai izziņāšanai un izpratnei nozīmīgu vietu ieņem pētījumi par valsts simbolikas vēsturi. Tā ietver sevī arī valsts karoga veidošanās un attīstības procesu izpēti un ir cieši saistīta ar sabiedrības politisko un kultūras vēsturi. Ar karoga vēsturi saistītus jautājumus kā īpašu pētniecības objektu pēta vēstures palīgdisciplīna veksilloloģija (no latīņu vārda vexillum - karogs). Plašākas monogrāfijas un zinātniskus rakstus par savas valsts karogu vēsturi kopumā un atsevišķiem šīs tēmas aspektiem sarakstījuši gan dāņu, gan igauņu, gan krievu, gan vācu un arī citu valstu vēstures pētnieki. ¹ Latvijā karoga vēstures tēma līdz šim zinātniekus pievērsties dziļākiem pētījumiem nav ieinteresējusi, kaut šādi pētījumi varētu kalpot kā būtisks papildinājums sabiedrības attīstības procesu analīzei. Tā kā karoga vēstures tēma cieši saistīta ar Latvijas valstiskuma atziņu tapšanu un ataino patriotisko jūtu veidošanos un izkopšanu, tad šāda veida pētījumu rezultātiem ir kultūrvēsturiska un izglītojoša nozīme un tie ir aktuāli mūsdienās Latvijas visu tautību, sociālo slāņu un paaudžu iedzīvotājiem.

Darbā apskatīta Latvijas karoga un ar to saistīto lietošanas tradīciju vēsture no XIX gs. 70. gadiem līdz 1923. gadam. Pētījuma sākuma hronoloģisko robežu determinē intereses rašanās par nacionālajām krāsām latviešu studējošajā jaunatnē, kas, balstoties uz XIII gs. rakstīto ziņu pamata, sarkanbaltsarkanās krāsas sāka popularizēt kā nacionālās krāsas. 1923. gadā ar Valsts prezidenta izsludināto " Likumu par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu ies tāžu un karakuģu karogiem " noslēdzas Latvijas valsts karoga un no tā atvasināto karogu sistēmas izveide. Tas arī nosaka pētījuma par Latvijas valsts karoga veidošanos beigu hronoloģisko robežu.

Tēmas izvēli noteica tas, ka Latvijas vēsturiskajā literatūrā jautājums par karoga veidošanos minētajā laika posmā vēl ļoti maz pētīts. Tādēļ darba mērķis ir mēģinājums detalizētas karoga vēstures izpēte, kas balstās uz izklaidus un fragmentāri saglabātā faktoloģiskā materiāla apzināšanu. Pētījuma uzdevums ir tuvāk aplūkot Latvijas karoga ģenēzes jautājumus un izsekot karoga lietošanas tradīciju izveidei.

Apkopojoša monogrāfiska pētījuma veikšanu par karoga vēsturi Latvijā apgrūtina vairāki apstākļi. Pirmkārt, trūkst atsevišķu pētījumu par šo tēmu un metodikas problēmu risināšana iespējama tikai fragmentāri izmantojot ārvalstu pētnieku darbus, jo ļoti atšķirīga bijusi dažādu valstu karogu vēsture. Attiecībā uz Latvijas karoga vēsturi pētniecības metodika līdz šim nav izstrādāta. Otrkārt, vispirms apjomīgā avotu klāstā bija jāapzin un jāsavāc empīriskais materiāls, kā arī jāuzkrāj pieredze tā apstrādē, jo informācijas iegūšanā nebija iespējams praktiski izmantot moderno tehnoloģiju sasniegumu iespējas. Treškārt, nav vairs pieejami daudzi pirmavoti.

Daudzo bieži vien fragmentāro un pretrunīgo avotu un literatūras analīze, atlase, datu apkopošana un objektīvu secinājumu iegūšana bija iespējama tikai Latvijas karoga vēstures jeb veksilloloģijas specifiskos jautājumus pētot ciešā saistībā ar citām sociāli politiskām dzīves parādībām.

Termins “ veksilloloģija “ vēstures literatūrā ne vienmēr tiek lietots viennozīmīgi. Tradicionālā izpratnē veksilloloģija līdzīgi kā heraldika sevī ietver divas definīcijas: veksilloloģija – disciplīna, kas pēta karogus, to izcelšanās un lietošanas vēsturi.

Tajā pašā laikā tā ir arī zinātne par karogu izveidošanu, kas ietver speciālu zināšanu sistēmu par karoga atsevišķu elementu kompozicionālo novietojumu un proporcijām.

Termins “ veksilloloģija “ var tikt lietots kā atsevišķa veida karogu vēstures sistemātiska apkopošana pētījumā nozīmē . Šajā darbā tas attiecināms uz Latvijas valsts karoga vēsturi.

Veksilloloģija kā patstāvīga vēstures palīgdisciplīna izveidojusies samērā nesen – XX gs. 60. – 70. gados. Līdz tam darbi, kas veltīti karogu pētniecībai, aplūkoti, galvenokārt, kā heraldikas sastāvdaļa. Lai gan par veksilloloģijas atskaites punktu bieži min Romas konsula Gaja Marija 104. g. p. Kr. karoga (latīniski – vexillum) ieviešanas faktu, tomēr karogu un to prototipu vēsture ir daudz senāka. Liecības par karogu lietošanu sastopamas gan senajā Ķīnā, Indijā, Ēģiptē, Asīrijā. Karogu izveides un lietošanas tradīciju uzplaukums saistāms ar agrajiem viduslaikiem, kad karogus izmantoja bruņinieki. Karogos ietvēra dzimtu ģerboņu attēlu, kas veicināja arī heraldikas attīstību. Pirmās rakstītās ziņas par karogiem parādījās jau antīko autoru darbos, bet viduslaikos tika veidoti dažādu karogu aprakstu un zīmējumu apkopojumi, karogus sāka attēlot uz jūrasbraucēju kartēm. Tieši jūrasbraucēju vidū veksilloloģija guva nozīmīgu stimulu attīstībai, jo tai bija praktiska nozīme.

Veksilloloģija pēta karogus visā to daudzveidībā, sākot no to izcelšanās līdz pat mūsdienām. Kā īpašs pētniecības objekts nereti tiek aplūkots atsevišķas valsts karoga veidošanās vēsture. Tā pat kā dažādu valstu vēsture atšķiras ar savu specifiku un apjomu (hronoloģiski un teritoriāli), tā arī to karogu vēsture. Veksilloloģijā līdzīgi kā citās vēstures palīgdisciplīnās problēmas izpēte pakļauta vēstures zinātnes vispārējiem uzdevumiem un metodes ietver sevī jaunu zināšanu iegūšanas momentus, kas tālāk izmantojami vēstures zinātnē.

Karoga vēstures izpētē metode cieši saistīta ar izzināmo priekšmetu. Tās raksturu lielā mērā nosaka pētāmā objekta raksturs. Taču metode saistīta ne tikai ar pētāmā objekta īpatnībām. To determinē arī tādi faktori kā iepriekšējo pētnieku paaudžu uzkrātais faktiskais materiāls un tā zinātniskās izpētes stāvoklis.

Lai adekvāti atspoguļotu daudzpusīgo karoga vēstures attīstības procesu nepietiek ar specifiskajiem veksilloloģijas avotiem. Tādēļ karoga vēstures pētniecībai jābalstās uz daudz

plašāku avotu klāstu, kas izmantojams karoga izveidošanas vēstures procesa padziļinātā izpētē. Latvijas karoga vēstures avoti, to īpatnības un izmantošana aplūkota avotu un historiogrāfijas apskatā, kā arī lielā mērā viscaur darbā.

Rakstot Latvijas valsts karoga vēsturi, jāņem vērā, ka tā prototips ņemts no XIII gs. avota, par kuru izveidojušies jauni avoti publikāciju veidā un literatūra, kas kalpoja Latvijas karoga izveidē. Tādēļ Livonijas Atskaņu hronikas kā avota publikācijas un historiogrāfija apskatīta atsevišķā apakšnodaļā izklāstā, kas tematiski saistās ar karoga tapšanas vēstures procesu XIX gs. beigās un XX gs. sākumā.

Atsevišķā pielikumā apkopots plašs ilustratīvais materiāls, kas kā ikonogrāfiskie avoti ir sevišķi būtisks karoga vēstures izpētē. Arī daudzi dokumenti, kas raksturo karoga vēstures attīstības procesu, pilnīgi vai daļēji ievietoti pielikumā. Jāpiebilst, ka ļoti liela daļa darbā izlietoto materiālu līdz šim vēl nebija apzināta un zinātniski izmantota.

Šis zinātniskais pētījums ir pirmais mēģinājums sniegt datalizētu ieskatu par Latvijas valsts karoga veidošanās vēsturi. Pētniecības gaitā apzināti un precizēti fakti, kā arī darbā izteiktas atziņas, kas raksturo valsts karoga tapšanas procesu kopumā, gan arī ar to saistītas atsevišķas problēmas. Atziņas par šo procesu un tajā iesaistītajām personām, dažkārt atklāj nezināmas norises vai papildina esošos priekšstatus un var būt noderīgas gan turpmākos vispārīgos Latvijas vēstures pētījumos, gan detalizētos darbos par atsevišķām tēmām. Tas sniedz jaunas ierosmes, lai skatītu Latvijas karoga vēsturi citu valstu veksilloloģijas kontekstā.

Izpētes gaitā tika atrasti un iegūti daudzi lietiskie, ikonogrāfiskie un fotogrāfiskie materiāli, kā arī informācija par tiem. Tādējādi bija iespējams ne tikai atjaunot Latvijas karoga vēstures kolekciju (nodaļu) Cēsu muzejā, kas bija iznīcināta padomju varas gados, bet arī būtiski to papildināt ar unikāliem, agrāk nebijušiem eksponātiem. Izmantojot šos eksponātus bija iespējams izveidot izstādi “ Sarkanbaltsarkanās krāsas Cēsu un Latvijas vēsturē “ Cēsu muzejā 1997. gadā un izstādi “ Sarkanbaltsarkanās – Latvijas karoga krāsas “ Latvijas Republikas Saeimas namā Rīgā 2001. gadā.

Pētījumu rezultāti publicēti monogrāfijā “ Sarkanbaltsarkanās Latvijas karoga krāsas Pētījumi, atmiņas un dokumenti par Latvijas valsts karoga tapšanas vēsturi “, ² ko 2000. gadā izdeva Cēsu Vēstures un mākslas muzejs. Darba apjomīga teksta daļa un visas attēlu anotācijas grāmatā tulkotas angļu valodā, kas ļāvis to iekļaut arī citu valstu zinātniskajā apritē. Latvijas karoga vēsturei kopumā un atsevišķiem tās aspektiem veltīti vairāki raksti, kas publicēti gan zinātniskos, gan populārzinātniskos izdevumos.

Atsauces un piezīmes

- 1 Om Dannebrog jeg ved ... / Red.: Jesper Hjermind og Kristian Melgaard. – Viborg, 1995 (kopsavilkums vācu un angļu val.) – 92 lpp.; Taska Artur. Mitteid Eesti rahva sūbolitest. – Lund, 1988. – 240 lpp.; Артомонов Владимир, Соболева Надежда. Символы России. Очерки государственной символики России. – Москва, 1993. – 208 с.; Соболева Н. А. Росийская государственная символика история и современность. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 208 с.: ил.; Флаги Российской Империи и СССР в документах/ Составитель Соколов Владислав Александрович – Москва, 2001. – 636 с.; Neubecker Otfried Fahnen und Flaggen. – Leipzig, 1939. – 90 S: il.
- 2 Pumpuriņš T. Sarkanbaltsarkanās – Latvijas karoga krāsas: Pētījumi, atmiņas un dokumenti par Latvijas valsts karoga tapšanas vēsturi. – Cēsis, 2000. – 303 lpp., il. (tulkojums angļu valodā 247. - 302. lpp.)

Avotu un historiogrāfijas apskats.

1. Lietiskie un ikonogrāfiskie avoti.

Karogu vēsturē jeb veksilloloģijā, īpaši nozīmīgi ir avoti, kuri var sniegt ziņas par karogu krāsu toņiem, krāsu proporcijām un izvietojumu, kā arī par materiāliem no kā tie izgatavoti. Tādēļ kā pirmie tiek apskatīti tieši lietiskie un ikonogrāfiskie un fotogrāfiskie avoti.

Lietiskie avoti, kas būtu nepieciešami apskatāmā laika karogu pētniecībai līdz mūsu dienām, saglabājušies ļoti maz. Līdz Otrajam pasaules karam lielākā valsts karoga vēsturei veltītā krātuve bija Kara muzejs Rīgā. Karoga vēstures materiāli pastiprināti tika vākti arī Cēsu muzejā, jo latviešu sarkanbaltsarkanais karogs XIII gadsimta notikumu kontekstā pirmo reizi pieminēts saistībā ar Cēsīm. Diemžēl padomju okupācijas laikā, īpaši pēc Otrā pasaules kara, vairums priekšmetu par valsts karoga vēsturi no šo muzeju krājumiem bija jānoraksta un daudzi unikāli materiāli tika iznīcināti vai nodoti glabāšanā citiem muzejiem un arhīviem. Priekšstatu par kādreizējām muzeju kolekcijām var gūt pēc fotogrāfijām un inventāru apraksta grāmatām. Pētnieciskā darba gaitā tika atrasts un Cēsu muzejs ieguva pirmo zināmo nacionālo karogu, kuru 1916. gadā Valmierā pēc pedagoga Jāņa Lapiņa meta izgatavojusi Marianna Straumane.¹ Ne mazāk unikāls ir karogs, ko 1917. gadā Rēzeknē izgatavojuši Jelgavas zemkopības skolas pedagogi pirms tā sauktā Latgales latviešu kongresa. Tas tagad atrodas privātpersonu īpašumā.² Karogu izveides un lietošanas tradīciju izpratnei nozīmīgs ir Pirmo vispārējo latviešu dziesmu svētku “Līgo” karogs, kas izšūts 1873. gadā un tagad glabājas Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā.³ Pie lietiskajiem avotiem vēl jāmin ar karoga attēliem rotāti trauki, kas atspoguļo nacionālās simbolikas popularizēšanas veidu Latvijas valsts pirmajos gados.⁴ Tāpat šeit jāpiemin faleristikas materiāls, īpaši armijas formas tērpu cepuru nozīmes – kokardes, kas bija visizplatītākais nacionālo krāsu popularizēšanas veids⁵ brīvības cīņu laikā (1918 – 1920).

Pēc nozīmes otra svarīgākā avotu grupa, kas dod vizuālu priekšstatu par karogiem, ir *ikonogrāfiskais* materiāls. Tas saglabājies oriģinālzīmējumu vai tipogrāfiski pavairotu iespieddarbu un fotomateriālu veidā. Arī šīs avotu grupas materiāli padomju okupācijas laikā varas iestāžu uztverē bija ideoloģiski kaitīgi un tādēļ tie muzejos bija paredzēti iznīcināšanai. Trešā atmoda deva iespēju muzejiem papildināt krājumus ar daudziem nacionālās simbolikas vēstures materiāliem, ko iedzīvotāji bieži bija saglabājuši ar lielu risku.

Sevišķi nozīmīgi Latvijas karoga vēstures izpētē bija materiāli, kurus 1997. gadā Cēsu muzejam nodeva Erna Berkholce (1904 – 2001). Viņa tūlīt pēc Otrā pasaules kara strādājusi par Cēsu muzeja zinātnisko līdzstrādnieci un bijusi arī pie karoga vēstures materiālu izslēgšanas no

muzeja krājuma. Iznīcināšanai paredzētos materiālus viņa paņēmusi uz māju un saglabājusi. Diemžēl, arī viņai nebija izdevies paglābt visus iznīcībai lemtos eksponātus. Taču starp muzejam atdotajiem materiāliem, kas, galvenokārt, sastāv no studentu vienotnes "Līdums" 1933. gada dāvinājuma Cēsu muzejam, ir daudzi unikāli eksponāti, kas nozīmīgi Latvijas karoga vēsturei.⁶ J. Lapiņa, A. Cīruļa, J. Rieksta, O. Grosvalda karoga meti dod iespēju izsekot karoga sarkanās krāsas toņa un svītru platuma proporciju izmaiņām. Cēsu muzejā atjaunotā karoga vēstures kolekcijā, kur Latvijā vispilnīgāk sakopoti karoga vēstures materiāli, iespējams izsekot arī V. Tones, B. Dzeņa, K. Baltgaila un citu mākslinieku devumam karoga izveides un popularizēšanas jomā.

Neliels, tomēr tēmas izpētei vērtīgs karogu oriģinālmetu kopoījums atrasts, Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Tur Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā glabājas Latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komitejas priekšsēdētāja biedra Gustava Ķempeļa fonds, kurā ir arī pieci karoga meti.⁷ Savukārt, Latvijas valsts arhīvā ir iesiets strēlnieku bataljonu nerealizēto karogu metu kopoījums, kas bijuši iesniegti Organizācijas komitejas rīkotajam konkursam.⁸ Šajos kopoījumos atrodami meti, kas liecina par mēģinājumiem nacionālās krāsas iekļaut jau strēlnieku karogos. Dažus šīs grupas avotus, kas vairāk raksturo sarkanbaltsarkano krāsu izplatību armijas aprindās Latvijas brīvības cīņu laikā (1918. – 1920.), izdevies atrast Latvijas Valsts vēstures arhīvā. Vidzemes divīzijas pārvaldes fondā saglabāti Ziemeļlatvijas brigādes virspavēlnieka J. Zemītāna 1919. gada sākumā zīmētie uzpleči un kokardes.⁹ Par to, kā nacionālās krāsas ar formu tērpu popularizēja latviešu karaspēks Tālajos Austrumos, var spriest pēc Imantas pulka fondā iekļautajiem zīmējumiem.¹⁰

Tēmas izpētei vairāki nozīmīgi ikonogrāfiska rakstura materiāli atrodas privātpersonu īpašumā.¹¹

Pie apskatāmās grupas avotiem jāatzīmē bagātīgi ilustrētais Imantas pulka rokrakstu žurnāls "Kaija", ko pulka karavīri sagatavoja mājupceļā no Vladivostokas uz Latviju. 1922. gadā Rīgā šie materiāli tika rediģēti un publicēti vienkopus krājumā "Kaija".¹² Krājumā ir vairāki attēli ar Latvijas karogu, kurus zīmējuši Imantas pulkā dienējošie mākslinieki.

Avotu raksturs ir arī Kārļa Dzirkļa zīmējumiem, kas ievietoti viņa 1936. gada izdotajā grāmatā "Latvijas karoga vēsture".¹³ Diemžēl, karogu rekonstrukcijās autors bieži tos ļoti brīvi interpretējis, tādējādi mazinot šo avotu ticamību un zinātnisko vērtību.

Pie apskatāmās grupas ikonogrāfiskajiem materiāliem vēl jāmin "Latvijas karogu zīmējumi", kas kā pielikums pie "Likuma par Latvijas valsts tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu un karakuģu karogiem" publicēts "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumā" 1923. gada 16. martā.¹⁴ Krāsainajos attēlos var gūt priekšstatu par septiņpadsmit ar likumu

apstiprināto karogu izskatu. Pēc šiem attēliem var spriest par valsts karoga un no tā atvasināto karogu sistēmas izveidi un Latvijas veksilloģijas līmeni šajā jomā.

Tēmas zinātniskai izpētei sevišķi nozīmīgi bija pie ikonogrāfiskiem avotiem pieskaitāmie fotogrāfiskie materiāli. Fotogrāfijās (arī fotoplatēs un filmās) saglabāta informācija par daudziem iznīcinātiem vai citādi zudušiem lietiskajiem un ikonogrāfiskajiem avotiem, bet par tiem, kas nonākuši līdz mūsdienām, tās sniedz papildus ziņas. Diemžēl, XIX gs. beigās un XX gs. sākuma fotogrāfijas, vizuālo informāciju sniedz melnbaltā veidā. Līdz ar to izpētes tēmā, kur runa ir par karoga krāsu toņiem, pēc fotogrāfijām nevar gūt nepieciešamo atbildi.¹⁵ Fotogrāfijas kā avots ļoti nozīmīgas bija pētīt karoga apskatāmā laika posma lietošanas tradīcijas.

Fotogrāfijās fiksēti arī ievērojamākie karoga izveides un popularizēšanas procesa dalībnieki.

Latvijas muzeju, arhīvu, bibliotēku un privātpersonu krājumos glabājas apjomīgs fotomateriālu klāsts, kas pamatā gan attiecas uz citām problēmām, bet tajos cita starpā atrodami materiāli par Latvijas karoga vēsturi. To atrašana ir ilgstošs un darbietilpīgs process ar ļoti augstu nejausības procentu, tomēr bieži šādi atrasti izpētes tēmai nozīmīgi materiāli. Jāņem vērā, ka arī fotogrāfijas, kurās redzama nacionālā un valsts simbolika, padomju okupācijas laikā bieži bija paredzētas iznīcināt. Tādēļ muzejos un citās krātuvēs, kur centās tās saglabāt, kartotēkās un cita veida uzziņas materiālos bieži vien nebija pieminēts, ka fotogrāfijā redzams karogs. Nereti, lai atrastu tēmai noderīgu materiālu, nācās pārskatīt vairākus tūkstošus fotogrāfiju un fotonegatīvu kontaktkopiju.

Darbā izmantoto fotogrāfisko avotu nozīmīgākā un apjomīgākā daļa koncentrēta Latvijas Kara muzejā un Latvijas Vēstures muzejā, jo šajās krātuvēs saglabāts 1941. gadā likvidētā Kara muzeja krājuma materiāli. Atjaunotajā Latvijas Kara muzejā atrodas liels skaits fotonegatīvu, daļa albumu ar fotogrāfijām, kurās arī fiksēti Kara muzeja eksponāti, un fotomateriālu reģistrācijas grāmatas. Savukārt, Latvijas Vēstures muzejā glabājas vairāki Kara muzeja albumi, kuros atrodamas arī kontaktkopijas. Tās savulaik izgatavotas no Kara muzejā esošajiem fotonegatīviem, kas nereti līdz mūsu dienām nav vairs saglabājušies.

Neliels, bet izpētes tēmai ļoti būtisks fotodokumentu klāsts, ko 1933. gadā no Kara muzeja kolekcijas materiāliem izgatavoja studentu vienotne " Līdums ", atrodas Cēsu muzejā. Šos fotodokumentus kopā ar iepriekš jau minētiem ikonogrāfiskiem materiāliem, studentu vienotne " Līdums " bija dāvinājusi Cēsu muzejam un padomju laikā no iznīcināšanas tos paglābusi muzeja zinātniskā līdzstrādniece I. Berkholce.

Vairākos gadījumos fotogrāfijas vai tajās attēloto bija iespējams identificēt, apkopojot un analizējot pieminētos avotus, kā vienotu fotodokumentu kompleksu.

Pieminētajos muzejos atrodami arī citi nozīmīgi fotodokumenti, kas nav saistīti ar bijušā Kara muzeja kolekciju. Caurskatot ļoti apjomīgo fotogrāfisko avotu klāstu, tēmas izpētei vērtīgi materiāli atrasti arī Latvijas Valsts kino foto fonu dokumentu arhīvā, Latvijas Valsts arhīvā, Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā, Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā (no 2001. g. - Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs), Valmieras novadpētniecības muzejā, kā arī privātarhīvos.

Darbā tika izmantotas arī publicētas fotoreprodukcijas, kas šeit kvalificētas kā ikonogrāfiskie avoti. Karoga vēstures izpētei daudzi vērtīgi fotoattēli publicēti “ Ilustrētajā Žurnālā “¹⁶, kas sāka iznākt 1920. gadā. Dažkārt arī citos izdevumos reproducētie attēli ir vienīgais veids kā attiecīgais avots ir saglabājies līdz mūsu dienām.

2. Npublicētie rakstītie avoti

Darba tapšanas gaitā tika izmantots pēc iespējas apjomīgāks avotu klāsts, kas reti tieši bija saistīts ar Latvijas karoga vēstures problemātiku, bet biežāk attiecās uz citu tēmu un tikai pakārtoti saistāms ar pētāmās tēmas jautājumiem. Tēmas izpētei nozīmīgi atradumi autoram laika gaitā gadījušies arī nejauši, strādājot pie citām Latvijas vēstures tēmām.

Par pētniecības tēmai sevišķi nozīmīgiem, ja ne pašiem nozīmīgākiem, npublicētajiem avotiem jāuzskata Kara muzeja (1916. – 1941.) un Cēsu muzeja inventāra jeb kā mūsdienās dēvē. krājuma uzskaites grāmatas, kurās reģistrēti muzeja krājuma materiāli līdz XX gs. 40 tiem gadiem. Darba sagatavošanas laikā šīs inventāra grāmatas glabājās Latvijas Kara muzejā¹⁷, Latvijas Vēstures muzejā¹⁸ un Cēsu muzejā¹⁹. Pēc Kara muzeja likvidācijas 1941. gadā tā inventāra grāmatas nonākušas Latvijas Vēstures muzejā. Pēc divos apjomīgos sējumos veiktajiem ierakstiem var gūt priekšstatu par Kara muzeja kādreizējām unikālajām kolekcijām, tai skaitā, par karoga vēstures materiāliem. Atjaunotajā Latvijas Kara muzejā atrodas trīs sējumi, kuros reģistrēti un anotēti vairāk nekā 11 tūkstoši muzeja fotonegatīvi. Arī Cēsu muzeja inventāru grāmatas satur Latvijas karoga vēstures izpētei nozīmīgu informāciju. Iepriekšminēto muzeju inventāra grāmatas deva iespēju identificēt vai būtiski papildināt ziņas par līdz mūsdienām saglabātajiem lietiskajiem un ikonogrāfiskajiem un fotogrāfiskajiem avotiem. Daudzos gadījumos, kad pats priekšmets vai fotogrāfija (fotonegatīvs) iznīcināts vai to nav izdevies atrast, inventāra grāmatu ieraksti bija vienīgā liecība. Bez šo grāmatu izmantošanas karoga vēstures izpētes process daudzos gadījumos nonāktu strupceļā vai arī secinājumi būtu jāzīdara uz mazākas ticamības avotu bāzes. Izceļot šo avotu vērtību, tomēr jāatzīmē, ka ne visi

ieraksti ir pietiekami kvalitatīvi, jo, dažkārt, Kara muzejs priekšmetu reģistrēšanas darbā izmantoja karavīrus, kas nepārzināja šī darba specifiku. Arī Cēsu muzeja inventāra grāmatu ieraksti ne vienmēr ir padziļinātai pētniecībai pietiekami informatīvi bagāti. Jāpiebilst, ka iepriekšminētajos muzejos atrodams arī avotu materiāls, kas iegūts pēc Otrā pasaules kara. Karoga vēsturei nozīmīgu materiālu kopojumu Cēsu muzejam 1995. gadā uzdāvināja ASV dzīvojošais Latvijas karoga pētnieks Kārlis Dzirkalis.²⁰ Starp šiem materiāliem ir arī viņa sarakste ar Latvijas valsts simbolikas tapšanas procesa līdzdalībniekiem.

Darbā aplūkojamā hronoloģiskā posma npublicētie dokumenti koncentrēti Latvijas Valsts vēstures arhīvā (LVVA). Diemžēl, izpētes tēmai noderīgi avoti, tikai retos gadījumos bija atrodami kompakti vienā lietā, nemaz nerunājot par atsevišķiem fondiem.

Nozīmīgas liecības par latviešu nacionālo krāsu ģenēzes pirmsākumiem atrodas studentu korporācijas "Lettonia" fondā²¹. Tā kā "Lettonia" izveidojās uz Tērbatas latviešu literāro vakaru pamatiem, tad šeit arī savākti materiāli par tās pirmsākumiem. Arhīvā esošie dokumenti apkopoti, galvenokārt, šī gadsimta divdesmitajos gados, kad veikti darbi korporācijai veltītā albuma sagatavošanai. Daudzi "Lettonias" vēsturei nozīmīgi dokumenti bija gājuši zudumā pēc Pirmā pasaules kara revolucionāro juku laikā. Šos robus vēstures apkopotāji centās aizpildīt ar atmiņām, bet lielākā daļa "vakarnieku" bija jau miruši un tie nedaudzie, kuri atcerējās savu jaunību, bija krietni gados. Par literārajiem vakariem norakstos saglabājušies "Piezīmējumi" par to, kas no 1870. gada līdz 1879. gadam tajos darīts. Šajās regulāri rakstītajās piezīmēs atrodami katra vakara runātāji un viņu runu tēmas, dažkārt mazliet plašāk atspoguļots teiktā saturs. Pirms katra semestra sniegts arī dalībnieku saraksts. Savukārt literāro vakaru protokolos, kas saglabājušies tulkotos norakstos, vairāk vērības piegriezts "vakarnieku" sadzīvei. Diemžēl šie protokoli ir tikai sākot ar 1875. gadu. Jāatzīst, ka arhīva materiāli, uz kuriem balstoties tika rakstīta korporācijas vēsture, ir pretrunīgi, īpaši par nacionālo krāsu izmantošanu.

Vairākos arhīva fondos bija rodamas ziņas par nacionālā karoga krāsu lietošanu bruņotajos spēkos. Šāda rakstura avoti atrasti Kara ministrijas sekretariāta²², Vidzemes divīzijas parvaldes²³, Kara vēstures komisijas²⁴ un citos fondos. Imantas pulka dokumentu fondā²⁵ atrodami materiāli, kas atspoguļo arī Latvijas Jaunekļu kristīgās savienības (YMCA) un Sibīrijas un Urālu Latviešu nacionālās padomes darbību Latvijas karoga popularizēšanā. Nereti arhīva fondos atrodami materiāli, kas gan tieši neattiecas uz pētāmo tēmu, bet papildina ziņas par apstākļiem, kādos tika lietota nacionālā simbolika.

Valsts karoga likumdošanas jautājumu labākai izpratnei skaitliski maz, bet nozīmīgi dokumenti saglabāti Latvijas Satversmes sapulces²⁶ un Ministru kabineta un valsts kancelejas²⁷ fondos. Šo

institūciju protokoli papildina ziņas par Satversmes komisijas Heraldiskās apakškomisijas un Ministru kabineta darbību saistībā ar Latvijas valsts karoga likumdošanu.

Dažas tēmas izpētei interesantas un nozīmīgas liecības atrastas arī starp npublicētajiem avotiem, kas glabājas Latvijas Valsts arhīvā, citās dokumentu krātuvēs un muzejos, kā arī privātpersonu īpašumā.

3. Publicētie avoti

3.1. Likumdošanas dokumenti.

Šīs grupas avoti pētāmajā tēmā attiecināmi tikai uz laika posmu pēc Latvijas valsts proklamēšanas 1918. gada 18. novembrī. Pirmie likumdošanas dokumenti saistībā ar valsts karogu, bija Iekšlietu ministrijas un Apsardzības ministrijas pavēles un rīkojumi, kas 1918. un 1919. gadā publicēti valdības oficiālajos izdevumos: "Pagaidu Valdības Vēstnesis", "Latvijas Sargs" un "Valdības Vēstnesis"²⁸. Vēlākiem ar valsts simboliku saistītiem likumiem un to pieņemšanai likumdošanas iestādēs bija iespējams izsekot pēc Latvijas Satversmes sapulces un Saeimas stenogrammu publikācijām, kas iznāca atsevišķos krājumos.²⁹ "Likums par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu un karakuģu karogiem", ko 1923. gada 20. janvārī izsludināja Valsts prezidents J. Čakste publicēts "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumā" 1923. gada 1. burtnīcā³⁰, kam vēlāk kā pielikums iznāca Valstspapīru spiestuvē iespiests "Latvijas karogu zīmējumi".³¹ Šis Likums un zīmējumi liecina par Latvijas valsts karoga un no tā atvasināto karogu sistēmas izveidi.

3.2. Periodiskā prese

Latviešu karoga vēstures izpētē kā nozīmīgs, bieži vien vienīgais, avots jāaplūko periodiskā prese. Jāatzīmē, ka ne visā darba hronoloģiskā posmā preses loma bijusi vienādi nozīmīga. Tā atspoguļo arī Latvijas karoga tapšanas un tradīciju izveides nevienmērīgo gaitu.

Latviešu karoga veidošanās pirmsākumu izpētē, galvenokārt par Dziesmu svētkiem, nozīmīgu informāciju satur laikraksts "Baltijas Vēstnesis".³² Tēmas izpētē izmantots arī populārais mēnešraksts "Austrums".³³

Visvairāk un arī daudzpusīgāk kā avots preses izdevumi izmantoti pētot karoga veidošanās procesus un tradīcijas laika posmā no 1915. gada līdz 1920. gadam. Praktiski caurskatīti lielākā daļa šī laika latviešu preses izdevumu.³⁴ Attiecīgā laika vācu un krievu presē pētāmās problēmas skartas ļoti retos gadījumos.³⁵ Ja līdz 1920. gadam preses materiālos meklēta un pēta visa

iespējamā informācija, tad vēlākā laika posmā tā atlasīta, galvenokārt, kādas problēmas papildus aplūkošanai no cita rakursa. Lai gan lielākā daļa materiālu par Latvijas karogu publicēta pilsonisko aprindu viedokli atspoguļojošos preses izdevumos, tomēr nereti pētāmai tēmai būtiska informācija atrasta arī citu politisko novirzienu pārstāvošajā presē.

Nemot vērā, ka par daudziem pētāmo problēmu aspektiem ir saglabāties nepilnīgs cita veida avotu materiāls, bet par dažiem cita informācija nemaz nav, presei bieži bijusi izšķirošā loma karoga vēstures izpētē. Bieži vien tēmai nozīmīgas ziņas publicētas ne tikai plašākos preses materiālos, bet darbietilpīgā procesā tās atrastas laikrakstu īsziņu vai sludinājumu sadaļās.

Polemikas un atsevišķi raksti par latviešu karogu, kas Pirmā pasaules kara laikā aizsākās presē, veicināja vienota uzskata izveidi šajā jautājumā divdesmito gadu sākumā. Īpaši jāuzsver šā laika preses loma karoga popularizēšanā. Tā neaprobežojās tikai ar polemiku, kas norisinājās atsevišķu preses izdevumu slejās, bet nozīmīgas bija arī informatīva rakstura ziņas par sarkanbaltsarkano krāsu lietošanu, jo laikraksti toreiz bija gandrīz vienīgie masu saziņas līdzekļi. Nacionālo krāsu popularizētāji bija daudzi talantīgi latviešu dzejnieki un rakstnieki, kuri piedalījās preses veidošanā. Viņu emocionālajai dzejai un aprakstiem nereti bija ļoti iedarbīgs spēks, kas ietekmēja laikabiedru uzskatus.

Kaut gan apjomīgajā caurskatītās periodiskās preses izdevumu klāstā karoga vēstures izpētei noderīgiem materiāliem ir sporādisks raksturs un tie aplūkoti darba izklāstā, tomēr nepieciešams raksturot vismaz tos izdevumus, kas karogam veltījuši plašākas publikācijas.

Ar vairāku nozīmīgu rakstu kopu, kas vērtējama kā polemika par latviešu karogu, atzīmējams dienas laikraksts "Līdums"³⁶, kura redakcija Pirmā pasaules kara laikā no Rīgas bija pārcēlusies uz Valku. Laikraksta redakcijas vadību kopš 1915. gada bija uzņēmis O. Nonācs. Līdzstrādnieku vidū bija rakstnieki A. Austrīņš un P. Rozītis, kā arī pirmā zināmā nacionālā karoga autors J. Lapiņš. Ar 1917. gada maiju "Līdums" kļuva par Latviešu Zemnieku savienības laikrakstu. 1917. gadā "Līdumā" publicētas arī daudzas informatīva rakstura ziņas par karoga lietošanas gadījumiem. O. Nonāca redakcijā "Līdums" izturējās kritiski pret vācu okupācijas režīmu 1918. gadā un cenzūras apstākļos iespēju robežās iestājās par latviešu tautas pašnoteikšanās tiesībām.

Interesantus materiālus par Latvijas vēstures jautājumiem Pirmā pasaules kara laikā publicēja Rīgā iznākošais laikraksts "Rīgas Ziņas".³⁷ Šī laikraksta redakcijā darbojās žurnālisti Līgotņu Jēkabs un Ā. Dobelis, kuri vēlāk bija 1917. gadā dibinātās Latviešu Pagaidu nacionālās padomes darbinieki. Laikraksts iznāca kā "Dzimtenes Vēstneša" rīta izdevums. 1915. gadā laikrakstā ievietots J. Krieviņa - Lietgalieša raksts par latviešu sarkanbaltsarkano karogu.

Latviešu vidū ievērojamu tirāžu (63000 – 75000) sasniegušais dienas laikraksts “ Dzimtenes Vēstnesis ”³⁸, kopš 1915. gada rudens tika izdots Pleskavā. Pieredzējušā redaktora Āronu Matīsa vadībā žurnāla redakcijā strādāja daudzi latviešu kultūras un sabiedriskie darbinieki, kuri līdzdarbojušies latviešu karoga popularizēšanā. 1917. gadā šinī laikrakstā publicēts O. Voita raksts “ Latvieši, neaizmirstat sava krāsas ”.

Divas reizes nedēļā Maskavā iznākošais laikraksts “ Dzimtenes Atbalss ”³⁹ bija izdevums, kurā daudz diskutēts par Latvijas valstiskās neatkarības jautājumiem. Redakcijā, kuru vadīja J. Bankavs, darbojās L. Laicens, K. Upītis, V. Eglītis, A. Ķeniņš, P. Dāle u. c. Ne tikai redakcijas locekļu publikācijās, bet arī laikraksta līdzstrādnieku rakstos rodamas ziņas, kas nozīmīgas Latvijas karoga vēstures izpratnei.

Ar pāris nelielām publikācijām Latvijas karoga problemātikai pievērsies laikraksts “ Brīvais Strēlnieks ”⁴⁰, ko 1917. gada aprīlī sāka izdot Latviešu strēlnieku pulku deputātu padomes Izpildu komiteja. Sešas reizes nedēļā 7500 – 22000 eksemplāru tirāžā izdotais laikraksts kopš 1917. gada maija beigām kļuva par izdevumu, kas latviešu strēlnieku vidē popularizēja lielniecisma idejas. Laikraksta redkolēģiju vadīja K. Ozoliņš – Tomass.

Karoga vēsturei nozīmīgi materiāli atrodami arī latgalešu presē. F. Kempa Latgales Tautas komiteja, kas bija pret Latgales apvienošanos ar pārējo Latviju, 1917. gadā Petrogradā izdeva nedēļas laikrakstu “ Liaužu Bolss ”.⁴¹ 1917. gadā iznāca 16 laikraksta numuri.

1917. gada vasarā K. Skalbe Rīgā izdeva paša rediģētā literārā laikraksta “ Laiks ”⁴² divus numurus. Redakcijā strādāja arī J. Akuraters, F. Bārda, K. Krūza, K. Štrāls un E. Virza. Žurnālā ievietotās J. Akuratera publikācijas papildina ziņas par sabiedriski politiskajiem procesiem Latvijā 1917. gada pavasarī.

Pie preses izdevumiem, kas pievērsušies latviešu karoga tēmai pirms Latvijas valsts proklamēšanas, atzīmējams Bostonā izdotais vecākais latviešu laikraksts Amerikā “ Amerikas Vēstnesis ”⁴³, kas iznāca 2 reizes mēnesī. Laikrakstu rediģēja latviešu sabiedriskais darbinieks I. Siebergs, kurš Amerikā bija iecēlojis XIX gs. beigās. Viņa vadītais laikraksts simpatizēja Latvijas neatkarības centieniem un 1918. gadā vairākos “ Amerikas Vēstneša ” numuros bija materiāli par latviešu karogu. Lai gan laikrakstā tika diskutēts par studentu korporācijas “ Letonia ” krāsām, tomēr šīs publikācijas iekļaujas Latvijas karoga izveides kontekstā.

Periodiskai preseī kā karoga vēstures izpētes avotam nozīmīga loma bijusi arī aplūkojot laiku pēc Latvijas valsts proklamēšanas 1918. gada novembrī. Taču tāpat kā iepriekšējā perioda izdevumos publicētā informācija sīkāk apskatīta darba izklāstā, bet šajā avotu apskatā īsi raksturoti izpētes tēmai nozīmīgākie preses izdevumi.

Dažas dienas pirms valsts proklamēšanas A. Benjamiņa redakcijā Rīgā atsāka iznākt vācu okupācijas laikā neizdots dienas laikraksts "Jaunākās Ziņas".⁴⁴ Gan 1918. gada nogalē, gan 1919. gadā laikraksta numuros ir publikācijas par sarkanbaltsarkanā karoga lietošanu Rīgā un citviet Latvijā. Laikraksta līdzstrādnieku vidū bija daudzi pazīstami latviešu literatūras darbinieki. "Jaunākās Ziņas" pirmpublicāciju piedzīvoja daudzas K. Skalbes esejas ar nosaukumu "Mazās piezīmes".

Gandrīz vienlaikus ar "Jaunākajām Ziņām" Rīgā atsāka iznākt savulaik populārais dienas laikraksts "Baltijas Vēstnesis"⁴⁵, kuru pēc Latvijas proklamēšanas rediģēja pieredzējušais žurnālists J. Akmens.

Par notikumiem Vidzemē 1918. gada beigās vispilnīgākā informācija gūstama pēc jau pieminētā O. Nonāca rediģētā "Līdzuma". O. Nonācs bija Latviešu Zemnieku savienības delegāts Tautas Padomē.

Savukārt "Kurzemes Vārds"⁴⁶ plaši atspoguļoja Latvijas tapšanas laika notikumus Liepājā un Dienvidkurzemē. E. Laudāma rediģētais "Kurzemes Vārds" bija nozīmīgākais Liepājas pilsonisko aprindu dienas laikraksts 1918. gada beigās un 1919. gada sākumā.

1919. gada janvārī, kad Latvijas Pagaidu valdība pārcēlās uz Liepāju, tur sāka iznākt laikraksts "Latvijas Sargs".⁴⁷ Laikraksta izdošanu uzsāka žurnālisti Jānis Bankavs, brāļi Arturs un Roberts Kroderi. Redakcijā darbojās arī dzejnieki J. Akuraters un E. Virza. "Latvijas Sargs" 1919. gada pirmajā pusē bija ne tikai vairāklasitais pilsonisko aprindu laikraksts Kurzemē, bet faktiski tas bija arī valdības oficiozs. Laikrakstā informācija par Latvijas karogu rodama ne tikai publicistikā un dzejā, bet arī valdības oficiālajos materiālos. Arī vēlāko gadu "Latvijas Sarga" numuros dažkārt atrodamas kara vēsturei nozīmīgas publikācijas.

Par valdības oficiozu Ziemeļlatvijā faktiski kļuva laikraksts "Tautas Balss"⁴⁸, ko Valkā sāka izdot 1919. gada aprīlī. Laikraksta redakciju sakotnēji vadīja O. Nonācs, bet no 1919. gada jūlija beigām – rakstnieks Jēkabs Janševskis. Laikraksta līdzstrādnieku vidū bija arī dzejnieks E. Virza un žurnālists J. Porietis. Laikrakstā, kas konsekventi ieturēja pretlīdzsvaru, bet pēc Liepājas puča arī pretvācisku virzienu, nereti rodami materiāli, kas attiecas uz Latvijas kara vēsturi. 1919. gada oktobrī "Tautas Balss" pievienoja Rīgā iznākošajam Latviešu Zemnieku savienības laikrakstam "Brīvā Zeme"⁴⁹, ko sāka izdot augustā. Arī "Brīvā Zeme" atrodami atsevišķi materiāli par Latvijas karogu, īpaši tas attiecas uz Latvijas Brīvības cīņu laiku 1919. gada nogalē un 1920. gada sākumā.

1919. gada augustā Latvijas Pagaidu valdība Rīgā sāka izdot savu oficiālo laikrakstu "Valdības Vēstnesis"⁵⁰. Tā redaktors bija O. Nonācs, bet ar septembri faktiskais redaktors bija Ādams Maiss. Redakcijā strādāja arī rakstnieks J. Janševskis. Informācija par Latvijas karogu

laikrakstā sastopama ne tikai dokumentu publikācijās, bet arī reportāžās un citos materiālos.

Valdības Vēstnesis “ uzskatāms par 1918. gada decembrī tikai četrus numurus piedzīvojušā Pagaidu Valdības Vēstneša “⁵¹ darba turpinātāju.

Atsevišķas karoga vēsturei nozīmīgas publikācijas un informatīva rakstura ziņas atrodamas arī citos šī laika galvaspilsētas un provinces preses izdevumos, taču kā jau iepriekš minēts tās aplūkotas darba pamatnodaļās.

Pie iepriekš aplūkotā periodiskās preses izdevumu apskata, kas galvenokārt atspoguļo latviešu pilsonisko aprindu viedokli, jāpiemin arī lielinieku un vācu konservatīvo aprindu laikraksti, kuros rasta informācija Latvijas karoga vēsturei

Ar izteikti negatīvu attieksmi pret jauno Latvijas valsti un tās karogu iezīmējas Valkas strādnieku, strēlnieku un bezzemnieku padomes laikraksta “ Sarkanais Karogs “⁵² publikācijas. Šis lielinieku laikraksts Valkā sāka iznākt 1918. gada 22. novembrī

Ironija un nelabvēlība caurauž arī vācbaltu Rīgas konservatīvā laikraksta “ Rigasche Zeitung “⁵³ rakstus, kuros atspoguļota Latvijas valsts proklamēšana un valdības darba uzsākšana 1918. gada novembrī. Izsmieklam laikraksta slejās tika pakļauti arī valsts himna un karogs. Dažus no šiem rakstiem pilnībā vai pārstāstā pārpublicēja latviešu dienas prese, lai iepazīstinātu savus lasītājus ar Latvijas valsts nelabvēļu viedokli.

Preses izdevumi ir bijuši visoperatīvākie un bieži vispilnīgākie arī likumdošanas procesa atspoguļošanā. Arī dažādi informatīva rakstura paziņojumi atrodami gandrīz tikai presē. Tapat kā presei, kas iznāca karoga tapšanas laikā, avota loma ir arī tiem laikrakstiem un žurnāliem, kas informāciju par karogu publicēja divdesmitajos un trīsdesmitajos gados.⁵⁴ Pētījumā, galvenokārt, izmantoti tie izdevumi, kas publicējuši atmiņas par Latvijas karoga tapšanu. Dažkārt, šī laika preses izdevumu publikācijās jaušamas vēstures literatūras iezīmes un šie darbi minēti historiogrāfijas apskatā

Avotu raksturs ir arī atsevišķām preses publikācijām, kas iznākušas jau pēc Otrā pasaules kara gan Latvijā, gan ārpus tās. Neskatoties uz to, ka preses kā avota informācija bieži vien ir robežota un vienpusīga, kopumā tā ir devusi lielu daudzumu faktu. Tas saistībā ar citiem avotiem devis iespēju no jauna būtiski apzināt un skaidrot Latvijas karoga tapšanas un tradīciju izveides vēstures kopainu

3.3. Narratīvie avoti

Ar karoga izveidi un lietošanu saistīti jautājumi attēloti gan atmiņu publikācijās, gan literatūras un zinātniskajos izdevumos. Tēmas izpētē kā avots izmantots pēc iespējas plašs

narratīvo avotu klāsts. Izmantotajos darbos karoga vēstures jautājumi bieži vien tikai pieminēti, jo autoru uzmanības centrā ir bijušas izvirzītas citas problēmas. Dažkārt izmantotiem darbiem piemīt duālistiskas iezīmes – tie ir gan kā avots, gan arī kā historiogrāfija. Tā kā lielākoties karoga vēstures izpētē tiem bijusi avotu nozīme, tad arī aplūkoji avotu apskatā. Atsevišķi sīkāk negrupējot narratīvos avotus, publikācijas apskatītas atbilstoši zinātniskajā darbā aplūkojamo tēmu hronoloģiskā secībā.

Gan atsevišķām atmiņu publikācijām, gan literatūrai, kurās tās izmantotas, ir visi atmiņām kā vēstures avotiem piemītošie trūkumi. Par vienu un to pašu notikumu autoriem varēja būt katram savs viedoklis un atšķirīgs notikumu traktējums. Tādēļ minētajiem faktiem pēc iespējas mēģināts rast arī citu ticamāku avotu apstiprinājums.

Narratīvo avotu apskatā aplūkoji nozīmīgākie avoti, kas dod priekšstatu par līdzīga veida avotu izmantošanu karoga vēstures pētniecībā.

Tērbatas latviešu studentu vide, kurā XIX gs. 70. gados norisēja nacionālo krāsu pirmie meklējumi, aprakstīta šo notikumu līdzdalībnieka mācītāja Kārļa Kundziņa seniora monogrāfijā "Kronvaldu Atis" ⁵⁵ un mūža nogalē sarakstītajā atmiņu grāmatā ⁵⁶.

Pirmās publikācijas, kurās minēts sarkanbalto krāsu lietojums XIX gs. beigās, saistās ar pirmajiem vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem. Par to jau 1873. gadā rakstīja Rihards Tomsons ⁵⁷, kā arī sniegtas ziņas Rīgas Latviešu biedrības pirmai desmitgadei veltītajā krājumā, kas izdots 1878. gadā ⁵⁸. Spilgtas liecības par "Līgo" karogu un Pirmajiem vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem, tiesa gan apmēram pēc piecdesmit gadiem, sniedzis Matīss Kaudzīte savā atmiņu grāmatā, kas iznāca 1924. gadā. ⁵⁹

Tautiskā atmodas laiku dzejnieku Ausekļa un Andreja Pumpura darbu sarkanbalto karogu problemātikas apzināšanā izmantoti šo autoru XX gs. pirmajā pusē izdotie rakstu kopojumi, kuros ir arī sastādītāju komentāri un publicēto darbu varianti ⁶⁰.

Ziņas par studentu līdzdalības lomu nacionālo krāsu popularizēšanā gūstamas arī no korporācijām "Lettonia" (Tērbata) ⁶¹ un "Selonija" (Rīga) veltītajiem darbiem ⁶², kā arī A. Kumja studentu biedrības "Austrums" (Maskava) vēstures apkopojuma ⁶³.

Par latviešu strēlnieku līdzdalību Pirmajā pasaules karā ir ļoti plašs literatūras klāsts, taču izpētes tēmai nepieciešamo informāciju var iegūt tikai dažos izdevumos.

Pirmkārt, tie jāmin jau 1916. gadā Līgotņu Jekaba sakopojumā izdotais krājums "Latviešu strēlnieku bataljoni" ⁶⁴ un 1929. gadā Latviešu veco strēlnieku biedrības izdotie "Latviešu strēlnieki" ⁶⁵. Līdztekus dokumentiem par latviešu strēlnieku bataljonu veidošanos, šajos krājumos atrodamas ziņas, kas attiecas arī uz šo karaspēka vienību simbolikas izveidi

Daudz plašāk par strēlnieku bataljonu karogu izveidi un to apstiprināšanu savās atmiņās rakstījis bataljonu organizācijas komitejas priekšsēdētāja biedrs Gustavs Ķempelis. Viņa atmiņas, kas papildinātas ar citiem dokumentiem publicētas fundamentālajā izdevumā "Latviešu strēlnieki", kas 34 burtnīcās izdotas no 1935. līdz 1940. gadam.⁶⁶ Šajā Latviešu strēlnieku biedrības izdevumā arī citviet, kaut reti, bet tomēr galvenokārt strēlnieku atmiņās sastopamas karoga vēstures tēmai noderīgas ziņas.

Ar strēlnieku bataljonu karogiem veltītiem materiāliem saistāmas tās publikācijas, kurās mēģināta aplūkot pirmo latviešu nacionālo karogu tapšanas un popularizēšanas gaita. 1916. gadā tika izdots Kārļa Skalbes sakopotais krājums "Latvju strēlnieks", kurā ievietots pedagoga un literāta Jāņa Lapiņa raksts "Latviešu dižciltīgums"⁶⁷. Šajā rakstā viņš pievērsis uzmanību Atskaņu hronikā minētajam XIII gs. cēsnieku sarkanbaltsarkanajam karogam.

Karoga vēsturei papildinošas ziņas rodamas arī J. Akuratera, J. Lapiņa un E. Virzas atmiņās par Kārli Skalbi, kas izdotas krājumā 1929. gadā sakarā ar dzejnieka piecdesmit gadu jubileju.⁶⁸ Tās ir epizodes, kas atspoguļo latviešu inteligences līdzdalību sarkanbaltsarkanā karoga izveidē un popularizēšanā Pirmā pasaules kara laikā.

Par pirmā zināmā latviešu nacionālā karoga autoru Jāni Lapiņu atmiņās rakstījis teologs Kārlis Kundziņš juniors, kura dzīvoklī Valmierā karogs tika demonstrēts 1916. gadā.⁶⁹

Ziņas par latviešu karogu pavīd dažās atmiņās, kurās atspoguļotas pavasara un vasaras masu aktivitātes pēc Krievijas 1917. gada Februāra revolūcijas.

Tā sauktā Latgales latviešu kongresa norise un sarkanbaltsarkano krāsu izplatība Rēzeknē 1917. gada pavasarī samērā plaši aplūkota notikuma līdzdalībnieces aktīvās latgaliešu sabiedriskās darbinieces un pedagoģes Valērijas Seiles rakstā, kas ievietots Latviešu konversācijas vārdnīcā⁷⁰, kā arī 1935. gadā izdotajā A. Svarāna darbā⁷¹. Savukārt, informācija par Šveicē dzīvojošo latviešu aktivitātēm Latvijas un tās karoga popularizēšanā atrodama Ādolfā Šildes vēsturisko eseju grāmatā⁷². Arī Ā. Šildes grāmatā "Latvijas vēsture 1914 - 1940"⁷³ iekļautām ziņām izpētes tēmas papildināšanai, dažkārt, ir avotu nozīme.

Par Latviešu pagaidu nacionālās padomes (I.PNP) izveidošanu un darbību 1917. un 1918. gadā Latvijā un ārpus tās robežām ļoti bagāta informācija apkopota Iļgotņu Jēkaba apjomīgajā darbā "Latvijas valsts dibināšana"⁷⁴, ko 1925. gadā izdeva Viļa Olava fonds. Iļgotņu Jēkabs, kurš bija I.PNP Ārlietu nodaļas padomes loceklis, bagātīgi ilustrētajā grāmatā ietvēris gan pašā pieredzēto, gan pētniecības ceļā iegūto informāciju, kas papildināta ar daudziem dokumentiem. Šajā darbā ir ne tikai ziņas par dažiem karoga lietošanas gadījumiem, bet arī plaši atspoguļoti apstākļi kādos notika Latvijas krāsu un ideju popularizēšana. Samērā sīki aprakstīta Krievijas

Satversmes Sapulces atbalsta manifestācija 1918. gada janvārī Petrogradā, kurā ar savu karogu piedalījās arī latvieši.

Par latviešu aktivitātēm nacionālo krāsu propagandā Ukrainā nozīmīgas liecības savā memuāru grāmatā "Latvieši Ukrainā 1917. – 1919. gados" ⁷⁵ sniedzis LPNP pārstāvis Kristaps Bahmanis Epizodēs, kurās pieminētas sarkanbaltsarkanās krāsas, viņš mēģinājis detalizēti aprakstīt arī notikumu dalībnieku emocionālos stāvokļus.

Latvijas Republikas proklamēšanai 1918. gada 18. novembrī un valsts veidošanas pirmajiem mēnešiem uzmanību pievērsuši daudzi atmiņu rakstītāji. Diemžēl, šī nozīmīgā notikuma kontekstā samērā maz ziņu par karoga lietošanu. Vēsturiskā notikuma līdzdalībnieku Sprīča Paegles ⁷⁶, Jāņa Ampermaņa ⁷⁷, Eduarda Cāliša ⁷⁸ 1923. gadā rakstītais raksturo apstākļus, kādos notika valsts proklamēšana. Arī Tautas Padomes loceklis, žurnālists Otto Nonāca 1933. gadā izdotajā dienasgrāmatā raksturoti Latvijas valsts tapšanas sarežģītie apstākļi. ⁷⁹ Nozīmīgas ziņas par proklamēšanas akta telpas dekorēšanu mūža nogalē sniedzis mākslinieks Jānis Kuga, kuram bija uzticēts veikt šo darbu. Viņa atmiņas pierakstījis A. Brīvkalns un tās publicētas 1978. gadā. ⁸⁰

Ar vairāku gadu desmitu lielu laika distanci atmiņas par valsts dibināšanas laiku un karogu izplatību Rīgā rakstījuši teātra darbinieks un žurnālists Artūrs Bērziņš ⁸¹, agronoms Hugo Lācis ⁸² un žurnālists Jūlijs Roze ⁸³ bet kā uz notikušo raudzījās skolnieki aprakstījis vēsturnieks Ādolfs Šilde ⁸⁴. H. Lāča grāmatā ir ziņas arī par sarkanbaltsarkano karogu popularizēšanas gadījumiem Valkā.

Latvijas karoga darināšanas un popularizēšanas gadījumus Valmierā 1918. gada novembrī savos darbos minējuši mācītājs Kārlis Beldavs ⁸⁵ un pedagogs Hugo Traubergs ⁸⁶. K. Beldavs rakstījis par paša piedzīvoto, bet H. Traubergs izmantojis citu sniegto informāciju.

Plaša un daudzpusīga ir memuāru literatūra, kas veltīta Latvijas brīvības cīņu laikam, bet ziņas par karogu apjomīgajā grāmatu klāstā atrodamas sporādiski un salīdzinoši ļoti maz. Tas pats sīkākms arī par nacionālo krāsu lietošanas gadījumiem lielnieku varas laikā.

Sarkanbaltsarkano karoga krāsu lietošanas faktus lielnieku varas apstākļos Rīgā 1919. gada sākumā pieminējuši žurnālists un rakstnieks Jānis Kārklis ⁸⁷ un mācītājs Kārlis Kundziņš ^{unions} ⁸⁸.

Daudzi lietiskie, fotogrāfiskie un citi avoti liecina par sarkanbaltsarkano karoga krāsu izplatību Latvijas bruņotajos spēkos, tomēr literatūra par to ziņas ir ļoti skopas.

Mazzināmas interesantas epizodes, kas saistās ar karoga krāsu popularizēšanu Dienvidlatvijas brigādē aprakstījis brīvības cīņu dalībnieks Jānis Kīselis ⁸⁹.

Par Ziemeļlatvijas brigādes komandiera Jorģa Zemitāna līdzdalību paša komandētā karaspēka formas cepuru nozīmju un uzpleču izveidē nacionālajās krāsās atmiņu grāmatā rakstījis dzejnieks un politiķis Edvarts Virza.⁹⁰

Valmieras kājnieku pulka karoga un tā lietošanas tradīciju izveide 1919. gadā apskatīta 1929. gadā izdotajā pulka vēstures grāmatā.⁹¹ Šajā grāmatā ir ziņas arī par citiem nacionālajiem karogiem.

Latvijas armijas uzvaras svinības, kas notika Jelgavā 1919. gada novembrī pēc bermontiešu sakāves, tēlotas publicista Žaņa Unāma⁹² un militārā darbinieka Viļa Hāznera⁹³ atmiņu grāmatās. Atmiņu autori, kuri notikuma brīdī bija skolnieki, īpaši emocionāli izcēlušī Latvijas karoga tautu konsolidējošo lomu brīvības cīņu laikā.

Dažas interesantas epizodes, kas raksturo sarkanbaltsarkano krāsu popularizēšanas gadījumus Berlīnē 1919. gadā, savos memuāros pieminējis Latvijas diplomātiskais pārstāvis Vācijā Vilhelms Šreiners.⁹⁴

Kā avots karoga vēstures pētniecībā izmantotas arī liecinieku liecības, kas sniegtas tā sauktajā Andrieva Nīedras prāvā Rīgā 1924. gadā. Tās ir savdabīgas tiesai sniegtas atmiņas par 1919. gada notikumiem, kas izdotas kā šī tiesas procesa stenogrāfisks atreferējums.⁹⁵

Atmiņu literatūrai par Latvijas tapšanas un brīvības cīņu laiku piekļaujas tie darbi, kuros stāstīts par apskatāmo laika posmu ārpus Latvijas. Sibīrijā un Tālajos Austrumos saformēto Pirmā Latvijas brīvošanas bataljona (Troickas pulks) un Imantas pulka gaitas ceļā uz dzimteni atspoguļotas rokrakstu žurnālā “ Kaija ”, kas jau pieminēts, runājot par ikonogrāfiskajiem avotiem. 1922. gadā žurnāla materiāli rediģēti un papildināti ar atmiņām iznāca grāmatā “ Kaija ”.⁹⁶ Šajā krājumā gan tekstā, gan attēlos daudz Latvijas karoga vēsturei nozīmīgas informācijas.

Dažas epizodes, kas raksturo Latvijas karoga lietošanas tradīcijas Troickas pulkā un latviešu sabiedrībā Tālos Austrumos, pieminētas troickieša, vēlākā agronoma Kārļa Lauka 1978. gadā izdotajā dienasgrāmatā, kas papildināta ar fotoattēliem un komentāriem.⁹⁷

Uz Latvijas tapšanas un brīvības cīņu laiku attiecas arī Raiņa sērdieņu dziesma “ Daugava ”, kuras pirmizdevums iznāca grāmatā tieši Bermontiades laikā 1919. gada oktobrī.⁹⁸ Šim Raiņa darbam, īpaši tajā iekļautai Baskājieša karodznieka dziesmai, bijusi būtiska loma latviešu karoga popularizēšanā.

Dažkārt gan atmiņu grāmatās, gan dokumentu publikācijās plaši izmantota apskatāmo notikumu laika prese. Īpaši jāatzīmē 1923. gadā Andreja Iksena sastādītā grāmata “ Daugavas sargi ”.⁹⁹ Šajā grāmatā izlases veidā apkopots 38 autoru – dzejnieku, rakstnieku un žurnālistu

Bermontiādes dienās rakstītais periodikā. “Daugavas sargi” apliecina preses kā avota lielo nozīmi kara vēstures izpētē. Tas attiecas ne tikai uz Latvijas brīvības cīņu laika presi.

Jāņem vērā, ka karogu un tā krāsas laikabiedri plaši popularizēja arī daiļliteratūras veidā, kas ļoti nosacīti pieskaitāma narratīviem avotiem. Šāda veida publikācijām, kur pieminēts nacionālais karogs bieži bijusi nozīmīga loma kara izplatības veicināšanā. Tā ir savdabīga kara vēstures sastāvdaļa. Tādēļ arī darbā daudz izmantota pētāmā laika posma publicistika un dzeja. Darbā nereti apzināti saglabāti samērā gari citāti, kas labāk raksturo notikumu emocionālo fonu, kā arī adekvātāka atspoguļo attiecīgos apstākļus.

Tā kā pētījumā nācies izmantot arī daiļliteratūras darbus, tad jāatzīmē, ka to mākslinieciskās kvalitātes izvērtēšana nav bijusi aktuāla tēmas izstrādē un nepretendē uz secinājumiem, kas atbilst literatūrvēsturnieku un kritiķu kompetencē.

Kritiski apkopojot un izvērtējot dažādus narratīvos avotus un arī daiļliteratūru, tie bieži būtiski papildina Latvijas valsts kara izveides un lietošanas tradīciju vēsturi.

Atsauces un piezīmes

1 CM 92859

2 Viduleju ģimenē Iecavā (1999. g.)

3 VRVM 52056

4 CM 94082 un privātpersonu īpašumā

5 CM 4049, CM 4479 – 4482, CM 100900

6 CM 97206 - 97236

7 Latvijas Nacionālā bibliotēka R x/19 Gustava Ķempela fonds, 1. mape, 7. apvāks. Materiāli latviešu strēlnieku bataljonu vēsturei 1915 – 1917.

8 LVA 1036. f., 1. apr. Latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komiteja 1915 – 1918. 19. lieta. Latviešu strēlnieku bataljonu karogu zīmējumi.

9 LVVA 526. f., 1. apr. Vidzemes divīzijas pārvalde (1919 – 1940) 45. lieta Ziemeļlatvijas brigādes pavēles, komandiera pavēļu noraksti, 136. lieta Pavēles Ziemeļlatvijas brigādei 1919. g.

10 LVVA 3598. f., 1. apr. Imantas pulks 1918 - 1920. 51. lieta Kara lietu pārziņa pie Latvijas pagaidu valdības priekšstāvja Sibīrijā un Tālajos Austrumos pavēles, prieksraksti pulka organizēšanā u. c. 1918 – 1919.

11 Daudz kara vēsturei nozīmīgu materiālu bija iespējams izmantot no V. Eihenbauma, I. Oša, L. Liepnieka u. c. kolekcijām un privātarhīviem.

12 Kaža, Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos – R., 1922.

13 Dzurkalis K. Latvijas kara vēsture – R., 1935.

14 Latvijas kara zīmējumi – Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums, Pielikums pie I. burtnīcas – 1923 – 16. martā.

- 15 Kā izņēmums jāpiemin unikālais E. Gaiķa krāsu diapozitīvs, kas izgatavots 1917. gadā Petrogradā. Tas glabājas Latvijas Kara muzejā LKM Nr. 42387 (vecais nr. 3285).
- 16 Ilustrēts Žurnāls. – R., 1920 – 1929.
- 17 Latvijas Kara muzejs. Vēstures nodaļas zinātniskais inventārs. Fotonegatīvi. 1. – 3. grāmata.
- 18 Latvijas Vēstures muzejs. Kara muzeja inventāra grāmatas. – 1., 2. grāmata.
- 19 Cēsu Vēstures un mākslas muzeja Zinātniskais arhīvs. Inventāra grāmatas ZA Nr. 6., ZA Nr. 8.
- 20 Kārļa Dzirkļa Latvijas karoga vēstures materiālu kopojums “ Heraldika un veksilloloģija “ CM 89324 – 89325, “ Latvijas karogi un ģerboņi “ CM 89326 - 89327
- 21 LVVA 3727. f., 1. apr. Studentu korporācija “ Lettonia “ 7., 8., 9., 10., 11., 14., 15. lietas “ Lettonia “ vēstures materiāli (1870 – 1930).
- 22 LVVA 1468. f., 1. apr. Kara ministrijas sekretariāts (1918 – 1940) 136. lieta Iedzīvotāju sūdzības par vācu karavīru patvarībām, aprīņķu priekšnieku ziņojumi u. c. 1919. II – 1919. XI
- 23 LVVA 1526. f., 1. apr. Vidzemes divīzijas pārvalde (1919 – 1940) 45. lieta Ziemeļlatvijas brigādes pavēle, komandiera pavēļu noraksti 1919 I - 1919 VII, 136. lieta Pavēles Ziemeļlatvijas brigādei 1919. g.
- 24 LVVA 6033. f., 1. apr. Kara vēstures komisija (1921 – 1940) 65. lieta Satversmes sapulces loekļa Otto Hasmaņa atmiņas par kaujas darbību Ziemeļlatvijā pret Sarkanu Armiju 1919. g.
- 25 LVVA 3598. f., 1. apr. Imantas pulks (1918 – 1920) 51. lieta Kara lietu pārziņa pie Latvijas pagaidu valdības priekšstāvja Sibīrijā un Tālajos Austrumos pavēles, priekšraksti pulka organizēšanā u. c. 1918 – 1919., 55. lieta Imantas pulka komandiera pavēlējumi (1919 – 1920), 59. lieta Imantas pulka karavīru alfabēts, 145. lieta Imantas pulka Latvijas Jaunekļu Kristīgās apvienības (YMCA) darbības pārskats 1919. g., 146. lieta Sarakste ar Sibīrijas un Uralu Latviešu Nacionālo padomes Centrālo Biroju 1918 - 1919., 153. lieta Imantas pulka vispārēji raksti 1919. VI – IX, 176. lieta Apsveikumi Imantas pulkam (Franču milit. misija Sibīrijā, Čehoslovākijas, poļu u. c. karaspēka daļu).
- 26 LVVA 5486. f., 1. apr. Latvijas Republikas Satversmes sapulce. 103. lieta Latvijas Satversmes Sapulces Satversmes komisija. Likums par Latvijas republikas karogu un ģerboni. 1920 – 1921.
- 27 LVVA 1307. f., 1. apr. Ministru kabinets un valsts kanceleja 1335. lieta 1922. gada Ministru kabineta sēžu protokoli.
- 28 Pagaidu Valdības Vēstnesis – R., 1918. Latvijas Sargs. – Liepājā, Rīgā, 1919., Valdības Vēstnesis – Rīgā, Cēsis, 1919. – 1923.
- 29 Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas – 12 un 16. burtnīcas – R., 1921., Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. – R., 1923
- 30 Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums - 1 burtnīca. – 1923. - 30. janv.
- 31 Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. Pielikums pie 1. burtnīcas. – 1923. - 16. martā
- 32 Baltijas Vēstnesis. – R., 1868 – 1906.
- 33 Austrums – Maskava, Jelgava. 1885 – 1887
- 34 Amerikas Vēstnesis. – Bostona, 1918 – 1919; Atvase – Harkova, 1918 – 1919; Baltijas Vēstnesis – R., 1917 – 1920; Baltijas Ziņas. – R., 1918 – 1919; Brīvā Latvija – Cēsis, Valmiera, 1917. Brīvā Latvija – Vladivostoka, 1919; Brīvais Strēlnieks – R., Cēsis, Valmiera, 1917 - 1918. Brīvā Zeme. Rīga, 1919 – 1923. Druva – Pēterburga, 1915 – 1917, Dzimtenes Atbalss. – Maskava, 1915 – 1918; Dzimtenes Vēstnesis – R., Pleskava, 1915 – 1917. Jaunā Dzīve – Valka, 1919. Jaunais Vārds. – R., 1915 - 1918. Jaunakās Ziņas – R., 1915 – 1920; Kurzemes Vārds – Liepāja, 1918 - 1919; Laiks. – R., 1917. Laika Vēstis [arī ar nosaukumu Laika Domas. Laika Balss] – Cēsis, Valka, 1917. Latgolas Words – R., 1919. Latvijas Kareivis. – R., 1920 - 1923. Latvijas Rīts – Liepāja, 1919. Latvijas Rīts – R., 1919. Latvijas Sargs – Liepāja, R., 1919 - 1923. Liaužu Bolss. – Petrograda, 1917 – 1918. Līdums – Rīga, Valka, 1915 – 1918.

1. Lietuvēns. – R., 1917; Pagaidu Valdības Vēstnesis. – R., 1918; Rīgas Latviešu Avīze. – R., 1917 – 1918; Rīgas Ziņas. – R., 1915 – 1917; Sarkanais Karogs. – Valka, Smiltene, 1918 – 1919; Taurētājs. – Maskava, R., 1916 – 1920; Tautas Balss. – Valka, 1919; Tēvijas Sargi. Piemiņas lapa. – R., 1921; Valdības Vēstnesis. – R., 1919 – 1923; Zemgalietis. – Jelgava, 1919 – 1920.
2. Libausche Zeitung. – Libau, 1918 – 1919.; Die Ostsee. Deutsche Zeitschrift für Wirtschaft und Kultur Ostseeländer. – Heft 5. – Berlin, 1918.; Rigasche Zeitung. – Riga, 1918; Segodnja. – R., 1919 – 1923.
3. Līdums. – Rīga, Valka, 1915 – 1918.
4. Rīgas Ziņas. – R., 1915 – 1917.
5. Dzimtenes Vēstnesis. – R., Pleskava, 1915 – 1917.
6. Dzimtenes Atbalss. – Maskava, 1915 – 1918.
7. Brīvais Strēlnieks. – R., Cēsis, Valmiera, 1917 – 1918.
8. Liauzu Bolss. – Petrograda, 1917 – 1918.
9. Laiks. – R., 1917.
10. Amerikas Vēstnesis. – Bostona, 1918 – 1919.
11. Jaunākās Ziņas. – R., 1915 – 1920.
12. Baltijas Vēstnesis. – R., 1917 – 1920.
13. Kurzemes Vārds. – Liepāja, 1918 – 1919.
14. Latvijas Sargs. – Liepāja, R., 1919 – 1923.
15. Tautas Balss. – Valka, 1919.
16. Brīvā Zeme. – Rīga, 1919. – 1923.
17. Valdības Vēstnesis. – R., 1919 – 1923.
18. Pagaidu Valdības Vēstnesis. – R., 1918.
19. Sarkanais Karogs. – Valka, Smiltene, 1918 – 1919.
20. Rigasche Zeitung. – Riga, 1918.
21. Brīvā Zeme. – R., 1938; Burtnieks. – R., 1932; Ilustrēts Žurnāls. – R., 1920 – 1923; Jaunā Balss. – R., 1924 – 1932; Jaunākās Ziņas. – R., 1937; Jūrnieks. – R., 1933., 1934; Kultūras Vēstnesis. – R., 1921 – 1923; Latviešu Balss. – R., 1931 – 1934; Latviešu Strēlnieks. – R., 1924 – 1940; Nedēļa. – R., 1922 – 1926; Sējējs. – R., 1936 – 1940; Ugunskurs. – R., 1929 – 1933; Universitāte. – R., 1933; Zaļā Vārņa. – R., 1931.
22. Kundziņš K. Kronvalda Attis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves. – R., 1905.
23. Kundziņš K. Mana mūža gājiens. Atmiņas un apcerējumi. – R., 1935.
24. Tomsons R. Ziņas par Latviešu dziedātājiem un viņu pirmiem vispārīgiem dziedāšanas svētkiem. – R., 1873.
25. Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu desmits. 1868 – 1878. – R., 1878.
26. Kaudzīte M. Atmiņas no "tautiskā laikmeta" un viņa lielākiem aizgājušiem darbiniekiem. – 1. sēj. – Cēsis, Rīga, 1924.
27. Ausekļa Kopoti raksti/ J. Lapiņa sakopojumā un redakcijā. – R., 1923. Pumpurs A. Raksti R. Klaustiņa redakcijā – Trešais izdevums. – 1. sēj. – R., 1925.
28. Album Lettonorum 1870 – 1882 – 1930. – R., 1930.
29. Graudiņš K. Selonijas Albums. Jelgava, 1905.
30. Kurmis A. Austrumu vēsture. – [R., 1940].
31. Latviešu Strēlnieku Bataljoni. Skices un epizodes/ Sast. Līgotņu Jēkabs. – Pēterpils, 1916.
32. Latviešu strēlnieki. Vēsturiski materiāli un atmiņas. – 1. d. – R., 1929.
33. Latviešu strēlnieki. – R., 1936 – 1940. – 1 – 34. nr.
34. Latvju strēlnieks. Rakstu krājums K. Skalbes sakopojumā. – R., 1916.
35. Kārlis Skalbe 1879. 7. 11 – 1929. Svētku raksti. – R., 1929.
36. Kundziņš K. Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres. – [b.v.], 1952.
37. [Seile V.] Latgales latviešu kongress// Latviešu Konversācijas vārņīca. – 10. sēj. – R., 1933. – 1934 – 20232 – 20239. sleja

- 71 Svarāns A. Latgales sasniegumi Latvijas valsts laikā. Līdz ar atskatu par tautas un valsts apvienošanas gaitu. – R., 1935.
- 72 Šilde Ā. Pirmā Republika. Esejas par Latvijas valsti. – R., 1993.
- 73 Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914 – 1940. – [b. v.], 1976.
- 74 Līgotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana. Latvijas valsts tapšanas pirmais posms (līdz 18. novembrim 1918.). – R., 1925.
- 75 Bahmanis K. Latviešu Ukrainā 1917. – 1919. gados. – R., 1926.
- 76 Paegle S. Kā Latvijas valsts tapa. – R., 1923.
- 77 Ampermanis J. Lielajā brīdī. Atmiņas// Valsts pieci gadi, 1918. – 1923. – [R., 1923.]- 14. 15 lpp.
- 78 Čāltis E. Valsts pirmā diena// Valsts pieci gadi, 1918. – 1923. – [R., 1923.] 10. lpp.
- 79 Nonācs O. Ievadam un Dienasgrāmata (29. XII 1918 – 19. III 1919)// Nonācs O., Šreiners V. Pēc 18. novembra. Tautas Padomes locekļu memuāri. – R., 1933. – 3. – 68. lpp.
- 80 Brīvkalns A. Krāsu varā. Jānis Kuga dzīves ceļā un laikmeta atstarojumā. – [b. v.], 1978.
- 81 Bērziņš A. Kārlis Zariņš dzīvē un darbā. – Londona, 1959.
- 82 Iācis H. Toreiz, kad Latvijas valsts tapa. – [b. v.], 1954.
- 83 Jūlijs Roze laikmeta liecinieks Latvijas rītausmā, saulrietā. – [Stokholma], 1978.
- 84 Šilde Ā. Ardīevas Rīgai. Tikai atmiņas. – [ASV], 1988.
- 85 Beldavs K. Kad dauzas vējš un viļņi. Ainas iz lielnieku laikiem. – R., 1927.
- 86 Traubergs H. Fiziskās audzināšanas un sporta attīstība Valmierā un apkārtnē// Dižai nākotnei – [Valmiera], 1938.
- 87 Kārklīšs J. Latvijas preses karalis. Atmiņas par Jaunāko Ziņu laikiem. – R., 1990.
- 88 Kundziņš K. Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres. – [b. v.], 1952.
- 89 Kīselis J. Cīņā par dzimteni. Atmiņas no brīvības cīņām. 1918. – 1919. – R., 1936.
- 90 Virza E. Pa atmiņu pēdām// Laikmeta dokumenti. – R., 1930.
- 91 Valmieras kājnieku pulka vēsture. 1919 – 1929. – R., 1929.
- 92 Unāms Ž. Aiz septiņiem kalniem. Dzīves stāsts un kultūrvēsturiskas skices. – [b. v.], 1975.
- 93 Hāzners V. A. Varmācības torņi. – [ASV], 1977.
- 94 Šreiners V. Vienpadsmit mēneši Vācijā// Nonācs O., Šreiners V. Pēc 18. novembra. Tautas Padomes locekļu memuāri. – R., 1933. – 69. – 192. lpp.
- 95 Māc. Andr. Niedras. Dr. T. Vankina un zv. adv. J. Ansberga prāva. (Stenogrāfisks atrežējums) – 2. daļa. – R., 1924.
- 96 Kaija. Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos. – R., 1922.
- 97 Lauks K. Troickas pulks. Dienas grāmata par pulka gaitām. – Toronto, 1978.
- 98 Rainis J. Daugava. Sērdieņu dziesma. – R., [1919.]
- 99 Daugavas sargi. Sakopojis A. Iksens. – R., 1923.

4. Historiogrāfija

Darba ievadā jau atzīmēts, ka Latvijas valsts karogs līdz šim ļoti reti bijis par vēsturnieku monogrāfisku izpētes objektu. Arī rakstu veida historiogrāfija par šo tēmu ir ļoti maz. Izvērtējot esošo pieticīgo literatūras klāstu par Latvijas karaļa vēsturi, tomēr būtu lietderīgi sadalīt to atsevišķās pamatgrupās

Pirmkārt, tie ir darbi, kas tapuši Latvijā līdz padomju okupācijai 1940. gadā. Otrkārt, tās ir latviešu autoru publikācijas trimdā pēc Otrā pasaules kara. Treškārt, izdalāmas būtu publikācijas un pētījumi Trešās atmodas un atjaunotās Latvijas republikas laikā. Ceturtajā grupā varētu minēt cittautu pētnieku pienesumu tēmas izpētē.

Kā nozīmīgākais un ilgu laiku vienīgais visaptverošais darbs bija 1936. gadā izdotā populārzinātniskā monogrāfija "Latvijas karoga vēsture".¹ kuru sarakstījis arhitekts un sabiedriskais darbinieks Kārlis Dzirkalis (1902 - 1997). K. Dzirkalis savā darbā ir aprakstījis problēmas, kas saistās gan ar XIII gs. cēsnieku karogu, gan Latvijas karoga tapšanu XIX gs. beigās un XX gs. sākumā. Viņa darbs, kaut gan ne visur vienlīdz konsekventi balstās uz zinātnes atziņām, tomēr uzskatāms par pirmo monogrāfisko apkopojumu veksilloģijā latviešu valodā, kurā kā izpētes objekts bijusi Latvijas karoga vēsture. Tas kalpojis par pamatu visiem turpmākajiem Latvijas karoga vēstures pētniekiem. Ja atskaita K. Dzirkļa monogrāfiju, līdz Otrajam pasaules karam historiogrāfija Latvijas valsts karoga vēsturē tikpat kā neko nebija devusi pat atsevišķu zinātnisku rakstu līmenī. Pirmie populārzinātniskie apcerējumi, kas publicēti periodikā un kuros aplūkotas Latvijas karoga izveides problēmas, parādās tikai trīsdesmito gadu sākumā. Pie historiogrāfijas tos pieskaitīt var tikai nosacīti, jo autoru mērķis nav bijis rakstīt uz zinātnisku izpēti balstītus karoga vēstures darbus. Šajos apcerējumos parasti līdztekus savāktajam materiālam parādās autoru pašu piedzīvotais.

Pie šāda veida darbiem, pirmkārt, būtu jāmin pirmā zināmā nacionālā karoga izveides autora Jāņa Lapiņa raksts "Latviešu karogs", kas 1932. gadā iespiests žurnālā "Burtnieks".² Nedaudz rediģētā veidā šis raksts publicēts arī 1938. gadā J. Lapiņa grāmatā "Sapņi un īstenība. Ceļā uz Latvijas valsti".³

1931. gadā Latvijas Skautu centrālās organizācijas mēnešrakstā "Ugunskurs" publicētais K. Klaviņa raksts "Par Latviešu karogu"⁴, salīdzinot tekstu, šķiet, pieder Latvijas Skautu kustības līdzdibinātājam un vēlākās karoga vēstures monogrāfijas autora Kārļa Dzirkļa spalvai.

Dažas līdz tam neaplūkotas karoga vēstures problēmas apskatītas K. Kevešana rakstā "Latviešu karogs - Latvijas valsts karogs", kas publicēts 1934. gadā žurnālā "Latviešu Strēlnieks".⁵

Vēl dažu citu apskatāmā laika autoru rakstu pamatā ir iepriekš minētie darbi, un tādēļ nebūtu pareizi tos aplūkot kā patstāvīgus historiogrāfiskus apcerējumus.

Nemot vērā, ka sarkanbaltsarkanais karogs bija nozīmīgs neatkarīgās Latvijas valsts simbols, padomju okupācijas (1940 - 1941. gados un pēc Otrā pasaules kara) un vācu okupācijas (1941. g. - 1945. g.) laikā Latvijā karoga vēstures izpētei tika radīti ļoti nelabvēlīgi apstākļi. Tādēļ šajā laikā Latvijā par apskatamo tēmu nav jaunu pētījumu un publikāciju.

Pēc Otrā pasaules kara dažādos latviešu trimdas izdevumos ir vai nu paša ASV dzīvojošā Kārļa Dzirkļa publikācijas, vai arī, galvenokārt, pēc viņa 1936. gadā Rīgā izdotās monogrāfijas "Latvijas karoga vēsture", citu autoru kompilācijas. Trimdā K. Dzirkālis turpināja pētīt un popularizēt Latvijas karoga vēsturi, bet, būdams atrauts no dzimtenes avotu krātuvēm, vairs neko būtisku nepapildināja pie jau iepriekš sarakstītā. Pēc viņa ierosmes trimdas tautieši 1979. gadā atzīmēja latviešu karoga pieminēšanas 700 gadu jubileju. Arī informācija par Latvijas karoga vēsturi svešvalodās dažādu valstu uzzīņu krājumos lielākoties ir balstīta uz K. Dzirkļa publikācijām.⁶

Uz jautājumiem, kas saistās ar Atskaņu hronikā minēto cēsnieku karoga izcelsmi, izmantojot plašu saīdināmo materiālu, visizsmeltošāko atbildi mēģināja dot vēstures doktors Valdemārs Ģinters (1899 – 1979) 1968. gadā trimdā izdotajā grāmatā "Karogi senajā Latvijā".⁷ Šī vērtīgā veksilloģijas darba autora uzmanības lokā nonākuši no XIII gs. līdz XV gs. Latvijas teritorijā lietotie karogi. V. Ģintera darbs ir nopietnākais pētījums par Latvijas valsts karoga XIII gs. sarkanbaltsarkano prototipu.

Par nozīmīgākajām karoga vēstures tēmai veltītajām publikācijām Latvijā ne tik senā pagātnē jāuzskata akadēmiķa Jāņa Stradiņa daudzie raksti presē, tā sauktās, Trešās atmodas laikā XX gs. astoņdesmito gadu beigās.⁸ J. Stradiņš, kurš 1988. gada jūlijā kļuva par Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija izveidotās nacionālās simbolikas darba grupas apakškomisijas par nacionālo simboliku priekšsēdētāja vietnieku, apkopoja Latvijas vēsturē nepieredzēti plašo tautas aptauju par latviešu kultūrvēsturisko simboliku.⁹ Viņš savos publicistiskajos rakstos minēja daudz jaunu nozīmīgu faktu, kurus nezināja vai bija noklusējuši iepriekšējie karoga vēstures pētnieki, tomēr dažkārt atkārtoja jau K. Dzirkļa pieļautās kļūdas un neprecizitātes. Jāņem vērā, ka J. Stradiņa, tāpat kā citu šī laika publikāciju autoru rakstiem, galvenokārt, bija praktisks politisks mērķis veicināt nacionālās simbolikas rehabilitēšanas procesu. Šīs publikācijas tapa ārkārtīgi dinamiskā un sarežģītā laikā, kad vēl nebija apzināti un izmantošanai pieejami daudzi vēstures avoti. J. Stradiņa karoga vēstures jautājumiem veltītie raksti papildinātā veidā iekļauti viņa rakstu un runu krājumā "Trešā atmoda", kas iznāca 1992. gadā.¹⁰

Par Latvijas karoga vēstures jautājumiem krājumā "Latvijas valsts svētuma zīmes", kas izdots 1998. gadā, rakstījusi Anita Gaīliša.¹¹ Viņa aplūkojusi arī mazākzināmas karoga lietošanas etiķetes un izgatavošanas problēmas, kas, galvenokārt, attiecas uz XX gs. trīsdesmitajiem gadiem. Diemžēl, rakstot par karoga tapšanas procesu pārsvarā balstījies uz K. Dzirkļa darbu un līdz ar to arī atkārtojusi viņa kļūdas un neprecizitātes.

No citu valstu pētniekiem pieminama franču veksilloģiņa Anri Vokiāla (Anri Wocjal) publikācija 1997. gadā¹², kura apkopota informācija par Latvijas ģerboņa un karoga vēsturi.

Darbs mazāk izceļams zinātniskās novitātes, bet vairāk kā avotu un literatūras apkopojums, kas franču valodā var piesaistīt interesentus Latvijas valsts simbolikas problemātikai. A. Vokiāla darbā ir daudz atsauču uz publicētiem avotiem un literatūru, kas izdota līdz pat XX gs. deviņdesmito gadu vidum.

Vēsturnieku pētījumi parasti balstās kā uz iepriekšējo pētnieku teorētiskiem atzinumiem, tā arī uz vēstures avotiem. No pieticīgās historiogrāfijas klāsta apskata redzams, ka Latvijas karoga vēstures izpētē jābalstās gandrīz tikai uz vēstures avotiem.

Atsauces un piezīmes

- 1 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture. – R., 1936.
- 2 Lapiņš J. Latviešu karogs // Burtnieks. – 1932. – Nr. 1. – 27. – 32. lpp.
- 3 Lapiņš J. Sappi un īstenība. Ceļā uz Latvijas valsti. – R., 1938. – 146. – 150. lpp.
- 4 Kļaviņš K. Par latviešu karogu // Ugunskurs. – 1931. – Nr. 11. – 216., 217. lpp.
- 5 [Kevešans K.] Latviešu karogs // Latvijas valsts karogs // Latviešu Strēlnieks. – 1934. – Nr. 12. – 26., 27. lpp.
- 6 Savas svešumā veidotās bibliotēkas daļu par heraldikas un veksilloģijas jautājumiem K. Dzirkalis 1995. gadā uzdāvināja Cēsu muzejam. Šajā dāvinājumā ir arī korespondences un publikāciju izgriezumus apkopojums (CM 89324 - 89327), kas liecina par Dzirkala aktīvo līdzdalību Latvijas karoga popularizēšanā ārvalstīs.
- 7 Ģinters V. Karogi senajā Latvijā. – [b. v.]. 1968.
- 8 Stradiņš J. Sarkanbaltsarkanās krāsas Latvijas kultūras vēsturē // Karogs. – 1988. – Nr. 9 ; Stradiņš J. Nacionālās simbolikas lietā // Padomju Jaunatne. – 1988. – 3. aug., Stradiņš J. Vēlreiz par karogu – šoreiz vairāk par Latvijas nacionālo (tautas) karogu // Cīņa. – 1988. 22., 23., 25. sept.; Stradiņš J. Tautas simbolikas lietā (Lielo tautas aptauju noslēdzot) // Padomju Jaunatne – 1988. – 28., 30. sept., 13. okt.; Stradiņš J. Vēl viens postskripts rakstam par sarkanbaltsarkano karogu // Karogs. – 1988. Nr. 11; Stradiņš J. Daugavmalā. Lāčplēša dienā // Dzimtenes Balss. – 1988. – 17. nov.; Stradiņš J. Par valsts ģerboni, karogu, himnu (Valsts un nacionālās simbolikas darba grupas vietnieka akadēmiķa J. Stradiņa ziņojums) // Cīņa. – 1990. – 17. janv.; Stradiņš J. Par Latvijas karogu, ģerboni, himnu // Cīņa. – 1990. – 22. febr.; Stradiņš J. Rīgas vēsturiskais karogs // Rīgas Balss. – 1988. – 18. jūl.
- 9 1988. gada 28. jūlijā darbu sāka LPSR AP Prezidija darba grupa Latvijas PSR Konstitūcijas un citu republikas likumdošanas aktu pilnveidošanā. Tās ietvaros izveidoja apakškomisiju par nacionālo simboliku.
- 10 Stradiņš J. Trešā atmoda. Raksti un runas 1988 – 1990. gadā Latvijā un par Latviju. – R., 1992. – 112. – 202. lpp.
- 11 Gališa A. Valsts karogs // Latvijas valsts svētuma zīmes. – Sast. Raituma D. – R., 1998. – 67. – 94. lpp.
- 12 Wocial A. Symboles Nationaux de Lettonie / Emblemes et Drapeaux de l'Europe mediane. Paris 1997. Publications Langues O (INALCO), cahiers Centre d'etude de l'Europe mediane. Nr. 10. pp. 30-41.

1. nodaļa

Latvijas sarkanbaltsarkanā karoga ģenēzes priekšnosacījumi (līdz 1915. gadam) .

1.1. Atskaņu hronika kā avots latviešu nacionālo krāsu pamatojumam.

Atskaņu hronikā, kurā hronists runā par cēsnieku sarkanbaltsarkano karogu uzsvērts, ka " Tas latviešu karogs, to varu jums patiešām sacīt " .¹ Tās ir divas rindīņas no hronikas fragmenta, kurā stāstīts par zemgaļu cīņu pret vācu iebrucējiem 1279. gadā.² Tagadējo Vidzemi krustneši šajā laikā jau bija iekarojuši, bet zemgaļi joprojām turpināja aizstāvēt savu zemi. Nameja³ vadībā tie gatavojās karagājienam uz Vidzemi, lai atriebtos par Kuldīgas komtura nodedzināto Dobeli. Livonijas ordeņa maršals Gerhards fon Kacenellenbogens bija savlaicīgi saņēmis izlūku ziņas un aicinājis uz Rīgu palīgā papildspēkus. No Cēsīm bija ieradies ordeņbrālis ar simt latviešu zemessargiem zem sarkanbaltsarkana karoga.

Tā kā šajā hronikā pieminētais latviešu karogs ir vienīgais no XIII gadsimtā dokumentāri fiksētajiem tagadējās Latvijas teritorijā dzīvojošo tautu karogiem, kuram dots krāsu apraksts, un kopš XIX gadsimta otrās puses tas kalpojis kā prototips nacionālā karoga izveidei, tad īsumā jāapskata šī nozīmīgā dokumenta publikācijas un tulkojumu izdevumi, kā arī uz hronikas datiem balstītie vēstures pētnieku darbi, kuros minēts cēsnieku karogs. Atskaņu hronika sastāv no 12017 rindām jeb pantiem vidusvācu izloksnē. Pēc hronikas autora atzinuma, tā aptver notikumus no 1143. līdz 1290. gadam. Pēdējais gada skaitlis zinātniski ir apstiprināts, savukārt skaitlis "1143" nesaskan ar vēstures īstenību. Pēc 1227. gada Atskaņu hronika ir zināms turpinājums Latviešu Indriķa hronikai. Literatūrvēsturnieki atzinuši, ka hronikas autors kā dzejnieks bijis viduvējs, viņa stils ir sauss un atskaņas neveiklas.⁴

Mums nav zināms hronikas autors, bet pēc pašas hronikas satura var spriest, ka viņš ir bijis Livonijas ordeņa brālis. "Hronists darbā izmantojis arī visai daudzus avotus, kuru kvalitāte un ticamība ļoti dažāda ( ) No 1279. gada autors pats ir notikumu aculiecinieks, viņa sniegtās ziņas kļūst arvien drošākas un plašākas " .⁵

Atskaņu hronika, kas literatūrā dažkārt dēvēta par Rīmju hroniku, bija izplatīta lasamviela Livonijas ordeņa pilīs, taču līdz mūsdienām no daudzajiem norakstiem pilnībā saglabājusies tikai viens, otrs ar iztrūkumiem un trešā noraksta fragmenti " (U att)

No šīs hronikas publikācijām un tulkojumiem latviešu karoga izpētei sevišķi nozīmīgi tie, kas bija pieejami lasītājiem sarkanbaltsarkano krāsu kā nacionālo krāsu atpazīšanas un popularizēšanas laikā XIX gadsimta otrajā pusē un XX gadsimta sākumā (2. att.)

"Iespēstā veidā hroniku pirmoreiz izdeva L. Bergmanis 1817. gadā nelielā tirāžā (107 eksemplāri) pēc viņa rīcībā esošā kodeksa. Kad kļuva zināms Codex Palatinus, K. E. Napjerskis (1793-1864) 1844. gadā izdeva papildinājumus Bergmaņa izdevumam, arī 107 eksemplāros. Tajā pašā gadā Fr. Pfeifers izdeva hroniku -Štutgartē pēc Heidelbergā esošā kodeksa. Šie izdevumi ir bibliogrāfiski retumi, bet vāji pēc savas zinātniskās kvalitātes. 1853. gadā iznākušajā "Scriptores rerum Livonicarum" I sējumā diletantisks ir arī T. Kalmeijera un K. Napjerska veikums hronikas izdošanā, jo autori atkārtoja L. Bergmaņa izdevumu ar K. Napjerska papildinājumiem.

Pēc tam tika publicēti vairāki izvilktumi, tomēr pirmo zinātnisko izdevumu no valodas viedokļa 1876. gadā publicēja Tērbatas universitātes ģermānistikas profesors Leo Meijers (1830-1910) Diemžēl šis zinātniskam darbam vienīgais izmantojamais izdevums ir bez topogrāfiskā, vēsturiskā un hronoloģiskā komentāra,"⁷ - rakstījis vēstures doktors Teodors Zeids (1912-1994)

Zinas par latviešu karogu Leo Meijera hronikas publikācijā vidusvācu valodā ir no 9219 līdz 9233 rindai:

9219 " Von Wenden was zu Rige komen

zur lantwer. als ich han vernomen,

ein bruder und wol hundert man

den wart daz mere kunt getan.

die quamen hovelichen dar

mit einer banier rot gevar,

daz was mit wize durch gesniten

hute nach wendischen siten.

Wenden ist ein bure genant,

von den die banier wart bekant.

und ist in Letten lant gelegen.

da die vrowen ritens pflegen

nach den siten. als die man.

vor war ich uch daz sagen kan.

9233 die banier der Letten ist " ⁸

XIII gs. Cēsīs un to apkārtnē dzīvoja dažādām etniskām grupām piederīgie vendi, lībieši un latgaļi. Pētnieku vidū diskutabls bijis jautājums par hronikā minētā karoga piederību, tādēļ nepieciešams īsumā raksturot šīs etniskās grupas.

Pirmās rakstītās ziņas par vendiem sniedz Indriķa hronika, aprakstot lībiešu un latgaļu apdzīvoto zemju kristianizāciju tagadējā Cēsu apkārtnē XIII gadsimta sākumā. Par vendu kristīšanu 1206. gada rudenī, kad šeit savu misionāra darbu veica priesteris Daniels, hronists vēstījis: "Vendi tolaik bija pazemīgi un trūcīgi. Padzīti no Ventas, kas ir upe Kursā, viņi dzīvoja Senajā kalnā, kuram līdzās tagad ir uzcelta Rīgas pilsēta. No šejienes viņus atkal padzina kurši un daudzus no viņiem nogalināja; pārējie aizbēguši pie letiem, dzīvoja kopā ar viņiem turpat un priecājās par priestera ierašanos. Tos pievērsis ticībai un kristījis, priesteris jau iedēstīto viņa kalnu un apsēto tīrumu uzticēja tam Kungam un atgriezās Rīgā."⁹

Priesterim Danielam sekoja Zobenbrāļu ordeņa bruņinieki, kuri sākotnēji apmetās vendu koka pili, tā sauktajā Riekstu kalnā. Dažus gadus vēlāk blakus vendu pilskalnam bruņinieku vajadzībām sāka celt mūra pili, kas vēlāk kļuva par nozīmīgu Līvonijas ordeņa valsts politisko centru - mestra rezidenci ar nosaukumu Wenden.

XIII gadsimta sākumā liela daļa Cēsu novada ietilpa latgaļu apdzīvotajās teritorijās. Tagadējās Vidzemes austrumdaļā un Latgalē tolaik dzīvoja baltu tauta latgaļi, kas rakstītajos avotos minēta kopš XI gadsimta. Cēsu novadā iekļāvās arī etniski jauktā Idumeja Gaujas labajā krastā ap Braslas upi, kuru, spriežot pēc arheoloģiskajiem izrakumiem, apdzīvoja latgaļi un viena no Baltijas somu tautām - lībieši. Lībieši avotos dažkārt dēvēti arī par līviem vai lībjiem.

Sarežģītāks ir jautājums par vendiem - etnisko grupu, kuru piemin XIII gadsimta rakstītie avoti un kas dažkārt literatūrā dēvēti par ventiņiem. Par viņu etnisko piederību un izcelsmi izteiktas atšķirīgas hipotēzes, uzlūkojot tos par rietumslāviem, zemgaļiem, kuršiem, lībiešiem vai votiem. Pēc arheoloģiskā materiāla, ko varētu attiecināt uz vendiem, tie bijuši tuvi Kurzemes lībiešiem. Taču vendu kultūras kopība ar Kurzemes iedzīvotājiem varēja izveidoties arī ilgstošās kopdzīves laikā.

Vendu apmešanās pie latgaļiem notikusi jau pirms kristietības pieņemšanas. Par to liecina arheoloģisko izrakumu materiāli, kas iegūti ar XI-XIII gadsimtu datētajā vendu kapulaukā Cēsīs, kā arī viņu dzīvesvietā - Riekstu kalnā. Vendu vārds saglabājies Cēsu pilsētas vāciskajā nosaukumā - Wenden.¹⁰

Gatavojot hroniku publicēšanai, L. Meijers ar kritiku iesaistījās polemikā par šī teksta autora valodas tulkojumu un citām problēmām, kas apkopojumā zinātniskos izdevumos iznāca 19. gadsimta 70. gadu sākumā.¹¹

1848. gadā tika izdots Tallinas ģimnāzijas latīņu valodas virsskolotāja Eduarda Maijera hronikas tulkojums modernajā vācu valodā:

"Von Wenden aber war gekommen
 9220 zu Landes Wehr, wie ich vernommen,
 ein Bruder und wohl hundert Mann
 denen ward die Zeitung kund gethan:
 die kamen stattlich, zu der Noth
 mit einem Banner, das war roth
 9225 und mit Weiß durchschnitten,
 und mit Hüten, nach wendischen Sitten.
 Wenden ist ein Burg genannt,
 deren Banner wurde bekannt,
 und ist in der Letten Land gelegen,
 9230 wo die Frauen Reitens pflegen
 nach ihren Sitten, gleich dem Mann,
 wie ich mit Wahrheit sagen kann:
 weiß und roht der Letten Banner ist." ¹²

Latviešu valodā hroniku pirmoreiz pilnībā tulkojis savulaik pazīstamais vēsturnieks, etnogrāfs un literāts Matīss Siliņš (1861-1942). Viņa hronikas tulkojums prozā ar nosaukumu "(Ditleba Alnpekes) Rīmju kronika" iznāca paša apgādā Rīgā 1893. gadā. ¹³ (3., 4. att.)

M. Siliņš vietu hronikā par latviešu karogu tulkojis sekojoši:

No Cēsīm tomēr, kā esmu dzirdējis, bij zemes sargos uz Rīgu atnācis kāds brālis ar kādiem simts vīriem. Tiem paziņojot to vēsti, tie smuki glīti gāja turp, ar karogu sarkanā krāsā baltu strīpu pa vidu pa tagadējai cēsnieku (wendischen. Wentīņu) parašai. Bet Cēsis (Wenden), tā sauc kādu pili, kurai tāds karogs, un tā atronas Latviešu zemē, kur sievietes pa paradumam jāļ gluži kā vīri. Tas latviešu karogs: to varu jums patiešām sacīt." ¹⁴

Tā kā mūsdienu Latvijas valsts karoga veidošanas procesā vienādi nozīmīga nebija visa hronika kopumā, bet gan tieši vieta, kur minēts cēsnieku karogs, tad pietiekamu ierosmi popularizēt sarkanbaltās krāsas varēja dot arī vēsturnieku darbi, kuros šis fakts pieminēts vai interpretēts

Viens no tādiem darbiem bija baltvācu vēsturnieka Oto fon Rūtenberga (1802-1864) 1859. gadā izdotās Baltijas vēstures grāmatas I sējums ¹⁵

Nodaļā, kurā aprakstīta Livonijas ordeņa cīņa ar zengāļiem, viņš atsaucies uz Atskaņu hroniku un rakstījis, ka no Cēsīm, kas atrodas latviešu zemē, bijis sarkans karogs ar baltu grieztu ¹⁶

Vietu, kur hronists tieši uzsvēris, ka tas bijis latviešu karogs, viņš tomēr nav pieminējis.

O) Rūtenbergs, atšķirībā no baltvācu vēsturnieku lielākās daļas, savā darbā ievērojamu vietu atvēdījis latviešiem un pat rakstījis ar zināmām simpātijām pret tiem. Tādēļ viņa vēsture daudzus gadu desmitus bija populāra latviešu aprindās.¹⁷

Cēsu mācītājs un literāts Gothards Firhufs (1828-1907) 1884. gadā iespiestajā brošūrā par Cēsīm atstāstījis aprakstu par latviešu karogu no Atskaņu hronikas.¹⁸ Pēc viņa domām, minētais karogs neesot latviešu, bet gan drīzāk Baltijas jūras piekrastē dzīvojošo slāvu - vendu zemēm raksturīgās sarkanbaltās krāsas, ko Cēsu ordeņbrāļi pieņēmuši par savu karogu. Tādējādi autors domāja, ka hronists varbūt esot sajaucis latviešus ar vendiem, kas jau XIII gadsimta beigās pārtautojušies, tas ir, pārlatviskojušies vai germanizējušies.¹⁹

Tāpat kā G. Firhufs, arī mācītājs un senatnes pētnieks Augusts Bīlenšteins (1826-1907) Atskaņu hroniku izmantojis vendu etniskās piederības skaidrošanai. Sava kapitālā darba "Latviešu cilts un latviešu valodas robežas tagadnē un 13. gadsimtā" nodaļā par Kurzemes vendiem iekļāvis hronikas tekstu par cēsnieku karogu.²⁰ A. Bīlenšteins, izmantodams kā argumentu arī citēto vietu par sarkanbaltsarkano karogu, vendus pieskaitīja pie vietējām ciltīm. Viņš par nepamatotu uzskatīja G. Firhufa domu par vendu rietumslāvisko izcelsmi. Ja iepriekš apskatītie Atskaņu hronikas izdevumi, tulkojumi un pētījumi lielākoties bija pieejami erudītiem vēstures interesentiem, tad ar Jāņa Krodznieka (Krīgera; 1851-1924) darbu "Par zemgāliešiem" varēja iepazīties daudz plašākas latviski lasošās aprindas, jo šo rakstu turpinājumos iespieda populārajā zinātnei un literatūrai veltītajā žurnālā "Austrums" 1886. un 1887. gadā.²¹ 1887. gadā šis darbs izpelnījās 1884. gadā mirušā Maskavas universitātes Filoloģijas fakultādes studenta Jāņa Reinberga piemiņas prēmiju.²²

Jānis Krodznieks savos pētījumos izmantojis arī Atskaņu hroniku, kur vietu par cēsnieku karogu tulkojis sekojoši: "Vāci jo ātri sapulcēja savus spēkus, un arī iz Cēsīm atsteidzās ordeņa brāļi ar simts vīriem zemes sargu (lantwer) zem sarkana karoga, baltām strīpām izstrīpotu (Alnp 9220 cf). "Cēsis ir pils . latvju zemē. kur sievietes radušas jāt. kā vīrieši, un es jums apliecinu, ka šis arī latvju karogs."²³

Par J. Krodznieka darba popularitāti un pieejamību lasītājiem liecina arī tas, ka Rīgas latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa iekļāva viņa vēsturisko rakstu "Par zemgāliešiem" kopojuma "Baltijas vēstures" 1. grāmatā, kas iznāca Rīgā 1912. gadā.²⁴ Autors gan šos rakstus vērtēja pieticīgi, uzskatot tos tikai par priekšdarbiem plašākai, vispusīgai latviešu vēsturei.²⁵

Pemīnams, ka J. Krodznieks, gatavojot rakstu atkārtotam izdevumam, lasījis grāmatas korektūru un aizrādījis par vietvārdu un personvārdu pareizrakstību.²⁶ Interesanti, ka saglabāts viņa par cēsnieku karogu citētās vietas tulkojums "zem sarkana, baltām strīpām izstrīpota

karoga", kas atšķiras no M. Siliņa Atskaņu hronikas tulkojuma un kas dažus gadus vēlāk polemikā bija ieteikts kā jaunveidojamā latviešu karoga variants.

Nobeidzot pārskatu par sarkanbaltsarkanā karoga pieminējumu avotu un vēstures literatūras publikācijās, jāatzīmē, ka pamatā apskatīti tie izdevumi, kas varēja būt pieejami latviešu un Latvijas karoga veidotājiem XIX gadsimta beigās un XX gadsimta sākumā. Ar konkrēta izdevuma izmantošanu dažviet saskarsimies darba turpmākajās lappusēs, bet tas neizslēdz iespēju, ka sarkanbalto krāsu popularizēšanas un karoga tapšanas laikā varēja izmantot arī citus, šeit nepieminētus mazāk pazīstamus avotus vai rakstus.

Uz jautājumiem, kas saistās ar Atskaņu hronikā minēto cēsnieku karoga izcelsmi, atbildi mēģināja dot vēstures doktors Valdemārs Ģinters (1899-1979) grāmatā "Karogi senajā Latvijā", kur secinājis: "Par karoga izcelšanos nav skaidrības, un paliek divas iespējas – tas varēja būt cēlies pirms ordeņa laika Cēsu latviešu vidē, vai arī radies tās ordeņa militārās iekārtas ietvarā, kurā cēsinieki bija iekļauti. Ievērojot vācu bruņinieku ordenī pastāvošo paradumu izdalīt karogus karavīru vienībām, tās sakārtojot karagājienam, un to, ka chronists cēsinieku karogu saista ar ordeņa pili Cēsīs, visai ticams ir pēdējais pieņēmums. Tādā gadījumā Atskaņu chronikā uzsvērtais apgalvojums, ka tas ir latviešu karogs, nozīmētu, ka šis karogs nebija vienreizēji konkrētam gadījumam piešķirts, bet cēsinieki pastāvīgi savās kara gaitās pulcējās ap šo savu karogu. Vācu ordeņa krustnešu spēku nepietika, lai ar zobenu veiktu ātru kristiānisma misiju, un vācu militāros panākumus ievērojamā mērā veicināja lībju un latviešu cilšu kontingenti, kas ordeņa karos varēja piedalīties arī ar saviem karogiem.

Cēsinieku latviešu karoga problēmu aplūkojot nevis lokāli izolēti, bet sakarā ar tā laika kara karogu veidiem vispār. Cēsu karoga krāsu izvēlē un salikumā nekādas īpatas lokālas pazīmes nav saskatāmas un tas pilnīgi iekļaujas sava laika Eiropas karogu tradīcijās."²⁷ Ar šiem, speciāli Viduslaiku karogiem veltītā pētījuma secinājumiem apmierināsimies, runājot par cēsnieku karogu, kaut arī jāpiekrīt J. Stradiņam, kurš nenoliedz V. Ģintera argumentāciju un raksta: "ka tā neizsmel visu jautājumu, un sarkanbaltsarkanā karoga sākotnējā izcelsmes problēma joprojām jāatzīst par neatrisinātu (varbūt arī neatrisināmu?)"²⁸. Neapšaubāmi, pētījumi un diskusijas par XIII gadsimtā minēto sarkanbaltsarkano karogu, kā arī dažādie latviešu karoga meklējumi rakstītajos avotos, etnogrāfiskajos, arheoloģiskajos, folkloristikas un valodniecības materiālos varētu būt domu rosināši un iespējami arī jauni, negaidīti atklājumi, taču tie vairs nevarēs ietekmēt Latvijas karoga tapšanas gaitu, ta noieto ceļu²⁹

Atskaņu hronikā un uz tās balstītajos pētījumos ietvertās ziņas par cēsnieku XIII gadsimta karogu pieejamība plašākām sabiedrības aprindām bija būtisks priekšnoteikums, lai sarkanbaltsarkanās krāsas kļūtu par latviešu tautas un Latvijas valsts karoga krāsām.

Atsauces un piezīmes

- 1 (Dietleba Alnpekes) Rīmju kronika, latviski no M. Siliņa. Ar piezīmējumiem, vēsturīgu pārskata karti un fotogrāfiskiem izskatiem un pilskalniem. - R., 1893. - 90. lpp.
- 2 1279. gads sakarā ar cēsnieku karogu nav minēts, bet šis gads izriet no aprakstīto notikumu konteksta. Dažkārt vēsturnieku darbos minēts 1280. gads.
- 3 Arī Nameisis (Nameise, Nameyxe).
- 4 Zeids T. Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti (līdz 1800. gadam). - R., 1992. - 31. lpp.
- 5 Turpat.
- 6 Turpat, 29. lpp. T. Zeids rakstījis: "Vecākais noraksts ir Codex Bergmanni, kas savu nosaukumu ieguvis no Rīgas Doma un Pētera baznīcas mācītāja Liborija Bergmaņa (1754-1823), kuram XIX gs. sākumā piederēja šis noraksts. Pēc rakstības spriežot, noraksts izdarīts XIV gs. Rokraksts nav pilnīgs, jo tam trūkst gandrīz 1300 rindu (2561.-3840. rinda). Ir zināms, ka noraksts ap 1539. gadu piederējis bagātam Rīgas arhibīskapa vasalim Reinholdam Tīzenhauzenam Bērzaunē. Nav zināms, kādā ceļā tas nonācis un ap 1625. gadu atradies Ļvovas ratskunga Johana Alnpekes rokās. Pēc vairāk nekā 150 gadiem šo norakstu Ļvovā 1797. gadā no kāda ierēdņa Bretšneidera nopirka Liborijs Bergmanis. Bet ar to vēl nebeidzās šā kodeksa vēsture. Pēc L. Bergmaņa nāves to ieguva Jāņa draudzes mācītājs Hermanis Treijs (1794-1849). Pēc mācītāja nāves viņa mantinieki to pārdeva Vidzemes bruņniecībai. Pēc Pirmā pasaules kara Baltijas vācieši to nobēdzināja Vācijā, un tā atrašanās vieta nav zināma. Šī kodeksa vēsture parāda, no vienas puses, viduslaiku kodeksu raibos likteņus, bet, no otras, cik nepieciešama ir kultūras pieminekļu aizsardzība likumdošanas ceļā.
- 7 Vienīgais pilnīgais noraksts ir no XV gs. Tas ir Codex Palatinus. Savu apzīmējumu kodekss ieguvis no uzglabāšanas vietas - Heidelbergas Palatīnas bibliotēkas Kopenhāgenā Dānijas valsts arhīvā glabājas divi kāda XVI gs. noraksta fragmenti (2039.-2064. un 6715.-6756. rinda)."
- 8 Par Atskaņu hronikas izdevumiem un tulkojumiem rakstījis arī Ē. Mugurēvičs. Priekšvārds. Atskaņu hronika. - R., 1998. - 5. - 33. lpp.
- 9 Turpat, 29, 30. lpp.
- 10 Livländische Reimchronik/Ausgabe Leo Meyer. - Paderborn, 1876. - S. 211.
- 11 Indriķa hronika. - R., 1993. - 99. lpp.
- 12 Mugurēvičs Ē. Komentāri//Indriķa hronika. - R., 1993. - 334., 365., 368.-369. lpp.
- 13 Meyer L. Zur Livländischen Reimchronik Zeitschrift für Deutsche Philologie. - Bd. 4 - Dorpat. 1872. - S. 407.-444.
- 14 Meyer L. Über die Livländische Reimchronik//Baltische Monatschrift. Neue Folge. - Bd. 3 - Dorpat. 1872. - Heft 7., 8. - S. 353-381.
- 15 Die Livländische Reimchronik von Dittlieb von Alnpeke in das Hochdeutsche übertragen und mit Anmerkungen versehen von E. Meyer - Reval. 1848. - S. 258-259.
- 16 (Dietleba Alnpekes) Rīmju kronika, - 90. lpp.
- 17 Turpat, M. Siliņa Piezīmējumi. 169. lpp.
- 18 Rutenberg O. von Geschichte der Ostseeprovinzen Liv-, Esth- und Kurland von der ältesten Zeit bis zum Untergange ihrer Selbständigkeit - Bd. I - Leipzig. 1859
- 19 Turpat. 219. lpp.
- 20 Latviešu valodā pirmais tulkojums sāka iznākt 1901 - 1902. gadā kā pielikums Puriņu Klāva "Mācības vēstulēm pašstudijai". Viņš bija arī šī tulkojuma un komentāru autors. Diemžēl šis darbs palika nepabeigts. 1908. gadā Baltijas vēsture iznāca Vidiņu Jāņa īsinātā tulkojumā.
- 21 Vierhuff G. Die Frage: Wo lag die Burg "Alt-Wenden." - R., 1884
- 22 Turpat. 16. lpp.

- 20 Bielenstein A. Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. - St. Petersburg, 1892. - S. 345 - 347.
- 21 Austrums. - 1886. - Nr. 5-7, 10, 11, 1887. - Nr. 2, 3, 5.
- 22 Austrums. - 1887. - Nr. 6, 389. lpp.
- 23 Austrums. - 1887. - Nr. 3, 153. lpp.
- 24 Par zengaliešiem//Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti. I. - R., 1912. - 39., 98. lpp.
- 25 Lasītājiem (izdevēju priekšvārds)//Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti. I, [III.] lpp.
- 26 Turpat, Paskaidrojumi un pārlabojumi, 99. lpp.
- 27 Ģinters V. Karogi senajā Latvijā. 1968. 80. lpp.
- 28 Stradiņš J. Sarkanbaltsarkanās krāsas Latvijas kultūras vēsturē. Kronvalda, Ausekļa un Raiņa tradīcijas // Trešā atmoda. - 116. lpp.
- 29 Mēģinājumi izveidot karogu, balstoties uz arheoloģijas un folkloras materiāliem, saistās ar Latvijas PSR karoga radīšanas darbiem 1947. gadā. Par to tuvāk: Stradiņš J. Vēlreiz par karogu – šoreiz vairāk par Latvijas PSR oficiālo karogu // Trešā atmoda. - 144. - 146. lpp.

1. 2. Pirmie latviešu nacionālo krāsu meklējumi XIX gs. beigās un XX gs. sākumā

Sarkanbaltsarkano krāsu izmantošanu, apzināti pasvītrotot to latvisko nozīmi, parasti saista ar pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu sākumu. Rakstos par Latvijas karoga vēsturi tiek pieminēts, ka šīs krāsas, balstoties uz Atskaņu hronikas ziņām, par savām jau 1870. gadā pieņēmuši latviešu studenti, kuri sāka pulcēties ap Ati Kronvaldu (1837-1875), tā sauktajos Tērbatas latvju rakstniecības vakaros. Diemžēl ļoti maz saglabājušās liecības tieši no tā laika, kad šīs krāsas bija latvietības pierādījums. Gandrīz visas atmiņas par šo krāsu lietošanu rakstītas vairāk nekā piecdesmit gadus pēc notikumiem un dažkārt tās ir pretrunīgas. Tāpat arī tie daži zināmie grupu fotouzņēmumi, kuros iemūžināti literāro vakaru dalībnieki, nedod priekšstatu par sarkanbaltsarkano krāsu nozīmi latviešu studējošās jaunatnes aprindās.

Latvijas Valsts vēstures arhīva studentu korporācijas "Lettonia" fondā ir materiāli ne tikai par korporāciju, bet arī Literāro vakaru piezīmes "Piezīmējumi un protokoli. 1930. gadā Rīgā izdotajā "Album Lettonorum 1870-1882-1930"¹ literāro vakaru vēsture izklāstīta diezgan pamatīgi un pārlicinoši, tomēr arhīva materiāli, uz kuriem balstoties tā sarakstīta, ir pretrunīgi īpaši, ja runa ir par studentu korporācijai tik nozīmīgu atribūtiķu kā krāsas.

Pēc K. Valdemāra, K. Barona, J. Alunāna un citu jaunlatviešu darbības izbeigšanās Tērbatā pagājušā gadsimta piecdesmito un sešdesmito gadu mijā tur studējošo un strādājošo latviešu kopējā sabiedriskā dzīve bija apsīkusi. Tērbatā mītošos latviešus uz sabiedrisku rosību mudināja paredzētā Rīgas Latviešu biedrības jaunceltā nama iesvētīšana 1870. gada 19. februārī. Par to atmiņās rakstījis jurists un žurnālists Jānis Klaviņš (1843-1902):

"To laiku studēja jau Mētrainē daži Latvju jaunekļi, bet viņu starpā nebija nekādas saites; tie dzīvoja vai nu katrs pa sevi, vai arī piebiedrojās vienai, vai otrai Vācu studentu korporācijai. 18. februārī 1870. g. apmeklēju Kronvaldu. Runājām par Latviešu svētkiem Rīgā un prātojām, vai nebūtu labi, ja arī mēs no savas puses apsveicinātu Rīg[as] Latv[iešu] Biedrību, kura 19. februārī svinēja Biedrības nama iesvētīšanas svētkus. Zināms to vajadzēja darīt. Kronvaldam tobrīd studentu starpā pazišanās nebija, tādēļ mans uzdevums bija salasīt izklīdušos tautiešus, un man arī izdevās līdz 19. februārim sadabūt telegramai ap 20 parakstu".²

Laikrakstā "Baltijas Vēstnesis" atzīmēts, ka no Tērbatas sūtītai telegrammai, kuru nolasiņa svētkos, bijuši 16 paraksti.³ Par literāro vakaru iesākumu J. Klāviņš atcerējās:

"19. februārī, pēcpusdienā, satikos ar Kronvaldu, kam izstāstīju visu ko biju izdarījis un piedzīvojis. Pie šās reizes arī pārrunājām, vai nebūtu iespējams sapulcēties vakarā un visiem tiem, kas parakstījuši telegrammu, kopā nosvinēt svarīgos 19. februāra svētkus. Jā, to vajaga izdarīt tā mēs abi nospriedām. Un atkal apmeklēju visus biedrus tos mudinādams un uzaicinādams, neatrauties no izrīkojamā vakara. Nevajaga domāt, kā studentiem vajag lielu telpu un smalku ēdienu, lai varētu svētkus svinēt. Divi jaunieši, J. Grinbergs un P. Kārklis toreiz sagatavojās uz abiturentu eksāmenu, un dzīvoja it prāvā istabā, tā sauktajā "Kuriko vereja". Šo istabu izredzējāmies par sapulces vietu."⁴

Šajā pirmajā tikšanās reizē sanākušie nolēma turpmāk tikties regulāri sestdienas vakaros.⁵ "Biedri apņēmās kopt latviešu valodu, runādami to savā starpā un meģinādami dažādos rakstos; mācīties gramatiku, turēt un lasīt latviešu laikrakstus un radināties latviski dziedāt."⁶

Nākamajā literārajā vakarā 2. martā kopā pulcējās, kā paši sevi dēvēja, "draugi" - skolotāji Atis Kronvalds un Jānis Dīriķis, Tērbatas universitātes studenti Jānis Klāviņš, Aleksandrs Vēbers, Edvards Balodis, Jānis Grietēns, Kārlis Tress, Edvards Aizsilnieks, Pēteris Gūtmanis, Mārtiņš Grosbergs, Kārlis Lībietis, abiturienti Jānis Grinbergs un Pēteris Kārklis. (5.,6 att.) 1. semestrī "draugu" pulciņam piebiedrojās vēl veterinārijas maģistrs Eižens Zemmers un studenti Fridrihs Grosvalds, Atis Grinbergs, Kārlis Millers, Johans Zaķīts, Indriķis Ratminders.⁷

1870. gada 30. marta vakarā par sanāksmju priekšnieku ievēlēja Ati Kronvaldu, bet par viņa vietnieku Jāni Dīriķi.⁸

Pēc 1. semestra no Tērbatas uz Pēterburgu pārbrauca studēt J. Klāviņš, F. Grosvalds, K. Tress, A. Vēbers. Ar laiku izstājās vēl daži citi, bet viņu vietā atkal nāca jauni "draugi". Vakaru pastāvēšanas pirmajos gados Tērbatā studēja jau ap 60 latviešu jaunekļu, bet "vakarnieku" skaits nepārsniedza 20.⁹ Tādu, kuri aktīvi līdzdarbojās sanāksmēs, bija vēl mazāk. Šajā studentu vidē tad arī sāka apzināti lietot sarkanbaltsarkanās krāsas. Par šās pulcēšanās sākumposmu un A. Kronvaldu plašāk rakstījis viens no aktīvākajiem "vakarniekiem" Kārlis

Kundziņš (1850-1937), kurš kā teoloģijas students literārajos vakaros sāka darboties 1871. gada 1. semestrī. Ne viņš, ne arī citi pirmo gadu "vakarnieki" savās atmiņās tik pat kā nemaz nav runājuši par krāsu lietošanu.¹⁰

Par daļēji balstītām uz nostāstiem par "vakarnieku" pirmajiem gadiem var uzskatīt filologa un rakstnieka Jēkaba Lautenbaha-Jūsmaņa (1847-1928) 1924. gadā sniegtās atmiņas:

"Tērbatā nonācu 1872. gadā 20. februārī. Tā bija diena pēc 19. februāra. 19. februārī literāriskā vakara locekļi svin gada svētkus. (...) Tērbatā paliku līdz pirmajiem vispārīgiem dziedāšanas svētkiem, tas ir, līdz 1873. gada jūnijam. (...) Starp L[iterāro] V[akaru] locekļiem bijuši divi brāļi - kāda arendatora dēli - Jānis un Otto Grinbergi no Talsu apriņķa Nodenu mājām. Jānis bija vecākais brālis un studēja vēsturi. Jānis Grinbergs starp citu Tērbatas universitātes bibliotēkā atradis ziņas par kādu sarkan-balt-sarkanu karogu, un viņš cēlis L. V. priekšā referātu par šo karogu. Vēlāk gribējuši uzstādīt šīs krāsas kā korporācijas krāsas, bet atteikušies no tā, jo tas būtu sacēlis aizdomas valdības aprindās, un nebūtu pat atļautas. Ar šīm trim krāsām ticis rotāts kāds rags. Vēlāk, laikam tā trešā krāsa, proti sarkanā tikusi uz tā raga pārtaisīta par zelta krāsu, bet sākumā uz tā raga bij sarkan-balt-sarkana krāsa".¹¹

Pēc J. Lautenbaha atmiņām nevar skaidri noteikt, kad patiešām J. Grinbergs atradis ziņas par karogu, jo "Piezīmējumos" nav minēts tāds referāts.¹²

Tieši uz Atskaņu hroniku balstītu darbu "Par Latv[iešu] kareiviem Viesturi un Namiezi un viņu pili Tērveiti" bija sagatavojis Kārlis Kundziņš, kurš to "vakarniekiem" nolašīja 1871. gada 30. janvārī.¹³

Kaut arī trūkst tiešākas ziņas par karoga krāsu apspriešanu, tas tomēr nenozīmē, ka tāda nebūtu notikusi. Gan Kronvalda lielā interese par Latvijas vēsturi, gan arī tas, ka daži "vakarnieki" jau ģimnāzistu gados bija iedziļinājušies latviešu senvēsturei veltītajā literatūrā, drīzāk liecina, ka nostāstos minētiem faktiem varēja būt reāls pamats.¹⁴ Kā jau iepriekš apskatījām šajā laikā bija pieejami vairāki Atskaņu hronikas izdevumi un uz to balstītās vēstures publikācijas. Bez tam septiņdesmito gadu sākumā tieši Tērbatā profesors I. Meijers strādāja pie Atskaņu hronikas jauna izdevuma.¹⁵

Ia daudz maz noskaidrojām "vakarnieku" iespējas iegūt informāciju par sarkanbaltsarkano karogu, tad tomēr paliek pretrunīgas ziņas par šo krāsu pielietošanu literārajos vakaros. Šie vakari nebija oficiāli apstiprināta studentu organizācija ar stingri reglamentētu krāsu lietošanu, kas arī apgrūtinā detalizētāk izsekot šīs simbolikas izmantošanas praksei "vakarnieku" aprindās.

Jau no "draugu" pulcēšanās sākuma "vakari" parasti dalījās divās daļās. Pirmā daļa bija priekšlasījums un tā apspriešana, bet otrā "omulīgā" jeb saviesīgā daļa, kuru jau līdzīgi kā studentu korporācijai reglamenteja noteikumi, tā sauktais, "alus komans". Viena daļa dalībnieku

vēlējās šos "vakarus" pārvērst par oficiālu korporāciju. A. Kronvalds, kurš nebija pilnīgs saviesīgās daļas pretinieks, uzskatīja, ka "vakari" ir "tūri darba un strādāšanas brīži".¹⁶ Tādēļ arī 1872. gada II semestra piezīmēs ierakstīts: "Tika nospriests, to nosauktu "alus komangu" pieņemt, jeb tā kā viņš jau sen pieņemts esot, viņu plašāki draudzīgā sadzīvē izlietāt, bet mūsu vakaru pašu kā līdz šim, atstāt par literārīgu vakaru."¹⁷

Par "vakarnieku" centieniem izveidot korporāciju un ar to saistīto sarkanbaltsarkano krāsu lietošanu 1926. gadā atmiņās stāstījis ārsts Artūrs Dīriķis (1855-1926), kurš literārajos vakaros sāka darboties 1874. gadā: "Iestājos tā sauktos "Tērbatas Latvju Rakstniecības vakaros", kuros par biedriem tika uzņemti studenti. Internā dzīvē šie "vakari" tika saukti par Lettoniju, zem kura vārda tika pazīstami arī plašākā sabiedrībā. 1870. gadā tā sauktie "vakarnieki" vēlējās, lai "Latvju Rakstniecības vakari" tiktu par oficiālu tautisku korporāciju Lettoniju ar krāsām sarkan-balt-sarkans ar zelta iekantējumu, bet dažādu ārēju apstākļu dēļ tanī laikā tas nebija realizējams. Šī ideja arvien bij dzīva, katrā izdevīgā brīdī tika par to runāts un apziņa "vakarnieku" starpā bij tāda, ka "Literāriskie vakari" pastāv kā neoficiāla korporācija Lettonija. Visā dzīvē valdīja korporatīvs gars.

Krāsas sarkan-balt-sarkans vēlāk tika mainītas uz sarkan-balt-zeltu. Šo krāsu lentē arī es tiku uzstājies savā dzimumdienā 10. IX 1879. g. konventa kortelī.

Lettonijā vēl tagad atrodas kāds rags no 1871. gada ar šīm krāsām, kurš iegādāts ar Jāņa Dīriķa dāvāto naudu.

Sarkan-balt-zelta krāsu deķelis bijis Indriķim Šmidtchenam, med., kurš 1873. g. I zemestrī bijis oldermanis."¹⁸

Pēc atmiņām grūti precīzi pateikt, kad notika pirmās krāsu izmaiņas. Tā kā šie "vakari" noritēja šaurā, nedaudzu "draugu" lokā, bez tolaik studentu korporācijām raksturīgās ārējās izrādīšanās apkārtējā sabiedrībā, tad arī "vakarnieku" izvēlētajām krāsām bija ļoti ierobežotas izmantojuma iespējas.

Par sarkanbalto krāsu lietošanu jau noteiktākas aculiecinieku ziņas saglabājušās aprakstos, kuros tēloti Pirmie vispārējie latviešu dziesmu svētki Rīgā 1873. gadā Rīgas Latviešu biedrībai, kura rīkoja šos vērienīgos svētkus, savu palīdzību bija piedāvājuši esošie un nākamie studenti no Tērbatas un citām augstskolām. Sarakstā minēti: Aleksandrs Vēbers, Fridrihs Grosvalds, Ernests Briedis, Jānis Pīgēns, Jānis Grīnbergs, Atis Grīnbergs, Tenis Dreimanis, Augusts Rumpeters, Jēkabs Lautenbahs, Pāvuls Pļavnieks, Miķelis Klusiņš, Indriķis Šmidhens, Kārlis Millers, Kārlis Kundziņš, Jānis Pārstrauts, Teodors Grūbe, Kārlis Grūbe, Artūrs Dīriķis, Andrejs Kope, Mārtiņš Remiķis un Jānis Grietēns.¹⁹

Lielākā daļa šo jaunekļu jau līdz tam vai arī vēlāk bija saistīta ar Tērbatas literārajiem vakariem. Svētkos viņiem uzticēja veikt goda kārtībnieku pienākumus.²⁰ Kā amata atšķirības zīmes viņiem bija sarkanbaltas krūts lentas. Par svētku pirmo dienu, kad ieradās vairums daļbnieku, dziesmu svētku komitejas priekšnieks Rihards Tomsons (1834-1893) rakstījis: "Pulksten 8 no rīta svētku komiteja bija biedrības namā uz viesu saņemšanu sapulcējušies. Latviešu augstas skolas mācekļi, no Tērpatas, Pēterburgas, Maskavas un Berlīnes universitātēm, kas svētku - komitejai savu piepalīdzību bija piesolījuši, līdz ar tiem no svētku komitejas ieceltiem korteļa un kārtības uzraugiem, arī jo agri biedrības namā sapulcējās. Šie savienoti kārtības uzraugi dabūja sarkan-baltas bantes ap plecu, par viņu darīšanu zīmī svētku dienās." ²¹

Četras dienas - no 26. līdz 29. jūnijam - vāciskajā Rīgā manifestējās liksmojošās latviešu tautas pašapziņa. Tās bija dienas, kad ne tikai 45 koru vairāk nekā tūkstotis dziedātāju no Kurzemes un Vidzemes goda vietā cēla latviešu tautasdziesmu, bet notika arī pirmā vispārīgā skolotāju un otrā vispārīgā latviešu zemkopju sapulce.²² Tās bija dienas, kad A. Kronvalds un citi teica tautas pašapziņas augšanai nozīmīgas runas, kuru rezonanse vēl ilgi nenorima preses slejās. Šajos svētkos pirmo reizi plašākai publikai Baltijas skolotāju semināra audzēkņi dziedāja Baumaņu Kārļa (1835-1905) sarakstīto un komponēto "Latvju himnu" - "Dievs, svētī Latviju".²³

Viens no šo svētku centrālajiem notikumiem bija latviešu dziesmu svētku karoga dāvināšana šim sarkanbaltos krāsus toņos šūdinātajam karogam, kas stiprinājās pie kāta šķērskoka un pēc formas, kā arī reglamentētā rituāla atgādināja, tā sauktā, baznīcas tipa karogu, bijusi īpaša nozīme tautas dzīvē. Tas bija izgatavots vienā eksemplārā un šī unikālā karoga, ja tā varētu teikt, maģiskais, fascinējošais spēks pieauga ar katriem nākamajiem dziesmu svētkiem, ietverot visu iepriekšējo šīs tradīcijas pieredzi. Lai gan nekur nav tiešas norādes, ka tā krāsas saistītas ar Atskaņu hronikā minēto sarkanbaltsarkano karogu, tomēr pie šī fakta jāpakavējas ilgāk kaut vai tāpēc, ka karogs bija pirmais latviešu tautas apvienojošais simbols.

Karoga dāvināšanas ceremonija, kas notika pēc svētku atklāšanas runām Rīgas Latviešu biedrības namā 26. jūnijā, aprakstīta R. Tomsona grāmatīņā. Turpat arī apskatīts karoga lietošanas "reglaments".

Pēc tam, kad Baltijas skolotāju semināra audzēkņi bija nodziedājuši "Lai dzīvo augsti Latvija!", "muzikālis sāka Vāgnera "Tannheizer" maršu spēlēt, un lielās zāles durvis atvērās, caur kurām zālē svētku karogu ienesa. Papriekšu ienāce zālē seši jaunekļi, goda sargi, ar sarkanbaltām krūts lentēm pušķoti. Tad nāca deviņas kundzes. Pēc tam jaunais svētku karogs, ko Latviešu biedrības priekšnieks un divi runas vīri nesa. Karogam no pakājas nāca vēl trīs iecelti karoga nesāji, kuriem bija apkārt baltas zīda krūts - lentes, ar zelta pušķiem galā. Tiem no pakājas nāca karoga apgādātājas, deviņas jaunkundzes un visu pēdīgi atkal seši goda - sargi." (. . .)

"Latvijas zeltenītes šo karogu dāvinādamas vēlējas, lai tas tad, kad Latvju tauta savos svētkos sapulcējās, alažīņ viņas priekšā plivinātos, kaut tie būtu Vidzemē jeb Kurzemē -viss vienalga! Tāpēc tas arī tiek visai tautai dāvināts, par savienošanās zīmi, līdz ar to vēlēšanos, ka šis karogs taptu Rīgas Latviešu biedrības namā uzglabāts. Karoga nesājiem vajaga vienumēr būt trim tautiešiem, vienam iz Rīgas, otram iz Vidzemes un trešam iz Kurzemes. Karoga dāvinātājas par karoga nesējiem iecēla fabrikas īpašnieku Rihard Tomson iz Rīgas, Lugažu skolotāju Mārtiņ Ūdr un Struteles skolotāju un ērgelnieku Jāni Grīnfeld. " ²⁴

Tālāk R. Tomsons devis A. Hītela darbnīcā Leipcigā izšūtā karoga aprakstu:

"Karogs ir priekšpusē no balta zīda, ar platu sarkan-zīda samtu iekantēts. Uz samta ir zelta izrotājumi, un apakšpusē zelta pušķi. Karoga vidus-laukā ir ar zīda pavedieniem izšūta bilde, kas rāda svētu birzi un zem liela un veca ozola apsūnojušu un ar kuplu lapu vītņi pušķotu altari. Uz altara deg upuru liesmiņa un dūmi vilņo uz augšu. Pie altara uz kreisās rokas atspiedies stāv vecs vadelotis, kas savā paceltā labā rokā tura kuplu ozola zaru. Virs karoga uz sarkana samta ir ar zelta burtiem uzšūts "Līgo", un apakšā uz balta zīda ar zelta burtiem ir lasāms:

26. jūnijā

1873.

Karoga otra puse ir no sarkana zīda. - Viņš ir 72 coli garš un 50 coli plats." ²⁵ (9. att.)

Ir izteiktas domas, ka karoga meta autors bijis Baumaņu Kārlis. ²⁶ Pirmoreiz svētku gājienā karogu nesa 28. jūnijā no Rīgas Latviešu biedrības nama uz Keizardārzu, kur speciāli celtā estrādē notika laicīgais koncerts. (7. att.)

"Pašā priekšgalā jāja žandarmi: tad gāja kara muziķis; tad nesa Latviešu biedrības karogu, kam biedrības priekšnieks, runasvīri un goda viesi līdz gāja. Tad gāja seši kārtībnieki un tiem pakal nesa svētku karogu. Nu nāca svētku komiteja, tad abi svētku diriģenti un tiem pakal viss dziedātāju pulks, pēc augšā izzīmētās rindas. Pašā pēdejā galā gāja atkal kārtībnieki. Pašā vidū šai garā virknē bij otrs kara muziķis. - Kad svētku karogu iz biedrības nama iznesa, tad sāka muziķis spēlēt un visi citi karogi vicināti. Tūkstošiem stāvēja ļaudis gar abām ielas pusēm. Īpat pie Keizara dārza tūkstošiem klausītāji dziedātājus jau gaidīja. Dziedātāji Keizara dārzā nonākuši, gāja uz tribīni un nolika savus karogus tai gar katru pusi. Pēc maza atpūšanās laika iesākās koncerte, tā kā pēc programa bij nolikts. pulksten 7. vakarā." ²⁷ Tā pēc svētkiem rakstīja R. Tomsons

Ne jau visi skatītāji vāciskajā Rīgā ar prieku uzņēma latviešu tautas svētkus. Dažkārt **darbniekiem** vajadzēja saskarties ar izsmieklu un nicināšanu. Par to atmiņās pastāstījis **rakstnieks** Matīss Kaudzīte (1848 - 1926). "Bij bijis nodomāts un pat sarīkots uzbrukums jaunam dziesmu svētku karogam vienā no šiem diviem vakariem, atgriežoties krēslas laikā vai no

laicīgā koncerta, vai pēdējā dienā no dziesmu kara; bet laikam gan pēdējā. Tur kādā stūrī sadrūzmējies uzreiz apkārt vesels bars svešu "zeļļu" un sācis mākties virsū pēc, karoga, protams, lai to kautkādi sabojātu un sadraņķētu. Tomsonam ar abiem viņa biedriem un ar dziedātāju palīdzību tikko bij izdevies ieklupt važonim ratos un tā karogu izglābt no sagānīšanas. Nav zināms, vai šis zemsirdības nedarbs nācis tikai no pašu "zeļļu" vidus vien, vai sarīkots kādā augstākā vadībā; bet tik daudz paliek patiesības, ka latviešu vispārīgo dziesmusvētku karogs ir nīdēts jau no pirmās dienas, aprunāts un apmelots vienumēr, it kā kad tam būtu kāda slepena aizdomības nozīme." ²⁸ Kaudzītes Matīss, atceroties pirmos dziesmusvētkus, vēl par šo karogu rakstījis:

"Pieminams, ka šis karogs, kas dāvināts tikai kā atmiņas un sakara uzturētājs starp visiem dziesmu svētkiem un kā dziedātāju pamudinātājs, sarīkoties arvienu no jauna priecīgā draudzībā uzjaukām, lielām svētku svinībām, ņemts tika no latviešu tautas aprunātājiem vairākkārtīgi par netaisnas apvainošanas iemeslu toreizējās valdības acīs, it kā kad tam būtu kāda cita nozīme, nekā šī vien, kas pavisam nav tiesa un, ko augšējie dāvināšanas vārdi nebūt neliecina. Ja vēl grib šā karoga nozīmi saņemt visīsākā izteiksmē, tad varētu sacīt, ka viņš dāvināts latviešu tautas dziesmu garam, bet nekādai citai slēpjamai nozīmei." ²⁹

Atskatoties uz dziesmu svētkiem, dzejnieks Auseklis (īstajā vārdā Krogzemju Mikus, 1850-1879) sajūsminājās par gatavošanos tiem.

"Visi kam krūtīs bij modies tautas gars, rīkojās un sagatavojās uz svētkiem. Dziesmas tika dziedātas, karogi šūdināti līdz pat Līgas svētku svētam vakaram. Tautas zeltenītes "Vāczemēi šūdināja" greznu "Līgo karogu", vidū likdamas uztēlot sentēvu dārgumu, izgleznotu un izrakstītu svētām, augstām, daiļām domām." ³⁰

Šim karogam viņš veltījis pat dzejoli "Līgas karogam". ³¹ Dažos dzejoļos, kas rakstīti pēc dziesmu svētkiem, Auseklis runājis arī par tautas karogiem, sarkanbaltiem karogiem un palāgiem. Tas parādās dzejoļos "Cimzes Dāvam" un "Kādam "Latviešu Olīmpa" ārdītājam" ³²

Dzejoli "Gaismas pils" viņš rakstījis, ka, uzminot nogrimušās pils vārdu,

/ilā gaisā plivinātos

Sarkan balti karogi". ³³

Karogus daudzkārt savās dzejās daudzinajis Andrejs Pumpurs (1841-1902), bet sarkanbaltās

karoga krāsas dažos viņa dzejoļos, šķiet, ienākušas tikai pēc Pirmajiem dziesmu svētkiem

Dzejoli "Ziemeļa meita" pieminēts, ka

Sarkan bālas lentes gaisā

Tāli tāli plēvina". ³⁴

Savukārt viņa dzejoļī "Saules meitas un Dievu dēli" stāstīts par arāja pastarīti, kura "raksta zīda karodziņ", lai pēc tam to dāvinātu preciniekam:

'Še tev zīda karodziņis
Sarkanbaltiem rakstiņiem;
To rakstīju dziedādama,
Baltu dienu gaidīdam':
Vidū liku sav' sirsniņu,
Visapkārti mīļus vārd's,
Nu atdodu raudādama,
Tevim karā aizejot." ³⁵

Nav iespējams pateikt, vai sarkanbalto krāsu pieminējums Ausekļa un A. Pumpura dzejā radies dziesmu svētku karoga iespaidā vai tam bijuši citi ierosmes avoti. Tāpat pēc dzejas vien nevar spriest, kādus šos karogus dzejnieki bija domājuši pēc formas un krāsu salikuma ³⁶

Vēlreiz, atgriežoties pie Pirmajiem dziesmu svētkiem, jākonstatē, ka svētku aprakstītājiem sarkanbaltās krāsas nebija asociējušās kā latviešu tautas krāsas, nemaz nerunājot par to izcelsmes sustīšanu ar Atskaņu hronikā minēto karogu. Tās nekur kā tādas netika izceltas vai skaidrotas. Ja arī no rīkotāju puses tās bija izvēlētas kā vēsturiski pamatotas, tad svētku dalībniekiem to nozīme palika neatminēta. Svētku goda kārtībnieku sarkanbaltās amata lentes, visai ticami, bija nevis nejaušība, bet gan apzināti tiem dota iespēja publiski demonstrēt "vakarnieku" pēc Atskaņu hronikas izvēlētās krāsas. ³⁷

Kā nepieciešama goddevības zīme Krievijas impērijas varas iestādēm un amatpersonām par atļauju rīkot dziesmu svētkus bija balti-zili-sarkaniem karogiem un karodziņiem rotātā Rīgas Latviešu biedrības ēka. Šīs krāsas greznoja arī svētku dalībnieku nozīmes. Līdz pat Piektajiem dziesmu svētkiem 1910. gadā svētku noformējumā vairāk izmantoja Krievijas nacionālā karoga krāsu simboliku, kā arī Kurzemes un Vidzemes bruņniecības krāsas. ³⁸

Ja uzskata, ka Pirmajos dziesmu svētkos bijis mēģinājums demonstrēt sarkanbaltās kā tautas krāsas, tad Otrajos (1880. g.) un Trešajos (1888. g.) dziesmu svētkos par to liecināja vairs tikai "Līgo" karogs. Pat tāds šo krāsu zinātājs kā J. Lautenbahs-Jūsniņš, kurš rīcības komitejas uzdevumā veidoja svētku aprakstu brošūras, nebija tās nekur saskatījis. ³⁹

Iepriekš jau nedaudz pieskārāmieš dažu Tērbatas latviešu literāro vakaru dalībnieku centieniem pārtapt pilntiesīgā studentu korporācijā. Šī tendence pastiprinājās pēc A. Kronvalda aiziešanas no Tērbatas uz Vecpiebalgu 1873. gadā. Nākamais "vakaru" priekšnieks K. Lībietis vēl uzskatīja, ka vakarniekiem arī turpmāk vēlams palikt par "mežoņu sabiedrību", kā tolaik dēvēja korporācijas neapvienotos studentus. ⁴⁰

Tomēr septiņdesmito gadu vidū un otrajā pusē jaunpienākušie "vakarnieki" arvien intensīvāk darbojās, lai izveidotu oficiāli apstiprinātu korporāciju. 1881. gada beigās un 1882. gada sākumu ļāuzskata par tās tapšanas pēdējo izšķirošo posmu, kad arī izveidoja korporācijas simboliku. 1881. gada 3. decembrī pašu dēvētās "Fraternitas Lettonica" konvents nolēma, ka brīvdienu laikā "katram jādomā par korporācijas krāsām, devīzi un vapeni".⁴¹

Mācītājs Jānis Sanders (1858-1951), kurš tolaik kā teoloģijas students darbojās "Fraternitas Lettonica" krāsu komisijā, pēc pusgadsimta rakstīja, ka viņš piedāvājis "pieņemt par Lettonijas krāsām sarkanu ar baltu grieztu".⁴²

1882. gada 30. janvāra konventa, kurā spriests par krāsām, protokols to gan neapstiprina. Redzams, ka krāsu komisija piedāvājusi trīs krāsu kombinācijas: 1) tumši zils-zelts-balts, 2) zaļš-zils-zelts un 3) zaļš - zils-sarkans.⁴³

13. februāra konventā izšķīrās par otro variantu.⁴⁴

Par to "letoņi" jau 1882. gada 12. februārī rakstīja savam filistram F. Grosvaldam: "krāsas mums būs: zaļš, zils, zelts. Zīme (d. Wappen) būs ar četriem laukumiem, vienā krāsas, otrajā krīvs ziedodams pie ozola kā uz R. I. B. karoga redzams, trešajā roka ar spalvu, ceturtajā monogramats ar rapieriem un devīzes iniciāļiem. Devīza skanēs: "vītam, salutem, victoriam" jeb ja beidzamo vārdu nepielaiž, tad "veritatem".⁴⁵

"Lettoniu" oficiāli apstiprināja 1882. gada maijā. 14. maijā "Lettonias" 31 dibinātājs un 4 jaunuzņemtie tautieši pirmo reizi varēja svinīgā gājienā ar jaunajām krāsām, K. Avotam nesot karogu, aiziet līdz universitātei un, nodziedot dziesmu, apsveikt savu "alma mater". Šo dienu uzskatīja par dibināšanas komersa dienu.⁴⁶

Vēstulē F. Gosvaldam 1882. gada 14. novembrī korporācijas vadība rakstīja: "...Lettonija, kura celdamās no "Tērbatas Latvju Rakstniecības Vakariem" nodibināta š. g. 14. maijā zem zaļi-zili-zelta karoga, ar devīzām "vītam, salutem, veritatem" un "acti labores jucundi" "⁴⁷ Šis bija "Lettonias" pirmā karoga mūžs. Pie tā tomēr jāpakavējas, jo "letoņu" krāsas, kā redzēsim vēlāk, reprezentējās latviešu tautas karogā Amerikā Pirmā pasaules kara beigās.⁴⁸

Par to, ka no pirmā karoga tika pagatavotas platās krūšu lentes 1883. gada 31. marta vēstulē F. Grosvaldam no Tērbatas vēstījis "Lettonias" seniors Jānis Pārstrauts (1851-1929). Viņa vēstule, kurā saglabāts autora stils, dod nelielu ieskatu arī tālaika korporāciju karogu tradīcijā.

"Kā tu z[ie]mu no Kalniņa būsi dabuīis dzirdēt, mēs bijām, lielkņazu Vladimīru šeit decembrī sagaidot, p[ie]sp[ie]sti, likt sagriest savu 9 olekšu garo izkaramo u. uzstāšanās karogu, lai varētu pataisīt trūkstošās šerpes prieks godumaršālēm. Mums bija tas jādara, tādēļ ka ziņa toreiz it prepeži atnāca un nevienā bodē Tērbatā nevarēja drānu mūsu krāsās u. zeltu atrast. Tagad vēl esam arv[ie]n bez izkaramā u. galākaroga, jo paši vēl neesam likuši taisīt cerēdami, ka varbut no

mūsu cienījamajām Lettoņu dāmām piemiņai dabūsim." ⁴⁹ Tāda īsumā bija pirmās latviešu studentu korporācijas un tās krāsu tapšanas gaita. Šajā laikā "Lettonia" nebūt neapvienoja visus Tērbatā studējošos latviešus. Liela daļa studentu, kurus neapmierināja "buršu" dzīve, atrada citas biedrošanās formas, tādēļ arī korporācijas vērtējums bijis dažāds. Pašu "letoņu" viedokli vēlāk devis viens no tās dibinātājiem, prāvests Kārlis Avots (1859-1939).

"Ja man nedaudz vārdos jāizteic Lettonias nozīme un nopelni, tad gribu sacīt, ka viņa ir stipri pacēlusi latviešu inteliģences pašapziņu. Bez korporācijas tas tādā mērā nebūtu bijis iespējams. Ar literāriskiem pulciņiem vien šai ziņā nebūtu pieticis, jo tie atklāti un visiem redzami nebūtu varējuši rīkoties. Bet korporācijā latviešu inteliģents kā līdztiesīgs nostājās blakus cittautu inteliģentiem. Korporācija šai ziņā bija vienīgais ceļš. To arī saprata plaša sabiedrība. Lettonia tūlī sabiedrībā bija ļoti populāra. Atceros, kā tūlī pēc viņas nodibināšanas kāds kuģa īpašnieks savu kuģi nosauca viņas vārdā." ⁵⁰

XIX gadsimta astoņdesmitajos gados aizvien vairāk latviešu jaunekļu izglītības iegūšanai bija izvēlējušies Rīgas Politehnikumu. ⁵¹

Arī šeit tāpat kā Tērbatā latviešu "Draugu pulciņš" kopš 1880. gada septiņpadsmit gadus centās pārtapt oficiālā studentu korporācijā "Selonija". "Seloņi", kuru viens no aktīvistiem bija vēlāk ievērojamais arhitekts Konstantīns Pēkšēns (1859-1928), sākotnēji par savām izvēlējās sarkanbaltās krāsas. Šīs krāsas vēlāk izdevās iekļaut korporācijas trikolorā. Par to 1905. gadā izdotajā "Selonijas" albumā rakstīts: "Gan jau pašā sākumā bija vēlēšanās uzņemt mūsu tautas "sarkan-baltu" krāsu kopoju "Selonijas" krāsās, bet tā ka Jurjevā (toreizējā Tērbatā) viena korporācija bija ar "zaļ-sarkan-baltām" krāsām, tad, gribot izvairīties no pārmainīšanās, sarkana vietā lika oranžu. Tomēr drīz vien atgriezās atpakaļ uz sarkanu oranža vietā". ⁵²

Par to, ka Politehnikuma jaunieši interesējušies par Latvijas senvēsturi, liecinājis viens no "Selonijas" dibinātājiem - arhitekts un literāts Nikolajs Puriņš, kurš vairāk pazīstams ar literāro pseidonīmu kā Puriņu Klāvs (1858-1935). Viņš tulkojis un 1901. gadā sācis izdot O fon Rūtenberga "Baltijas vēsturi", kuras priekšvārdā rakstījis: "Es ceru, ka tā ieliesmos karstu, neapmācamu mīlestību uz mūsu Dieva lemtu dzimteni un Latviešu tautu, tāpat kā tā savā laikā to darīja ar šo rindīņu rakstītāju un viņa draugiem un biedriem." ⁵³

Vēsturnieku - marksistu publikācijās izplatīts viedoklis, ka tautiskā kustība jeb atmoda XIX gadsimta septiņdesmitajos gados bija sevi izsmēlusi un sākās tās pagrimums. Tāpat viņi uzskata, ka jaunas sabiedriskās un kultūras aktivitātes saistāmas tikai ar tā saukto "Jaunās strāvas" idejisko virzienu deviņdesmitajos gados. Latviešu sabiedrība neapšaubami šajā laikā bija kļuvusi diferencētāka un daudzslāņaināka ar daudzveidīgākām interesēm. Šis laiks raksturojās ar biežākiem interešu konfliktiem un nevienprātības padziļināšanos daudzas dzīves jomas. Šādā

situācijā, acīmredzot, nelogiski gaidīt lielu atsaucību par karoga kā tautu vienojoša simbola izveidi. Kā visplašākos tautas slāņus pārstāvošs simbols joprojām palika savdabīgais "Līgo" karogs, kaut arī dziesmu svētku organizāciju bieži ietekmēja "tautas darbinieku" nevienprātība.

Daļa vēsturnieku uzskata, ka šajā laikā tomēr nebija "atmodas" pagrimuma, bet gan tās turpinājums, kas izpaudies latviešu kultūrai svarīgos darbos. ⁵⁴

Nozīmīgu devumu dažādās latviešu kultūras sfērās tieši tolaik devuši Krišjānis Valdemārs (1825- 1891) ar domubiedriem, kuri pulcējās tā sauktajos Maskavas latviešu vakaros. (8. att.) Viņu sabiedriskajai aktivitātei sekoja arī Maskavas latviešu studenti, kuri kopš 1883. gada pulcējās savos "vakaros", līdz ar to likdami pamatus vēlākai studentu biedrībai "Austrums". Tā kā K. Valdemāram bija negatīva nostāja pret vāciskā tipa korporācijām, tad maskavieši neizveidoja krāsu korporāciju, bet darbojās kā literārs pulciņš. ⁵⁵

Vēlākais Latvijas prezidents Jānis Čakste (1859- 1927), kurš Maskavā studēja jurisprudenci un darbojās latviešu studentu vakaros, atcerējās: "Mums galvenā lieta bija, zināt visiem skaidri latviešu vēsturi. Visu Rūtenbergu un Rihteru studentiem vajadzēja izņemt cauri un varēja eksaminēt katru brīdi. Arī "Rīmju Kroniku" mēs zinājām. Visu Bilenšteinu - lielo un mazo vajadzēja izstudēt cauri un vingrināties tajās lietās." ⁵⁶

Šī interese par vēsturi neaprobežojās ar literāro vakaru daļībnieku vidi vien. Tieši Maskavas latvieši bija tie, kuri ziņu par Atskaņu hronikā minēto sarkanbaltsarkano cēsnieku karogu padarīja pieejamu plašākām lasītāju aprindām. K. Valdemāra pamudināts, latviešu vēsturei pastiprināti pievērsās Jānis Krodznieks (Krīgers), kurš 1886. un 1887. gadā publicēja tolaik Maskavā iznākošajā žurnālā "Austrums", pētījumu "Par zemgaliešiem". Šis darbs, kurā citēta arī Atskaņu hronikas ziņa par latviešu karogu, izpelnījās Jāņa Reinberga piemiņas prēmiju. ⁵⁷

Žurnāla "Austrums" redakcijā no 1885. gada līdz 1888. gadam darbojās literāts un etnogrāfs Matīss Siliņš, kurš tajā laikā Maskavā strādāja par skolotāju. 1893. gadā Rīgā M. Siliņš izdeva pirmo pilnīgo Atskaņu hronikas tulkojumu latviešu valodā. ⁵⁸ (3.4. att.)

Līdz ar šīm publikācijām latviešu lasītājiem bija lielākas iespējas iepazīties ar ziņu par latviešu karogu senatnē, kaut gan šajos darbos tas īpaši nebija izcelts.

Tie līdz Pirmajam pasaules karam bija nozīmīgākie izdevumi latviešu valodā, kur sastopama informācija par sarkanbaltsarkano karogu. Šajā laikā publikācijas praktiski neietekmēja latviešu karoga izveidi tā vienkāršā iemesla dēļ, ka nacionālais karogs vai nacionālās krāsas nebija aktuālas.

Pat tādā respektējamā izdevumā kā Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas izdotajā **Konversācijas vārdnīcā** šķirkļos "flaga" un "karogs" izdevēji neuzskatīja par vajadzīgu **pieminēt** latviešu XIII gadsimta karogu. ⁵⁹

Mazliet dīvaini tas liekas tāpēc, ka gan starp Derīgu grāmatu nodaļas darbiniekiem, gan vārdrūpnīcas sarakstītājiem bija tādi, kuri šīs krāsas zināja un bija pat lietojuši, būdami studenti. Tādēļ gandrīz kā kuriozs jāuzskata fakts, ka šis karogs šajā vārdrūpnīcā pieminēts šķirkļī "krāsošana". Tur, apskatot tautā izplatītās auduma krāsošanas metodes, minēts, "ja griežamies pie vecām ziņām un tām gribam ticēt, tad sarkans uzlūkojams par latviešu tautisko krāsu, tādēļ ka tiem bijis karogs sarkanā un baltā krāsā. Lai nu būtu kura būdama pirmā un īstā latviešu tautas krāsa, tad tik daudz gan redzams no krāsu lietošanas apģērbos, ka sarkans pieder gan pie visvairāk iecienītām krāsām, blakus dzeltenam".⁶⁰

Vēl jāpiebilst, ka līdz XX gadsimta sākumam latviešu literatūrā, šķiet, nekur nebija aplūkots XIII gadsimta cēsnieku karoga krāsu izcelsmes zinātnisks vai leģendārs skaidrojums. Netika dota arī šī karoga krāsu simboliskā interpretācija.⁶¹

XIX un XX gadsimta mijā jau ievērojama daļa latviešu par savām sāka atzīt starptautiskā proletariāta cīņas simbolu - sarkano karogu. 1905. gada revolūcija, kas Latvijā izvērtās par visas tautas kustību, noritēja zem sarkanajiem karogiem. Visplašāko tautas masu simpātijas šai kustībai un līdzdalība tajā veicināja to, ka sarkano krāsu daudzi pieņēma ne tikai kā proletariāta, bet arī kā latviešu tautas pretestības simbolu carismam un vācu muižniecībai. Ļoti daudzi no simpātiskajiem sarkanajam karogam spēja atbrīvoties tikai, sākot ar 1917. gadu, kad šo krāsu nesēji cīnījās pret pašu un kaimiņu tautām.

Noslēdzot šo apskatu par latviešu krāsu meklējumu pirmo posmu, kas aizsākās pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu sākumā Tērbatas studentu aprindās, redzams, ka līdz Pirmajam pasaules karam latviešu sabiedrībā pamazām krājās informācija par sarkanbaltsarkano kā latviešu karogu. Dažkārt sarkanbaltsarkano krāsu vietā pieminētas un lietotas tikai sarkanbaltās krāsas, kas apgrūtina precizēt to saistību ar Atskaņu hronikā minēto karogu. Pēc nedaudzajām rakstiskajām liecībām grūti spriest, cik liela sabiedrības daļa šīs krāsas apzinājās kā savas. Tāpat gandrīz neiespējami atbildēt, kāda nozīme karoga izplatībā bijusi dažādiem personīgiem kontaktiem un ģimeniskām tradīcijām, kur šīs ziņas varēja nodot mutiski.

Piemēram, vai Fridriha Grosvalda dēla Oļģerta aktīvo darbību karoga propagandēšanā var saistīt ar tēva līdzdarbību Tērbatas literārajos vakaros? Vai fakts, ka pirmais zināmais mūsdienu Latvijas karoga prototips, kuru 1916. gadā izgatavoja pēc Jāņa Lapiņa ieceres un kas greznoja Anna Īstabu mācītāja Kārļa Kundziņa jaunākā dzīvoklī Valmierā, ir bijis tikai nejauša sakritība, ja zinām, ka viņa tēvs Kārlis Kundziņš vecākais bija viens no ražīgākajiem A. Kronvalda "vakarniekiem"? Ar līdzīgiem jautājumiem jāastopas daudzviet

Droši var teikt, ka informācija par karogu, kas balstīta uz Atskaņu hroniku, inteliģencei bija tādā mērā pietiekama, lai vēlāk, kad daži sarkanbaltsarkanās krāsas izvirzīja par latviešu tautas karoga krāsām, tā principā tās pieņemtu un argumentēti popularizētu tālāk tautā.

Atsauces un piezīmes

1. Album Lettonorum. 1870-1882-1930. - R., 1930. - I - XVI lpp.
2. Deglavs A. Latviešu attīstības solis no 1848. - 1875 g. - R., 1893. - 89. lpp. Tekstā minētā Mētraine ir Tartu, kas tā tika saukta pēc tai caurtekošās Emjagi upes latviskotā nosaukuma Mētra.
3. Latviešu svētku dienas Rīgā. - Baltijas Vēstnesis. - Nr. 8. - 1870. - 26. febr.
4. LVVA, 3727. f., 1. apr., 8. l., 3. lp.
5. Kundziņš K. Kronvalda Attis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves. - R., 1905. - 165. lpp.
6. Turpat.
7. LVVA, 3727. f., 1. apr., 11. l., 2. lp.
8. Turpat, 5. lp.
9. Kronvalda runa Tērbatas latviešu rakstniecības vakaros 1872. g.//Universitas - 1936. - Nr. 1. Šķiet, ka Kronvalda dotajā studentu skaitā bija ne tikai universitātē studējošie, jo citos avotos šis skaits ir mazāks.
10. Kundziņš K. Kronvalda Attis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves, 164.-187. lpp.; Kundziņš K. Mana mūža gājiens. Atmiņas un apcerējumi. - R., 1935. - 43.-72. lpp. Žurnāla "Universitas" 1934. g. Nr. 11.-13. ar nosaukumu "Studentu dzīves tēlojumi Lautenbacha rakstos" iespiesti Jēkaba Lautenbaha-Jūsmaņa 19. gadsimta beigās presē publicētie raksti par latviešu studentu dzīvi Tērbatā. Diemžēl sīki aprakstītajos studentu sadzīves tēlojumos sarkanbaltās krāsas nav pieminētas.
11. LVVA, 3727. f., 1. apr., 8. l., 9. lp. Domāts Livonijas ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs (ap 1450.- 1535.)
12. Turpat, 14. l., 1.-14. lp.
13. Turpat, 47.-48. lp.
14. Par Jelgavas ģimnāzijas latviešu lasāmiem vakariem, kuros bija vairāki nākamie tērbatnieki, rakstījis K. Kundziņš darbā "Mana mūža gājiens" (35.-44. lpp.) Arī Aleksandrs Vēbers pirms studijām bija labi iepazinies ar Baltijas senvēsturi. Par to rakstā "Vēberu Sanderis"//Baltijas Vēstneša divdesmit piecu gadu jubilejai par piemiņu - R., 1893. - 90., 91. lpp.
15. Hronika iznāca 1876. gadā, bet žurnālos jau 70. gadu sākumā parādījās dažādām tās problēmām veltīti L. Meiera raksti.
16. Kronvalda runa Tērbatas latviešu rakstniecības vakaros 1872. g.//Universitas - 1936. - Nr. 1
17. LVVA, 3727. f., 1. apr., 10. l. 8. lp.
18. Turpat, 8. l., 6. lp. Atmiņās minētais deķelis (vācu Deckel) ir studentu krāsnešu cepure
19. Tomsons R. Ziņas par Latviešu dziedātājiem un viņu pirmiem vispārīgiem dziedāšanas svētkiem (turpmāk Tomsons R. Ziņas) - R., 1873. - 9. lpp.; Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu desmits. 1868.-1878. - R., 1878. - 134. lpp.
20. Tomsons R. Ziņas. 11. lpp.
21. Turpat.
22. Turpat, 17.-19., 24., 25. lpp.
23. Turpat, 12. lpp.
24. Turpat, 13.-15. lpp. Aprakstā lietotais muzikis ir novecojies orķestra apzīmējums

25 Turpat, 15., 16. lpp. Vēlāko gadu literatūrā bieži minētas šī karoga dāvinātājas, izmantojot R. Tomsona ziņas, kur dāvinātāju saraksts nepilnīgs. Sniegsim šī latviešu tautai tik nozīmīgā karoga pilnīgāku dāvinātāju sarakstu, kas publicēts "Rīgas latviešu biedrības pirmais gadu desmits. 1868 -1878." 139. lpp.:

"Par viņa dāvināšanu te pielikta aprēķināšana rāda to, ko tas maksāja un tos, kas vajadzīgo naudu deva.

Ieņemšana.	R. K.	Izdošana.	R. K.
No Katharina Dombrowsky kundz....	25 -	Par karoga izšūšana J. A. Hietel kungam Leipciģā 266 dald.	297 92
" Antonie Bange jaunkdz.	25 -	" mitu caur Dan Minus naudas aizsūtīšanu uz Leipciģu	58 77 2 34
" Pauline Vogel jaunkdz.	25 -	" zelta šņori Lindenberg k.	6 -
" Kristine Mengel kundz.	25 -	" karoga kārti caur Baumann k.	23 -
" Emilie Birk jaunkdz.	25 -	" izdošanām pie viesības vakara izrīkošanas 4. maijā	
" Karoline Rosenkopf jaunkdz.	20 -	J Weinberg un P. Schilling k.	59 3
" Elise Thomson kundz.	25 -		
" Anna Martinsohn vec. kundz.	10 -		
" Emilie Osche jaunkdz.	10 -		
" Anna Martinsohn jaun- kundze	5 -		
" Margreete Ballod kdz.	5 -		
" Ewa Weiss kundzes.	5 -		
" Martha Neugroth kdz.	5 -		
" Minna Koslowsky kdz.	5 -		
" Viesības vakara 4. maijā viss ieņēmums c. K. Dombrowsky kundzi, J. Weinberg un P. Sil- ling kungiem	145 27		
" J. Baumann kunga	23 -		
Izlikums no J. Weinberg k.	19 76		
" no R. Thomson k.	44 3		
-----		-----	
Kopā	447 6	Kopā	447 6

26. Bēms R. Apceres par Latvijas mākslu simt gados - R., 1984. - 124. lpp.

R. Bēms raksta: "Neraugoties uz diezgan detalizēti izklāstīto karoga tapšanas vēsturi, šī kultūrvēsturiski nozīmīgā un arī no latviešu tēlotājas mākslas vēstures viedokļa interesantā zīmētā tēla izcelsme savos pamatos paliek vēl neatšifrēta, un zīmējuma autors joprojām nezināms. Taču atsevišķas analogijas un sabiedriskās dzīves sakarības ieskicē eventuālo meklējumu loku. Te pirmām kārtām minama komponista, literāta un arī visai aktīvā tēlotājas mākslas amatiera Baumaņu Kārļa pašrocīgi darinātā zīmējuma litogrāfija viņa kordziesmu krājuma "Līgo" titulā, kuras sižets un tā kompozicionālais risinājums ir ļoti tuvs dziesmusvētku karogā tēlotajai ainai. Šis fakts, tāpat kā Baumaņu Kārļa dalība svētku komitejas darbā, pieļauj minējumu par viņa iespējamo līdzdalību arī svētku karoga pirmmeta vai idejiskās ieceres tapšanā. Atklāts tomēr paliek jautājums par šī pieteikuma formu - vai eksistējis zīmēts mets vai vārdisks apraksts. Vienlaikus var arī pieņemt, ka Vaideloša tēla radīšanā komponistam piekritusi ne tik daudz aktīvi radoša, cik salīdzinoši pasīva iespaidu pārmantotāja loma. Tā kā dziesmu

krājuma titula zīmējums datēts ar 1874. gadu, tad var būt, ka sastopamies ar jau aizsāktas tradīcijas turpinājumu nedaudz autorizētā sniegunā."

Savukārt Hugo Vītols grāmatā "Atmodinātās atbalsis", kas iznāca 1969. gadā J. Abuča apgādā "Ziemeļblāzma", par šī karoga meta autoru min gleznotāju Kārli Hūnu (1831-1877). Skat. minētās grām. 54.-58. lpp.

27 Tomsons R. Ziņas, 23. lpp. Aprakstā minētais Ķeizardārzs ir tagadējais Viestura dārzs. Vienbrīd padomju laikā (kopš 1973. gada) tas bija nosaukts par Dziesmu svētku parku.

28 Kaudzīte M. Atmiņas no "tautiskā laikmeta" un viņa lielākiem aizgājušiem darbiniekiem. - 1.sēj. - Cēsis; Rīga, 1924. - 246., 247. lpp.

29 Turpat, 234. lpp.

30 Auseklis. Par dziedāšanu pie latviešiem//Ausekļa Kopoti raksti/J. Lapiņa sakopojumā un redakcijā. - R., 1923. - 400. lpp.

31 Ausekļa Kopoti raksti. 275.-276. lpp.

32 Turpat, 247., 274. lpp.

33 Turpat, 279. lpp.

34 Pumpurs A. Raksti/R. Klaustiņa redakcijā. - Trešais izdevums. - 1.sēj. - R., 1925. - 302. lpp.

35 Turpat, 307. lpp.

36 Skat. Lapiņš J. "Latviešu karogs".

Viņš domāja, ka Ausekļa karogs bijis sarkanbalts, kur krāsas varētu likt vertikāli: "sarkano krāsu varēja laist gar kātu un balto karoga galā". K. Dzirkalis grāmatas "Latvijas karoga vēsture" 46. lpp. devis pat paša zīmētu Ausekļa iedomāto karogu, kur pretēji J. Lapiņa ieteiktam gar kātu laidis balto krāsu, bet sarkano tai blakus.

37 Pat Aleksandrs Vēbers (pseud. Varaidošu Sanderis), kurš bija goda kārtībnieks, aprakstot šos svētkus "Baltijas Vēstnesī", pieminējis, ka "dziedātāju biedrības sagaidīja un apsveicināja ar sarkan-baltām krūtīm lentēm pušķoti svētku kārtībnieki, jeb kārtības gādnieki. jauni ļaudis, pa lielākai daļai Latviešu studenti iz Tērpas un Pēterburgas ...". Viņš nepiemin, vai tās bijušas latviešu tautas vai latviešu studentu krāsas. Skat: Baltijas Vēstnesis. - Nr. 27. - 1873. - 4. jūl. Citos laikrakstos nemaz šīs krāsas nav pieminētas.

38 Vidzemes sarkani-zaļi-baltais un Kurzemes zaļi-zili-baltais. Par šo karogu izcelsmi 18. gs. beigās skat.: [Falck P.] Unsere alten Landesfarben//Düna-Zeitung. - Nr. 165. - 25. Juli 1900

39 Lautenbahs-Jūsmiņš J. Latviešu otrie vispārīgie dziedāšanas svētki Rīgā, no 17. līdz 20. jūnijam 1880.-Jelgavā, 1880; Lautenbahs J. Latviešu trešie vispārīgie dziedāšanas svētki Rīgā, no 18. līdz 21. jūnijam 1888. g. - R., 1888.

40 LVVA 3727. f., 1. apr., 10. l. 32. lp.

41 Turpat, 14. l., 4. lp.

42 Sanders J. Paskaidrojums par latvju karogu "Latviešu Balss. - Nr. 12 - 1932. - 27. marts. Sanders raksta, ka 1882. gadā iepazinies ar Atskaņu hronikas ziņām par karogu un, būdams krāsu komisijā, "liku priekšā pieņemt par Letonijas krāsām sarkanu ar baltu švītru vidū. Bet tā kā tai laikā sarkanu uzskatīja par revolucionāru krāsu, tad manu priekšlikumu noraidīja un vienojās pieņemt kombināciju no Kurzemes un Vidzemes krāsām. Tomēr vēlāk Pēterpilī privāti lietoju sarkan-balt-sarkanu lintu un ieteicu to arī citiem tautiešiem. Uz manu ieteikumu to pieņēma Pēterpils latvju dziedātāju biedrība un izlietoja to, piedaloties 1910. g. dziesmu svētkos Rīgā". J. Sanders bija liels nacionālists, bet jāšaubās, vai 1882. gadā viņš piedāvāja sarkanbaltsarkanās krāsas Lielāka ticamība tomēr Letonijas protokoliem.

Kārlis Kundziņš rakstīja: "Mācītājam Sanderam no laika gala prāts nesās būt "savādniekam"

( ) Pēterpils Jēzus baznīcas elektrisko apgaismojumu viņš ierīkoja tādā kārtā, ka ap altāra gleznu atspīdēja un laistījās Letonijas korporācijas krāsas "zaļ-zil-zelts". Tātad pirmā vietā korporācijas, nevis tautas krāsas

Kundziņš K. Mana mūža gājiens. 201. lpp.

43 LVVA. 3727. f., 1. apr., 15. l., 8. lp.

- 44 Turpat, 14. lpp.
- 45 Turpat, 7. l., 18. lpp.
- 46 Album Lettonorum. 1870-1882-1930. - R., 1930. - XI lpp. Komerss (franču commerce) - svinīgi studentu korporāciju svētki.
- 47 LVVA, 3727. f., 1. apr., 7. l., 12. lpp.
- 48 Skat. 2. 4. nodaļu
- 49 LVVA, 3727. f., 1. apr., 7. l., 12.-13. lpp. Kvadrātiņkāvē ievietotā ie vietā dokumentā lietots ē Vēstulē pieminēti Rīgas Latviešu biedrības priekšnieks Krišjānis Kalniņš (1847-1885) un lielkņazs Vladimirs Aleksandrovičs (1847-1909). Šerpe (vācu Scharpe) - lente; galākarogs - svētku karogs; Pitjera - Pēterburga, fraņa (vācu Fran'se) - bārkstis.
- 50 LVVA, 3727. f., 1. apr., 9. l., 20. lpp.
- 51 No 1862. g. Rīgas Politehnikums, no 1896. g. - Rīgas Politehniskais institūts.
- 52 Graudiņš K. Selonijas Albums. - Jelgava, 1905. - IV lpp.
- 53 Baltijas vēsture. Pēc Ottona von Rutenberga. Ar piezīmēm pēc jaunākiem pētījumiem no Parīžu Klāva. - R., 1901. - 1. lpp.
- 54 A. Goba, kā arī daži citi autori, uzskatīja, ka nebija pagrimuma. Par to tuvāk skat.: Šilde Ā. Pirmā Republika. - R., 1993. - 28.-35. lpp.
- 55 Kurmis A. Austruma vēsture. - [R., 1940] - 149. lpp.
- 56 Turpat, 38. lpp. Domāti baltvācu vēsturnieku Oto fon Rutenberga, Aleksandra fon Rihtera (Richter, 1803-1864) un Augusta Bīlenšteina darbi.
- 57 Austrums. - 1886. - Nr. 5., 6., 7., 10., 11.; 1887. - Nr. 2., 3., 5.
- 58 (Dietleba Alnpekes) Rīmju kronika, latviski no M. Siliņa. Ar piezīmējumiem, vēsturīgu pārskata karti un fotogrāfiskiem izskatiem un pilskaļņiem. - R., 1893.
- 59 Konversācijas vārdnīca /Izdevusi RLB Derīgu grāmatu nodaļa. - R., 1903-1921. - 924., 925., 1633., 1634. lpp.
- 60 Turpat, 1897. lpp.
- 61 Pāris samērā jaunu, bet it kā leģendāru nostāstu par latviešu karoga izcelsmi savā grāmatā publicējis K. Dzirkalis:
- " Tā. piemēram, par latviešu karogu ir kāda leģenda, kura gan nav plašās aprindās pazīstama, bet tā var mums noderēt kā interesants materiāls. Šo leģendu par latviešu karoga izcelšanos atstāstījis kāds Teodors Krasovskis (1910. g.) arī mūsu dzejniekam Rainim Dunavā. Teikas saturs šāds: "Igaunī ielenkuši latviešu pili. Pils iedzīvotāji jau vairākas nedēras cietuši badu. Pilij ikkatru brīdi vajadzējis padoties ienaidniekam. Tomēr vienīgais glābiņš būtu - pārkāpt pils sienas un izlauzties cauri ienaidnieka rindām. To zinādams, pils koklētājs, vecs vīrs, uzaicinājis karavīrus pēc kopīgas lūgšanas uzbrukt ienaidniekam. Upuram nokauts auns. Lūgšanas un upurēšanas laikā koklētājs norāvis no sevis balto kreklu un pusi no tā apmērcējis auna asinīs. Kad koklētājs izvilcis pusreklu no asinīm, tas bijis sarkans un tikai vieta, drēbes vidū, kuru koklētājs iemērkšanas laikā turējis rokā, palikusi balta. Šo sarkan-balt-sarkano drēbi koklētājs piestiprinājis pie kārts, krāsotu upura asinīm un baltu svītru. Ar šo karogu pils kareivji - latvieši uzbrukuši ienaidniekam un to padzinuši. No šī laika latviešu kareivji arvien sākuši lietot šo karogu "
- Ir cits nostāsts, ka sen senos laikos, kad latvieši cīnījās ar ienācējiem - bruņiniekiem par savu brīvību, kādā kaujā latvieši ieguva ienaidnieka balto karogu, bet tanī pat kaujā ievainoja arī latvju vīrsaiti. Latvieši iegūto balto karogu noklājuši zemē un uz tā noguldījuši savu varonīgo vadoni. Tas sasaucis ap sevi visus karotājus un teicis, ka ja arī viņš mirstot, lai karotāji apsolās cīnīties tikmēr, kamēr ienaidnieks būs padzīts un dzimtā zeme brīva. Visi to ar zvērastu apsolījuši. Tad vīrsaitis miris, un kad viņu nocēluši no karoga, tad tas bijis gluži sarkans, palikusi tikai balta vieta, kur atradies vīrsaiša ķermenis. Par sava vīrsaiša nāvi noskumušie un sadusmotie latvieši piestiprinājuši šo asinīm notraipīto karogu pie šķēpa, gājuši cīņā un padzinuši ienaidnieku. Tas arī esot bijis latviešu karogs

Šis nostāsts liekas gan radies pēdējā laikā, jo mūsu daiņās, pasakās un teikās nav ne mazāko norādījumu par šīs leģendas izcelšanos vai vecumu. Arī nav domājams, ka šis nostāsts tik sīkā un drāmatiskā atstāstījumā būtu uzglabājies no XIII. gadu simteņa. Drīzāk šķiet, ka kāds centīgs vēstures pētnieks būs "pārcenties" ar šīs leģendas radīšanu, jo kad latvju sabiedrība sāka interesēties par latviešu karoga izcelšanos, tad vajadzēja sniegt kādu izskaidrojumu par latviešu karogu." Dzirkalis K. - 38.,39. lpp.

Interesanti atzīmēt, ka otro nostāstu 1920. gadā, būdams skautmasters, popularizējis pats K. Dzirkalis. Par to 1997. g. 18. augusta vēstulē šīs grāmatas autoram rakstījis Edgars Laime (dzim. 1907. g.), kurš tolaik mācījies Rīgas 12. pamatskolas 3. klasē un bijis 1. skautu pulciņa skauts. J. Stradiņš grāmatā "Trešā atmoda" (128. lpp.) norādījis uz šī nostāsta līdzību ar vienu no senākajiem Austrijas sarkan-balt-sarkanā karoga izcelsmes skaidrojumiem.

2. nodaļa

Latviešu karoga izveide un propaganda Pirmā pasaules kara laikā.

2.1. Latviešu strēlnieku bataljonu un pirmo nacionālo karogu veidošanās.

Pirmais pasaules karš, kas sākās 1914. gada jūlijā, bija līdz tam lielākais karš cilvēces vēsturē. Šis karš visdažādākajos veidos ietekmēja visas latviešu tautas un katra tās indivīda likteņus. Tā sekas dažkārt jūtamas vēl šobrīd. Izpostīta zeme, nonāvēti un sakropļoti cilvēki, milzīgas bēgļu straumes bija galvenās kara negatīvās parādības. Tomēr karā latviešu tauta sevi apzinājās kā vēstures subjektu un pēc ilgstošām cīņām pirmoreiz izveidoja savu valsti.

Pirmajam pasaules karam un latviešu līdzdalībai tajā jau kopš tā sākuma veltīta ļoti plaša literatūra un visdažādāko novirzienu vēsturnieku pētījumi, tomēr daudzi jautājumi joprojām ir nepilnīgi apskatīti un pretrunīgi. Šī darba ietvaros nav iespējams pat konspektīvi apskatīt latviešu nācijai tik liktenīgi nozīmīgu tēmu, tomēr var nedaudz pieminēt atsevišķus momentus, kas ļautu labāk izprast mūsu simbolikas izveides gaitu. Tāpat kā citās ar karu saistītās tēmās arī simbolikas izveidē ir daudz neskaidrību, kas prasītu speciālu, vispusīgāku pētījumu nekā turpmākajā izklāstā sniegtās ziņas.

1914. gada 19. jūlijā Vācija pieteica karu Krievijai. Pirmajā gadā karadarbība Latvijas teritoriju tieši neskāra, lai gan jau ar pirmajām kara dienām šeit bija dažādi karalaika ierobežojumi, mobilizācijas, rekvizīcijas, rūpniecības pārkārtošana militārām vajadzībām un daudzas citas neērtības, kam, bez šaubām, pievienojās iedzīvotāju neziņa par savu nākotni. Vairumam latviešu karš pret Vāciju kā galveno pretinieci uzjundīja naidu, kas saistījās ne tikai ar baltvācu muiznieku nodarītajām pārestībām latviešiem, bet arī par gadsimtiem ilgo kundzību. Šāds uzskats izskanēja arī valsts domnieka Jāņa Goldmaņa (1875-1955) runā Krievijas Valsts domē 1914. gada 26. jūlijā, kurā latvieši bija raksturoti kā Krievijai uzticami pavalstnieki. Mobilizētie latvieši tika iedalīti dažādās Krievijas armijas daļās.

1915. gads izvērtās par latviešu bēgļu kustības gadu. Neredzētos apjomos bēgļi no Kurzemes un Zemgales devās uz Rīgu un Vidzemi. Daudziem turpmāk ceļš veda pat uz visattālākajām impērijas vietām. Daudzi latvieši bija spiesti evakuēties līdz ar rūpniecām un fabrikām

No vācu okupētās Kurzemes bēgļu gaitās devās apmēram pusmiljons iedzīvotāju, bet pēc 1916. gada Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas datiem, ap 760000 latviešu, kara apstākļu spiesti, mainījuši dzīvesvietu.¹ Arī 1917. gadā daudzi devās bēgļu gaitās. Sarežģīti dzīves apstākļi bija arī vairumam uz vietas palikušo.

1915. gadā vācu karaspēks okupēja Kurzemi un Zemgali. Aprīlī vācu iebrukuma laikā krievu karaspēks "bēgšus bēga no Kurzemes un tūkstošiem dezertēja".² Šajā kritiskajā brīdī izcilu varonību Jelgavas aizstāvēšanā izrādīja divi Daugavgrīvas cietoksni saformētie latviešu zemessargu bataljoni, kuri kopā ar dažām krievu armijas daļām ģenerāļa Potapova vadībā līdz jūnijam aizturēja vācu karaspēka virzīšanos tālāk. Jūlijā, vāciešiem pastiprinot uzbrukumus, viņu rokās krita Jelgava un fronte izstiepās no jūrmalas starp Ķemeriem un Sloku uz Olaini, Ikšķili, tālāk gar Daugavu uz Grīvu un Kalkūniem.³ Reizē ar Kurzemes krišanu baiga uztraukuma dienas pārdzīvoja Rīga, gaidot uzbrukumu kuru katru brīdi.

Vērojot lielo kritušo latviešu skaitu Krievijas armijas masā Rītrūsijā, vienam otram latvju tautas patriotam radās domas, ka labāki un pateicīgāki gan būtu cīnīties un nest upurus tieši savā zemē apvienotiem savos bataljonos, nekā izkaisītiem pa krievu armijas dažādām vienībām. Šī doma jo vairāk nobrieda, kad 1915. g. aprīlī vācieši iebruka Kurzemē, kur divi Daugavgrīvas latviešu zemessargu bataljoni tos atsita no Jelgavas un piespieda atkāpties. Tajā laikā pie valsts domnieka Goldmaņa sāka griezties latvieši ar priekšlikumu dibināt atsevišķu latviešu brīvprātīgo pulku.⁴

Drīz pēc tam, maijā, J. Goldmanis Rīgā sasauca ieinteresēto latviešu sabiedrisko darbinieku sapulci, kura vienojās par vēlamību dibināt latviešu dražinas un izstrādāja priekšlikumu projektu, ko iesniegt oficiālajām amatpersonām.

Turpmākajos pāris mēnešos valsts domnieks J. Goldmanis centās pārliecināt armijas augstākās amatpersonas par šo militāro vienību nepieciešamību, lai iegūtu atļauju to formēšanai.

"Divi galvenie iemesli traucēja latviešu nacionālo pulku dibināšanu Krievijā: teritoriālās armijas nepielaišana principā un cara valdības neuzticība latviešiem ..." vēlāk rakstīja zvērināts advokāts G. Ķempelis.⁵

Jūnija vidū J. Goldmanis karaspēka veidošanā ieinteresētajiem latviešu sabiedrības pārstāvjiem ziņoja, "ka principā dražinu dibināšanas jautājums izšķirts pozitīvi. Armijas Virspavēlnieka štābā bija pat apsoltas plašas privilēģijas - latviski uzraksti uz karogiem, latviska komandas valoda un sevišķa krūšu nozīme."⁶

Latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komitejas priekšsēdētāja biedrs Gustavs Ķempelis (1874-1940) jūlija sākumā brauca uz Ziemeļrietumu frontes virspavēlnieka štābu, lai izstrādātu sīkus noteikumus organizācijas komitejas darbībai un sastādītu dražinu štatus. Vēlāk viņš

rakstīja: "Tomēr "družinu" vārds man nepatīk, jo tas atgādina krievu glēvos un bailīgos krusta nesējus, bet gribētos redzēt latviešu spēkus stiprus un varonīgus. Atceros marseļjezi "formez les bataillons" un lieku priekšā karaspēka vienību formēt ar "bataljona" nosaukumu un pašus bataljona karavīrus nosaukt par strēlniekiem, ar kuru vārdu arī krievi apzīmēja sevišķi kustīgas un veiklas kara formācijas. Manus pārlabojumus pieņēma J. Goldmaņa sasauktā interesentu sapulce, kura arī uzstāda organizācijas pagaidu komiteju, sastāvošu no 15 locekļiem, kuri ņemti no dažādām grupām un partijām, lai apvienotu visu latviešu tautu." ⁷

Noteikumus par latviešu bataljonu dibināšanu Ziemeļrietumu frontes štābā parakstīja 23. jūlijā (5. augustā), pēc tam tos apstiprināja armijas virspavēlnieks - un latviešu bataljoni skaitījās likumīgi atļauti. ⁸

Statūtos jeb Pagaidu noteikumos par latviešu strēlnieku bataljoniem 1. punktā bija teikts: "Latviešu strēlnieku bataljoni formējami no latviešiem - brīvprātīgiem un domāti kopējai darbībai ar karaspēku, kas operē Ziemeļvakaru frontē, galvenām kārtām Baltijā.

Piezīme: uz formējamajiem latviešu bataljoniem var tikt pārcelti latvieši - brīvprātīgie, kas jau atrodas aktīvās armijās." ⁹

Noteikumu 3. punkts paredzēja: "Formējamie latviešu strēlnieku bataljoni nosaucami: "I-mais Daugavgrīvas" un "2-ais Rīgas latviešu strēlnieku bataljoni"."

Vēlāk formējamie bataljoni iegūst nosaukumus: "III Kurzemes", "IV Vidzemes", "V Zemgales", "VI Tukuma", "VII Bauskas", "VIII Valmieras latviešu strēlnieku bataljoni." ¹⁰

Karogu izveidei nozīmīgs bija 10. punkts: "Atsevišķiem latviešu strēlnieku bataljoniem tiek piešķirti karogi uz vispārējo noteikumu pamata, kādi noteikti valsts dienesta družinām. Karogu uzraksti krievu valodā ar tādu pat saturu, kādus lieto družinu karogiem. Latviešu bataljonu karavīri pie armijai apstiprināta apģērba nēsā sevišķu krūšu nozīmi. Karogu un krūšu nozīmes zīmējumi apstiprināmi no virspavēlnieka." ¹¹

Latviešu sabiedrība dzīvi sekoja līdzī, kā varas iestādēs risinājās jautājums par latviešu karaspēka dibināšanu. Jau pirms oficiālās apstiprināšanas 8. jūlijā vispārējo sajūsmu laikrakstā "Līdums" puda Jānis Lapiņš. Rakstā "Latviešu pulks ir atļauts" viņš rakstīja: "Latviešu pulkam ir atļauts uz karogiem, blakus krievu, likt arī latvisku uzrakstu. Bez tam atļauts pie mundiera nēsāt pazīmes, kas norāda uz latviešu īpatnību. Augstais virspavēlnieks nav varējis teikt - latviešu mundieru, tāpēc, ka tāds nav nevienam pazīstams, jo vēsture tikai senos laikos atmin latvju īpatnējus kareivjus! Latvju māksliniekiem tagad ir uzdevums pagatavot paraugus latvju kareivju nozīmēm un zīmēt karogus nacionālās krāsās

Latviešu pulkam ir ne tik daudz stratēģiska, kā morāliska nozīme un sevišķi priekš latviešiem. Vispirms pulks būs nacionāla karaspēka simbols, ka karā iet ne tikai piespiesti laudis, bet brīvi

latviešu kareivji, kas dzīvību grib aizstāvēt savu tik bīstami apdraudēto dzimteni." ¹² (Skat. pielikumā Nr. 1)

Ar šo rakstu, kurā aicināts, šķiet, pirmo reizi "zīmēt karogus nacionālās krāsās" vēl pirms bataljonu dibināšanas, pilnībā var iepazīties darba pielikumā. Tas ir nozīmīgs vēl jo vairāk tāpēc, ka tieši J. Lapiņš bija viens no aktīvākajiem sarkanbaltsarkano krāsu popularizētājiem, un 1916. gadā šīs krāsas viņam pirmajam greznoja dzīvokli un viņš tās popularizēja arī strēlnieku vidū. Par Lapiņu un viņa pirmo karogu būs stāstīts atsevišķi.

Lapiņa prieks par latvisko nosaukumu atļaušanu karogos, šķiet, balstījās uz Goldmaņa izteikumiem par armijas virspavēlnieka štābā solīto, kas statūtos neparādījās.

Jau 19. jūlijā, dienā, kad frontes virspavēlnieks parakstīja atļauju par latviešu bataljonu formēšanu, vēl nesaņēmuši oficiālu telegrammu, valsts domnieki J. Goldmanis un J. Zālītis nāca klajā ar uzsaukumu "Pulcējaties zem latviešu karogiem!", kuru bija sagatavojuši K. Skalbe un A. Ķeniņš. Uzsaukums beidzās ar aicinājumu:

"... Brāļi, stunda ir situši. Kas tic, tas uzvar. Uz priekšu ar latviešu karogu par Latvijas nākotni!..." ¹³

Šis uzsaukums, izņemot tos dažus vārdus par caru un Krieviju, ko nevarēja nepieminēt, deklarēja Latvijas atbrīvošanu, aizstāvēšanu un labākas nākotnes radīšanu.

28. jūlijā (10. augustā) Rīgā notika pirmā Latviešu strēlnieku bataljonu Organizācijas komitejas sēde. Galvenā Organizācijas komitejas valde ar priekšsēdētāju J. Goldmani, vienu no viņa biedriem - J. Zālīti - un locekļiem J. Brumeli un G. Seskovu atradās Pēterpilī, bet tā kā visa bataljonu organizācija notika Rīgā, tad šeit arī darbojās faktiskā Organizācijas komiteja ar zvērinātiem advokātiem G. Ķempeli un V. Zamuelu priekšgalā. Organizācijas komitejas birojs atradās Rīgā, Tērbatas ielā 1/3, Latviešu izglītības biedrības telpās. ¹⁴ (10. att.)

1 (13.) augustā šais telpās pieņemšanas komisija ieskaitīja bataljonos pirmos brīvprātīgos. Pieņēma 17-35 gadus vecus jaunekļus un vīrus. Drīzumā pieņemšanas punktus atvēra arī citās Vidzemes pilsētās, kā arī daudzos lielākos bēgļu apmešanās centros ārpus Latvijas.

"Strēlnieku izvadīšana uz bataljonu formēšanas un apmācības vietu izvērtās par līdz tam vēl neredzētām latviešu tautas manifestācijām. Nekad vēl tik brīvi un spēcīgi nebija skanējusi mūsu tautas lūgšana: "Dievs, svētī Latviju!", kā tajās vēsturiskajās dienās. No visām pilsētas malām plūda vienkāršie manifestanti uz pilsētas centru, uz Organizācijas komitejas ēku, lai pavadītu savus karotājus" ¹⁵ (11. att.)

Latviešu atsaucība bija tik liela, ka īsā laikā bija nokomplektēti pirmie divi bataljoni, un 15. augustā Organizācijas komiteja griezās pie frontes virspavēlnieka ar lūgumu atļaut formēt

3. Kurzemes bataljonu. Atļauju saņēma, bet drīz vien arī šis bataljons jau bija pilnā sastāvā un uzsāka vēl oficiāli neatļautā 4. Vidzemes bataljona veidošanu.¹⁶

Uz šo laiku attiecas pirmo trīs bataljonu karogu metu izstrādāšana un apstiprināšana.

Par to savās atmiņās rakstījis G. Ķempelis:

"Lai nokārtotu 4. Vidzemes latv. strēln. bataljona formēšanas lietu, man bija atkal jābrauc uz frontes štābu. Līdzī man brauca organizācijas komitejai kā pieņemšanas loceklis piekomandētais poručiks A. Peka. (...)

Bija jāapstiprina arī strēlnieku krūšu zīmes attēls un Daugavgrīvas, Rīgas un Kurzemes bataljonam karogu zīmējumi, kurus izgatavoja mākslinieks Ansis Cīrulis. (...)

Krūšu zīmes projektu sastādīja komisija, kurā ietilpa Ansis Cīrulis, G. Ķempelis un poručiks A. Peka. Pamata ideja bija, ka karoga zīmējumam un krūšu nozīmei jāņem viela no latviešu tautas gara mantām, pie tam zīmējumam jābūt vienkāršam, bez sevišķiem raibumiem.

Mākslinieks A. Cīrulis proponēja ņemt krūšu zīmei par pamatu sauli, es ievaiņāgot to ar ozola un skuju zariem, bet poručiks A. Peka - pār vaiņāgoto sauli šķērsām pārlikt zobenu. Pēc šīs pirmās skices arī radās strēlnieku krūšu zīme.

Ka taisni saulei jābūt strēlnieku krūšu zīmē, par to jau agrāk bija izteicies fotogrāfs J. Rieksts, kas bieži uzņēma strēlnieku grupas viņu priekos un bēdās. Viņš arī ieteica griezties pie mākslinieka A. Cīruļa, kā saules ornamenta cienītāja."¹⁷

Mākslinieks Ansis Cīrulis (12. att.) (1883 - 1942)¹⁸ un fotogrāfs Jānis Rieksts (13. att.) (1881 - 1970)¹⁹ kopīgi darbojās ne tikai strēlnieku karoga un nozīmes metu izveidē. Viņu sadarbība bija ļoti auglīga arī turpmākajos gados. Kopš 1917. gada viņi bija vieni no vissaktīvākajiem sarkanbaltsarkanā karoga propagandētājiem.

Par pirmo trīs bataljonu karogu apstiprināšanu savās atmiņās tālāk turpināja G. Ķempelis:

Man vēl uzglabājies lūgumraksta uzmetums, ko iesniedzu karoga un krūšu zīmes apstiprināšanai. Tulkojumā tas skan tā:

"Sakarā ar latviešu strēlnieku bataljonu statūtiem katram bataljonam tiesība turēt sev karogu un bataljona kaņavīriem tiesība nēsāt sevišķu krūšu zīmi

Daugavgrīvas strēlnieku bataljona karoga zīmējums attēlo vienā pusē uz zaļa laukuma divgalvaino ērgli, ķeizara venzeli un katrā stūrī krustu - emblēmu par ticību, caru un tēviju. Šai pusē arī uzraksts - 1. Устї Двинскїй латв. стрелк. баталїонс. Otrā karoga pusē - uzlēcošā saule. tā ilustrē latviešu tautas dziesmu pantu, kas arī uzrakstīts: "Nebaidāties, kaņavīri, sidrabota saule lec". Šo dziesmiņu latvieši dziedājuši 700 gadu atpakaļ, kaņojot ar vācu bruņiniekiem.

2 Rīgas latv. strēln. bataljona karoga zīmējums rāda: vienā pusē - simbolus par ticību, caru un tēviju un otrā pusē - pārkoņa roku (no latv. mitoloģijas), kas grauj zibeņus uz tēvijas naidniekiem, un tautas kaŗa dziesmas pantu: "Tēvijai ir grūti laiki - dēliem jāiet palīgā."

3 Kurzemes latv. strēln. bataljona karoga zīmējums rāda: vienā pusē - simbolus par ticību, caru un tēviju un otrā pusē - latviešu kaŗa dziesmas pantu: "Uz ežiņas galvu liku sargāt savu tēvu zemi "

Virsnieku krūšu nozīme rāda vaiņagu, kuŗa labā puse savīta no ozola, bet kreisā - no skuju zariem (šie koki aug Kurzemē un Vidzemē). Uz vaiņaga atrodas saules emblēma, uz tās divgalvainais ērglis un zobens (tēvija un spēks), ar apaļu vairogu nostiprināti. Uz vairoga iniciāļi L S B. krievu un latīņu burtiem (Latv. Strēln. Bat.); kareivju krūšu zīme tāda pati, tikai vienkāršāka - balta, bet virsnieku zīmē - ērglis un saule - zeltīti. (...)

Iesniedzot šo lūgumu baidījās, ka nesaņemu zīmējumu projektus atpakaļ, jo tie nebija izgatavoti pēc formas un pie tam vēl ar latviešu uzrakstiem, kas organizācijas komitejas noteikumos nebija paredzēti. Tomēr, ticēdams latviešu zvaigznei, riskēju un, patiesi, pēc viena mēneša saņēmām nevien krūšu zīmes projektu, bet arī visu 3 bataljonu karogu zīmējumus atpakaļ kā apstiprinātus. (...)

Tam bija liela politiska nozīme, jo latviešu uzraksti, līdzās valsts valodai, karogos nozīmēja latviešu valodas līdztiesību nevien pilsoniskā, bet arī valsts dzīvē. Tas iedvesa mums cerības uz latviešu valodu skolā, tiesā, administrācijā u.c. un izredzes uz plašām pašvaldības tiesībām." ²⁰

Mazliet par pirmo strēlnieku karogu tapšanu uzzinām no fotogrāfa Jāņa Rieksta 1921. gadā rakstītā "...Otrā dienā pēc bataljonu pasludināšanas nogāju pie Cīruļa, un nolēmām tūlīt taisīt pirmajam bataljonam karogu ar uzrakstu "Nebēdājiet karavīri. sidrabota saule lec" un ar uzlecošas saules zīmējumu.

Pēc pāris dienām zīmējums bija gatavs, un man izlikās tas skaistākais, kādu es uz karogiem biju redzējis.

Pēc tam tūlī Cīrulis pagatavoja krūšu nozīmes uzmetumu ar sauli un 2. un 3. bataljonu karogu zīmējumus

Tanīs pašās dienās steidzīgi bataljonu dibinātājam bija jābrauc uz galveno nometni un bija izdevība dot apstiprināt karogus un krūšu nozīmes. Bet tā kā citu nekādu zīmējumu nebija, aizveda Cīruļa uzmetumus, kurus neizprotamā kārtā arī apstiprināja" ²¹ (14., 17., 21. att.)

Latviešu bataljonu formēšana turpinājās. Kad bija saformēti 4 Vidzemes bataljoni, Organizācijas komiteja Ziemeļrietumu frontes virspavēlniekam ģenerālim Ruzskim lūdza atļauju dibināt vēl četrus bataljonus

Novembrī saka formēt 5. Zemgales, 6. Tukuma, 7. Bauskas un 8. Valmieras bataljonus ²²

Pēc statūtiem katrā bataljonā bija paredzēti 26 virsnieki, 9 kara ierēdņi, 1246 kareivji, 8 savvaļnieki.²³

Decembra sākumā organizācijas komiteja laikrakstos publicēja aicinājumu māksliniekiem piedalīties strēlnieku bataljonu karogu zīmējumu sacensībā.²⁴ Karogu meti bija jāiesūta līdz 1916. gada 15. janvārim.

Saistībā ar strēlnieku bataljonu karogu konkursu interesantu publikāciju bija sagatavojis vēsturnieks Jūlijs Krieviņš (lit. pseidonīms Lietgalietis 1863-1935), kurš Pirmā pasaules kara laikā laikrakstā "Rīgas Ziņas" publicēja rakstu sēriju par Latvijas senvēsturi, īpaši par senlatviešu karavīriem.

13. (26.) janvāra numurā rakstā "Latviešu kaujas karogi senatnē un latviešu strēlnieku bataljonu karogi" (raksts pilnībā publicēts šī darba pielikumā Nr. 2) viņš rakstīja, ka strēlnieku karogu sacensībā "teikts, ka zīmējumos pēc iespējas izlietojami tautiski motīvi. Še nu jāsaprot, ka viszīmīgākais tautiskais motīvs būtu tas, izgatavot latviešu strēlnieku karogus gluži tādā krāsā, kādā bij senatnē latviešu kaujas karogiem, zem kuriem latvieši bij nepārspējami kara vīri. Bet ja nu tagad vispirms jāievēro valsts krāsas, tad tomēr šo senatnes nozīmi vajadzētu izlietot, kaut piedevām".²⁵

Tālāk rakstā Lietgalietis uzsvēris: "Par latviešu karogu krāsu ir droša ziņa. Kronikas nevien stāsta, ka latviešu kara pulki 13. gadsimtenī kāvušies zem saviem karogiem, bet Rīmju kronika pateic arī karoga krāsu." Viņš citējis arī Atskaņu hronikas vietu par cēsnieku karogu un raksta nobeigumā aicinājis sarkanbaltsarkano krāsu izmantot karogos, dodot arī šo krāsu simbolisko skaidrojumu:

"Redzam, ka ļoti nozīmīgs bij latviešu senais kaujas karogs: asins krāsā ar baltu strīpu jeb svetuma nozīmes krāsu vidū.

Šis tautisko krāsas motīvu nu vajadzētu ievietot kādā vietā arī tagadējos latviešu strēlnieku bataljonu karogos."²⁶

Kārlis Skalbe, kurš bija frontē pie strēlniekiem, tēlaini aprakstījis kareivju domas par karogiem:

"Kad mēs runājam par latviešu bataljonu karogiem, un ko tur vajadzētu rakstīt virsū, tad mēs atrodām tik daudz tēlu un zīmolu, kuros var izteikties mūsu tautas spēks, viņam jau ir tik daudz un tik dažādi veidi. Vienam liekas, ka labs ir ozols ar varavīksni, mēs mīlam ozola zaļo spēku un varavīksni, kas liecas pār gaišo Kurzemes lauku un savieno debesi ar zemi. Mēs cīnāmies par savas dzimtenes zemi un debesi

Cits saka, ka uz karoga vajadzētu zīmēt Kristu, kā tas apskaidrots atstāj sava kapa alu: mūsu tauta tagad piedzīvo savas augšāmcelšanās dienas. Tik daudz ir skaistu zīmolu priekš mūsu

tautas. Bet mums liekas arī, ka visvienkāršākais no visiem būs labs priekš mūsu karogiem, mūsu varoņi gan piešķirs tam vērtību ar saviem darbiem un piespiedīs šo zīmi cienīt. Bet Briedis, kurš klusu noklausījies sarunā, saka, ka uz visiem karogiem, blakus valsts ērglim vienā pusē, otrā drīkst būt tikai viena vienkārša mūsu tautas zīme, kuru var viegli atcerēties. Viena ir mūsu tauta, un viņai drīkst būt tikai viena zīme, kuru paaudzes var uzglabāt atmiņā. Latviešu bataljonu karogi nekādā ziņā nedrīkst būt bilžu izstāde.

Mēs paliekam klusu. Briedis ir izteicis tās skaidrākās un labākās domas." ²⁷

Gan Krieviņa-Lietgalieša ieteiktās sarkanbaltsarkanās krāsas, gan daudzus no Skalbes aprakstītajā strēlnieku sarunā iedomātajiem simboliem mākslinieki ietvēra savos metos. Un pat Kristus attēlošana karogā nemaz tik nereāla nelikās, jo viņa tēls greznoja Krievijas slaveni karaspēka vienību karogus. ²⁸

Zināmā mērā strēlnieku karogu izveidošanas tēmā iekļaujas šī laika Linarda Laicena raksts "Tautas zīmes" laikrakstā "Dzimtenes Atbalss", kurā viņš jau runā par nacionālo krāsu nozīmi tautas dzīvē. "Tautai karogs savās krāsās izsaka vaj nu tautas esošās vaj arī kārotās īpašības vaj arī tautas vēsturisko piedzīvojumu un pārdzīvojumu tradīcijas. Nacionālās krāsas tautai ir svētums." ²⁹

Ar psiholoģisku metodi Laicēns konstatējis, ka latviešu nacionālās krāsas ir dzeltena un zaļa.

Ar viņa interesanto rakstu var iepazīties šī darba pielikumā Nr. 3)

1916. gada marta sākumā laikraksti publicēja karogu zīmējuma konkursa rezultātus:

"Godalgu izspriešana par labākajiem latviešu bataljonu karogu zīmējumiem.

Organizācijas Komiteja paziņo vispārībai, ka godalgu izsoļījumam par labākajiem karogu zīmējumiem ir šāds rezultāts:" Uz sacensību bija Komitejai iesūtīti pavisam 43 karogu zīmējumi. Godalgu izspriešanā Komitejas sēdē uzaicinātie eksperti, akadēmiķis V. Purvīts, un daiļnieks Rozentāls, atzina par labākajiem un tā tad godalgojamiem zīmējumus ar sekošiem pazīmju uzrakstiem (motto),

"И родной земли свободу нашей кровью купим мы" - ar I. godalgu,

sēriju "Stalti jāja kara vīri" - ar II. godalgu,

sēriju "Labāk manu galvu ņēma, nekā manu tēvu zemi" - ar III. godalgu

Pēc tam, kā labākos pirkšanai eksperti ieteica zīmējumus ar motto "Ozols" un 2) "M X I."

Kuvērus atplēšot par minēto zīmējumu autoriem izrādījās: daiļnieks R. Zariņš (I. godalga),

Ansīs Čirulis (II. godalga), Augusts Julla (III. godalga), tālāk Ed. Vītols un M. Grīnfelds.

Organizācijas komiteja " ³⁰

Organizācijas komitejas paziņojums par konkursa rezultātiem neatspoguļo mākslinieku atsaucību, piedaloties sacensībā. Bez minētajiem pieciem autoriem ir ziņas, ka konkursā

piedalījās Jāzeps Grosvalds.³¹ Saglabājies arī gleznotāja Kārļa Miesnieka blociņš ar strēlnieku karogu skicēm.³² Daudz dažādu karogu skiču un metu bija savākts Kara muzejā, taču padomju okupācijas laikā tie zuduši. Pēc muzeja inventāru grāmatu aprakstiem nav iespējams konstatēt to izcelsmi un saistību ar minēto konkursu, jo zīmējumu autori lielākoties nebija uzrādīti.

Nevar pateikt, vai godalgotie mākslinieki katrs izgatavojuši zīmējumus visiem pieciem karogiem, vai tikai dažiem (iespējams pat vienam). Tāpat dažkārt viens mākslinieks izgatavoja viena bataljona karogu vairākos variantos. Organizācijas komitejas iegādāto, bet nerealizēto karogu zīmējumu kopojumā saglabājušies mākslinieka Augusta Jullas (1872-1958) divi Zemgales bataljona karoga projekti.³³

Par karogu metiem, kurus no godalgotajiem izvēlējās Organizācijas komiteja, vispilnīgāk varam spriest pēc Kara muzeja fotogrāfijām un aprakstiem muzeja vecajā fondu inventāra grāmatā. Attēlos, kas izgatavoti no Kara muzeja fotoplatēm, redzams ne tikai zīmējums, bet arī diezgan pilnīgi uz lapas malām esošais paskaidrojošais teksts.

4 Vidzemes latviešu strēlnieku bataljonam pieņēma A. Jullas zīmējumu, kurā tēloti: saule, zobens, ozola zars. Apkārt latviešu ornamentu un zem zobena pulka devīze: "Labāk manu galvu ņēma, nekā manu tēvu zemi." Zīmējuma malā paskaidrota tā ideja: ar cīņu uz sauli - dzīvības avotu. Saule - dzīvības simbols, zobens - [nesaļasāms]. Ozola zars - vīrišķības simbols, bet stūros esošās liesmas - neizsīkstošais enerģijas un spēka simbols.³⁴ (18. att.)

Karoga otra puse: sarkans fons, zili ornamentu. katrā stūrī melns krievu "ērglis" un vidū "H II, 1915"³⁵ (19. att.)

5 Zemgales latviešu bataljonam komiteja bija izvēlējusies grafiķa Riharda Zariņa (1869-1939) metu. Karogā ietverta saule ozola lapu vainagā, pār kuru zobens. Idejiskās nozīmes paskaidrojums līdzīgs kā Vidzemes bataljonam. Bataljona devīze "Tēvu zemes brīvību pūksim mēs ar asinīm". Uz zīmējuma lapas malas kreisajā pusē Krievijas armijas virspavēlnieka Nikolaja Nikolajeviča pašrocīgi rakstītā rezolūcija: " Девиз может быть двояко истолкован" ("Devīze var tikt divējādi iztulkota"). Šīs rezolūcijas dēļ aizkavējās ne tikai šā, bet arī pārējo četru karogu apstiprināšana.³⁶ (20. att.) Karoga otrā pusē bataljona nosaukums krievu valodā, valsts ģerboņi un cara monogramma.³⁷

Arī 6. Tukuma bataljona karoga vienā pusē bija uzlecoša saule, kuru apvij ozolzaru vainags un pārī tai zobens. Zīmējuma apakšdaļā bataljona devīze: "Dievs svētī Latviju!" Zīmējuma simboliskā nozīme tāda pat kā iepriekš minētajiem karogiem.³⁸ (22. att.) Karoga otrā pusē bija paredzēti carisma simboli uz sarkanīga fona.³⁹ Šī karoga metu bija zīmējis mākslinieks Eduards Vītols (1877-1954).

7. Bauskas un 8. Valmieras strēlnieku bataljona karogu metus bija zīmējis Ansis Cīrulis. Atšķirībā no viņa agrāk zīmētajiem pirmo trīs bataljonu karogiem tagadējie vairāk bija pieskaņoti, ja tā varētu teikt, kopējam stilam ar saules un zobena attēliem. Arī otra puse, kurā agrāk viņš diezgan brīvi bija risinājis cara "ērgļa" zīmējumu, tagad vairāk saskaņojās ar pārējo autoru zīmējumiem.⁴⁰

7. Bauskas bataljona karogā uz brūngana fona bija uzlecoša saule, vertikāli zobens, kuru apvija ozolzari. Karogā arī devīze: "Naidniekam zvēroša liesma - Tēvijai saules stars."⁴¹ (23. att.)

8. Valmieras bataljona karogā bija saule, zobens un ozola zars, kā arī devīze: "Imanta nevaids nūris"⁴² (24. att.) A. Cīrulis Valmieras bataljonam bija zīmējis karogu arī citā variantā - zilganpelēkā akvarelī, tēlojot Zilokalnu.⁴³ Zaļganu kalnu ar 10 egļītēm viņš bija zīmējis 6. Tukuma bataljonam.⁴⁴ Abi šie meti datēti ar 1916. gadu. Līdzīgu zīmējumu vēlāk, 1917. gadā, Cīrulis izmantoja 25 kapeiku labdarības markas zīmējumā.⁴⁵ (80. att.)

Tādējādi apstiprināšanai Organizācijas komiteja bija izvēlējusies četrus godalgoto autoru darbus.

Nav zināms, cik un kādus metus Organizācijas komiteja bija vēl iegādājusies. Latvijas Valsts arhīvā glabājas iesiets Organizācijas komitejas karogu metu kopojums, kur diemžēl ir tikai viens Vidzemes bataljona, divi iepriekš minētie Zemgales bataljona un viens Valmieras bataljona karoga mets ar konkursa moto: "Labāk manu galvu ņēma, nekā manu tēvu zemi."⁴⁶ Atšķirībā no apstiprināšanai paredzētajiem metiem uz šiem nav mākslinieka paraksta. Spriežot pēc sacensību rezultātiem, tos zīmējis mākslinieks Augusts Julla. Interesants ir Valmieras bataljona karogs, kurā stilizēts Valmieras ģerbonis un zīmējums likts uz sarkanbalta karoga.⁴⁷ (25. att.) Sarkanā un baltā krāsa vertikāli vienādās daļās sadala karoga laukumu, līdzīgi kā J. Lapiņš un vēlāk arī K. Dzirkalis bija iedomājušies Ausekļa dzejā minētos karogus.⁴⁸

Minētajā metu kopojumā vēl ir ar moto "Ozols" parakstīti 2 zīmējumi Valmieras bataljona karoga abām pusēm, kuru ornamentos dominē sarkanbaltā krāsa.⁴⁹ (26., 27. att.) Ornamenta zīmējumā liela līdzība ar apstiprināto 6. Tukuma karoga metu un, spriežot pēc sacensību rezultātu paziņojuma, šī karoga meta autors bijis Eduards Vītols.

Savulaik Kara muzejā bija arī vairāki atsevišķi karogu meti, kas atvesti no Organizācijas komitejas Pēterpilī, diemžēl tie nav reproducēti un pēc inventāra aprakstiem nevar spriest par to izskatu un autoriem.

K. Dzirkalis savā "Latvijas karoga vēsturē" pieminējis nenoskaidrota autora zīmētu 2. Rīgas strēlnieku bataljona karoga metu. Šis mets ar Kara muzeja inventāra Nr. 2002/818 bijis sarkans ar platu baltu svītru.⁵⁰ Pārbaudot Kara muzeja veco inventāra grāmatu, bija iespējams konstatēt, ka ar šo numuru tajā savulaik registrēts 3. Rīgas latviešu strēlnieku bataljona karoga vienas puses

mets, kuram uzraksts krievu valodā. Domas par to, ka, bataljona numerāciju nepareizi ierakstot, kļūdījies muzeja darbinieks, izkliedēja kāds atradums Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. Tur Latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komitejas priekšsēdētāja Gustava Ķempela fondā glabājas 1. Kurzemes un 5. Zemgales bataljona karogu abu pušu meti,⁵¹ kā arī minētā 3. Rīgas bataljona karoga mets ar uzrakstu latviešu valodā.⁵² (28. att.) Rīgas bataljona karogs, kura konkursa moto "Vidvuds," ir kādreiz Kara muzejā bijušā karoga meta otra puse. Vai karogā liktā bataljona numerācija bijusi tikai mākslinieka nezināšana un kas ir bijis šī meta autors? Tie ir jautājumi, uz kuriem vēl nav iespējams dot atbildi.⁵³ Skaidrs, ka šis mets ir pirmais zināmais, kurā vispilnīgāk mēģināts realizēt latviešu sarkanbaltsarkanā karoga ideju. Karogā likta arī tautas lūgšanas "Dievs, svētī Latviju" pirmā rinda. Acīmredzot, tik nacionāli iecerēta bataljona karoga ideja realizēšanai bija priekšlaicīga.

Tāda īsumā karogu metu tapšanas vēsture. Bet kā tad ar pašiem karogiem? Izgatavoti tika A. Cīruļa zīmēto pirmo triju bataljonu karogi. 1917. gadā gatavi bija 2. Rīgas un 3. Kurzemes bataljona karogi, kuri glabājās Organizācijas komitejā Rīgā, bet vēlāk topošajā Kara muzejā, kas atradās vienā ēkā ar minēto komiteju. 1. Daugavgrīvas bataljona karogu vēl izšuva fotogrāfa J. Rieksta sieva Natālija.

2. Rīgas latviešu strēlnieku bataljona karogu bija izšuvusi Anša Cīruļa brāļa sieva Paulīne (Cīrule (vēlāk Rituma)).⁵⁴

Kāds liktenis šiem karogiem bija 1917. gadā, kad krievu armija atkāpās un atstāja Rīgu vāciešiem, aprakstījis toreizējais Kara muzeja vadītājs Kārlis Straubergs (1890-1962).

Stāvoklis bij nepatīkams, sev (išķi) muzejam nodoto divu strēlnieku pulku karogu dēļ, kas bij pilnīgi gatavi (trešais vēl bij pie Riekstas kundzes, kas to gatavoja). Iedomāties, ka vācieši lepotos ar tiem un tos novietotu kā trofeju Berlīnē, nekādi nevarēju; tas būtu liels revanšs pret strēlnieku nesalauzto varonību, ko apliecinājuši paši vācieši ne reizi vien savā presē. Negribu pakavēties pie šiem brīžiem: es biju viens vairs, nācās ķerties pie viņu iznīcināšanas, noņemot tos no kātiem, sacērtot tos gabalos ar kādu trofeju - vācu cirvi, un visu lieko bagāžu - sacirsto kātu un ērgli nest pie Rieksta, kam bij krāsns koku sadedzināšanai un aka jeb zeme ērgļa pazudināšanai.

Beidzot ar abiem karogiem un muzeja zīmogu kareivja somā uz muguras tiku vēl pēdējā vilcienā, kas no Rīgas aizbrauca apm. plkst. vienā, visu uzspridzinot ...⁵⁵ Pēc dažādu šķēršļu pārvarēšanas Straubergs karogus nogādāja paziņu un radnieku dzīvoklī Maskavā. K. Straubergs karogus Kara muzejam atpakaļ nodeva 1920. gada 1. decembrī.⁵⁶

Turpmākajos gados ar viņa izglābtajiem 2. un 3. bataljona karogiem, kā arī ar pabeigto 1. bataljona karogu vecie latviešu strēlnieki 6. janvārī - Ziemassvētku kauju atceres dienā - devās uz Brāļu kapiem.

Nav skaidrs karogu liktenis pēc tam, kad tika likvidēts Kara muzejs, tādēļ kārtējo reizi jāapmierinās ar aprakstiem inventāru grāmatā, kurā tiem laikiem samērā sīki aprakstīti K Strauberga atdotie karogi.

2 Rīgas latviešu strēlnieku bataljona karogs apmēram 120x155 cm liels, viena puse no gaiši zila zīda ar uzrakstu: "Tēvu zemei grūti laiki, dēliem jāiet palīgā" un izšūtiem mākoņiem, zibeni (domāta vētra, negaiss) un visam pāri - zobens. Karoga otrā puse no tumši zaļa zīda, vidū - krievu divgalvainais ērglis un burts "H II".⁵⁷ (16.,17. att.)

3 Kurzemes latviešu strēlnieku bataljona karogs apmēram 125x160 cm liels, viena puse no zeltainas krāsas zīda drēbes, vidū izšūts ozols, varavīksne un ozolam pa labi uzraksts: "Uz ežiņas galvu liku, sargāt savu tēvu zemi" un "III Kurzemes Latv. Str. batalj." Karoga otrā puse no oranžkrāsas zīda ar krievu divgalvaino ērgli un burtu "H II" un uzraksts "III Курл. Стр. бат. ".⁵⁸

Saglabājušies ir arī A. Cīruļa zīmētie 3. Kurzemes strēlnieku bataljona karoga abu pušu meti.⁵⁹ (21. att.)

Sarežģīts liktenis bijis arī 1916. gadā godalgoto karogu zīmējumiem, kurus Organizācijas komiteja veda apstiprināt uz armijas virspavēlniecību. Minējām, ka R. Zariņa zīmētā 5. Zemgales bataljona karoga devīze nebija apmierinājusi Krievijas armijas virspavēlnieku Nikolaju Nikolajeviču. Nav zināms, vai tikai tas, vai arī citi apstākļi kavēja šī un pēdējo četru bataljonu karogu metu apstiprināšanu. Šie meti, spriežot pēc zīmogiem uz zīmējuma baltajām malām, armijas virspavēlnieka štābā reģistrēti tikai 1917. gada 14. janvārī.⁶⁰

Iespējams, ka aizķeršanos karogu zīmējumu apstiprināšanā radīja arī tas, ka 1916. gada 3. novembrī visus astoņus aktīvos, pēc tam arī latviešu strēlnieku rezerves bataljonu pārdēvēja par pulkiem, saglabājot to agrākos nosaukumus un numerāciju.⁶¹

Drīz sekoja 1917. gada revolucionārie notikumi un dažādas karaspēka vienības gatavoja karogus uz savu roku, neprasot to apstiprināšanu armijas vadībai. (29.,30. att.)

Iepriekšminētie, apstiprināšanai vestie karogu meti Latvijas Kara muzejā nonāca 1921. gada 7. aprīlī. Tos no Petrogradas atveda Latvijas Apsardzības ministrijas komandētais B. Brieze.⁶² Pirmā pasaules kara laikā Bernhards Brieze darbojās Petrogradā kā latviešu strēlnieku bataljonu Organizācijas komitejas priekšsēdētāja J. Goldmaņa sekretārs.

Tāda īsumā ir latviešu strēlnieku bataljonu karogu vēsture. Daudzi no vēsturiskajiem materiāliem padomju okupācijas laikā gājuši zudumā, vai to atrašanās vieta nav zināma. Tādējādi zem krāšņajiem karogiem latviešu strēlnieki Krievijas armijā nemaz nedabūja cīnīties un soļot

parādēs. Piepildījās K. Skalbes aprakstā atstāstītie pulkveža F. Brieža teiktie vārdi: "Viena ir mūsu tauta, un viņai drīkst būt tikai viena zīme, kuru paaudzes var uzglabāt atmiņā." ⁶³

Turpmākajās cīņās par Latviju šī zīme bija sarkanbaltsarkanais karogs.

Mākslinieku līdzdalība strēlnieku karogu izveidē jāuztver kā attīstības solis ne tikai latviešu kara, bet arī nacionālā karoga izveidē. Ar strēlnieku bataljoniem saistījās arī plašākas sabiedrības pievēršanās nacionālās simbolikas izveides un popularizēšanas problēmām. Latviešu strēlnieku bataljonu karogu izveides process no jauna aktualizēja Atskaņu hronikā minēto ziņu par XIII gadsimta cēsnieku sarkanbaltsarkano karogu.

Karš ieilga un 1916. gadā latviešu sabiedrību aizvien vairāk nodarbināja domas par to, kas būs ar tautu un Latviju pēc kara. Tautas izglītošanā un pašapziņas stiprināšanā ļoti liela loma bija rakstniekiem, māksliniekiem, žurnālistiem un citiem intelīģences pārstāvjiem. Pēc Kurzemes krišanas vācu rokās Vidzemes apriņķu pilsētas - Cēsis, Valka un Valmiera - kļuva par savdabīgiem kultūras centriem, "mazām Florencēm un Parīzēm". Tautas audzināšanas darbs noritēja arī Rīgā, Petrogradā, Maskavā, Tērbatā un citās latviešu apmešanās vietās.

Konsekventākie Latvijas patstāvības centienu atbalstītāji grupējās ap Maskavā izdotā laikraksta "Dzimtenes Atbalss" un populārās, Valkā iznākošās avīzes "Lidums" redakcijām. Kā aktīvākie nacionālo ideju popularizētāji šajos izdevumos bija Jānis Akuraters, Ernests Blanks, Jānis Bankavs, Pauls Dāle, Ādolfs Erss, Arturs Kroders, Atis Ķeniņš, Linards Laicens, Jānis Lapiņš, Kārlis Upītis un citi.

Viens no visdedzīgākajiem Latvijas neatkarības idejas popularizētājiem bija Veselavā dzimušais pedagogs un žurnālists Jānis Lapiņš (1885-1941), kurš kopš 1915. gada strādāja Valmieras tirdzniecības skolā un vēlāk arī citās mācību iestādēs. ⁶⁴ (32. att.) Lapiņš bija tas, kurš daudzus savaldzināja ar latviešu sarkanbaltsarkanā karoga ideju. Viņš bija arī pirmais, kuram šo karogu 1916. gada otrajā pusē izgatavoja viņa skolniece, Valmieras bēgļu bērnu patversmes skolotāja Marianna Straumane (1896-1985), kura vēlāk kļuva par J. Lapiņa dzīvesbiedri. (31., 33. att.)

Lapiņa nacionālo stāju raksturojis mācītājs, vēlākais Latvijas Universitātes profesors Kārlis Kundziņš jaunākais, A. Kronvalda "vakaru" dalībnieka dēls. Atmiņu tēlojumā "Rakstnieks un publicists ar ģenija dzirksti" viņš rakstūjis:

"Tā kā Lapiņš apmetās vienā no mana dzīvokļa istabām - Valmierā, kā jau frontes aizmugures rajonā, bija liels dzīvokļu trūkums. - tad es drīz ar viņu dabūju iepazīties tuvāk" (...)

Latvijas gods dega viņa sirdī. Jau 1916. gadā, kad daudzi prātoja par "autonomiju", Lapiņa rīta sveiciens jau skanēja "Dievs, svētī Latviju!", un pie viņa istabas sienas bija piespraustas sarkanbaltsarkanās krāsas (apmēram tai pašā laikā tās arī parādījās kādā no strēlnieku pulkiem). ⁶⁵

līdzīgi Lapiņa patriotismu žurnālā "Zaļā Vārna" raksturojis viņa tālaika skolnieks - dzejnieks Karlis Eliass (1899-1985).⁶⁶

Pie Lapiņa Valmierā, Aleksandra ielā 9, ilgāku vai īsāku brīdi gan dzīvoja, gan viesojās daudzi latviešu kultūras darbinieki - J. Akuraters, K. un L. Skalbes, P. Dāle, E. Blanks, L. Laicens. Dažkārt ciemojušies arī Viktors Eglītis, Ādolfs Erss un citi.⁶⁷ (35.,36. att.)

Viņa dzīvoklī kaismīgie Latvijas neatkarības propagandētāji, Latviešu Nacionāldemokrātu partija, 1917. gadā atvēra savu biroju. Šeit darbojās laikraksta "Brīvā Latvija" redakcija.⁶⁸

Lapiņa istabā tika daudz diskutēts par Latvijas nākotni. Tieši inteliģence, kas šeit viesojās, ideju par Latvijas sarkanbaltsarkano karogu izplatīja pasaulē. Šajās diskusijās bija jūtama ne vien karoga idejiskā, bet arī materiālā klātbūtne.

Kārlis Skalbe pēc divdesmit gadiem rakstīja: ""Latviešu karogs ir sarkans ar baltu svītru pa vidu" to ar Rīmju hronikas vārdiem pateica Jānis Lapiņš rakstu krājumā "Latviešu Strēlnieks". kas iznāca 1916. gadā manā sakopojumā."⁶⁹

Iepriekš jau minēts, ka sarkanbaltsarkano kā latviešu kaujas karogu krāsu strēlnieku bataljonu karogiem ieteica J. Krieviņš-Lietgalietis, bet to kā latviešu karogu visaktīvāk propagandēja J. Lapiņš, kurš tam deva reālu veidolu.

Par to, kā radās doma veidot un kā tapa pirmais nacionālais karogs, 1932. gadā žurnālā "Burtnieks" apcerē "Latviešu karogs"⁷⁰ Lapiņš rakstīja:

"(...)Kad līdz ar pirmiem lielgabalu pārkoņiem pasaules karā uzplauka cerība dibināt Latvijas valsti, tad radās arī vajadzība pēc šīs valsts simbola - valsts karoga. Pasaules karā tā i gribējās demonstrēt savu latvisko, savas latviskās krāsas, bet viņu nebij. Kad 1915. gadā atklājās noteikta kampaņa par Latvijas valsti, mums bija jādomā par savu karogu, tas bija jāatrod, vai jārada."

(...)

Lapiņš raksta, ka līdz 1915. gadam viņš nav zinājis par Atskaņu hronikā aprakstīto cēsnieku sarkanbaltsarkano karogu. Tas vēlreiz devis iemeslu uzdot jautājumu, - cik lielā mērā latviešu sabiedrībā bija izplatījusies ziņa par hronikā minēto karogu ? Kad uzzinājis, tad šo ziņu visadi centies popularizēt. Par to viņš rakstījis K. Skalbes rediģētajā krājumā "Latviešu strēlnieks" rakstā "Latviešu dižciltīgums".⁷¹ Tālākā aprakstā tēlots kā tapis karogs

"... Atlika jautājums, kā ir izskatījies sarkans "mit weiss geschnitet".⁷² Uz šo problēmu gan stipri vēlāk atsaucās profesors P. Šmidts Vladivostokā.⁷³ Viņš izteicās, ka vārdi "ar baltu svītrots" nozīmē vairākas mazas baltas strīpas. Šimbrīžam man liekas, ka godājamam profesora kungam būs bijusi taisnība. Bet tad kad viņš par šo jautājumu rakstīja, bija jau par vēlu - jaunais latviešu karogs bija jau radies. Sarkans ar baltu svītrots varēja nozīmēt vai nu strīpas vienlīdzīgā atstatumā viscaur, kā madrača drēbei, vai arī 3-5 baltas strīpas pa karogu vidu, vienalga garenski

vai šķērsu. Tas būtu ļoti oriģināls karogs, bet krievu valdība tādu kvalificētu kā sarkano karogu un patvaldības laikā viņu vispār nevarētu rādīt. Bet man bija nodoms un uzdevums to propagandēt strēlniekiem. Bez tam sarkans karogs ar daudzām mazām strīpām likās nepraktisks, jo viņā būtu pārāk daudz vīļu.

Latviešu karogu nekādi nedrīkstēja samainīt ar sarkano karogu, jo cara laikā bija izslēgts, ka varētu karogam ņemt pāris šauras [baltas] strīpas (tekstā kļūdaini - sarkanas strīpas - T.P.). Tāpēc 1916. gada otrā pusē es nolēmu izgatavot karogu sarkans-balts-sarkns, kur baltais būtu pret sarkano zelta griezumā attiecībās, t. i. baltais pret sarkano laukumu būtu attiecībā apmēram 1:3. Aistētikas likumi māca, ka lielumus zelta griezumā attiecībās atzīst par visskaistākiem samēriem. Sarkans-balts-sarkans istabā man likās pārāk vienmuļš, tāpēc es kombinēju karoga vidū dzeltenu sauli. Tas bez šaubām bija daudz efektīvāk.

Pirmos karogus man izgatavoja Valmieras bērnu patversmes skolotāja Marianna Straumaņa kņdze. Tie bija divi mazi nacionālie karodziņi bez saules un lielāks karogs ar dzeltenu sauli vidū. Viņi stāvēja manā istabā pie sienas. 1916. g. Ziemas svētku kaujās no Valmieras rezerves pulka sūtīja kareivjus uz fronti. Biju iedraudzējies ar dzejnieciski noskaņotu strēlnieku Bērziņu, viņš bija ļoti uztraucies. Viņu mierinādams es tam iedevu uz fronti līdz mazu nacionālu karodziņu. Mana drauga uzdevums bija darīt to populāru frontē. Man ir vairāki liecinājumi, ka karodziņš tiešām ir nests Ziemas svētku kaujās, bet kopš janvāra kaujām par pašu Bērziņu man nav nekādu ziņu.

Līdz ar pirmām revolūcijas dienām Valmierā Aleksandra ielā 9, pie Krēsliņa nama, kur es dzīvoju plivinājās sarkani-balti-sarkanais karogs. Kad 13. martā 1917. g. sanāca Valmieras latviešu biedrībā Vidzemes zemes sapulce, pirmais nacionālais karogs plivinājās virs sapulces jumta. Aprīlī un maijā šis karodziņš propagandas nolūkos karājās virs tirdzniecības skolas jumta turgus malā. Šīs skolas inspektors bija K. Kārklīns un man tur bija skolotāja vieta. Par pirmo nacionālo karogu man Valmierā bija jādod daudz paskaidrojumu, pie kam es stāstīju, ka karogus var taisīt kā ar sauli, tā bez saules. Pēc dažām diplomātiskām sarunām ar strēlniekiem, jau aprīļa mēnesī strēlnieku pulkos parādījās nacionālie karogi. Ja man atmiņa nevil, visi strēlnieku pulku 1917. g. nacionālie karogi bija ar sauli, darināti līdzīgi zemes sapulces karogam. Starpība bija tikai tā, ka saule še bija iekombinēta pašā karoga augšā un no saules bija redzama tikai puse. Saule bija strēlnieku krūšu nozīme, un tāpēc viņi labprāt lika to arī uz karoga.

Valmierā toreiz notika dzīva propaganda par nacionālo karogu, pie kam viņu ieteicām kā pilsoniskuma simbolu. Bezzemnieku sapulces gājienos aprīļa beigās starp sarkaniem karogiem pa ielām staigāja arī Vidzemes zemes sapulces karodziņš, propagandējams latviešu valsts domu. Biju precīgi pārsteigts ka 1. maijā 1917. g. Valmieras pilsoņu nami greznojās ar nacionāliem

karogiem: daudzi no tiem bija ar dzeltenu sauli. Ļoti elegantu sauli savam karogam bija uzšūvis tirgotājs Grasmanis.

Rīgā nacionālie karogi ieviesās gausi, un pirmie karogu nesēji bija latviešu strēlnieki. Kad aprīlī Vidzemes zemes padome ieņēma pili, to greznoja sarkan-balt-sarkanais karogs. Lai karogs ātrāki iekarotu Latviju, tam vajadzēja būt vienkāršam, bez saules, jo pēdējās attēls grūti iespējams. Bez tam cēsnieku vēsturiskajam karogam taču saules nebij. No latviešu strēlniekiem un Vidzemes zemes padomes, no lielās Rīgas, kur satecēja visa neokupētā Latvija, jaunais karogs iekaroja visu zemi. (...)⁷⁴

Raksta nobeigumā Lapiņš izsaka neapmierinātību ar vēlāk oficiāli apstiprināto Latvijas karoga krāsu toni un proporcijām. Viņš pārmet māksliniekam Ansim Cīrulim, ka viņa projektētais karogs ir netīri brūns, pie kam baltā krāsa aizņem tikai piekto daļu no karoga.⁷⁵ Nevajag būt nekādam speciālistam, lai noteiktu, ka šāds karogs nav no skaistākajiem un - aiz mākslinieka vānas. Proporcija viens pret pieci nav aistētika. Pret šādu proporciju ir cīnījusies publikas garša, kas mūsu valsts pirmos gados vienmēr centās balto strīpu ieturēt platāku, un šī tauta bija policejiskiem līdzekļiem jāpiespiež izkārt Cīruļa darināto karogu. Atklāti jāatzīst, ka trīskrāsaino karogu vidū Latvijas karogs izskatās - pārāk nolietāts. Kad nāks laiks mūsu karogam atgriezt viņa pirmatnējo ugunīgumu!⁷⁶

Tīri cilvēciski saprotams J. Lapiņa sarūgtinājums par to, ka vēlāk oficiālais Latvijas karogs atšķirībā no viņa projektētā kļuva tumši sarkans. Vēlākajos gados visvairāk nepareizību sarakstīts par to, ka Lapiņa karogam baltā svītra bijusi 1/3 no karoga platuma. Viņš balto svītru bija iecerējis 1/3 no sarkanās krāsas kopējā platuma jeb 1/4 no karoga kopplatuma. To arī apliecina viņa 1933. gadā Cēsu vēstures muzejam dāvinātais karoga mets.⁷⁷ (38. att)

Interesanti, ka pirmajā karogā, kuru viņam šuva M. Straumane, baltā svītra bija 1/5 no karoga platuma, kā to pēc vairākiem gadiem oficiāli apstiprināja valsts karogam. Tādējādi pirmais karogs jau bija mūsdienu krāsu proporcijās.

Ne mazāk interesants par karoga tapšanas vēsturi ir arī tā turpmākais liktenis. 1917. gadā bērnu patversmi no Valmieras evakuēja uz Kazanū, kurp devās arī M. Straumane. Jānis Lapiņš drīz pēc tam arī devās turp, kā vēlāk jokojis "pēc līgavas Mariannas", un pirmais Latvijas karogs pabija Krievijā. Līdz ar topošo ģimeni tas atgriezās Latvijā.

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados karogs glabājās J. Lapiņa ģimenē. Kādu laiku tas it kā bijis ierāmēts aiz stikla un tādēļ stipri cietis. Trīsdesmito gadu sākumā karoga augšmalai nogriezta šaura strēmele, kas uzšūta uz kartona un nodota studentu vienotnei "Lūdums", kura to 1933. gada 28. maijā dāvinājusi Cēsu muzejam līdz ar citiem Latvijas karoga vēsturei veltītajiem materiāliem.⁷⁸

Šo faktu apstiprina arī J. Lapiņa pašrocīgi rakstītā anotācija uz pirmā karoga fotogrāfijas otras puses. ⁷⁹ (34. att.)

Karogs rūpīgi slēpts 1940./41. gada padomju laikā. Savukārt vācu okupācijas laikā, kad J. Lapiņa dzīvesbiedre un meita līdz ar rūpnīcu, kurā viņas strādāja, evakuējās uz Vāciju, šis dārgums satīts kā mazs kabatas lakatiņš nēsāts līdzī zem drēbēm. Pēc Otrā pasaules kara, kad viņas atgriezās Latvijā, tas joprojām gadu desmitiem bija jāslēpj, līdz Trešās atmodas laikā varēja parādīties ziņa par tā esamību. ⁸⁰

1997. gada aprīlī Mariannas un Jāņa Lapiņu meita Lija Poga šo 47 x 102 cm lielo zīda karogu dāvināja, kā pati teica, "tēva dzimtās puses muzejam Cēsīs". ⁸¹ (37. att.) Ar vairāk nekā astoņdesmit gadus veco karogu varēja iepazīties Cēsu vēstures muzejā izveidotās izstādes "Sarkanbaltsarkanās krāsas Cēsu un Latvijas vēsturē" daudzie apmeklētāji. ⁸² (39. att.)

Atmiņu stāstījumos saglabājušās ziņas arī par dažiem citiem pirmajiem sarkanbaltsarkanajiem karodziņiem un to popularizētājiem. 1916. gada pēdējos mēnešos K. Skalbe ar J. Akurateru dzīvoja Rīgā, Ģertrūdes ielā 69, tā sauktajā Pīpiņa namā. ⁸³ (40. att.)

Dzejnieks Edvarts Virza, šo laiku atceroties, vēlāk rakstīja:

"Šajā dzīvoklī gāja ļoti omulīga dzīve, kura norisinājās visvairāk ķēķī. Liels spēka cienītājs būdams, Skalbe še viņu čurkstināja cauriem vakariem uz pannas. Še tika runāts par dažādām Latvijas lietām un gaišā paredzēšanā atvērās viss tas, kas ar Latviju vēlāk notika. Še tika arī sastādīts krāsās un samērots arī tagadējais Latvijas karogs". ⁸⁴

Pie Skalbes pulcējās daudzi jaunie mākslinieki - K. Ubāns, V. Tone, K. Johansons, N. Strunke, kuri deva savu ieguldījumu latviešu simbolikas izveidē un popularizēšanā. Tieši Voldemāra Tones vēlāk zīmētais Krievijas Brīvības aizņēmuma plakāts un pastkarte ar sarkanbaltsarkaniem karogiem mākslinieku aprindās kļuva par sava veida paraugu, izvēloties krāsu proporcijas.

Tāpat kā Akuraters, Skalbe un Virza arī jaunie mākslinieki pirms Ziemassvētku kaujām bija iestājušies latviešu strēlnieku pulkos. ⁸⁵ Pēc divdesmit gadiem, Ziemassvētku kauju atcerē, K. Skalbe rakstīja: "Mākslinieki, kas kopā ar dažiem rakstniekiem kalpoja latvju strēlnieku pulkos un kopā ar viņiem domāja vienas domas, sastādīja mūsu nacionālā karoga krāsas un samērus. (Tas notika manā dzīvoklī, kādā vakarā, īsi priekš Ziemassvētku kaujām.) Ejot uz kaujas lauku, viņi paslēpa sarkanbalto karodziņu zem saviem pelēkiem karēivju mēteļiem un nodeva to pazīstamiem virsniekiem, kuri kārtoja rotas uz cīņu. Latvju nacionālais karogs pēc daudziem gadu simteņiem kā jauna laika vēstījums parādās Ziemassvētku kaujās." ⁸⁶

Savdabīgas atmiņas par vienu no pirmajiem sarkanbaltsarkanajiem karodziņiem uzrakstījusi Apvienotās latviešu strēlnieku bataljonu lazaretes žēlsirdīgā māsa Marta Celmiņa (1880-1937) (41. 42. att.)

Viņas emocionālais raksts "Strēlnieku lazaretēs karodziņš", kas tapis drīz pēc aprakstītajiem notikumiem, kā laikmeta liecība ir vērts, lai to citētu pēc iespējas pilnīgāku :

"Tas bija 1916. gada beigās, vai 1917. g. sākumā, apvienotā latviešu strēlnieku bataljonu lazaretē. Ieejot kādā rītā ievainoto virsnieku nodaļā, ieraudzīju augstu pie sienas, virs viņu gultām, mazu karodziņu, sarkanbaltās krāsās. Kāds ievainotais virsnieks paskaidroja - tās esot Latvijas krāsas. Viņš karodziņu vakar vakarā tur uzkāris.

Ka latviešu senās krāsas bija balts un sarkans, to zināju, - bet tas bija pirmais Latvijas karogs, kuru redzēju. Karodziņš bija maziņš, tāds kā bērni savos svētkos viņu nes rociņās. No viegla mirdzoša zīda.

Ievainotie lazaretē mainījās. Citi izveseļojās, citus evakuēja. Nāca jauni. Karodziņš palika savā vietā. Bieži tas bija ievainotajiem par sarunu priekšmetu. Sakarā ar viņu, daudzkārt tika sapņots par mirdzoši gaišām nākamām dienām.

Mazais karogs bija daudzu ciešanu un sāpju liecinieks. Bet tas redzēja arī apbrīnojamu varonību, ar kādu tās nesa. Un arī, viskarstāko gribu doties atkal cīņās, bieži ar nedzījušām brūcēm. Viņš redzēja mūsu tautas varoni, pulkvedi Briedi un daudzus daudzus citus.

1917. gadā, kad vāci augusta pēcpusdienā sāka apšaudīt Rīgu, lazarete bija pilna ar ievainotiem. Bumbas sprāga visapkārt un ievainotos nevarēja atstāt lazaretē. Pienāca pavēle viņus sūtīt uz pestītāni. Līdz vēlai naktij lazaretēs personāls viņus sagatavoja aizbraukšanai. Ar smagu sirdi. Un smagas, dziļas skumjas bija arī ievainoto acīs. Kad pēdējo no viņiem uz nestuvēm iznesa pa durvīm, personāls ķērās pie lazaretēs inventāra iepakojanas. " (...)

Gribējās vēl reizi redzēt mīļo slimnīcu. Izgāju cauri visām telpām, iegāju pārsienamā istabā. Iegāju materiālu istabā: Viss tukšs un kluss un atstāts... Ieejot visbeidzot virsnieku nodaļā, pašā mājas galā, ieraugu gaļīgi tukšā telpā, augstu pie sienas mazo karodziņu. Tas klusi stāvēja savā sargvietā un viņa skaistās krāsas silti mirdzēja pie baltās sienas.

Stāvu un skatos un skatos viņā un kaut kur dvēseles dziļumos rodas un pamirdz sajūta gaiša un silta - karodziņš nāks reiz atpakaļ.

Pieeju pie sienas, bet karodziņš ir augstu un nav sasniedzams. Blakus telpā atrodu soliņu un ar pūlēm sasniedzu karodziņa kātu. Bet nevaru to noņemt un nolaužu ar laušanu. Ap kātiņu satītu, rokā, aizvedu to no Rīgas.

Karodziņš lazaretei visur nāca līdz. Māsas viņu sargāja kā savu acuraugu. Pazuda daļa no lazaretēs inventāra. Pazuda personāla mantas. Bet karodziņš palika dzīvs.

Lazarete bija Kaugurmuižā, pie Valmieras. Viņa pēc tam bija Tērbatā. Vienmēr viņš rokās tika aizvests no vienas vietas uz otru. Un visur viņš stāvēja izkārtis slimnīcas telpās.

Kad ar vācu ienākšanu Tērbatā, lazarete bija jālikvidē, inventāru izdevās pārvest uz Cēsīm, kara invalīdu sanatorijai. Arī karodziņš aizgāja turp.

Bet vācieši sāka interesēties par sanatoriju. Baidījies par karodziņa likteni un paņēmu to līdz uz mūsu dzīvokli Priekuļu lauksaimniecības skolā.

1918. gada 18. novembrī, Latvijas proklamēšanas dienā pār balto skolas namu pacēlās uz Cēsu pusi Latvijas valsts lielais karogs. Mazais karodziņš plivinājās dzīvokļa augstā logā uz Cēsu-Dzērbenes lielceļu un Vaives gravu.

Tad nāca lielinieku laiks. Lielinieku varas vīri ieradās dzīvoklī, kratīja, arestēja. Karodziņa viņi neatrada.

Slavenās Cēsu kaujās ap Priekuļu skolu, pļīsa granātas un skolas logus izurba ložmetēji. Tanīs dienās nesāju karodziņu vienmēr sev klāt, baidījies viņu atstāt.

Kad uzvarētāji, Ziemeļlatvijas kareivji gāja gar Priekuļiem, karodziņš atkal plivinājās vaļējā logā.

1919. gada rudenī, Bermondta laikā, Latvijas Sarkanais Krusts atvēra Rīgā plašu slimnīcu ievainoto dziedināšanai. Liela daļa no Apvienotās Latv. strēln. bataljona lazaretēs bijušā personāla atkal sastapās, sniedzot palīdzību Latvijas atbrīvotājiem, varonīgās nacionālās armijas ievainotiem.

Slimnīcas atvēršanas dienā karodziņš tika nonests turp un māsas to izkāra slimnīcas telpās. Viņš atrodas vēl tagad tur. Garajos gados viņš nav mainījies. Arī nolaustais kātiņš viņam palicis." ⁸⁷ Tāds bija šī strēlnieku karodziņa "dzīvesstāsts" līdz 1923. gadam.

Bez šiem iepriekš aplūkotajiem atmiņu tēlojumiem dažkārt sastopamas nekonkrētas ziņas par citiem sarkanbaltsarkano krāsu lietošanas gadījumiem ap 1916. gada Ziemassvētku kauju laiku, bet, precizējot šo informāciju, izrādījies, ka tās attiecināmas uz mazliet vēlāku laiku - pēc Februāra revolūcijas 1917. gadā. Diemžēl nav arī fotogrāfisku liecību par nacionālo krāsu lietošanu šajā laikā. Tādēļ mūsu karoga vēstures izpētē vēl lielāku nozīmi iegūst iepriekš publicētās atmiņas, bet jo īpaši, gadu desmitiem saglabātais pirmais nacionālais sarkanbaltsarkana karogs. Lai gan J. Lapiņa karogs pēc krāsas atšķīrās no vēlāk oficiāli apstiprinātā Latvijas karoga, tomēr tas ir pirmais zināmais nacionālais karogs, kas kalpoja par paraugu.

Ja Cēsis uzskatām par latviešu XIII gadsimta sarkanbaltsarkano krāsu dzimteni, tad mūsdienu Latvijas karoga pirmais prototips tapis Valmierā.

Vēlreiz jāuzsver, ka tieši Pirmā pasaules kara laikā līdz ar radītajiem strēlnieku bataljoniem vērojama plašākas latviešu sabiedrības pievēršanās nacionālās simbolikas izveides un popularizēšanas problēmām

Atsauces un piezīmes

- 1 Latviešu konversācijas vārdnīca. - 1.sēj. - R. [1927., 1928.]. - 2026. sleja; Bērziņš V. Latvija Pirmā pasaules kara laikā. - R., 1987. - 92. lpp.
- 2 Latviešu strēlnieki. Vēsturiski materiāli un atmiņas. - 1.d. - R., 1929. - 22. lpp.
- 3 Turpat, 27. lpp.
- 4 Turpat, 31. lpp.
- 5 Turpat, 40. lpp.
- 6 Turpat, 41. lpp.
- 7 Turpat, 42. lpp., strēlnieku bataljonu Pagaidu organizācijas komitejā apstiprināja zv. adv. A. Bergu, agr. J. Bisenieku, Liepājas pilsētas galvu Breikšu, bankas direktoru J. Brumeli, studentu K. Glizdiņu, nodokļu inspektoru E. Kaneli, zv. adv. G. Ķempeli, bankas direktoru Z. Meierovicu, atv. ģenerāli J. Plūmi, inženieri A. Priedīti, valsts domes deputātu J. Zālīti, zv. adv. V. Zamuelu, bankas direktoru G. Seskovu, agronomu V. Skubiņu. Par komitejas priekšnieku apstiprināja J. Goldmani.
- 8 Turpat, 48. lpp.
- 9 Turpat, 43. lpp.
- 10 Turpat.
- 11 Turpat, 44. lpp.
- 12 Līdzums. - Nr. 181. - 1915. - 8. (21.) jūl
- 13 Latviešu Strēlnieku bataljoni. Skices un epizodes/Sast. Līgotņū Jēkabs. - Pēterpils, 1916. - 12. 14 lpp.
- 14 Latviešu strēlnieki. Vēsturiski materiāli un atmiņas. - 1 daļa. - R., 1929. - 56. lpp.
- 15 Turpat, 76. lpp.
- 16 Turpat, 69. lpp.
- 17 Ķempelis G. Kā radās latviešu strēlnieku bataljoni// Latviešu strēlnieki. - 1936. - Nr. 6 - 592. 593. lpp.
- 18 Par Ansi Cīruli bibliogrāfiju skat.: Māksla un arhitektūra biogrāfijās. - 1.sēj. - R., 1995. - 104. 105. lpp.
- 19 Korsaks P. Redzamākie 20. gadsimta sākuma latviešu fotogrāfi//Latvijas fotomāksla. Vēsture un mūsdienas. - R., 1985. - 65.-67. lpp.
- 20 Ķempelis G. Kā radās latviešu strēlnieku bataljoni//Latviešu strēlnieki. - 1936. - Nr. 6 - 594. 595. lpp.
- 21 Rieksts J. Latvijas ģerboņa lietā. Latvijas Sargs - Nr. 14 - 1921. - 19. janv.
- 22 Latviešu strēlnieki. Vēsturiski materiāli un atmiņas. - 1. d. - R., 1929. - 91. lpp.
- 23 Turpat, 48. lpp.
- 24 Jaunākās Ziņas. - Nr. 338. - 1915. - 7. dec., Rīgas Ziņas. - Nr. 339. - 1915. - 6. dec. un c. laikraksti
- 25 Rīgas Ziņas. - Nr. 13. 1916. g. 16. janv.
- 26 Turpat
- 27 Skalbe K. Latvju bataljoni/ Skalbe K. Kopoti raksti. - 5. sēj. - R., 1923. - 262., 263. lpp.

- 28 Krievijas armijas kājnieku pulka 1900. gada karoga zīmējuma paraugs ar Kristus attēlu un uzrakstu "С нами бог" pievienots Latviešu strēlnieku bataljonu Organizācijas komitejas karogu sacensībā iegūtajiem, bet neapstiprinātajiem projektiem. LVA, 1036. f. 1. apr. 19. l., 10. lp.
- 29 Dzimtenes Atbalss. - Nr. 15.-1916. - 24. febr.
- 30 Lūdums. - Nr. 49.- 1916. - 3.(10.) marts u. c. laikraksti.
- 31 Par to viņš rakstījis no Petrogradas 1916. gada 11. janvārī K. Ubānam. LVA, 769. f., 1. apr. 122. l.
- 32 Turpat, 766. f., 1. apr., 22. l., 16.-24. lp.
- 33 Turpat, 1036., 1. apr., 19. l., 2., 3. lp.
- 34 Vecais Kara muzeja inventāra Nr. 692/2008, Kara muzeja fotoplates Nr. 42865.
- 35 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 693/2008, Kara muzeja fotoplates Nr. 42866.
- 36 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 1194/2009, Kara muzeja fotoplates Nr. 42867.
- 37 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 777/2009, Kara muzeja fotoplates Nr. 42868.
- 38 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 725/2007, Kara muzeja fotoplates Nr. 42869.
- 39 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 726/2007, Kara muzeja fotoplates Nr. 42870.
- 40 Vecie Kara muzeja inv. Nr. 801/2020, Nr. 820/2016, Kara muzeja fotoplates Nr. 42872 un Nr. 42874.
- 41 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 800/2020, Kara muzeja fotoplates Nr. 42871.
- 42 Vecais Kara muzeja inv. Nr. 819/2016, Kara muzeja fotoplates Nr. 42873.
- 43 Valsts Vēstures muzeja vēstures nod. inv. Nr. 6930, pirms 2. pasaules kara mets glabājās Pieminēkļu valdē (PVx340).
- 44 Turpat, inv. Nr. 6931, Pieminēkļu valde (PVx341).
- 45 Skat. II nodaļas 2. apakšnodaļu.
- 46 LVA, 1036. f., 1. apr. 19. l. 1., 2., 3., 5. lp. Tur 4. lp. ir Zemgales bataljona karoga otra puse, kas veidots kā Krievijas balti-zili-sarkanais karogs, uz kura ir carisma simboli.
- 47 Turpat, 5. lp.
- 48 Skat. I nodaļas 2. apakšnodaļu.
- 49 LVA, 1036. f., 1. apr., 19. lieta 6., 7. lp.
- 50 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture. R., 1936. - 54. lpp.
- 51 R X, 1. mape, 7. apvāks. Gustavs Ķempelis "Materiāli latviešu strēlnieku bataljonu vēsturei 1915 - 1917". 18. un 21. lp. 1. Kurzemes latviešu strēlnieku bataljona karoga mets. Moto "Virsaītis". Arī šim metam kļūdaina bataljona numerācija (bija 3. Kurzemes bataljons). 19. un 20. lp. 5. Zemgales latviešu strēlnieku bataljona karoga meti. Moto "Daile".
- 52 Turpat, 22. lp.
- 53 Karoga teksta burtu formās jūtama zināma līdzība ar dažus gadus vēlāko mākslinieka Jāņa Roberta Tilberga "rokrakstu".
- 54 Tauriņa L. Rīgas strādnieku deputātu padomes karoga vēsture//Muzeji un kultūras pieminekļi - R., 1973. - 17. lpp.
- 55 Straubergs K. Kara muzeja gaitas//Latviešu Strēlnieks. Latviešu veco strēlnieku 10. g. piemiņas izdevums. 1915.--1925. g. - Nr. 3. - R., 1925. - 29., 30. lpp.
- 56 Ieraksts Kara muzeja vecajā inventāru grāmatā pie Nr. 3388/495 un Nr. 3389/496.
- 57 Kara muzeja vecā inventāra grāmata Nr. 3388/495.
- 58 Turpat, inv. Nr. 3389/496
- 59 Meti mākslinieka A. Kiršfelda īpašumā.
- 60 Tas redzams uz fotogrāfijām, kas izgatavotas no minētajām Kara muzeja fotoplatēm.
- 61 Bērziņš V. Latviešu strēlnieki - drāma un traģēdija - R., 1995. - 55. lpp.
- 62 Tas minēts Kara muzeja vecajā inventāru grāmatā, attiecīgos karogu aprakstos.
- 63 Skalbe K. Latvju bataljoni//Skalbe K. Kopoti raksti - 5. sēj. - R., 1923. - 263. lpp.
- 64 Lapiņš J. Autobiogrāfiska skice//Atziņas Latvju rakstnieku autobiogrāfijas//K. Egles sakārtojumā - 3. d. - Cēsis. Rīga 1924. - 235-255. lpp., bibliogrāfija 403 - 405. lpp.

- 65 Kundziņš K. Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres. - [b.v.], 1952. - 27.-30. lpp.
- 66 Eliass K. Jānis Lapiņš - jubilārs//Zaļā Vārna - 1931. - Nr. 1.
- 67 Turpat. Skat. arī Lapiņš J. Daži brīži kopā ar Skalbi//Kārlis Skalbe 1879 - 7.11. - 1929. Svētku raksti. - R., 1929. - 119.-122. lpp.
- 68 Līdums. - Nr. 94. - 1917. - 27. apr.
- 69 Skalbe K. Zemes dēli//Jaunākās Ziņas. - Nr. 3. - 1937. - 5. janv.
- 70 Burtnieks. - 1932. - Nr. 1. - 27.-32. lpp. Nedaudz rediģētā veidā raksts "Latviešu karogs" publicēts grāmatā: Lapiņš J. Sapņi un īstenība. Ceļā uz Latvijas valsti. - R., 1938. - 146.-150. lpp. Runājot par senākiem laikiem, Lapiņš pielāvis dažas faktu kļūdas.
- 71 Lapiņš J. Latviešu dižciltīgums//Latvju strēlnieks: Rakstu krājums K. Skalbes sakopojumā. - R. 1916. - 92.-109. lpp. Atskaņu hronikas fragments par sarkanbaltsarkano karogu minēts 96., 97. lpp. Diemžēl krājuma recenzentiem karoga pieminējums palicis nepamanīts.
- 72 Lapiņš arī karoga krāsu bija iedomājies ādas oranžu. Tas saistās ar Atskaņu hronikā minētā vārda "hute" tulkojumu, jo vāciski Haut ir āda. Šādi šo vārdu bija tulkojis O. Voits, bet vairāk šim jautājumam pievērsies J. Sanders (Latviešu Balss. - Nr. 12. - 1932. - 27. marts).
- 73 Skat. nodaļu II 3. apakšnodaļu, kā arī P. Šmita rakstus pielikumā.
- 74 Burtnieks. - 1932. - Nr. 1 - 27. - 32. lpp.
- 75 Šķiet, ka te ir runa par 1917. gada Latviešu mākslas veicināšanas biedrībā pieņemto lēmumu balto svītru zīmēt 1/5 no karoga platuma, kurš vēlāk kļuva par valsts karoga oficiālo krāsu attiecību. Atkārtotā publikācijā grāmatā "Sapņi un īstenība" Lapiņš "mīkstinājis" uzbrukumus A. Čirulim.
- 76 Burtnieks. - 1932. - Nr. 1. - 31. 32. lpp.
- 77 Cēsu Vēstures muzeja pirmskara inventāru grāmatā (tagad Cēsu Vēstures muzeja zinātniskajā arhīvā Nr. 8) ar Nr. 477 reģistrētais zīmējums anotēts: "J.Lapiņa 1916. gadā projektētā Latvijas nacionālā karoga zīmējums krāsās iegūts 1933. g. maijā no J. Lapiņa". Šķiet, ka tas speciāli zīmēts nevis 1916. gadā, bet vēlāk Pēckara gados, pēc zīmējuma izņemšanas no fondiem, to saglabājusi E.Berkholce un 1997. gada tas nodots atpakaļ Cēsu Vēstures muzejam. CM 97206.
- 78 1925. gadā dibinātā Latvijas Universitātes studentu vienotne Līdums (1935. gadā tajā bija 110 biedru un 47 vecdraugi) izkopa latviskas studentu tradīcijas, katru pavasari veicot kādu sabiedrisku darbu pašu spēkiem un līdzekļiem. 1933. gadā tā izgatavoja, galvenokārt no Kara muzejā esošajiem priekšmetiem, fotokopijas par karoga vēsturi. Fotografijas un citus materiālus (ap 50 gab.) uzdāvināja Cēsu muzejam, lai Cēsīs kā latviešu karoga dzimtenē veidotos karogam veltīta ekspozīcija (nodaļa). Šādu dāvinājumu saņēma arī Kara muzejs Rīgā. Padomju okupācijas laikā lielākā daļa šo materiālu bija jāiznīcina. No iznīcības tos paglāba Cēsu muzeja darbiniece Eina Berkholce, kura tos 1997. gadā atdeva atpakaļ Cēsu muzejam. Diemžēl arī viņai nebija iespējams paglābt visus eksponātus. Par minēto pirmā karoga strēmeli saglabājies apraksts pirmskara fondu inventāra grāmatā (tagad Cēsu muzeja zinātniskajā arhīvā Nr. 8) 33. lpp. 2. p.
- 79 Pirmskara Cēsu vēstures muzeja Inv. Nr. 171. CM 97218.
- 80 Stradiņš J. Trešā atmoda. - R., 1992. - 183. lpp.
- 81 Tagad Cēsu Vēstures muzejā, CM 92859. Karogu 1998. gadā restaurējusi restauratore Daira Līdaka.
- 82 T. Pumpuriņa veidotā izstāde bija apskatāma no 20. maija līdz 18. novembrim.
- 83 Akurators J. Skalbe - strēlnieks un politiķis. Kārlis Skalbe 1879 - 7.11. - 1929. Svētku raksti. - R. 1929. - 89. lpp.
- 84 Virza E. Skalbe strēlnieku pulkos. Turpat. 59. lpp.
- 85 Turpat.
- 86 Skalbe K. Zemes dēli//Jaunākās Ziņas. - Nr. 3. - 1937. - 5. janvārī.
- 87 Latviešu Strēlnieks. - 1923./24. - Nr. 1. - 15. 16. lpp.

2.2. Nacionālās simbolikas propaganda pēc Krievijas 1917. gada Februāra revolūcijas.

1917. gada Februāra revolūcija¹, kas sākās ar Petrogradas strādnieku streikiem un demonstrāciju, noveda Krieviju pie carisma krišanas un Pagaidu valdības izveidošanas. Revolūcija notika pēkšņi. Tā bija tautas sacelšanās un to nevadīja kāda noteikta politiska partija. Kaut gan ielgušajā karā ierautās Krievijas stāvoklis joprojām bija neskaidrs, tomēr impērijas tautās tā uzjundīja milzīgas cerības uz labāku nākotni. Izveidotajā Pagaidu valdībā pārsvars bija mērenajām pilsoniskajām partijām, bet šai valdībai bija niecīga vara. Izveidojās divvaldība, jo no revolūcijas pirmajām dienām līdztekus valdībai Petrogradā aktīvi darbojās "strādnieku un kareivju deputātu padome", kas uz savu roku izdeva armijai un iedzīvotājiem saistošas pavēles. Šajā padomē vara atradās sociāldemokrātu un sociālsociālistu (eseru) rokās. Lielinieku (bolševiku) ietekme padomē šajā laikā vēl bija maza. 1. martā minētā padome izsludināja savu "Pavēli Nr. 1", kas galīgi sagrāva cariskās Krievijas armijas disciplīnu. Pēc šīs pavēles visās karaspēka vienībās noteikšanu ieguva kareivju vēlētas padomes. Kareivji ieguva tiesības atcelt un ievēlēt virsniekus. Šīs izmaiņas skāra arī latviešu strēlnieku pulkus. Ņemot vērā, ka tās bija īpašas, nacionālas karaspēka vienības, disciplīna, kaut ar grūtībām, tomēr saglabājās ilgāk. Ar laiku lielinieku dezorganizējošā ietekme pastiprinājās arī latviešu pulkos.

Pēc revolūcijas pirmais tautas sajūsmas vilnis izpaudās grandiozās civiliedzīvotāju un karaspēka demonstrācijās ar sarkaniem karogiem un plakātiem. Tādas notika visā Krievijā gan lielajās, gan provinču mazpilsētiņās, gan citās apdzīvotās vietās.

Rīga, kur notika Latvijā plašākās demonstrācijas ar karaspēka piedalīšanos, nebija izņēmums latviešu strēlnieki tāpat kā citas kareivju daļas vāca naudu sarkanās drēbes iegādei un šuva karogus. Revolūcijas karogi bija ne tikai pulkiem, bet arī mazākām karaspēka apakšvienībām²

Zem sarkanajiem karogiem karaspēkas daļas nodeva zvērestus Pagaidu valdībai. Karogus daļkārt iesvētīja mācītāji

Arī starp tālaika latviešu dzejniekiem un rakstniekiem būs grūti atrast tādus, kuri savos darbos nebūtu jūsmojuši par sarkankarogotajām manifestācijām. Tām veltīti daudzi apraksti un dzejoļi.

Tās bija vēl 1905. gada sajūsmas atbalsis³

Lielie "brīvības gājieni" fiksēti arī daudzās fotogrāfijās

Februāra revolūciju emocionāli raksturojis tās līdzdalībnieks rakstnieks J. Akuraters 1917. gada pavasarī savās "Laika piezīmēs" :

" No revolūcijas prasa brīvību netikai atsevišķi pilsoņi, bet arī tautas, kuras līdz šim Krievijā bija par kalpiem krievu tautas ierēdņu barām. (...)." ⁴

Tāpat kā citas tautas, revolūcija pārsteidza nesagatavotus gan dzimtenē palikušos, gan visā Krievijā izkļiedētos latviešus. Pirmajos pēcrevolūcijas mēnešos līdztekus vispārējai sajūsmai notika arī latviešu organizēšanās, kas izpaudās neskaitāmās sapulcēs, mītiņos un rezolūcijās. Latviešu vidē visvairāk diskutētais bija Latvijas nākotnes jautājums, kas šajā laikā parasti iekļāvās sauklī "brīva Latvija brīvā Krievijā", un tikai pamazām dažādās autonomijas modifikācijas rosināja domas par patstāvīgu valsti. Autonomijas jautājumā arvien noteiktāk izpaudās divi pretspēki - patriotiskā latviešu inteliģence un marksistiskā sociāldemokrātija -, kas tuvākajos mēnešos ietekmēja arī latviešu sarkanbaltsarkanā karoga izplatību.

Pie līdzīgu politisku jautājumu risināšanas nonāca arī citas Krievijas tautas. Dažādu vēsturisku un citu faktoru iespaidā tās izrādīja lielākas spējas apvienoties nekā latvieši. Tās savu pašapziņu spēja demonstrēt uzreiz ar nacionālajām krāsām, kas minētajos apstākļos nebija maz.

Jau martā "Līduma" korespondents Petrogradā Andrejs Leiše (1888-1978), aprakstot 19. marta Brīvības gājieni, jūsmojis par ukraiņiem, kuri demonstrācijā gājuši ar savu karogu: "Ukraiņu nacionālais karogs, maigās krāsās, ļoti labi izšķīrās no pārējiem, kuri visi bija sarkani." Turpat viņš uzdevis jautājumu sev un lasītājiem: "Kādas ir latviešu nacionālās krāsas?" ⁵

Nākamajā dienā "Līdums" saviem lasītājiem sniedza A. Leišes informāciju par igauņu manifestāciju Petrogradā 26. martā: "Manifestācijā piedalījās ap 50000 cilvēku. Karogu vien bij vairāki simti. Igaunu nacionālie karogi: zils, melns un balts un sarkanie revolūcijas karogi. Visiem manifestantiem pie krūtīm pušķi nacionālās krāsās, bet vadoņiem lentas pār krūtīm tādās pat krāsās. Uz karogiem bij rakstīti prasījumi pēc Igaunijas autonomijas.

Manifestācijā priekšzīmīga kārtība. Visi gāja ciešās rindās. Gājienā piedalījās arī igauņu zaldātāji no Pēterpils garnizona. Spēlēja kara orķestrs. Zaldātiem bij savi karogi ar tiem pašiem uzrakstiem." ⁶ (43. att.)

Šis plašās igauņu demonstrācijas iespaidā Dr. Oskars Voits (1866-1963) 31. martā ievietoja Pleskavā iznākošajā laikrakstā "Dzimtenes Vēstnesis" rakstu "Latvieši, neaizmirstat savas nacionālās krāsas!" Viņš rakstā iekļāvis no L. Meiera 1876. gada izdevuma tulkotu "Ātskaņu hronikas" fragmentu, kurā stāstīts par cēsnieku XIII gadsimta sarkanbaltsarkano karogu. Pēc O. Voita domām karogs bijis ķiršsarkans. Divas dienas vēlāk šo rakstu, mazliet saīsinot, ar nosaukumu "Latviešu nacionālās krāsas" pārpublicēja laikraksts "Līdums", tā aizsākot savās slejās diskusiju par latviešu nacionālo karogu. ⁸ (Skat. dokumentu pielikumā Nr. 4)

Pašā Latvijā, precīzāk, tās neokupētajā daļā, sarkanbaltsarkanais karogs nemaz tik strauji neieviesās. Par tā pirmo demonstrējumu plašākām masām mēs jau zinām no Jāņa Lapiņa atmiņām. Viņa sarkanbaltsarkanais karogs greznoja Valmieras latviešu biedrības namu, kurā notika Vidzemes Zemes sapulce.⁹ (45. att.)

7 martā laikraksts "Līdums" nāca klajā ar Rīgas Lauksaimniecības centrālbiedrības priekšnieka V. Skubiņa un sekretāra J. Blumberga aicinājumu Vidzemes latviešu daļas pagastu valdēm un draudžu priekšniekiem pulcēties Valmierā 12. un 13. martā uz lauku iedzīvotāju priekštāvju sapulci, lai pārspriestu zemes pagaidu pārvaldību.¹⁰

Šajā pirmajā lielākajā latviešu Zemes sapulcē dalību ņēma ap 440 delegātu un daudz viesu. Viesu vidū bija arī valsts domnieki J. Goldmanis un J. Zālītis. Par sapulces uzdevumiem referēja agronoms K. Ulmanis, bet par Latvijas pārvaldības organizēšanu agronoms E. Laursons. Sapulcē uzstājās jau minētie valsts domnieki, kā arī M. Valters, J. Lapiņš, J. Vārsbergs un citi. Pieņemot rezolūcijas, delegāti deklarēja: "Ievērojot latviešu tautas nacionālās un vēsturiskās īpatnības, sapulce atzīst par nepieciešamu apvienot visu latviešu apdzīvoto zemi: Vidzemes, Vitebskas un Kurzemes guberņās vienā administratīvā vienībā zem nosaukuma Latvija."¹¹ Bez tam sapulce nolēma prasīt Latvijas politisko autonomiju: "Latvijai jābūt autonomai nedalāmai Krievijas provincē ar plašām pašnoteikšanās tiesībām."¹²

Lai gan sapulce galveno vērību veltīja akūtajām ikdienas problēmām, tomēr apvienotas Latvijas autonomijas jautājums, par kuru līdz tam bija diskutēts presē un mazākās sapulcēs, pirmo reizi izskanēja tik autoritatīvā latviešu pārstāvju sanāksmē. Drīz vidzemnieku piemēram sekoja kurzemnieki un latgalieši. Sapulcē nolēma ievēlēt īpašu pašvaldības padomi. No 48 paredzētajiem locekļiem Vidzemes Pagaidu zemes padomē ievēlēja 40, tostarp arī žurnālistu un pedagoģu Jāni Lapiņu, pirmā nacionālā karoga idejiskā meta autoru.

Ar šīs pirmās plašākās latviešu pārstāvju sapulces rezultātiem īsti apmierinātas nebija nedz konsekventi nacionālās pilsoniskās aprindas, kuras pulcējās ap laikrakstu "Dzimtenes Atbalss" un pārmeta sapulcei ideālisma trūkumu un pievēršanos praktiskām lietām, nedz arī tā sauktie kreisie spēki, kuri savukārt apšaubīja tās pārstāvniecību un jau drīz turpat Valmierā organizēja "Bezzemnieku kongresu".¹³

Neskatoties uz to, ka Vidzemes Zemes sapulces gaita samērā plaši atreferēta preses izdevumos, tomēr rakstītājiem nepamanīts paliek J. Lapiņa sarkanbaltsarkanais karogs, kas rotāja sapulces ēku. Vēlāk - martā, aprīlī - šis karogs pļīvoja turpat Valmierā virs tirdzniecības skolas otrpus ielai.¹⁴

Aprīļa sākumā sapulcē ievēlētā Vidzemes Pagaidu zemes padome sāka darboties Rīgā.

¹ Akuraters rakstīja: "Šī Zemes padome notur savas sēdes Rīgas pili "ķeizariskās telpās" no 5.

aprīļa. Un virs Rīgas pils plivinas latviešu nacionālais karogs." ¹⁵ Fakts, ka sarkanbaltsarkanā karoga parādīšanās Rīgā piecēja Akurateru un citus nacionāli noskaņotos latviešus, vēl nenozīmēja, ka to uztvēra vairums tautiešu. ¹⁶

Par daudz maz sistemātisku sarkanbaltsarkano karogu lietošanu varētu runāt, sākot ar Pirmā maija svētkiem, kad demonstrācijās tie parādījās arvien biežāk un vairāk, lai gan joprojām nomācošā vairākumā bija sarkanie karogi. (46. – 52. att.)

Kā jau iepriekš minēts, sarkankarogotās demonstrācijas neatstāja vienaldzīgus daudzus latviešu literātus, lai kur tos būtu aizveduši kara un bēgļu ceļi. Jūsmīgus dzejoļus un aprakstus Pirmajam maijam veltīja ne tikai pārliecināti dažādu novirzienu sociāldemokrāti, bet arī Ā. Erss, I. Jaunsudrabiņš, K. Skalbe, E. Virza un daudz citi. ¹⁷

Vispārinātā veidā lielpilsētas Pirmā maija svinību vizuālo noformējumu dzejoļi "Internacionāle" tēlojis Linars Laicis, kurš pievērsis uzmanību arī biklajiem mēģinājumiem popularizēt sarkanbaltsarkano karogu:

( )

"Nejauša, piepeša pacēlās rociņa karogu pūlī -

Bērns šī rociņa tur - Latvijas karogu tur.

Latvijas burai būs ceļa vēl vienādā viszemju jūrā

Latvijas karogu ceļ Latvijas dzejnieks un bērns!" ¹⁸

Rīgā, kur notika grandioza Pirmā maija manifestācija ar karaspēka piedalīšanos, ņemot vērā Rīgas strādnieku un zaldātu deputātu padomes lielo ietekmi masās, parāde iznāca sevišķi sarkana. Sarkano karogu jūra uzņemta daudzās fotogrāfijās, bet retā no tām manāmi sarkanbaltsarkanie karogi. Tikai daži Rīgas nami bija greznoti latviešu karogiem. ¹⁹

Latvijas provincē atšķirībā no Rīgas Pirmā maija mītiņos un manifestācijās sarkanbaltsarkanais karogs bija sastopams biežāk. Valmierā - latviešu karoga "otrajā dzimtenē" - Pirmā maija svinības sakrīta ar Bezzemnieku kongresa noslēguma dienu ²⁰ Kaut gan šī plašā sanāksme noritēja lielieciniecisma iespaidā, tomēr svētki rādīja, ka pilsētā jūtams stiprs latviešu pilsonisko spēku iespaids. J. Lapiņa nacionālā karoga "propagandas sēkla bija kritusi auglīgā zemē". Viņa piemēram bija sekojuši daudzi. Laikrakstā "Līdums" ievietots interesants materiāls par šiem svētkiem

"Pirmā maija manifestācijas Valmierā bija diezgan lieliskas, kaut gan neorganizētas. Pirmās manifestācijas sākās pulksten 12 dienā. Uz tirgus laukuma tika turētas runas. Tad manifestantu pulks ar tirdzniecības skolu priekšgalā devās caur pilsētu uz staciju. Skolnieces un skolnieki nesa nacionālos latviešu karogus un sarkano karogu ar uzrakstu "Latvijai autonomiju." Demonstranti spēja arī mūziku vai dziedādami marseljezi. "Dievs, svētī Latviju" un revolucionāras dziesmas. No

stacijas demonstranti devās uz bezzemnieku mītiņu biedrībā, izsauca sirmo katordznieku J. Kröderi, aiznesa to uz rokām uz tirgus laukumu, kur tas turēja runu un tad viņu zaldāti uz rokām aiznesa caur pilsētu uz staciju. Uz tirgus laukuma bija daudz karogu, par mieru, par 8 stundu darba laiku, par Latvijas patstāvību. Rezerves pulka mācības komanda gāja ar nacionālo latviešu karogu un sarkanu karogu ar uzrakstu: "Imanta nevaid miris!" Zaldātiem bija lentes nacionālās latviešu krāsās. Pilsēta bija pušķota ar sarkaniem un nacionāliem latviešu karogiem. Kāda zaldātu komanda izdarīja gājienu uz Zilo kalnu. M." ²¹

Arī citviet Vidzemē, kur bija izvietojusās latviešu strēlnieku Rezerves pulka daļas, svētkos līdzās sarkanajiem karogiem bija arī sarkanbaltsarkanie karogi un strēlnieki bija rotājušies ar lentītēm nacionālās krāsās. To rāda arī fotoattēli no Strenčiem, Smiltenes un citām vietām.

Krāšņi svētki izvērtās arī nozīmīgajā dzelzsceļa mezglā un apriņķa centrā Valkā, kas tolaik vēl nebija sadalīts igauņu un latviešu daļās. Par šo svētku norisi "Lidums" publicējis plašāku reportāžu "Valka. Maija svētki":

"Pirmie brīvie maija svētki. Ne strādniecības svētki vien. Strādniecības un tautu svētki, brīvības ausmu ieraudzījušo, pirmreiz balsi brīvi pacēlušo. Karogi pulcējas, ne sarkanais internacionālais vien, arī latviešu gaišais karogs pirmo reizi plivinājās viegli un baltsarkani, igauņu zilmelnbaltganaiss, kā ar negaisu pievilcies mākons, smagi drūms. Nav nocietusies mājā arī zaļie un baltie ugunsdzēsēju karogi un kāds zils no sātības biedrības. (...)" ²²

Citādāki apstākļi bija Cēsīs, kur kara laikā izvietojās daudzas valdības civilās un militārās iestādes. Šeit liels iespaids bija ne tikai latviešu strēlniekiem, bet arī citām Krievijas karaspēka daļām. Tomēr arī šeit nacionālās aprindas pulcējās "Cēsu demokrātiskajā savienībā", kurā darbojās rakstnieks Jānis Grīns (1890- 1966), kurš norādījis uz Atskaņu hronikā minēto latviešu karogu. Pirmajā maijā, kad tautas vairums gāja aiz sarkaniem karogiem, apzinīgie patrioti sekoja nacionālajam karogam, kas Cēsīs bija atkal pacelts 638 gadus pēc tam, kad tas 1279. gadā pirmoreiz hronikā pieminēts. Šo karogu bija darinājušas Alvīne Jannau (J. Grīna vēlākā dzīvesbiedre) un Alvīne Briedis (vēlākā Galviņa kundze). Vēlāk šis karogs glabājās pie Cēsu grāmatu tirgotāja un žurnālista Ernesta Dubava. ²³

"Lidumā" Cēsīm diemžēl bija atvēlēti tikai daži teikumi:

"I m a i j a s v ē t k i tika nosvētīti piedaloties daudzām organizācijām. Svētkos ņēma daļību liels pulks ļaužu. Karogi, runas. Svētkos redzējām arī nacionālās krāsas (Demokrātiskās Savienības karogs, pasta ierēdņu lentas u t t.)" ²⁴

Latvieši ņēma daļību arī daudzās Pirmā maija demonstrācijās ārpus Latvijas, tomēr vēl noprogām samērā reti bija gadījumi, kad tika nests sarkanbaltsarkanaiss karogs. Dažādu novirzienu sociāldemokrātu iespaidā latviešu grupas parasti gāja ar sarkaniem karogiem. ²⁵

Laikraksts "Jaunais Vārds" vēstīja, ka "Rēveles latviešu lielākā daļa bija pulcējušies zem sociāldemokrātijas Strādnieku Partijas Rēveles Nodaļas karoga. Latviešiem bija savs sarkans karogs ar uzrakstu "Visu zemju proletārieši savienojaties." Māmuļnieki arī bija iegādājuši karogu, bet daļbnieku skaits bija ļoti mazs".²⁶

Latviešu sociāldemokrāti sarkanbaltsarkanā karoga nesējus nicinoši nodēvējuši par "māmuļniekiem", un tai pašā demonstrācijā igauņu lielinieku sakūdīti huligāni plēsa nost igauņu nacionālos karogus. Pēc igauņu preses sagatavotā materiāla vēstīja "Līdums":

"Pirmā maija svētkos Rēvelē notikuši daži incidenti: plēsti nost igauņu nacionālie karogi, ar kuriem dažas organizācijas piedalījušās maija gājienā. Neaprobežodamies ar to vien, mazo varmāku pulciņi ielauzušies arī dažās privātās mājās un noplēsuši uzvilktos nacionālos karogus. (...) Igauņu avīzes "Paewaleht" un "Tallinna Teataja" noteikti protestē pret patvarīgu igauņu nacionālo karogu noplēšanu, norādot, ka gājienā tai pašā laikā piedalījušies ar saviem karogiem latvieši, poļi, mazkrievi un pat kara gūstekņi čehi. Protesti galvenā kārtā vērsti pret vietējo sociāldemokrātisko avīzi "Kiir", kura savā 1. maija numurā rakstījusi, ka nacionāli karogi neesot pielaižami gājienā."²⁷

Par to, ka latviešu lielinieki jau šajā laikā plēsuši nacionālos karogus, noteiktu ziņu laikrakstos vēl nebija, taču par to, ka tie daudzviet traucējuši izpausties nacionālai domai, samērā bieži informēja pilsoniskā prese.²⁸

Arī tuvējā Vitebskā kara laikā patvērumu bija raduši daudzi bēgļi, un 1917. gada demonstrācijās nacionāli noskaņotie latvieši gāja ar sarkanbaltsarkano karogu. (52. att.) Vitebskas latviešu nacionālo padomi vadīja Dr. med. Jēkabs Alksnis (1870-1957).²⁹

Lielu, skaistu nacionālo karogu ar vienāda platuma svītrām bija uzšuvuši evakuēto Latvijas rūpnīcu strādnieki - bēgļi Aļeksandrovskā pie Dņepras.³⁰ (53. att.)

Unikāla liecība par latviešu karogu no 1917. gada pavasara Pēterpilī saglabājusies Latvijas Kara muzejā. Tas ir Zemgalē dzimušā fotogrāfa Eduarda Gaiķa (1881-1961) izgatavotais krāsu diapozitīvs, kurā redzams R. Mantela mašīnbūves rūpnīcas strādnieku sarkanbaltsarkanais karogs un nacionālo krāsu lentēm pušķoti karognesēji.³¹ (50. att.) Šis diapozitīvs nozīmīgs arī fotogrāfijas vēsturei. Daudzi fotogrāfi melnbaltajās fotogrāfijās iemūžinājuši neskaitāmus "brīvības pavasara" sarkanos karogus, bet E. Gaiķis devis reto iespēju tā laika latviešu nacionālo karogu skatīt krāsās.

Aprīlī un maijā turpināja sanākt arī lielās latviešu zemes sapulces, kurās centrālie bija Latvijas nākotnes jautājumi. Tajās vairāk nekā pirmajā sapulcē Valmierā jūtama sarkanbaltsarkanā karoga klātbūtne.

Vācu okupētās Kurzemes bēgļu pārstāvji uz savu Zemes sapulci bija spiesti pulcēties ārpus dzimtenes. 25. un 26. aprīlī Tērbatā "Vanemuīnes" teātra telpās sanāca Kurzemes Zemes sapulce, kas bija pulcējusi 312 kurzemnieku delegātus. ³² (54. att.) "Dzimtenes Atbalss" atzīmēja, ka: "Nams izpušķots latviešu karodziņiem. Pār katedri karājās skaists sarkani-balts karogs." ³³ Nedaudzajiem lieliniekiem, kuri, neguvuši atbalstu, atstāja zāli, neizdevās dezorganizēt kurzemnieku sapulci. To atklājot, valsts domnieks J. Goldmanis vētrainu aplausu sveikts savu runu nobeidza: "Lai sauc, kas grib zem Cimmervaldes karoga" ³⁴, mēs cīnāmies zem Latvijas karoga. No tīrās un skaidrās kurzemnieka sirds es saucu: "Lai dzīvo Kurzeme!" ³⁵

Šajā sapulcē, kur centrālais bija Kurzemes aneksijas jautājums, piedalījās daudzi pazīstami latviešu sabiedriskie darbinieki: J. Čakste, K. Bahmanis, L. Adamovičs, K. Pauļuks un daudzi citi. Sapulce pieņēma rezolūciju E. Blanka redakcijā: "Kurzemes Zemes sapulce, apskatīdama jautājumu par Kurzemes tagadējo stāvokli, vienbalsīgi nolemj: 1) Visstingrākajā kārtā protestēt pret Vācijas nodomu anektēt latviešu apdzīvoto zemi - Kurzemi un to atdalīt no pārējās Latvijas. 2) Atzīt par pieņemamiem miera noteikumiem tikai mazo tautu pašnoteikšanās principu, bez aneksijām, saskaņā ar sabiedrotiem. 3) Miera konferencē prasa latviešu, tāpat kā citu karā cietušo mazo tautu priekšstāvību ar lemšanas balstiesību." ³⁶

Sapulce arī apsprieda bēgļu apgādes, Latvijas autonomijas un citus jautājumus, kā arī ievēlēja Kurzemes Pagaidu zemes padomi. Par Kurzemes komisāru ievēlēja Jāni Čaksti. Nozīmīga bija viņa runa, slēdzot sapulci. "Dzimtenes Atbalss" rakstīja, ka "Čakste pielīdzina Latviju trīszarainam ozolam, kuru zīmējuši Tērbatas skolnieki un dāvinājuši Kurzemes sapulcei. Trīs zari - Vidzeme, Kurzeme un Latgale, izaug no viena celma. Septiņi simts gadus atpakaļ tas tika nosaukts Bet nu viņš atkal sāk zaļot. Zari vēl lokas un šaubas. Bet nāks laiks, kad tie droši sniegsies saulei pretim". ³⁷

Vērojot fotogrāfijas, kurās iemūžināti Latgales zemes sapulces dalībnieki ar daudzajiem sarkanbaltsarkanajiem nacionālajiem karogiem (55., 56. att.), skatītājam var rasties maldīgs priekšstats, ka tā norisinājusies lielā vienprātībā. Patiesībā šī sapulce jeb kā to citādi sauc - Latgales latviešu kongress, kas sanāca Rēzeknē 26. un 27. aprīlī (9., 10. maijā), izvērtās ļoti sarežģīta un tās atmosfēra brīžam bija vārda tiešā nozīmē dramatiskā. ³⁸

Vidzemes un Kurzemes zemes sapulcēs ievēlētām zemes padomēm Krievijas pagaidu valdība atļāva stāties agrāko guberņas valžu vietā, taču Latgale administratīvi neveidoja savu guberņu. Trīs latviešu apdzīvotie apriņķi bija Vitebskas guberņas sastāvdaļa, un par kaut kādu latviešu pašvaldības izveidošanu un atdalīšanos no Vitebskas guberņas pagaidu valdība nedomāja. Tā neievēlējās Latgales apvienošanu ar Kurzemes guberņu un Vidzemes guberņas latviešu daļu. Latgaliešu inteliģences prasībām apvienoties ar pārējiem latviešiem pretojās ne tikai lielākā daļa

Latgalē dzīvojošo svešautiešu, tiem bija arī spēcīga opozīcija daļā latgaliešu, kuri pulcējās ap separātistu Franci Kempu (1876-1952) un lielniekiem.

Kongresa sagatavošanā un tā sekmīgas norises nodrošināšanā liela nozīme bija latviešu strēlnieku pulkos dienējošiem latgaliešiem, kuri savu atbalstu Latgales apvienošanai ar pārējām latviešu zemēm izteica jau pirmajā lielākajā latgaliešu strēlnieku sapulcē 6. aprīlī Valmierā.³⁹

Rēzeknes kongresa sanāksmā vislielākie nopelni bija katoļu mācītājiem Nikodemam (1870-1933) un Jāzepam (1886-1969) Rancāniem. Kazimiram Skrindam (1875-1919) un Francim Trasunam (1864-1926), kuriem bija liela ietekme Latgales latviešos.

Kongresa delegāti sāka ierasties jau 25. aprīlī. A. Svarāna Latgalei veltītā darbā atzīmēts: "Stacijā dežūrēja kongresa organizācijas komisijas pārstāvis ar sarkanbaltu uzšuvumu uz kreisās piedurknes. Ieradās cilvēki no visām Latgales pusēm, no kolonijām, no frontes. Daļbnieki stāstīja, ka šo pirmo reizi bijusi sapulcināta visa latgaliešu inteliģence, visi Latgales latviešu patrioti. Prāvam skaitam delegātu līdzī bija savi karogi ar latviskiem uzrakstiem."⁴⁰

A Svarāns rakstījis, ka "26. aprīļa rītā delegāti sapulcējās pie tirdzniecības skolas. Turpat salasījās liels ļaužu pulks, kas gribēja piedalīties gājienā uz baznīcu. Ap desmitiem sākās manifestācija. Tik grandiozu gājienu Rēzekne vēl nebija redzējusi. Arī gar ielas malām, kas veda uz baznīcu, bija ļaužu pilns, jo tai dienā Rēzeknē esot saplūdis ap 30.000 cilvēku. Gājiena priekšgalā bija orķestris, tad latviešu strēlnieku delegāti, starp tiem vairāki virsnieki, tad tirdzniecības skolas un ģimnazijas audzēkņi. Šiem sekoja kongresa locekļi, pēdīgi - ļaužu pūlis. Daudz karogu, kas vairumā gan vienkārši, uz ātru roku izšūti, bet uzraksti uz tiem ne mazāk izteiksmīgi: "Brīvu Latviju!", "Dievs, svētī Latviju!" u.t.t. Gājiens tuvojās baznīcai.

Dievkalpojumu noturēja bkgs K. Skrinda, bet svētrunu teica bkgs J. Rancāns. Tad turpat baznīcā nodziedāja "Dievs, svētī Latviju", un šī tautas lūgšana te pirmo reizi atskanēja Latgales katoļu baznīcā un visus dziļi jo dziļi aizkustināja. Nu katrs izjuta, ka šo ieplūdis latviešu tautas apzinīgā gara vilnis. (...)

Pēc dievkalpojuma gājiens, mūzikai spēlējot, pastaigājās pa pilsētas galvenām ielām un beidzot apstājās atkal pie tirdzniecības skolas. Strēlnieku delegāti pateicās ļaudīm par piedalīšanos gājienā un dievkalpojumā, un delegātus uzaicināja ierasties pusdivos kīno teātra "Diāna" telpās, kur notiks kongress. Ļaudis sāka izklīst, lai pamazām sāktu atkal sapulcēties pie "Diānas". Tagad šis celtnes vairs nav, tā nojaukta. Bet ikviens rēzeknietis zina parādīt vietu, kur atradusies šī vēsturiskā "Diāna", citādi vienkāršs koka nams, kur bija ievietojies provinces pilsētiņas kīno."⁴¹

Kongresā piedalījās 232 balsstiesīgi delegāti un 118 viesi. Viesu vidū bija valsts domnieks Ļāms Zālītis un Vidzemes pagaidu zemes padomes pārstāvis Zīgfriīds Meierovics. Par kongresa vadītāju ievēlēja Franci Trasunu. Kongresā uzstājās V. Seile, J. Rubulis, J. Rancāns un citi. Pret

latgaliešu apvienošanās ar pārējiem latviešiem uzstājās F. Kemps, kurš, meklēdams incidentu, ar saviem piekritējiem un lielniekiem, kopā 39 cilvēki, atstāja kongresu.⁴²

"Kongresu šīs grupas aiziešana, protams, nevarēja izjaukt, jo aizgājēju bija tikai sestā daļa, pie tam tur vairākums bija Pēterpils strādnieki, kam ar savu dzimteni vairs nebija ciešu sakaru. Bet nemiera jūša, kas bangoja ārpusē, uz ielas, tā piespieda padomāt par kongresa darbības pārtraukšanu. (...) Tikai latviešu strēlnieku pulciņš, kauču skaitā mazs, atturēja saniknoto pūli no varas darbiem. Bet nu - tur bruka laukā kempisti un komūnisti un vēl vairāk satracināja pūli, kas apgāza sētu, spiedās tuvāk. Pret "Diānas" sienām sāka rībēt akmeņi. Ārā troksnis bija tik liels, ka arī iekšā paralizēja visu darbību. Runātājs vairs nebija sadzirdams. Gan daži no iespaidīgākiem baznīckungiem dodas laukā un mēģina uzsākt ar pūli sarunas, lai to pārliecinātu. Velti viss, viņus neklausās."⁴³ Tā kongresa radīto dramatisko atmosfēru aprakstījis A. Svarāns.

Otrā dienā kongress ar 182 balsīm par un 1 atturoties nobalsoja par apvienošanās rezolūciju. Kongresa lēmumā tas skanēja:

"Mēs, latgales latviešu pilnvarnieki, sapulcējušies 26. un 27. aprīlī 1917. g. Rēzeknē sasauktā kongresā, atzīdami latviešus, kuri dzīvo Vitebskas guberņā, tāpat arī kurzemniekus un vidzemniekus - par vienu latviešu tautu, nospriedām apvienoties ar Kurzemes un Vidzemes latviešiem vienā politiskā autonomā organismā."⁴⁴

Lēmumu ieviešanai dzīvē ievēlēja Latgales Pagaidu zemes padomi. Tajā tika ievēlēti 36 latvieši (latgalieši), 12 krievi, 8 ebreji, 3 poļi un 1 cittautietis. Padomes valdē tika ievēlētas 10 personas un nolemts dibināt īpašu Zemnieku savienību.⁴⁵

Atgriežoties pie laika pirms Rēzeknes kongresa, interesanti atzīmēt, ka, lai cik tas dīvaini liktos, latgaliešu presē nacionālo karogu visvairāk popularizēja tieši apvienošanās noliedzēju laikraksts "Liaužu Bolss". 15. aprīlī šis laikraksts 1. lappusē ievietoja dzejoli "Sorkani-boltajs Letgaliu karogs. Breiwibas dzismia", kuru parakstījis Imonts.⁴⁶

Blakus šim dzejolim ievietots neliels anonīms rakstiņš "Mūsu tautas karogs", kurā minēts, ka sarkans karogs ar baltu strīpu bijis latgaliešu tautai jau septiņsimt gadu atpakaļ. Tur pat uzsvērts, ka tagad lai sarkanbaltsarkans būtu par zīmi visiem tiem latgaliešiem, kuri stājas zem tik vien ar kņeviju savienotas Latgales karoga.⁴⁷

Iepriekšminētais rakstiņš rāda tā laika kuriozo situāciju, ka uz sarkanbaltsarkano karogu vienlaicīgi pretendēja gan visa topošā Latvija, gan atsevišķi plānotā autonomā Latgale.

Rēzeknes kongresā ievēlētās Pagaidu zemes padomes darbs bija ilgstoši grūts un reāla Latgales apvienošanās ar pārējo Latviju varēja notikt tikai pēc Brīvības cīņām 1920. gadā.⁴⁸ Tomēr kongresa rezultāti jau tūlīt pēc tā norises rosināja mērķtiecīgai kopdarbībai arī pārējo novadu latviešus

No šī Latvijai tik nozīmīgā un dramatiskā laika ir saglabājies interesants liecinieks - Jelgavas Zemkopības skolas vecais karogs. (57.,58. att.) Par šo karogu 1975. gadā atmiņās "Jelgavas Lauksaimniecības vidusskolas vecā karoga tapšana" rakstījusi tā šūdinātāja un glabātāja skolotāja Lavīze (Luīze) Putniņa (1887- 1976).

"Pirmā pasaules karā skolu evakuēja uz Rēzekni, kur tā nosaukta "Jelgavas zemkopības skola", darbojās 3 gadus (1914.- 1917.) vietējās Tirdzniecības skolas telpās.

1917 g. aprīlī Rēzeknē sasauca kongresu, kurā nolēma Latgali pievienot pārējām Latvijas daļām. Rīkoja manifestāciju. Mūsu skolai bija labs pūtēju orķestris skolotāja J. Kotrba vadībā, un svinīgos gājienos skola gāja priekšgalā. Šim svinīgajam gājenam skolai vajadzēja savu karogu. Tas nu bija "uz ātru roku" jāpagatavo. Nolēma karogu šūt valsts krāsās - sarkanbaltsarkanās. Grūti bija sameklēt ķiršu sarkanās krāsas drēbi, bija jāņem, kāda dabūnama.

Uz augšējās sarkanās malas nolēmām rakstīt "Brīva Latvija", kaut tādas nemaz vēl nebija. Uz apakšējās - "Zemkopības skola". Skolotājs V. Ozoliņš izzīmēja burtus, ko mēs abas ar Alīdu Freimani-Liberti izgriezām no baltas drēbes un ar mašīnu piešuvām. Man bija pašai sava, otru dabūjām no paziņām, un lielā steigā šuvām svētdienā līdz vēlam vakaram.

Nākošā dienā karogs jau plīvoja Rēzeknes ielās. To nesa gājiena priekšgalā 3 stalti mūsu skolas vecākās klases audzēkņi. Viņiem sekoja orķestris un manifestanti. Tas bija milzīgs gājiens, kas izgriezās arī Rēzeknes katoļu baznīcā. (...)⁴⁹

Kad I. Putniņa aizgāja mūžības ceļos, karogu glabāja Viduleju dzimta. Mežotnes laikā skolai dāvināto jauno karogu čekisti kratīšanas laikā atņēma un par tā tālāko likteni nav skaidru ziņu.⁵⁰

Jelgavas Zemkopības skolas karogs ir, šķiet, aiz J. Lapiņa karoga otrs vecākais zināmais saglabātais karogs, kas pieredzējis laikus, kad Latvija tika sapnota un izcīnīta.

Pēc lielajām pavasara demonstrācijām un sapulcēm sarkanbaltsarkanā karoga lietošana 1917. gadā vairs bija tikai epizodiska. Gan to dienu laikrakstos, gan vēlāko gadu atmiņās par tā laika notikumiem samērā reti pieminēta nacionālā karoga lietošana.

1. jūnijā "Līdums" atzīmēja, ka Alojās Lauksaimnieku biedrības brīvibibliotēkas biedru vakarā notikusi sarkanbaltsarkanā Latvijas karoga pacelšana uz vietējā biedrību nama.⁵¹

Rakstnieks Augusts Bračs (1880-1967) ar paša vadīto Vecpiebalgas Leimaņu dziedātāju kori bija sarīkojis Līgo svētkus. Izrīkojumā uz viņa "pamudinājuma pacelts krāšņs Latvijas karogs, nestis procesijas priekšgalā un uzvilktis strēlnieku orķestrim spēlējot, izrīkojuma telpām uz jumta".⁵²

Pēc Krievijas kara un jūras ministra A. Kerenska Rīgas apmeklējuma 24. maijā tapa "Līduma" korespondenta raksts "Kūtrie Rīgas latviešu namsaimnieki", kurā aprakstīta latviešu vienaldzība pret savu nacionālo karogu - "pilsēta bij izprišķojusies ar karogiem. Bet pa visu Rīgu varēja

saskaitīt tikai kādus 5 vai 6 latviešu karogus, neskatoties uz to, ka Rīgas namu vairums pieder latviešiem. Ar materiāla trūkumu šo parādību nevar izskaidrot, jo pie sarkanā karoga pievienot haltu strīpu - tā gan nav grūta lieta. Tā tad tikai - pašapziņas trūkums." ⁵³ Diemžēl šim praktiskajam nacionālā karoga darināšanas paņēmienam tajā laikā bija maz sekotāju. ⁵⁴

Latviešu sabiedrības sašķeltību pēc daudzajiem mītiņiem, sapulcēm un kongresiem raksturojis J. Akuraters:

"Tā "brīvai Latvijai" nu ir: Zemes un Bezzemnieku padomes, Strādnieku un strēlnieku padomes un sabiedrisko organizāciju padome, kuri katrs sevi skaita par vienīgi īsto tautas gribas izteicēju un "neatzīst" citas organizācijas.(...)" ⁵⁵

Īpaši būtu jārunā par latviešu strēlnieku pulkiem. Kā jau minēts, strēlnieki bija aktīvi līdzdalībnieki gandrīz visos nozīmīgākajos pēcrevolūcijas latviešu pasākumos. Kaut gan specifiskie armijas apstākļi kavēja nacionālai domai atklāti izpausties, tomēr daudzviet strēlnieki nekautrējās demonstrēt savas simpātijas Latvijai nacionālo krāsu lentīšu un karogu veidā. (60. – 62. att.) Vairāk tas bija jūtams Rezerves pulkā, taču arī citās karaspēka daļās dienēja ne mazums nacionāli noskaņotu kareivju un virsnieku.

I. Daugavgrīvas strēlnieku pulka fotogrāfs Jānis Rieksts bija pasūtījis vairākus simtus metru sarkanbaltsarkanu lenti, kuru sagrieztu gabaliņos nosūtīja strēlniekiem, lai tie pie apgērba varētu demonstrēt latviešu krāsas. (59. att.) Viņš ar vienkāršas ierīces palīdzību izgatavoja pastkartes ar sarkanbaltsarkano karogu pēc Anša Cīruļa meta. Bez tam Rieksts bija izgatavojis arī vairākus nacionālos karogus, ar kuriem 1. maijā tika rotāti daži rīdzinieku nami. ⁵⁶

Nacionālo propagandu strēlnieku vidū veica arī daudzi citi latviešu inteliģenti, tomēr tie nespēja stāvēt pretī arvien pieaugošajai lielinieku darbībai. Lielinieki, kuriem bija vislielākā organizētas partijas pieredze, prata galvenokārt demagoģiski izmantot savas partijas popularitātes nostiprināšanai jebkuru faktu. Latviešu strēlnieku vidū aizvien nepopulārāka kļuva valdības oficiālā agitācija par ieilgušā kara turpināšanu. Lielinieki arvien vairāk tiecās iegūt varu pēc Februāra revolūcijas ievēlētajās strēlnieku komitejās. "Iskolastrelā" un laikraksta "Brīvais Strēlnieks" redakcijā. ⁵⁷

No 12. līdz 17. (25.-30.) maijam Rīgā Interimteātra telpās notika Latviešu strēlnieku pulku apvienotās padomes sapulce, kas literatūrā vairāk pazīstama kā Latviešu strēlnieku 2. kongress. Tajā piedalījās 226 delegāti. Sapulce notika lielniecisma garā un tās virzību noteica J. Daniševskis, P. Stučka un viņu domubiedri. Strēlnieku nacionālo domu vēlējās izteikt rakstnieks J. Akuraters un pulkvedis K. Goppers, bet viņu runas tika pārtrauktas, lielinieku piekritējiem svīpājot un dauzot kājas. ⁵⁸ Tāpat tika pārtraukta štāba kapteiņa P. Dardzāna runa, kurā, starp citu, viņš jau tālredzīgi brīdināja, ka revolūcijas dienās "vajadzēja visu labi apsvērt un

neizrauties no jūtām, jo nelaimīga ir tā tauta, kura sevi politiskās lietās liek vadīties no jūtām. No savām ciešanām, no šausmīgā kara mūs izvedīs tikai vesels vīra prāts, tamdēļ katru soli ar apdomu. Katrs nepareizs solis, ko mēs speram, būs lāsts nākamai paaudzei".⁵⁹

Kongresa pēdējā dienā pieņēma lielinieku izstrādāto rezolūciju ar 12 punktiem, kurā bija izteikta neuzticība Pagaidu valdībai un kura aicināja nodot visu varu "Strādnieku, Zaldātu un zemnieku Deputātu Padomei".⁶⁰

Pēc kongresa lielinieku rokās nonāca arī laikraksta "Brīvais Strēlnieks" vadība. Jau maija beigās tā slejās aizsākās uzbrukumi arī latviešu karogam.⁶¹

Strēlnieku 2. kongresa 17. maija rezolūcijas latviešu sabiedrībā, tai skaitā arī daļā strēlnieku, izraisīja apjukumu un neizpratni par strēlnieku nostāšanos lielniecisma kalpībā. Pilsoniskajā presē sekoja daudzi protesti, kuros nosodīta strēlnieku rīcība. Bija pat aicinājumi turpmāk liegt tautas atbalstu strēlniekiem. Pret lielniecisko rezolūciju protestēja arī daudzas karaspēka daļas.

Tajā pašā laikā, kad XII armijā ietilpstošos latviešu strēlnieku pulkos arvien vairāk pastiprinājās lielniecisma ietekme, V armijas latvieši pulcējās sanāksmē Daugavpilī. Šīs no 18. līdz 25. maijam notiekošās sapulces daudzie dalībnieki bija rotājušies lentītēm un karodziņiem sarkanbaltsarkanās krāsās un lielu nacionālo karogu, kuru greznoja uzšūti sirds un zobens attēli un uzraksts "Dievs, svētī Latviju." ⁶² (61. att.)

1917. gada vasarā notika vēl daudzas citas lielākas un mazākas latviešu strēlnieku delegātu sapulces, tomēr vasaras otrajā pusē palielinājās plaisa un nesaskaņas starp latviešu pulku strēlniekiem un virsniekiem. Aizvien noteiktāk iezīmējās arī nepārvarama plaisa un nesaskaņas starp nacionāli noskaņotajiem strēlniekiem un lielniecisma atbalstītājiem. Pieredzējušo latviešu virsnieku vidū ļoti maz bija tādu, kuri šai laikā spēja pārliecināt latviešu strēlniekus kalpot latviešu tautas nacionālajām interesēm.⁶³

Kā pretspars lielniecismam, kaut stipri novēlots, latviešu strēlnieku pulkos izveidojās "Latvju kareivju nacionālā savienība" (LKNS), kuras dibināšanas sapulce notika Rīgā 5. (18.) augustā, kad ievēlēja tās pagaidu izpildu komiteju. Tajā līdz ar virsniekiem bija arī strēlnieki.

Par savienības priekšsēdētāju ievēlēja E. Ramatu-Lejgalieti (1886-1979). Pēc pāris mēnešiem savienības izpildkomiteju apstiprināja arī XII armijas štābs. Tajā bija ievēlēti A. Kroders, J. Ramats-Lejgalietis, S. Staprāns, N. Strunke, A. Plensners, A. Kociņš, A. Zaure, J. Akuraters, J. Porietis, E. Vīrza, V. Tone, K. Ubāns, R. Suta, F. Vītoļiņš u. c., pavisam 20 cilvēku.⁶⁴

Tādējādi šīs savienības vadībā bija ievēlēti aktīvi nacionālās idejas un nacionālo krāsu popularizētāji

LKNS tās laika spriedī ieguva ļoti daudz atbalstītāju ne tikai latviešu strēlnieku pulkos, bet arī Krievijā un citviet izkaisīto latviešu karavīru vidū, kā arī citās sabiedrības aprindās. Sekmīgi

iesākto darbu pārtrauca krievu armijas sabrukums un XII armijas atkāpšanās no Rīgas frontes. Septembrī Cēsīs ar vietējās sabiedrības atbalstu sāka iznākt LKNS laikraksts "Laika Vēstis".⁶⁵

Savienības darbu visvairāk traucēja lielinieki, kuri vajāja un pat fiziski izrēķinājās ar tās biedriem, kā arī vairākkārt lika šķēršļus laikraksta iznākšanai.⁶⁶

LKNS vajāšanas pastiprinājās pēc lielinieku nākšanas pie varas 1917. gada oktobrī, tomēr par spīti visam savienības darbība nelegāli turpinājās gan lielinieku, gan tam sekojošā vācu okupācijas laikā. Tā turpinājās gan Latvijā, gan arī ārpus tās - visur, kur atradās latviešu karavīri. Kā atšķirības zīmi, bieži vien apstākļu spiesti slepus, tie nēsāja pie apģērba sarkanbaltsarkano krāsu lentīti. Pirms Latvijas valsts proklamēšanas savienības biedri uzsāka nākamo bruņoto spēku veidošanu.⁶⁷

Pirmā pasaules kara laikā, bet īpaši pēc Februāra revolūcijas Latvijas autonomijas jautājumu aktualizēja arī latvieši, kuri dzīvoja ārzemēs. Ar savu darbīgumu izcēlās Šveicē dzīvojošie tautieši, kuriem pēc ilgstošiem savstarpējiem strīdiem izdevās 1916. gada aprīlī nodibināt "Latviešu komiteju Šveicē", kuras vadību uzņēmās dzejnieks Jānis Rainis (1865-1929).⁶⁸

Kaut gan komitejai neizdevās apvienot visus latviešu dažādo politisko uzskatu pārstāvjus, tā tomēr bija pietiekami reprezentatīva, lai piesaistītu daudzus Rietumu kultūras un zinātnes darbiniekus latviešu stāvokļa pareizai skaidrošanai Rietumu politiķiem un sabiedrībai. Tas nebija maz, ņemot vērā pret latviešiem vērstās vācu melīgās propagandas milzīgos apmērus. Pēc latviešu komitejas darbības izbeigšanās galvenā nozīme bija Aleksandra Liepiņa-Brendlija (1881-1931) 1917. gada sākumā Bāzelē izveidotajam Latviešu Informācijas birojam.

Cēsīs dzimušais 1905. gada emigrants A. Liepiņš bija to latviešu patriotu vidū, kuri ar vislielāko aizrautību aizstāvēja latviešu lietu. (63 att.) Viņa darbība vēlākajos gados maz ievērota, lai gan viņš veltījis divdesmit sava mūža gadus Latvijas jautājuma apgaismošanai Šveicē. Pie viņa bieži ciemojās Rainis, kas deva jaunus dzenuļus viņa nacionālajām nosliecēm. Abi nonāca Šveicē pēc Piekta gada revolūcijas, bet Liepiņu mazāk saistīja sociālisms. Kādu laiku viņš studēja Bāzeles universitātē valodas. Aizrāvis ar latviešu lietām, viņš upurēja to labā savus saimnieciskos pasākumus. Par Liepiņa patriotismu liecina vēl tas, ka viņš jau 1917. gadā lika uzšūdināt Latvijas nacionālo karogu, ko izkāra Šveicē.⁶⁹

1978. gadā, viesojoties Cīrihē, A. Liepiņa meitas Mirdzas un viņas vīra, Šveices federālās tehniskās augstskolas (ETH) bibliotēkas vadītāja Dr. Alvīna Jēglīja-Liepiņa (Jaeggli-Leepin) ģimenē, šo karogu skatījis akadēmiķis Jānis Stradiņš. Pēc desmit gadiem jau Trešās atmodas laikā, kad J. Stradiņš izrādīja interesi par šo karogu, viņš no A. Jēglīja saņēma 1988. gada 18. jūlijā rakstīto vēstuli, kurā pastāstīts par šī karoga likteni:

" Un nu esmu ļoti apbēdināts, ka man jāliek Jums pievilties. Esmu "apgriezis apkārt" visu mūsu iedzīvi un nevaru vairs karogu atrast. Kad es Jums to 1978. gadā Jūsu apciemojuma laikā Cīrihē rādīju, mēs vēl dzīvojām pašu mājā, kur daudz vietas. Ap 1980. g. pēc manas pensionēšanās pārcēlāmies uz dzīvokli Frauenfeldē un tādēļ bijām spiesti mūsu iedzīvi reducēt uz pusi. Bet latviešu karogs nāca vēl līdzī uz Frauenfeldi. 1986. g. martā sekoja mūsu otrreizēja pārcelšanās uz Vintertūru vēl mazākā dzīvoklītī. Toreiz mums atkal bija jāšķiras no visa, kas "veciem ļautiņiem" likās pieciešams. Un tad notikās, kaut arī ne mana sieva, ne es sīkumus neatceramies, ka līdz šim glabātā pakete ar karogu izrādījās starp lietām, kas bija jāizdāvina, jāizpārdod vai jāsadedzina. Karogam vajadzētu būt bijušam starp lietām, kuras nolēmām sadedzināt. Jo jau 1980. g. neviens no radiem negribēja uzņemties mūsu vietā tā glabāšanu. Nu es ļoti nožēloju šo zaudējumu priekš Jums. Jums es būtu to labprāt uzdāvinājis. Bet 1978. gadā man tas politiskā ziņā nelikās piedienīgi (opportun).

Tā nu šis karogs nekad nav bijis Latvijā. Tas radies Bāzelē, kad Aleksandrs Liepiņš pirms pirmā pasaules kara vadīja latviešu sekretariātu, un ir viņa sievas darināts. Tas bija sarkanas kokvilnas gabals, apm. 2 m garš un apm. 1 m augsts, ar šauru baltu svītru vidū, kuram bija pieci misiņa gredzeni, lai to varētu uzkarināt uz stangas. Šai formā to droši vien karināja kongresos, gājienos un pie mājas Bāzelē, kur atradās sekretariāta sēdekļis (Ahornstrasse 7). Diemžēl man nav attēlu, kas dokumentētu šī karoga lietošanu. Un es arī nezinu tālaika konkrētās norises."⁷⁰ Tāds bēdīgs gals bija vienam no pirmajiem latviešu nacionālajiem karogiem, kuru darinājusi šveiciete Alvīne Brendlija-Liepiņa (Brändli).

Jāatzīmē, ka Rainis 1920. gadā, atgriežoties Latvijā no trimdas, pārvedis mazu sarkanbaltsarkano karodziņu. Par to 1988. gada 24. augustā J. Stradiņam rakstījusi Olga Klīgere (Rainiņa "Mēnessmeitiņa"): "Ļoti labi atceros, ka Rainis man parādīja savu no Šveices atvesto mazo sarkanbaltsarkano karodziņu. Atceros arī, ko Rainis tad sacīja: "Šis gan laikam ir pirmais neatkarīgās Latvijas karogs". Kas viņam to bija pagatavojis vai dāvinājis, to man nepateica. Jau 1917. gadā, rakstot lugu "Krauklītis", Rainis min šo karodziņu. Citāts no lugas: "Ienāk Vents, apbrīnojies ar sarkanbaltsarkano karodziņu - mātes mutautiņu."⁷¹

Raiņa (64. att.) devums Latvijas valsts un tās karoga popularizēšanā sevišķi nozīmīgs bija brīvības cīņu laikā 1919. gadā. Arī citu emigrantu darbība Latvijas propagandēšanā ārzemēs turpmākajos gados saglabāja savu nozīmību.

Vasaras un rudens mēneši 1917. gadā Vidzemē bija piesātināti dažādiem notikumiem: latviešu savstarpējām politiskajām cīņām, Rīgas krišanu vācu rokās, Krievijas armijas atkāpšanos, lielniecisma nostiprināšanos. Karā izmocīto Latvijas iedzīvotāju dzīve tika vēl vairāk dezorganizēta. Armijas atkāpšanos un lielnieku nākšanu pie varas pavadīja laupīšanas un terors

Tādēļ nav brīnums, ka sarkanbaltsarkanā karoga lietošanas gadījumi kļuva reti. Iespējams, ka tuvojošās katastrofas un citu notikumu aprakstītājiem dažāda nacionālā karoga parādīšanās atklātībā palika nepamanīta vai nepieminēta.

Bija jāpaiet vēl vienam sarežģītam un neziņas pilnam gadam, lai sarkanbaltsarkanais karogs atklāti varētu pulcināt cīnītājus par Latvijas valsti.

Iepriekšējās nodaļās apskatītie latviešu sarkanbaltsarkanā karoga darināšanas un lietošanas gadījumi bija epizodiski un tā krāsas par savām atzina samērā neliela latviešu tautas daļa. Pēc 1917. gada Februāra revolūcijas Krievijā sākās tā plašāka "iešana tautās". Ideja par šo karogu izplatījās samērā īsā laikā, bet latviešu ceļš līdz vienota karoga izveidei nemaz nebija tik vienkāršs. No vienas puses tas vairāk izpaudās kā tautas spontāna pašdarbība, kad sarkanbaltsarkanās krāsas dažādās proporcijās izmantoja sapulcēs, mītiņos un demonstrācijās. Par to mēs varam pārliecināties tālāka fotoattēlos un avīžu ziņās. No otras puses šīs krāsas popularizēja laikrakstos polemika par nacionālā karoga izskatu. Bez tam arī mākslinieki centās ietekmēt šo procesu, mēģinot izveidot vienveidīgu karoga krāsu proporciju. Saprotams, ka šāda veida karoga attīstības un izplatības dalījums ir nosacīts, jo dzīvē šie procesi savstarpēji mijiedarbojās.

"Brīvības pavasaris" tomēr parādīja, ka daudzi latvieši diezgan ātri atpazīna un par savām pieņēma Atskaņu hronikā minētās latviešu karoga krāsas. Spriežot pēc dažādām liecībām, karogi pārsvarā bijuši spilgti sarkani ar dažāda platuma balto svītru. Sarkanās krāsas toņu izvēlē šai laikā liela nozīme bija auduma pieejamībai. Tādēļ tie bieži savā sarkanumā līdzinājās ugunīgajiem revolūcijas karogiem. Tā kā līdz tam nebija izveidojušās vispārzināmas noteiktas sarkanbalto krāsu proporciju tradīcijas, tad, kā to liecina fotogrāfijas, karogu darināšanā bija sastopama liela dažādība. Baltās svītras platums svārstījās no pavisam šauras joslas līdz apmēram trešdaļai karoga platuma. Dažkārt nacionālos karogus greznoja uzšūti vai uzkrāsoti, retāk izšūti saules vai citi simboli un uzraksti. Arī karogu izmēros neizpaudās kādas noteiktas likumsakarības.

Atsauces un piezīmes

1. Jauno valdību Valsts domes priekšsēdētājs M. Rodzjanko izveidoja 27. februārī. Pēc jaunā stila - 12. martā. Tādēļ literatūrā dažkārt sastopams arī apzīmējums Marta revolūcija. Šajā diena Petrogradā nodibinājās arī Strādnieku un kareivju deputātu padome.
2. Grīnvalds P. Manas strēlnieku laika atzīmes. Latviešu strēlnieki. Latviešu veco strēlnieku dokumentu un atmiņu krājums - 6. sēj. - R., 1939. - 2927. lpp.

- 3 Šilde A. Latvijas vēsture, 1914 -1940. - [b.v.], 1976. - 75.-83. lpp.
- 4 Laiks. - 1917. - Nr. 1.
- 5 Leiše A. Brīvības gājieni Pēterpilī/Līdums. - Nr. 71., 1917. - 28. marts (10. apr.).
- 6 Leiše A. Igauņu manifestācijas Pēterpilī/Līdums. - Nr. 72.- 1917. - 29. marts (11. apr.). Arī laikraksts "Jaunais Vārds"(1917. - Nr. 79.) pievērsis uzmanību 26. marta igauņu demonstrācijām Tērbatā un Pēterpilī un ieteicis tādas sarīkot arī latviešiem.
- 7 Dzimtenes Vēstnesis. - Nr. 72. - 1917. - 31. marts (13. apr.).
- 8 Līdums. - Nr. 75.- 1917. - 2. (15.) apr.
- 9 Skat. J. Lapiņa atmiņas nodaļā "Pirmie latviešu nacionālie karogi".
- 10 Līdums - 1917. - 7. (20.) marts.
- 11 Turpat. - Nr. 62.-1917. - 16. (29.) marts.
- 12 Turpat, arī Nr. 60.- 1917. - 14. (27.) marts.
- 13 Vidzemes bezzemnieku kongress notika Valmieras latviešu (saviesīgās) biedrības telpās no 16 līdz 18. aprīlim (29. aprīlis-1. maijs).
- 14 Skat. J. Lapiņa atmiņas nodaļā "Pirmie latviešu nacionālie karogi"; Eliass K. Jānis Lapiņš - jubilārs// Zaļā Vārna. - 1931. - Nr. 1.
- 15 Akuraters J. Laika piezīmes// Laiks. - 1917. - Nr. 1.
- 16 Par to, kā lielinieku prese apkaroja sarkanbaltsarkano karogu, skat. nākamajā nodaļā.
- 17 Par to var pārliecināties 1917. gada aprīļa un maija preses izdevumos. Šeit tikai daži piemēri: Virza E. Pirmais maijs//Jaunākās Ziņas, 1917. - 18. apr.; Akuraters J Karogi//Laiks. 1917. - Nr. 1.
- 18 Laiks. - 1917. - Nr. 2.
- 19 Kļaviņš K.//Ugunskurs. - 1931. - Nr. 11.
- 20 1917. g. 18. aprīlis (1. maijs)
- 21 Līdums. - Nr. 94.- 1917.- 27. apr. (10. maijs).
- 22 Turpat. - Nr. 88.- 1917. - 20. apr. (3. maijs).
- 23 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture. - R., 1936. - 57., 58. lpp.
- 24 Līdums. - Nr. 90. - 1917. - 22. apr. (5. maijs).
- 25 Jaunsudrabiņš J. Brīvības svētki Baku// Jaunākās Ziņas. - Nr. 113. - 1917. - 5. (18.) maijs.
- 26 Jaunais Vārds. - Nr. 93.- 1917. - 26. apr. (9. maijs).
- 27 Līdums - Nr. 94.- 1917. - 27. apr. (10. maijs).
- 28 Turpat.
- 29 Veiss A. Atmiņas pārcilājot//Prof. Dr. med. Jēkabs Alksnis. Dzīves stāsts. Atmiņas. Darbs. - [Vesterosa], 1970. - 192., 193. lpp.
- 30 CM Nr. 84424. Attēls, kurā redzama liela grupa bēgļu ar karogu 1917. g. 21. maijā Aleksandrovskā, ievietots arī Ā. Šildes grāmatā "Latvijas vēsture, 1914-1940" VII lpp.
- 31 Latvijas Kara muzeja inv. 62315 (vecais inv. Nr. 3285), stikla diapozitīvs (13 x 18 cm) Kara muzejam nodots 1923. gadā. Diapozitīva priekšpusē augšmalā papīra uzlīme ar anotāciju: "Latvijas nacionālais karogs Pēterpilī priekš autonomijas demonstrācijas izgatavots no R Mantela mašīnbūves rūpnīcas strādniekiem. Uzraksts "Latvijai autonomiju brīvā Krievijā" fot. F. Gaikis." Vārds autonomiju karoga baltajā svītrā rakstīts uz diapozitīva
- 32 Dzimtenes Atbalss. - Nr. 34 - 1917. - 3. (16.) maijs.
- 33 Turpat.
- 34 Domāts sarkanais proletariāta karogs. Nosaukums tapis 1915. gadā starptautiskajā kreiso sociālistu konferencē Cimmervaldē
- 35 Dzimtenes Atbalss - Nr. 34 - 1917 - 3 (16) maijs
- 36 Turpat
- 37 Turpat. Nr. 36 - 1917 - 10. maijs
- 38 Šilde Ā. Latvijas vēsture. 116.-124. lpp.
- 39 Dryva. - Nr. 13. - 1917 - 12 (25.) apr.

- 40) Svarāns A. Latgales sasniegumi Latvijas valsts laikā. Līdz ar atskatu par tautas un valsts apvienošanas gaitu. - R., 1935. - 13., 14. lpp.
- 41) Turpat, 13.-16. lpp.
- 42) Turpat, 18. lpp.
- 43) Turpat, 18.-20. lpp.
- 44) Turpat, 21. lpp.
- 45) Līdums. - Nr. 101.- 1917. - 5. (18.) maijs.
- 46) Liaužu Bolss. - Nr. 1.- 1917. - 15. (28.) apr.
- 47) Turpat.
- 48) Krievijas pagaidu valdība neapstiprināja Latgales atdalīšanos no Vitebskas guberņas.
- 49) Apkārtraksts Nr. 18. Jelgavas-Mežotnes-Saulaines lauksaimniecības vidusskolas bijušiem audzēkņiem. 1995. g. 2. aprīlī.
- 50) Turpat.
- 51) Līdums. - Nr. 122.- 1917. - 1. (14.) jūn.
- 52) Atziņas. Latvju rakstnieku autobiogrāfijas/K. Egles sakārtojumā. - 3. daļa. - Cēsis, Rīga, 1924. - 13., 14. lpp.
- 53) Līdums. - Nr. 121.- 1917. - 31. maijs (1. jūn.).
- 54) Par šādu strēlnieku karogu skat: Vēsture un dzīve māca//Ilustrēts Žurnāls. - 1921. - Nr. 7. Arī Cēsu muzejā pirms Otrā pasaules kara bijis šāds karogs. To muzejam 1928. gadā nodevis skolotājs P. Puriņš no Raiskuma. - Cēsu muzeja ZA Nr. 11., 59. lp.
- 55) Akuraters J. Laika piezīmes//Laiks. - 1917. - Nr. 1.
- 56) Klaviņš K. Par latviešu karogu//Ugunskurs. - 1931. - Nr. 11; Porietis J. Sāpju ceļš. - R., 1932. - 46. lpp.
- 57) Bērziņš V. Latviešu strēlnieki - drāma un traģēdija. - R., 1995. - 75.-77. lpp.
- 58) Brīvais Strēlnieks. - Nr. 27.- 1917. - 17. (30.) maijs, Nr. 29.- 19. maijs (1. jūn.).
- 59) Turpat, Nr. 28.- 1917. - 18. (31.) maijs.
- 60) Turpat.
- 61) Skat. nākamo nodaļu.
- 62) Cēsu Vēstures muzejs. Inv. Nr. 11653
- 63) Bērziņš V. Latviešu strēlnieki - drāma un traģēdija. 88. lpp.
- 64) Turpat, 91. lpp.
- 65) Laikraksts sāka iznākt 1. (14.) septembrī Cēsīs, bet ar 25. oktobri to bija spiesti izdot Valkā. Redakcijā strādājuši A. Kociņš, A. Kroders, A. Plensners, E. Ramats-Lejgalietis, J. Akuraters, F. Vītoliņš, R. Lazdiņš.
- 66) Laikrakstu slēdza ar Iskolata 1917. gada 4. decembra sēdes lēmumu. Pēc tam tas iznāca kā "Laika Domas" un "Laika Balss"
- 67) Par to nākamajās nodaļās.
- 68) Šilde Ā. Pirmā Republika. Esejas par Latvijas valsti. - R., 1993.- 115., 116. lpp.
- 69) Turpat. 118. lpp.
- 70) Stradiņš J. Trešā atmoda. - R., 1992. - 176., 177. lpp.
- 71) Turpat. 179. lpp.

2.3. Nacionālā karoga teorētiskie un mākslinieciskie meklējumi.

Polemika par latviešu karogu presē aizsākās, kad pirmie nacionālie karogi bija redzami sīkkojumos un demonstrācijās. Laikraksta "Līdums" slejās šo domu apmaiņu ierosināja jau minētā Dr. Voita publikācija "Latviešu nacionālās krāsas" ¹

Lai detalizētāk varētu izsekot polemikas gaitai tās materiāli apkopoti vienuviet pielikumā. (Nr. 4 - Nr. 8)

Kā pirmie un gandrīz vai vienīgie nopietnākie polemizētāji presē bija rakstnieks Linards Laicens (65. att.) un valodnieks, folklorists Pēteris Šmits (66. att.). Plašāku aprindu neiesaistīšanās domu apmaiņā, acīmredzot izskaidrojama ar to, ka daudziem latviešiem jau kopš XIX gadsimta beigām vairāk vai mazāk sarkanbaltās krāsas bija pazīstamas un tādēļ tika pieņemtas lietošanā bez lielas apspriešanas. Polemika būtībā bija par krāsu proporcijām un par karoga izveidi adekvātāk Atskaņu hronikā minētajam aprakstam.

9. aprīļa "Līdumā" L. Laicens rakstā "Latvijas karogs" sākumā jautāja: "Kur ir Latvijas karogs? Paceliet Latvijas karogu!" un turpat tālāk centās dot atbildi.²

Viņaprāt nacionālā karoga radīšanai iespējamās vismaz divas metodes - psiholoģiskā un vēsturiskā.

"Pēc psiholoģiskās metodes pētīt, pie kam jāpieņem klāt, protams, intuīcija, latviešu nacionālām krāsām vajag būt - oranždzeltenai ar zaļu." Šīs krāsas kā latviešu tautai visraksturīgākās Laicens aicināja izmantot jau gadu iepriekš.³

Pēc Februāra revolūcijas viņš pats par šīm mākslīgi, pēc psiholoģijas metodes radītajām nacionālajām krāsām sprieda ar zināmu skepsi, jo uzskatīja par revolūcijas laikam nepiemērotām:

"Bet tas varbūt nebūtu vajadzīgs, jo mākslīgi meklējot būtu jāattīsta dažādas domas un teorijas un ilgi par to jāstrīdas un jādebatē un beidzot jāsasauca pat savs "karoga kongress". Tādēļ no šīs metodes būtu jāatsakas, bet jāiet pie vēstures un jāuzskata tā par autoratīvu avotu un spriedēju. kaut arī viņas kronikas vajadzētu kritizēt, tagad ir jāiet uz priekšu ar karogu!"⁴

Atsaucoties uz M. Siliņa tulkoto Atskaņu hroniku, L. Laicens aicināja pieņemt tur aprakstīto karogu, jo šo hronikas vēstījumu par pareizu atzinis Oto fon Rutenbergs.⁵

L. Laicens, apskatot P. Šmita izteikto viedokli, ka hronikā minētais karogs bijis ar vairākām paralēlām baltām strīpām, domāja, ka profesors pārpratis tulkojumu. "Ja arī varētu tulkot, ka karogs bijis sarkans un balti strīpots, tad tomēr mūsu laikā to tādu vairs nevaram lietot. Noteikti jāpaliek pie sarkana ar baltu samērīga lieluma strīpu pa vidu."⁶

Atšķirībā no Jāņa I apiņa, kurš vēlākos gados uzskatīja, ka Šmita ieteiktais karogs būtu nepraktisks daudzo sūto vīļu dēļ, L. Laicens domāja, ka latvieši to vienkārši nepieņemtu kā bezgaumīgu

Sava raksta nobeigumā Laicens uzsvēra:

Tumši sarkana krāsa ar baltu strīpu izskatās ļoti glīti. Latvija atdzimis par valsti kara un revolūcijas sarkanajās dienās, tādēļ viņas krāsas simbols pilnīgi sakrīt ar laikmetu. Poļu

nacionālās krāsas arī ir balts ar sarkanu, Polijas karogs ir baltsarkans. Latvijas karogs ir sarkanbaltsarkans.

Paceļat sarkanbaltsarkano Latvijas karogu!"⁷

Linars Laicens, šķiet, līdz ar Oskaru Voitu bija pirmie, kuri atklāti presē popularizēja tumšsarkano krāsu kā Latvijas valsts karoga pamatkrāsu, kamēr citi galvenokārt runāja par tautas karogu. Laicenu, kurš 1917. gada otrajā pusē pieslējās lielniecismam, divdesmitajos un trīsdesmitajos gados nebija pierasts pieminēt kā vienu no pirmajiem un aktīvākajiem Latvijas valsts idejas un tās karoga popularizētājiem.

Ar vairākām publikācijām par sarkanbaltsarkano karogu diskusijā iesaistījās Vladivostokā dzīvojošais un strādājošais valodnieks un folklorists Pēteris Šmits (1869-1938). Viņš iebilda pret M. Siliņa hronikas tulkotāju, ka latviešu karogs bijis tikai ar vienu baltu svītru. P. Šmits, tāpat kā jau pagājušā gadsimta beigās Jānis Krodznieks, Atskaņu hronikā minēto vietu par cēsnieku karogu tulkoja: "Ar karogu sarkanā krāsā, kas bija ar baltu svītrots."⁸

Sava tulkojuma pareizībai viņš apstiprinājumu meklēja arī folkloras materiālā - tautas dziesmās, kuras daudzināja "rakstītus cimdsus, jostas, villaines, kreklus un citas apģērba daļas". Tādēļ pēc Šmita domām: "Vai tad nu arī šie karoga raksti būtu pastāvējuši no vienas pašas baltas svītras? Ja pieņemam, ka karogam bijušas vairākas svītras, tad saskan kronikas un tautas dziesmu ziņas."⁹

Nav liecību, ka 1917. gadā latviešu aprindās lietoti šādi ar vairākām baltām svītrām darināti karogi. Arī karoga izveides pamatojuma meklēšana folklorā šajā laikā neguva lielu atsaucību. Tautas dziesmās minētiem karogiem plašā pētījumā "Kara dainas" mēģinājis izsekot literāts un vēsturnieks Arveds Švābe (1888- 1959), kurš šai laikā darbojās Tāļajos Austrumos.¹⁰ (Skat. pielikumā dokumentus Nr. 12, 13)

Jāatzīmē arī P. Šmita prasme karoga lietā piekāpties vairākuma priekšā, tādējādi parādot spēju nošķirt zinātnē diskutējamas problēmas no politikas. Publikācijā "Kāds bijis seno latviešu karogs?" viņš rakstīja: "Jau no vairāk pusēm ir aizrādīts, ka sarkanbaltsarkans karogs esot jāatzīst par latviešu tautas karogu. Šīs vienprātības dēļ vien jau būtu mums jāpieņem šāds karogs, bet viņam par labu vēl runā zināma līdzība ar citu tautu karogiem un saskaņa ar vecām kronikas ziņām. Tā tad turpināt par šo jautājumu debātes būtu lieks darbs."¹¹

Tomēr "Liduma" 18. maija numurā ievietots neliels rakstiņš ar nosaukumu "Kāds bijis seno latviešu karogs?", kura autors "J. A-nš" vēlreiz pārmet P. Šmitam, ka viņš nepareizi tulkojis Atskaņu hronikas vārdus par karoga izskatu. Pēc raksta autora domām loģiski pilnīgi pareizs ir M. Siliņa tulkojums " (...) tādēļ, ka zem sarkana ar baltu pušu grieztā (jeb pārdaļītā) karoga var tikai redzēties sarkanu karogu ar vienu baltu stripu vidū "¹²

Atbildot uz pārmetumiem, P. Šmits bija spiests vēlreiz atgriezties pie karogam veltītās publikācijas. Viņš joprojām atzina par pareizu savu hronikas tulkojumu par karogu ar vairākām baltām svītrām, "jo arī tautas dziesmās daudzdzinātais "rakstītais karogs" zīmēsies uz izgreznojumu ar vairāk svītrām".¹³ Līdz ar šo 28. jūnija "Līdumā" ievietoto atbildes rakstu beidzās karoga apspriešana 1917. gada presē.

Atskaņu hronikas tulkotājs Matīss Siliņš, kura vārds šai laikā vairākkārt tika minēts sakarā ar sarkanbaltsarkano karogu, presē neizteica savu viedokli. Pēc vēlāko gadu liecībām, viņš domājis, "ka latviešu karogs būs bijis rūtains, varbūt krustots zils ar baltu, vai zaļš ar baltu."¹⁴

Sarežģītāks ir jautājums par latviešu karoga meta izstrādāšanu mākslinieku aprindās. Jau iepriekš pieminēts, ka 1917. gada sākumā ar sarkanbaltsarkano karogu iepazīnās mākslinieki V. Tone, K. Ubāns, K. Johansons un citi, kuri Rīgā pulcējās ap K. Skalbi un J. Akurateru. Vēlāk šie mākslinieki sadarbojās ar jaundibinātā Kara muzeja vadītāju Kārli Straubergu (68. att.), kurš atmiņās aprakstījis šo sadarbību karoga tapšanas laikā. Diemžēl šajās atmiņās ir kļūdas, kuras vēlāk atkārtājuši citi rakstītāji.¹⁵

Straubergs pieminējis, "ka jau Jelgavas ieņemšanai nel[aiķa] gleznotāja Grosvalda un viņa draugu gleznotāju (Tone, Ubāns un citi) doma bij radījusi nelielu balti-sarkan-baltu karogu, kas uz turieni būtu līdzīgs deviņiem strēlniekiem. Tomēr šī kombinācija tika atmesta pārrunās Kara muzejā. tāpat arī Siliņa kga projekts ievest zaļo krāsu, un izveidojās tagadējās krāsas un proporcijas, atmetot 1:1:1, kas ir Austrijas kara karogā, kurš kaut Jelgavā, kā to rādīja fotogrāfijas, plivinājās šajā laikā."¹⁶

Maz ticams, ka Ziemassvētku kauju laikā minētie mākslinieki sprieda par baltsarkanbaltu karogu, jo viņiem jau bija zināms hronikā minētais karogs, kuru tie arī lietojuši.¹⁷

Krāsu proporcijās 1:1:1 veidotā karoga (70. att.) autors bija nevis gleznotājs Jāzeps Grosvalds, kurš tajā laikā darbojās Petrogradā, bet gan viņa brālis, mākslas zinātnieks un vēlākais Latvijas diplomāts Oļģerts Grosvalds (1884-1962)(67. att.).¹⁸

Līdzšinējās karoga vēsturei veltītajās publikācijās bieži izmantotas mākslinieka Anša Cīruļa atmiņas. Viņa trīsdesmito gadu sākumā rakstītās atmiņas bijušas Cēsu vēstures muzejā un Kara muzejā, bet padomju okupācijas laikā tās bija jāizņem no muzeju fondiem.¹⁹ Vispilnīgāk, nepastarpināti tās savos rakstos varēja izmantot Kārlis Kevešans un Kārlis Dzirkalis.²⁰ Abās publikācijās ir dažas pretrunas, kuras nav iespējams salīdzināt ar A. Cīruļa rakstīto, tāpēc nevar pateikt, vai tās bija jau oriģinālā vai arī ieviesušās vēlākos pārstāstos.

1934. gada žurnālā "Latviešu Strēlnieks" K. Kevešana rakstā izmantotas pieminētās A. Cīruļa atmiņas, kurās mēģināts ar vairāk nekā piecpadsmit gadu laika distanci atskatīties uz karoga meta tapšanu.²¹ 1917. gada maijā "sanāca neliela mākslinieku sapulce, lai izstrādātu tam laikam

piemērotu karoga zīmējumu. Sapulcē piedalījās mākslinieki: A. Cīrulis, Ubāns, Tone, Oļģerts Grosvalds u.c. Tā laikmeta apstākļos izvēlējās sarkanu un baltu krāsu - pirmais projekts bij trīs vienāda platuma horizontālas sloksnes: malējās sarkanas, vidējā balta. Mākslinieks A. Cīrulis norādīja, ka šāds sadalījums pilnīgi sakrīt ar sen pastāvošo Austroungārijas karogu. Krāsu sadalījums izrādījās diezgan grūts, jo daudzām valstīm karogu krāsas ir sarkans ar baltu. A. Cīrulis bij atnesis trīs zīmējumu paraugus: 1) lai krāsu sadalījums vairāk atšķirtos no Austroungārijas karoga, baltā sloksne bija ņemta stipri šaura, 1/7 daļa no karoga platuma, 2) lai būtu vēl lielāka atšķirība un skaidrāki izteiktu Latvijas ideju, tad augšminētam zīmējumam karoga kāta tuvumā, katrā pusē baltai sloksnei pievienoja pa divām baltām zvaigznēm (Kurzeme, Zemgale, Vidzeme, Latgale), 3) līdzīgs pirmajam, tikai baltā sloksne viļņota (heraldiski zīmēta Daugava). (72. att.) Sapulce otro un trešo zīmējumu atzina par komplicētiem, bet pirmo sadalījumu par nepraktisku. Sapulce pieņēma šādu sadalījumu: karogs sarkan-balt-sarkans, pie kam augšējā un apakšējā daļas divas reizes platākas par vidējo balto daļu (2:1:2); zīmējumu pēc pieņemtā projekta uzdeva izgatavot A. Cīrulim. Karoga zīmējums ar uzrakstu "Latviešu karogs" tika nodots 1. Latviešu strēlnieku pulka vec. apakšvirsniekam J. Riekstam, tā reproducēšanai uz pastkartēm. J. Rieksts ar rokas presi izgatavoja lielāku daudzumu pastkartes un pasūtīja apm. 1000 m garu 2,3 cm platu lentu karoga krāsās, lai tās atgriezumus varētu izsūtīt latviešu strēlniekiem nacionālās idejas popularizēšanai (.) Pastkartes un karoga lenšu atgriezumus izsūtīja visiem latviešu strēlnieku pulkiem un pa visu Krieviju tur dzīvojošiem latviešiem, lai tie neaizmirstu savu tautu un lai pulcētos zem tās karoga aizstāvēt savas cilvēciskās tiesības." ²² (54-75. att.)

Minēto sapulci bija sasaukusi Latviešu mākslas veicināšanas biedrība, kura ar 1917. gada 14. marta valdes lēmumu savu darbību pārcēla no Petrogradas uz Rīgu. ²³ Turpmāk biedrība sunāksmes noturēja Rīgā, Lielajā Smilšu ielā Nr. 15. 1. stāvā. ²⁴ Sapulču sanākšanas laiks un dienas kārtība parasti savlaicīgi tika izziņota presē. Nereti literatūrā tiek uzsvērts, ka karoga apspriešanai bijusi sasaukta kāda speciāla sēde, kurā karogs ieguvis gandrīz oficiālu statusu.

Izsekojot Latviešu mākslas veicināšanas biedrības sludinājumiem, šķiet, ka karoga jautājums apskatīts tajā valdes sēdē, kurā spriests par tolaik pazīstamā zeltkaļa Roberta Valdmana (1875-1940 g. augustā arestēts) rīkoto latvisko saktu projektu konkursu. ²⁵ (69. att.) Šim pieņemumam par labu runā izsmējīgs raksts satīriskajā žurnālā "Lietuvēns", kurā R. Valdmanis kopā ar P. Šmitu un M. Siliņu ierindots latviešu karoga izskata apspriedēju pulkā. ²⁶

Vēlielu ieskatu par sēdi, kurā diskutēts par karogu, sniedzis biedrības sekretārs Oļģerts Grosvalds laikrakstā "Līdums" 24. maijā ievietotajā publikācijā "Latviešu nacionālā karoga

"Pēdējā Latviešu Mākslas Veicināšanas Biedrības valdes sēdē klātesošie mākslinieki plašāki pārrunāja latviešu karoga jautājumu. Vispirms konstatēja, ka sarkanbalt-sarkanais karogs, kurš minēts pazīstamos kronikas vārdos, vipārīgi atzīts un top lietots, tā ka iebildumi pret viņu būtu lieki. Atzīmēja tikai, ka parastā veidā, kur visas 3 strīpas vienādā lielumā, karogs drusku atgādina kādas citas valsts karogu, kaut gan pēdējais atšķiras no latviešu karoga ar to, ka viņā vidū atrodas vēl ģērbonis. Lai piešķirtu latviešu karogam pilnīgu īpatnību un vairāk saskaņotu to ar kronikas tekstu, mākslinieki nosprieda zīmēt balto strīpu d r u s k u š a u r ā k u, tādā samērā ka viņa iztaisa v i e n u p i e k t d a l i u no visa karoga platuma jeb, citiem vārdiem, būtu divreiz šaurāka par katru sarkano daļu. Šis lēmums pieņemts ar visām pret vienu balsi. Minētā veidā jau karogs attēlots uz fot. Rieksta izdotās, mākslinieka A. Cīruļa zīmētās pastkartes un uz māksl. V. Tones zīmētā "Brīvības Aizņēmuma" plakāta." ²⁷

Iepriekš jau minējām, ka karoga metu ar krāsu proporcijām 1:1:1 piedāvāja Oļģerts Grosvalds. Pēc O. Grosvalda laikrakstā sniegtās informācijas sēdē A. Cīrulis un J. Rieksts piedāvājuši gatavu, izdotu pastkarti, tādēļ neskaidrs paliek jautājums par vairākiem Cīruļa metiem. Neskaidrības rada arī tas, ka minētajā fotogrāfijā karogs izkrāsots sārts (75. att.), nevis tumši sarkans, kā tas bija karoga metos, kurus A. Cīrulis 1923. gadā pārdeva Kara muzejam. ²⁸ (73. att.)

Aņ Voldemāra Tones (1892-1958) zīmētajā Krievijas Brīvības aizņēmuma plakātā un propagandas pastkartē zīmētie karogi nebija tumši sarkani. ²⁹ (76., 77. att.)

Jāatzīmē, ka ar nacionālo krāsu popularizēšanu 1917. gadā visvairāk nodarbojies A. Cīrulis. Viņš sarkanbaltsarkano karogu bija ietvēris arī divos no sešiem strēlnieku pulkiem domāto ziedojumu vākšanas marku metos, kas 1917. gadā palika nerealizēti. ³⁰ (80. att.)

Viņa 5 un 15 kapeiku marku projekti ar karogu, tāpat kā 50 kapeiku markas, mazliet pārveidotā veidā tika realizēti J. Rieksta 1918. gada decembrī izdotajā tipogrāfiski iespīestajā patriotisko pastkaršu sērijā. (97. – 102. att.)

Interesanti, ka pēc Februāra revolūcijas J. Rieksts Kara muzeja apgādā izdeva fotogrāfijas ar A. Cīruļa " mēģinājuma uzmetumiem " autonomās Latvijas un Rīgas ģērboņiem (78., 79. att.) un latviešu nacionālajam karogam (71. att.) Uz kartiņas attēlota karoga viena puse un dots tās apraksts: " Sarkans karogs ar baltu uzlecošu sauli. Bārkstis baltas, zaļas, dzeltenas un sarkanas ". ³¹ Šī karoga zīmējums un krāsu apraksts līdzīgs kā 3 kapeiku ziedojuma markai. Grūti pateikt, vai Cīrulis dažādos metus izstrādājis vienlaikus, vai arī tie iezīmē zināmu pāreju no viņa veidotajiem strēlnieku karogiem uz nacionālo karogu. Atšķirībā no pārējiem māksliniekiem viņš piedāvājis vairākus karoga variantus.

Mākslas veicināšanas biedrībā demonstrētā J. Rieksta izgatavotā pastkarte patiesībā bija melnbalta fotogrāfija, kurai kopējot atstāts balts karogs, kuram pēc tam, izmantojot skārda šablonu, attiecīgās vietas iekrāsoja sarkanā krāsā (74., 75. att.).

Spriežot pēc fotogrāfa Jāņa Rieksta vēlāk stāstītā, "ar primitīvu paša pagatavotu aparātu" viņš fotogrāfijas gatavoja vēl 1917. gada augustā, kad "vāciešiem ieņemot Rīgu, viņa dzīvoklī vēl žuvušas paša pagatavotās kartiņas ar karoga zīmējumu. Krāsa bijusi tik bieza, ka tikai apmēram 2 nedēļās kartiņas galīgi nožuvušas. Šais divās nedēļās Rieksts bijis lielās bailēs, ka tikai vācieši neiedomātos palūkoties viņa dzīvoklī, jo tad apcietināšana būtu neizbēgama. Kad kartiņas nožuvušas, tad Rieksts sakravājis visas lielā pakā un paslēpis bēniņos zem gruziem, kur tās glabājušās līdz latviešu kara spēka ienākšanai." ³²

Nav ziņu, vai šīs kartiņas 1918. gadā vai vēlāk realizētas vai arī iznīcinātas. Rieksts tolaik pēc A. Čiruļa meta līdzīgu vairākrāsu pastkarti izdeva tipogrāfiski iespiestu sešu pastkaršu sērijā.

Mākslinieku vienošanās par Latvijas karoga krāsu proporcijām izraisīja nepatiku lielinieku aprindās. Jau pāris dienas pēc O. Grosvalda "Līdumā" sniegtās informācijas, viņu "Brīvais Strēlnieks" zem nosaukuma "Arī kaulu sāpes" ironizēja par sanāksmē pieņemto lēmumu: "To balto strīpu, kuru nolemts zīmēt drusku šaurāku, kā sarkanās, latvju tautas darba masas gan laikam atstās pašiem karoga zīmētājiem." ³³ (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 9)

29. maija "Līdumā", atbildot uz "Arī kaulu sāpes" anonīmā autora publikāciju, Oļģerts Grosvalds atzīmēja, ka latviešu lielinieki savas tautības noliegšanā līdzinās pirmskara franču sociālistam G. Ervē (Herve), kuram pieder izsauciens "Karogu iespraudīšu mēstu kaudzē!". Grosvalds bija arī pret sarkanā un nacionālā karoga konfrontēšanu. "Tas mūžam paliks brīvības un revolūcijas simbols, saviļņos masas pret apspiešanu un varmācību, plivināsies kā asiņains sauciens visur, kur notiek sacelšanās un nemiers. Bet kā revolūcijas simbols sarkanais karogs ir kopīgs visām tautām, ir internacionāls tāpat kā viņa pretstats - baltais karogs. Nacionālam karogam taisni republikā vislielākā nozīme." Nobeigumā viņš rakstīja: Latvija zem sava karoga "ies pretim labākai nākotnei, piedzīvos nacionālu apvienošanu, par spīti visiem tautības noliedzējiem" ³⁴ (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 10)

Ar lieliniekiem raksturīgo paņēmienu, par katru varu sakot pēdējo vārdu. 1. jūnijā laikrakstu apskatā "Brīvais Strēlnieks" piedraudēja. "To "tautību", kura pulcējas zem nākamā "nacionālā karoga baltās strīpas", to mēs nevien noliedzam, bet pret to mēs vedīsim arī asu cīņu." ³⁵ (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 11)

Lieliniekiem ironiskā veidā piebalsoja arī satīriskais žurnāls "Lietuvēns" ³⁶

Diskusijās par karogu gan presē, gan mākslinieku aprindās pie daudz maz vienota viedokļa nonāca tikai tad, kad šī karoga lietošanu apdraudēja gan lielinieki, gan vācu okupācijas vara.

Runājot par novēlotās mākslinieku diskusijas dalībniekiem, pirmā nacionālā karoga meta autors Jānis Lapiņš 1936. gadā rakstīja: "Tādu izgudrotāju, kas piesakās par autoriem ir tiešām daudz, bet visiem viņiem var dot vienu atbildi, ka tie ir izgudrojuši to, kas ir bijis uz ielas jau redzams un par ko lasāms laikrakstos." ³⁷

J. Lapiņam zināma taisnība bija, ja aprobežotos tikai ar karoga lietošanu revolūcijas laikā, bet ceļā uz vienotu valsti bija nepieciešams vienots karogs. Šajā aspektā diskusija bija vajadzīga un tas bija solis uz viena karoga izveidi. Šīs diskusijas rezultātā ieteiktais Anša Cīruļa mets 1918. gadā (97. att.), realizēts J. Rieksta pastkartēs, padarīja krāsu proporciju 2:1:2 par tautā vispopulārāko. Tādēļ bieži vien A. Cīruli uzskata par karoga meta autoru, lai gan arī V. Tone piedāvāja šādu karoga risinājumu. Tomēr ne viena, ne otra mākslinieka piedāvātajos karoga zīmējumos sarkanā krāsa nebija tumši sarkanos toņos. Pie karoga tumši sarkanās krāsas toņa nonāca pakāpeniski vairākkārtīgas likumdošanas ceļā tikai pēc Latvijas valsts proklamēšanas

Atsauces un piezīmes

- 1 Skatīt iepriekšējo nodaļu.
- 2 Līdums. - Nr. 80.- 1917. - 9. (22) apr.
- 3 Laicens L. Tautas zīmes//Dzimtenes Atbalss. - Nr. 15.- 1916. - 24. febr.
- 4 Līdums. - Nr. 80.- 1917. - 9. (22) apr.
- 5 Sarkanbaltsarkanās karoga krāsas minētas izdevumā vācu valodā: Rutenberg O., von. Geschichte der Ostsee provinzen Liv-, Esth- und Kurland... - Bd. 1. - Leipzig, 1859. - S. 219.
- 6 Vidū Jāņa tulkotajā izdevumā nebija minēts, ka karogs bijis ar baltu strīpu.
- 6 Līdums. - Nr. 80.- 1917. - 9. (22) apr.
- 7 Turpat.
- 8 Šmits P. Kāds bijis seno latviešu karogs//Līdums. - Nr. 108.- 1917. - 14. (27.) maijs.
- 9 Krodznieka tulkojuma fragments šī darba 1. nodaļa 1. apakšnodaļā)
- 9 Līdums. - Nr. 108.- 1917. - 14. (27.) maijs.
- 10 A. Švābes "Kara dāinas" turpinājumos sāka iespiest 1917. gadā Maskavā iznākošajā žurnālā "Taurētājs". Diemžēl karogam veltītās nodaļas iznāca 1919. un 1920. gada numuros. Tā kā A. Švābes ceļi Vladivostokā šai laikā bieži krustojās ar P. Šmita, tad pilnīgi iespējama savstarpēja ietekmēšanās. Lai gan A. Švābes darbs tieši ietekmi uz karoga veidošanos nav atstājis, tas tomēr kā folkloras interpretējuma paraugs iekļauts šī darba beigās pie polemikas materiāliem (skat. pielikumā dokumentus Nr. 12, 13)
- 11 Līdums. - Nr. 108 - 1917. - 14 (27.) maijs
- 12 Turpat, Nr. 111 - 1917.- 18 (31) maijs
- 13 Šmits P. Vēl reiz par seno latviešu karogu// Līdums. - Nr. 145 - 1917 - 28. jūn (11.jūl)
- 14 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture. - R., 1936. - 44. lpp
1893. gadā Atskaņu (Rīmju) hronikas izdevuma piezīmēs 169 lpp M. Siliņš norādījis, ka sarkanbaltsarkanais karogs "bij vienīgi ordeņa piešķirta izšķirības zīme" K. Straubergs (Latviešu

- Strēlnieks. - 1925. - Nr. 3) minējis, ka Siliņš ieteicis zaļu karogu. Rūtainu karogu viņš piedāvājis kā latviešu tautas karogu Bostonas latviešiem 1912. gadā (skat. 2. 4. nodaļu).
- L. Laicens 1916. gadā rakstīja: "Ar vēsturiskās metodes kombinācijām, cik zināms R. L. Biedrības Muzeja pārzinis nācis pie noteikta krāsu savienojuma, kurš plašāk nav pazīstams." (Skat. L. Laicena "Tautas zīmes" pielikumā – dokuments Nr. 3))
- 15 Straubergs K. Kara muzeja gaitas// Latviešu Strēlnieks. -1925., Nr. 3. - 28., 29. lpp.
- 16 Turpat. J. Stradiņš 1988. gadā, pārņēmis šo stipri apšaubāmo ziņu par balt-sarkan-balto karogu, izteica varbūtību, ka tā, iespējams, ietekmējusi Baltkrievijas Tautas Republikas karoga izveidi 1918. gadā. Tomēr ar šo kļūdu interesantākais šķiet tas, ka tā kalpojusi 1989. gadā kā viens no argumentiem Baltkrievijas tautas fronteī asajā diskusijā par baltkrievu nacionālā simbola rehabilitēšanu. Sīkāk skat.: Stradiņš J. Trešā atmoda. - R., 1992.- 119., 120. lpp.
- 17 Par to skat.: Skalbe K. Zemes dēli// Jaunākās Ziņas. - Nr.3. - 1937. - 5. janv.
- 18 Cēsu Vēstures muzejs 1997. gadā atguvis kādreiz muzejā bijušo pastkarti ar latviešu karoga zīmējumu, kurā pirmskara inventāra grāmatā ar Nr. 480 anotēta kā Oļģerta Grosvalda darbs (Cēsu Vēstures muzeja zinātniskais arhīvs Nr. 8., 34. lp. 2. p.)
- 19 Cēsu Vēstures muzejā bijušās A. Cīruļa atmiņas anotētas fondu inventāra grāmatā ar Nr. 479: "Manuskripti). Mākslinieka Anša Cīruļa atmiņas par latviešu nacionālo karogu, uzrakstītas Rīgā, 24. V. 1933. g. 4 lapas: pirmā - virsraksta lapa, otrā un trešā - A. Cīruļa atmiņas oriģinālkrokstā, ceturrtā lapa - balta." (Cēsu vēstures muzeja zinātniskais arhīvs Nr. 8., 34. lp. 2. p.) 1933. g. 28. maijā tās dāvinājusi studentu vienotne "Līdums".
- Kara muzeja inv.nr. (vecais) 7677: "ziņas par nacionālo karogu no strēlnieku laikiem 12 lapas. Dāvina Arm. -t. Operatīvās daļas vltn. Kevešans 1933. g. 22. septembrī. 2 apliecības, izdotas vltn. Kevešanam, vltn. Kevešana raksts "Latviešu strēlnieku bataljonu karogi", tā paša raksts."Latviešu karogs - Latvijas valsts karogs" un mākslinieka Anša Cīruļa "Atmiņas". Sakopoti rakstu oriģināli ar norakstiem pavisam kopā 12 lapas. Pie lapām pievienots latviešu karoga paraugs no strēlnieku laikiem." (Inventāra grāmata 222. lp. 2. p., 223. lp.)
- 20 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture, 59. lpp. Viņš tieši atsaucas uz Cēsu muzejā bijušām A. Cīruļa atmiņām.
- 21 [Kevešans K.] Latviešu karogs - Latvijas valsts karogs//Latviešu Strēlnieks. - 1934. - Nr. 12.- 26. 27. lpp.
- 22 Turpat.
- 23 Dzimtenes Atbalss. - Nr. 24.- 1917. g.
- 24 Līdums. - Nr. 104.- 1917. - 9. (22.) maijs; Jaunākās Ziņas. - Nr. 112.- 1917. - 4. (17.) maijs, arī citos izdevumos. Minētā ēka nojaukta 30. gadu beigās, ceļot Finanšu ministrijas ēku. 1917. gada 24. maijā Latviešu mākslas veicināšanas biedrība pilnsapulcē tā pārdēvēta par Latvju mākslas biedrību. Pa kara laiku tās biedru skaits bija stipri sarucis. Neieskaitot 27 mūža biedrus, biedrībā bija 37 biedri (agrāk 370). Valdē ievēlēja J. Kugu, O. Grosvaldu, M. Valteru, V. Toni, R. Egli, S. Paegli, M. Bruži, F. Vītoliņu un K. Johansonu: revīzijas komisijā - K. Krūzu, Zeltmati un F. Bārdi. Skat.: Līdums. - Nr. 120. - 1917 - 29. maijs (11. jūn.).
- 25 Jaunākās Ziņas. - Nr. 112.- 1917. - 4. maijs; Nr. 125.-1917. - 20. maijs un citos laikrakstos Pirmā pasaules kara laikā Roberta Valdmaņa darbnīca bija pazīstama kā latviešu strēlnieku krūšu nozīmju izgatavotāja. Minētā saktu konkursa žūrijas (R. Egle, O. Grosvalds, V. Tone, R. Valdmanis) 10. jūnija lēmumu publicējis laikraksts "Baltijas Vēstnesis" (Nr. 57 - 1917 - 14. (27.) jūn. 1. godalgu ieguva K. Johansons, 2. - V. Tone, 3. un 4. - K. Ubāns. 1917. gadā krievu karaspēks atkāpjoties izāupēja R. Valdmaņa darbnīcu. Godalgotās saktas gatavoja 20. gados un to fotogrāfijas redzamas žurnāla "Nedēļa" 1924. gada 32., 33., 34., 36., 38. numura reklāmas lappusēs
- 26 Mekons F. Mazo un lielo lietuvēņu cilpā/ Lietuvēns - 1917 - Nr. 1
- 27 Līdums. - Nr. 115.- 1917. - 24. maijs.

- 28 Kara muzejs 1923. g. 2. februārī iegādājās A. Cīruļa zīmējumus, kuru starpā arī nacionālā karoga meti. Kara muzeja vecie inventāra numuri: 813/14372, 814/14372, 815/14372
- 29 V. Tones zīmētais plakāts. CM 94083.
- 30 Kara muzeja vecajā inventāru grāmatā saglabājies šo metu apraksts: 761/15493. Labdarības marku projekts par labu Latviešu strēlnieku pulkiem. Projekts pastkartes lielumā sarkanīgā krāsā; vidū saule, apkārt uzraksts: "Par labu Latv. str. pulkiem 5 kap."; 762/15493 - brūni-pelēkā krāsā vidū lauks, nacionālais karogs un apkārt tam uzraksts "Par labu Latv. str. pulkiem 5 kap."; 763/15493 - zaļganā krāsā: vidū Latv. Strēlnieks un apkārt uzraksts: "Par labu Latv. str. pulkiem 10 kap."; 764/15493 - zaļganā krāsā: vidū pils vārti ar 2 nacionāliem karodziņiem un uzrakstu: "Par labu Latv. str. pulkiem 15 kap."; 765/15493 - vidū zilgans kalns, apkārt eglītes un uzraksts "Imanta nevaids miris", zem tā uzraksts "Par labu Latv. str. pulkiem 25 kap."; 766/15493 - vidū ozols, apkārt liesmas, zem tā "Piemini Kurzemi", uzraksts "Par labu Latv. str. pulkiem 50 kap.". Šos metus Kara muzejam 1925. gadā dāvinājis fotogrāfs Jānis Rieksts. Kara muzejā saglabājusies fotogrāfija, kurā reproducētas visu 6 meti Kara muzeja inv. Nr. 68-5747 (fotogrāfija nr. 5439). LKM negatīvs nr. 4393.
- 31 Šajā fotogrāfiju sērijā iznāca arī A. Cīruļa zīmētais Rīgas ģerboņa projekts, kurš līdzīgs 15 kapeiku labdarības marku projektam, kā arī autonomās Latgales ģerboņa projekts.
- 32 Kļaviņš K. Par latviešu karogu//Ugunskurs. - 1931. - Nr. 11.
Šķiet, ka šī raksta autors bijis K. Dzirkalis. "Ņemot vērā, ka šīs pastkartes sastopamas ļoti reti, tādēļ jāapšaubā rakstā izteiktā doma, ka šī karoga novilkumus un pastkartes izplatīja apmēram 10 000 eksemplāros.
- 33 Brīvais Strēlnieks - Nr. 34.- 1917. - 26. maijs (8.jūn.).
- 34 G[rosvalds] O. "Brīvais Strēlnieks" par nacionālo karogu//Lidums. - Nr. 120.- 1917. - 29. maijā (11. jūnijā).
- 35 Brīvais Strēlnieks. - Nr. 39.- 1917. - 1.(14.) jūn.
- 36 Mekons F. Mazo un lielo lietuvēnu cilpā//Lietuvēns. - 1917. - Nr. 1. Šeit ieteikts ņemt slotas stupi, iemērkot teļa asinīs un vilkt pa baltu lupatu - vienmēr iznāksot sarkanbalti strīpots
- 37 Lapiņa recenzija par K. Dzirkala "Latvijas karoga vēsture" skat. Sējējs - 1936. - Nr. 7. - 1014 lpp.

2. 4. Nacionālo krāsu izmantošana pēc lielinieku 1917. gada Oktobra apvērsuma un vācu okupācijas laikā 1918. gadā.

1917. gada rudenī, kad lielinieki aizvien vairāk nostiprināja savas pozīcijas Latvijas neokupētajā daļā, nacionālo ideju popularizēšana kļuva ļoti apgrūtināta un pat riskanta. Tomēr arī šajos apstākļos bija cilvēki, kuri nebaidījās no sarkanbaltsarkano krāsu lietošanas. Par to liecina pat lielieku "Brīvais Strēlnieks". Aprakstot Zigfrīda Meierovica (1887-1925) piedalīšanos Viskrievijas Satversmes Sapulces priekšvēlēšanu mītiņā 10. novembrī Jaungulbenē, laikrakstā atzīmēts: "Arī Zemnieku Savienība dara visu iespējamo. Mārtiņu tirgus dienā tā sarīko grandiozu mītiņu un kā lektoros uzaicina savu Satversmes Sapulces kandidātu Meijerovīcu un savienības

līderi Lūsi. Mītiņš tiešām tika rīkots lieliski: īsi pirms atklāšanas pār šķūni paceļas nacionālais karogs." ¹

Ar kādām metodēm lieliniecisma apstākļos notika gatavošanās Viskrievijas Satversmes Sapulces vēlēšanām, nelielu ieskatu var gūt arī no laikrakstā "Līdums" 19. novembrī ievietotā teletona "Steidzams ziņojums", kurā aicināti pieteikties vajadzīgie Zemnieku savienības un maziņuku vēlēšanu uzsaukumu plēsēji. Priekšroku dodot "tiem, kuri noplēsa "Līduma" izkārtņi un nočiepa Latviešu Zemnieku Savienības nacionālo karogu." ² Izkārtnes un karoga plēšanai pēc pāris nedēļām sekoja laikraksta slēgšana.

Vispārējā haosā jau pēc lielinieku Oktobra apvērsuma Petrogradā latviešu pilsonisko partiju un organizāciju pārstāvjiem izdevās savstarpēji vienoties un nodibināt plašu tautas pārstāvniecības orgānu - Latviešu Pagaidu nacionālo padomi (LPNP). Līdz ar to sākās jauns posms latviešu politiskajos centienos un tās turpmākā darbība jau reāli iezīmēja Latvijas valsts tapšanu.

LPNP pirmo sesiju bija paredzēts sasaukt 29. oktobrī (11. novembrī) Valmierā, bet Oktobra apvērsuma dēļ tā varēja sanākt no 16. līdz 19. novembrim (29. XI- 2. XII) Valkā.

Delegāti pārstāvēja trīspadsmit latviešu politiskās partijas un organizācijas. Pirmās sesijas apspriežamo jautājumu lokā bija LPNP dibināšana, Latvijas Satversmes Sapulces sasaukšana, Nacionālā fonda dibināšana, ārzemju informēšana par latviešu prasībām attiecību noskaidrošanā pret Krieviju un sabiedrotajiem. ³

Pēdējā sesijas dienā LPNP pieņēma divas deklarācijas - "Krievijas revolucionārai demokrātijai" un "Ārvalstīm un tautām", kurās bija deklarēta Latvijas teritoriālā vienotība un, ka tās "attiecības uz ārieni un iekšējo iekārtu noteiks viņas Satversmes Sapulce un tautas plebiscīts." ⁴

Šajā sesijā izveidoja arī LPNP nodaļas dažādiem darbības virzieniem un notika padomes un tās nodaļu vadības vēlēšanas (81. att.). Par valdes priekšsēdētāju ievēlēja advokātu Voldemāru Zamuēlu (1872-1948). ⁵

19. novembra vakarā, sēdi slēdzot, LPNP Ārlietu nodaļas vadītājs Jānis Goldmanis īsā uzrunā norādīja uz atbildīgo darbu, kas Nacionālajai padomei veicams un novēlēja: "Kaut notiktos, ka jau otrai sesijai sākoties mēs varētu atgriezties savā galvas pilsētā un Kurzemē, ar latvju sarkani-balti-sarkano karogu pār mūsu galvām un tos pirmos darbus, ko mēs še iesākuši, spētum tur godam nobeigt kā Latvijas valsts pilsoņi!" ⁶

Diemžēl, jau decembrī lielinieku vajāta Latvijā LPNP varēja darboties tikai nelegāli.

Apstākļus, kādos tapa LPNP un dažus tās darbības virzienus apcerē "Latvijas iecerēšana" spīgri attēlojis viens no šīs padomes dibināšanas iniciatoriem un aktīvākajiem dalībniekiem dzejnieks Kārlis Skalbe:

1917. gadā Rīgā vēl nenoteikti runāja tikai par autonomiju. Neatkarīgās Latvijas zvaigzne uzlēca Valkā, kur vēlā rudenī sanāca Latviešu Nacionālā Padome, lai izteiktu protestu par Kurzemes pievienošanu Vācijai un pasludinātu, ka Vidzeme, Kurzeme un Latgale ir nedalāma, neatkarīga valsts vienība, kuras iekārtu noteiks Latvijas Satversmes sapulce. (...) Vienotās, neatkarīgās Latvijas ideju, kuru Nacionālā Padome pasludināja ar svinīgu uzsaukumu visiem latviešiem, tauta uzņēma ar sajūsmu. (...) Nekad tauta nav bijusi tik atsaucīga un devīga kā šinīs dienās. Īsā laikā dažādas organizācijas sameta Nacionālās Padomes mērķiem lielāku summu. Uzsaukums "Visiem latviešiem" tika nodrukāts 25 000 eksemplāros un izplatīts ar Bēgļu centrālās komitejas palīdzību pa visu plašo Krieviju. Tālās latviešu bēgļu nometnēs šo aicinājumu uz neatkarīgu Latviju uzņēma kā gaišu priecās vēsti. Visur dibinājās Nacionālās Padomes nodaļas, kuras pulcēja un vienoja izkaisīto tautu ap neatkarīgās Latvijas karogu. Toreiz šo karogu kā mazu nozīmi nēsāja pie krūtīm visi mūsu pirmie nacionālie darbinieki. Atceros, kad bij beigušās Nacionālās Padomes sēdes Valkā, netaisnīgs Zālītis ⁷ noņēma no savām krūtīm šo karodziņu, klusā, dziļā sakustinājumā pagājās uz priekšu un teica: "Ar šo karogu mēs ieiesim Rīgā!" Bet Rīgā toreiz Viļums noturēja savas parādes, un apkārt bij revolūcijas haoss. Ar tik dziļu un gaišu ticību pirmie un nacionālie darbinieki uzsāka cīņu par neatkarīgu Latviju. Skaists bij šis iecerēšanas laiks! Še, Valkā, tika iecerētas un pa daļai izveidotas Latvijas redzamākās mākslas un kultūras iestādes: Nacionālais teātris, Nacionālā opera, kuru Pēterpili saorganizēja dzīves atjaunošanas nodaļas vadītājs A. Frīdenbergs ⁸ un jau okupācijas laikā pārveda uz Rīgu. Še entuziasma pilnos vakaros pie viesmīlīgā Ruķeļu ⁹ saimnieka tika pārrunāta arī kultūras fonda palīdzība. Latvija bija saplošīta un izpostīta, toties skaistāka un pilnīgāka viņa pacēlās mūsu sapņos. Mēs viņu redzējām kā māti, kura salasa savas tautas sakapāto miesu un no jauna savienoto ar brīnumdarošu dzīvības ūdeni." ¹⁰

Lielinieku un vācu okupācijas laikā LPNP vadības galvenais centrs atradās Petrogradā, kur jau bija J. Goldmaņa vadītā Ārlietu nodaļa. Kaut Krievijas lieliniecisma "šūpulī" padomes darbība bieži bija apgrūtināta un apdraudēta, tomēr šeit varēja rast iespējas ar ārvalstu diplomātu starpniecību veiksmīgāk risināt Latvijai un latviešiem nozīmīgus jautājumus.

Petrogradā esošie LPNP locekļi, tāpat kā daudzi citi latvieši piedalījās notikumos, kas saistīti ar Viskrievijas Satversmes Sapulces sanākšanu.

Parasti tikai garāmejot literatūrā pieminēts, ka latviešu karogs nests Petrogradā Viskrievijas Satversmes Sapulces atbalsta demonstrācijā, kuru izklīdināja sarkangvardi. Ar šo demonstrāciju saistītos notikumus aprakstījis žurnālists un rakstnieks, LPNP Ārlietu nodaļas padomes loceklis Iļgotņū Jēkabs (īst. v. Jēkabs Roze, 1874-1942)

Ārlietu nodaļas sēdēs, kā no protokoliem redzams, apspriesti arī mūsu priekšstāvju soļi Viskrievijas satversmes sapulcē. Tāda sanāca 5. janvārī 1918. Peterpilī, bet jau nākošā 6. janvāra rītā tika no lieliniekiem padzīta, tiklīdz noskaidrojās tās sastāvs, ka lieliniekiem nava vairākuma. Šinī vēsturiskā sēdē notika tas akts, kurā latviešu tauta deklarēja savu oficiālo atšķiršanos no Krievijas. Tā bija latviešu priekšstāvja J. Goldmaņa runa Satversmes sapulcē.

Jāizrāda, ka atmosfēra tiklab pašā Satversmes sapulcē, kā ārpus tās Peterpilī, bija saspīlēta uz pēdīgo. 5. janvārī Peterpils iedzīvotāji, ieskaitot arī latviešu koloniju, kuŗa gāja ar savu sārtaļtsārto karogu, sarīkoja manifestāciju uz Taurijas pili, lai izrādītu savas simpātijas Satversmes sapulcei un parlamentārisma, pretīm lielinieku teroram. Arī šī manifestācija palika vēsturīga Nacionālās Padomes darbinieku aprindām. Lielinieki, jau pirms manifestācijas, draudēja ar šaušanu. Latviešu iepriekšējā sēdē, kuŗā apsprieda manifestācijas jautājumu, bezbailīgu runātāju bija vairāk. Kad 5. janvārī 1918. kādos 9 rītā vajadzēja pulcēties manifestācijas sapulces vietā pie Aleksandras teatra, dalībnieku bija mazāk, tomēr vēl arvien cilvēku 30 - 40. Latviešu sārtaļtsārto karogu nesa dižais Brieze, viens no uzticīgiem Ārlietu nodaļas biroja darbiniekiem. No citiem Ārlietu nodaļas darbiniekiem atceros A. Bergu, Kēmani, A. Dobeli, Alini Vārpu jkdzi, Al. Batrakas jkdzi, Aleksinas jkdzi, vairāk darbiniekus no Peterpils latviešu labdarības biedrības bēgļu komitejas un citus. Latvju skolotāju priekšgalā gāja Fr. Adamovičs ar savu kundzi. Draudošie revolveru šāvieni, kuŗi arvien palika biežāki pārejot Marsa klaju un tuvojoties Žukovska ielai, vienu otru arī no latviešiem ceļā atbiedēja, bet viss vairums palika uzticīgi savam karogam, dziedot savas nacionālās dziesmas. Viss tas bija tikai preludija lielinieku šausmīgai asins izliešanai, kuŗiem mežonības un zvērības nekad nav trūcis.

Tuvojoties Taurijas pilij lielinieku patruļas, paslēpušās mājās un māju aizžogojumos, atklāja ložmetēju un flinšu uguni uz pilnīgi neapbruņoto manifestantu pūli. Kādi vienpadsmit nošauti palika uz vietas guļot, lielu daudzumu ievainotu nogādāja slimnīcās. No latviešu manifestantiem smagi bij sašauta kāda skolotāja." ¹¹

Par to, kā demonstrācijā nestais latviešu karogs tika paglābts, stāstījis pats karognesējs J. Goldmaņa sekretārs un miesassargs Bernhards Brieze:

"Par karognesēju ievēlēja mani. Bez mums, latviešiem, piedalījās tanī reizē vēl daudz un dažādas organizācijas, visas ar karogiem. Pa visām ielām Taurijas pilij tuvojās gājieni. Skanēja dziesmas. Visiem bij pacilāts gara stāvoklis. Bij arī ko priecāties: bij pienākusi Krievijā diena, pēc kuras gadu simteņus viņas labākie dēļi bij neatlaidīgi prasījuši un par šo prasību daudz cietuši. Kad mēs atradāmies kādā no tuvākām Taurijas pilij ielām, sadzirdējām jau šāvienus. Drīz vien izplatījās vēsts, ka lielinieki, kas bij stāvokļa kungji, demonstrācijas gājienus Taurijas pilij

nepielaidīšot un tādēļ tos izklīdinot. Tā arī notika: lielinieki ar ieročiem rokās izklīdināja visus. Bij jau redzmas asinis un dzirdamas vaimanas ... Karogi tika atņemti un saplēsti. Es savu karogu glābdams, atzinu par labāku noņemt no kāta un paslēpt zem mēteļa, pateicoties tam, man arī izdevās mūsu pirmo reizi pacelto nacionālo karogu izglābt, un atgriezties pie saviem biedriem, kas slēpdamies no lodēm bij samukuši namu vārtos.

Tā izbeidzās mūsu demonstrācija, cik bēdīgi izbeidzās pati Viskrievijas satversmes sapulce." ¹²

Par karoga turpmāko likteni diemžēl trūkst ziņu.

J. Goldmanis vēl paspēja no tribīnes paust LPNP viedokli Latvijas jautājumā. Pulksten 4.40 no rīta pēc lielinieku lēmuma deputātiem Satversmes Sapulce bija jāatstāj. Ar Viskrievijas Centrālās izpildu komitejas 7. janvāra dekrētu Satversmes Sapulce bija atlaista. ¹³

Kā Ārlietu nodaļas kodols jāmin 1917. gada oktobrī Petrogradā J. Goldmaņa vadībā nodibinātais Informācijas birojs, kuru pēc Nacionālās padomes pirmās sesijas lēmuma pievienoja tāš Ārlietu nodaļai. Par tā vadītāju kļuva Jānis Seskis (1877-1941).

Latviešu tautai Latvijā nebija savu oficiālo pārstāvju, kad vācu okupācijas vara viltoja tās gribu. Latviešu Informācijas biroja uzdevums bija sniegt krievu un ārzemju presei pareizas ziņas par latviešu tautas stāvokli vācu okupācijas apstākļos un bēgļu gaitās, bet it sevišķi skaidrot latviešu politiskos mērķus un prasības. ¹⁴

LPNP, tulkojot un izdodot svešvalodās brošūras un citus materiālus par Latviju un latviešiem, propagandēja Latvijas neatkarības ideju ārzemēs. Tā šo ideju nesa arī izkaisītajos bēgļos.

1918. gada sākumā propagandas nolūkos LPNP izdeva "pastkartes veidā 4 krāsās drukātu Latvijas karti", kuru bija zīmējis tēlnieks, vēlākais Latvijas pirmā ģerboņa autors Burkards Dzenis (1879- 1966)(82. att.). ¹⁵ Pastkarti rotāja arī sarkanbaltsarkans karodziņš krāsu attiecībās 1:1:1 (83. att.). Vai karodziņa krāsu proporcijas izvēlē bija jūtama tieša Oļģerta Grosvalda ietekme, grūti pateikt. Zināms tikai tas, ka 1918. gada 23. janvāra Ārlietu nodaļas sēdē Latvijas kartes izgatavošanai nepieciešamās ziņas uzdots ievākt Informācijas birojam un tajā darbojās arī O. Grosvalds. ¹⁶ B. Dzenis mūža beigās rakstīja, ka jau 1917. gadā viņš lietojis sarkanbaltsarkanās krāsas pareizās (2:1:2) proporcijās. ¹⁷ Laikā, kad dzimtenē saimniekoja vācu okupācijas vara, pastkartei, kurā attēlota Latvija etnogrāfiskajās robežās, vajadzēja vēstīt, ka tā drīz sevi pieteiks kā jauna valsts ar sarkanbaltsarkanu karogu. Tā uzskatāmi pirmo reizi pastkartē tika popularizēta Latvijas valsts teritorija un tās simbols – karogs.

LPNP iedrošinātie latviešu bēgļi savas cerības saistīja ar Latviju. Daudzviet pilsoņu kara plosītajā Krievijā un kādreiz tai piederošajās teritorijās tie nekautrējās un nebaidījās ticību Latvijai apliecināt ar nacionālajām krāsām.

Par latviešu aktivitātēm pēc Brestļitovskas miera Vācijas un Austroungārijas karaspēka okupētajā Ukrainā rakstījis LPNP pārstāvis Kristaps Bahmanis (1867-1942):

"Jekaterinoslavā jau aprīļa otrā pusē (1918. g.) bij no latviešu dzīves aizlidojis lieliniecišmans un bēgļu saimē atgriezies atpakaļ agrākais stiprais latviešu gars. (...) Pirmā maija svinības Jekaterinoslavā bij īsta latviešu nacionāla parāde. Svinīgo gājienu iesāka no Latviešu biedrības. Kāds latvietis - kārtības uzturētājs un organizētājs jāja pa priekšu uz balta zirga un viņam krustis pār pleciem un krūtīm bij platas lentas mūsu nacionālā karoga krāsā. Tad biedrības 3 karognesēji nesa lielu, varenu sarkan-balt-sarkanu Latvijas valsts karogu, kuru Jekaterinoslavas jaunavas bij pašuvušas no bieza, dārga zīda. Pēc tam gāja zoc.-dem. mazinieki ar sarkanu karogu. Bet viņiem visiem pie krūtīm bij piespraustas Latvijas nacionālās lentiņas. Uz Katriņas prospekta latvieši ievīrījās lielajā manifestantu starumā, bet turējās cieši kopā. Plašās ukraiņiešu, krievu un cittautiešu masas pirmo reizi redzēja latviešu valsts karogu un piegriezta tam lielu ievērību. Tāpat arī austriešu un vācu karaspēka daļas uzmanīgi ievēroja mūsu karogu. Tas ļoti atšķīrās no parastajiem sarkanajiem karogiem. Tikai vēl poļiem un pašiem ukraiņiešiem bij savi nacionālie karogi.

Visš tas liecina, ka Jekaterinoslavā man atlika maz ko darīt. Visu galveno darbu te jau bij veikuši sirsnīgi latviešu patrioti V. Bats, Ed. Cālīts (Linde), J. Plaude, P. Neiberģs, Martinsona J.-kde. Priedīts un citi, kā arī čaklā, enerģiskā latvju jaunatne." ¹⁸

Informācijā par Pirmā maija svētkiem Jekaterinoslavā. Harkovā iznākošajā laikrakstā "Atvase" 1918. gada 4. maijā atzīmēts: "It sevišķi skaists bij latviešu nacionālais karogs / sarkans zīda karogs ar baltu šauru sleju gareniski pa vidu/, kuru nesa Latviešu biedrības darbinieki".

Patriotisms valdīja daudzviet latviešu apmešanās centros Ukrainā. K. Bahmanis arī aprakstījis kā šis latviešu patriotisms izpaudās Kijevā 1918. gadā pirms Latvijas valsts proklamēšanas:

"Ļoti daudz poezijas slēpās visu latviešu bēgļu un sabiedrisko darbinieku nacionālā sajūsmā.

Šī sajūsma bij klusa un maīga un līdzinājās senu laiku reliģijai. Mēs jutāmies, ka mēs tādēļ esam viens otram tuvi un mīļi, ka esam latvieši, kuŗus kaŗš un ļaunas varas izkaisījuŗas pa sveŗām pasaules malām. Mēs visi sajutām, ka mums nodarīta liela pārestība un tādēļ saņēmām visus spēkus un visi kopā turējāmies pretīm lielajam ļaunumam. Savu iekŗejo nacionāli-reliģisko kvēli mēs stiprinājām ar latvieŗu dziesmām un āŗējām zīmītēm. Čaklās jaunavas pašuva mazas zīda lentiņas, nacionālās krāsās, un tās pārdeva turīgākiem vai iedāvināja trūcīgiem.

Katrs latvietis, katra latviete piediedza mazo lentīti pie krūtīm kreisajā pusē pie uzvalka atļoksnes un ar šo nacionālo iezīmi arī gāja parastā dienas darbā vai pa pilsētu. Pie šīs zīmītes latvietis latvieti pazina pa lielam gabalam. Ja viņi vēl agrāk nebij viens otru pazinuŗi, nu viņi

nacionālo iezīmi ieraudzīdami apstājās uz ielas viens pret otru un kaut sveši būdami sirsnīgi sasveicinājās un uzsāka garas un sirsnīgas valodas, kā seni bērnības draugi.

Par mazajiem ienākumiem no pārdotām lentiņām jaunavas iegādājās kādus drēbju gabaliņus bēgļu bērniem.

Cenzdamies pieradināt ielas svešniekus un svešās tautas, it sevišķi vācu un austriešu kaņavīrus, pie mūsu nacionālām krāsām, mēs likām uzzīmēt šķērsām pār Latviešu Centrālkomitejas izkārtnes augšējo labo stūri tādu pašu lentiņu nacionālās krāsās, kāda mums bij pie krūtīm. Izkārtnes bleķis bij melns, Centrālkomitejas vārds zīmēts baltiem, lieliem burtiem un nu pār stūri vēl nacionālu krāsu lentiņa. Izskatījās ļoti glīti.

Pirmajā dienā pēc lentiņas uzzīmēšanas uz izkārtnes, vairāki latvieši pēc kārtas stāvēja blakus izkārtnei, kā bērni pie jaunām rotaļu lietiņām, un novēroja un noklausījās, vai svešnieki arī paskatās uz mūsu nacionālo iezīmi un ko viņi par to saka. Prieks bij liels, kad kāds ukraiņietis, krievs, žīds vai vācietis, apstājās un paskatījās vai gaŗām iedams uzmeta skatu uz mūsu izkārtnes augšējo stūri, vēl lielāks prieks bij, kad skatītājs saprata, ko nozīmē šī sarkan-balt-sarkanā lentiņa pār izkārtnes stūri un paklusi piezīmēja: "Tās, laikam, latviešu nacionālās krāsas", vai "Latviešu karogu krāsas", vai "Paskat tik, latvieši uzzīmējuši savas nacionālās krāsas uz savas izkārtnes. Gudrinieki!"...

Katrs no mums, kuŗš tādus izteicienus dzirdēja, steidzās uz biedrības telpām un pastāstīja to citiem latviešiem. Nu bij gaŗu gaŗā izrunāšanās par visiem šiem novērojumiem. Dažas jaunavas vai vecas bēgles bij tik nacionāli ziņkārīgas, ka pat ilgu laiku labprāt stāvēja ārpusē pie vārtiem un novēroja, kādu iespaidu dara uz svešnieku mūsu nacionālās krāsas

Latvietim, kuŗš nav šo laikmetu svešatnē pārdzīvojis vai nav piedalījies ar tādām sīkām ārējām zīmēm nacionālās apziņas sargāšanā, stiprināšanā un audzēšanā, var izlikties tīri neizprotama mūsu sajūsma. Bet tie latvieši, kuŗiem Sibīrijas ziemeļu tundrās un Turgajas stepēs, Urālu kalnājos un Kaspijas jūras tuksnešos, uz Volgas krastiem un Ukrainas un Kubaņas ziedošās stepēs vienīgi latviešu tautas dziesma atveldzēja, iepriecināja un stiprināja viņa nogurušo un izmisušo gaŗu un noskumušo dvēseli, tie arī dziļi sapratīs mazās nacionālās lentiņas lielo, pat reliģisko nozīmi pie latvieša krūtīm vai pāri viņu nacionālās iestādes izkārtnes stūrim.

Kijeivā šīs nacionālās lentiņas spēku augstu vērtēja nevien izklīdušie bēgļi, bet arī vecie senie vietējie latviešu darbinieki. Tādēļ arī viņu autoritāte bēgļu jaunatnes acīs bij ļoti liela.¹⁹

Runājot par vasaras otro pusi, K. Bahmanis atzīmējis:

"Jaunu lielu nacionālu spēku un sparu guva latvieši visā Ukrainā un Krimā pēc tam, kad Ukrainas Latviešu Centrālkomiteja saņēma Hetmaņa valdības 8. augusta 1918. gada rakstu, ka latvieši var atteikties no Ukrainas pavalstniecības un saņemt no Centrālkomitejas vai viņas

pilnvarotiem priekšstāvjiem ārzemnieku pasēs. Katrs latvietis - jauns vai vecs - nu juta un saprata, ka hetmaņa valdība faktiski ir atzinusi latviešus par ārzemniekiem un līdz ar to arī Latviju par neatkarīgu valsti.

Šis jaunās tiesības mēs nu tūliņ centāties parādīt uz ārieni, lai tās redzētu ir latvieši, ir sveštautieši.

Kijevas Latviešu Izglītības biedrībai bija skaists Latvijas valsts karogs.

To biedrības darbinieki tūliņ cēla dienas gaismā.

Gailīts, brāļi Grīni, Staprans, Siņuks, onkulītis, Bebris un vēl daži sirsnīgi līdzdalībnieki nesa visai svinīgi lielo karogu pa tālo pagalmu un iznesa uz Kreščatiku pie vārtiem Nr 50. Te jau bij pienaglots dzelzs rokturis, kur iespraust karoga kātu.

Karoga nesēji bij uzmodinājuši sētnieka uzmanību. Hetmaņa valdība pēc savām īpatnībām līdzinājās monarchiskai valdībai un sētnieki pēc veca paraduma cienīja šādu valsts iekārtu. Tādēļ arī sētnieks gāja pakaļ karoga nesējiem un gribēja tikt skaidrībā ar viņu nolūkiem.

Jaunie latvju zēni sētniekam nekā nepaziņojuši iesprauda lielo karogu noliktā vietā un tad gabaliņā atkāpušies svinīgām, laimīgām sejām un prieka pilniem skatiem novēroja, ka vējš lēni plivina un ligo mūsu valsts idejas apliecināšanas zīmi un kā visi gaŗāmgājēji ziņkārīgi skatās uz mūsu skaisto karogu. Taisni tas apstāklis, ka darbdienā uz vistrokšņainākās un ļaužu pilnās Kijevas ielas uzvelk svešu karogu pievilka ziņkārīgos un uz trotuāra un gar ielas malu apstājās prāvs ļaužu pūlis.

Pirmais atdarīja muti sētnieks.

"Kādēļ jūs šodien uzvelciat karogu?" viņš nesaprašanā jautāja vienam no latvju zēniem.

"Šo karogu mēs uzvilkām nevien šai dienai, bet uz visiem laikiem.", vairāki latvieši gandrīz reizē atbildēja un nemaz nepaskatījās uz lempīgo sētnieku (...)

Biedrības zēni nostājušies pie nama mūŗa vēl ilgu laiku sargāja karogu un deva ziņkārīgiem paskaidrojumiem, kas tas par karogu un kas tā par valsti, par kuŗu liecina šis jaunais, brašais karogs.

Vakarā, kad sanāca biedrībā daudz latviešu, visi par karogu vien runāja un baŗījās, kad tik policija to neliek noņemt. Jaunie zēni bez pārtraukuma pēc kārtas gāja uz ielu un raudzījās, kas notiek ar karogu. Arī onkulītis bieŗi vien soloja uz Kreščatiku un priecājās par jauniekaŗotām karoga tiesībām.

Karogs neaizskārts pārdzīvoja savā vietā pirmo nakti. Nākošā dienā tā tiesības jau bij zināmā mēŗā ielguŗas. Latviešu bēŗļiem karogs atnesa lielu moralisku baudu. Pa kādu ielu kāds latvietis arī negāja, ja tik viņš varēja saredzēt Kreščatiku, viņš neviŗus apstājās un ar lielu prieku skatījās uz savas valsts karogu. Karogs vien daudzos bailīgos un neticīgos pamodināja ticību uz Latvijas

valstī. Viņi sāka domāt un ticēt, ka Latviešu Nacionālā Padome kaut kur nezināmā, paslēptā vietā turpina savu lielo darbu un jau ir nodrošinājusi Latvijas valsts neatkarības tiesības." ²⁰

Ziņas par jaunatnes līdzdalību sarkanbaltsarkano krāsu popularizēšanā ārpus Latvijas savlaik bija ievācis K. Dzirkalis:

"1918. g. pavasarī ārpus Latvijas, Vitebskā, latviešu karoga krāsas pazīstamas vietējā latviešu boiskautu pulciņa "Imanta" karogā. Pulciņu 1917. g. nodibināja A. Arends un uz viņa ierosinājumu Fr. Kalniņš izgatavoja skautu karogu, vienā pusē uz zila lauka Sv. Jura attēls, otrā pusē pilns latviešu karogs ar pulciņa nosaukumu.

Tāpat 1918. g. vidū Samarā A. Bredermanis nodibina latviešu skautu pulciņu, kura biedriem pie formas tērpa, uz kreisās rokas piedurknes ir ovāla nozīme ar latviešu karoga krāsām." ²¹

Par Sibīrijas, Urālu un Tālo Austrumu latviešu darbību nacionālā karoga popularizēšanā būs stāstīts nākošajā nodaļā. Šeit tikai atzīmēsim, ka 1918. gada jūlijā un augustā Samarā iesākās priekšdarbi latviešu karaspēka formēšanai cīņai pret Vāciju. "28. septembrī pirmo reizi pār Samaru (pie Olimpa teātra) lepnī pīvoja brīvais Latvijas karogs, dodot jaunus spēkus tautas darbam." ²² Oktobrī uzsāka I. Latvijas brīvošanas bataljona dibināšanu Troickā. Novembrī Vladivostikā iesāka arī Imantas pulka formēšanu.

Rosīgi darbojās Latvijas Pašnolemšanās savienības nodaļas Vladivostokā, Mandžūrijā un Šanhajā, kuras 1918. gadā no 3. līdz 5. novembrim izveidoja Latviešu Centrālo biroju Tālos Austrumos. ²³ Tam jau pirms Latvijas valsts proklamēšanas bija zīmogs, kura centru rotāja nacionālā karoga attēls (84. att.). ²⁴ Biroja vadībā bija ievēlēti arī par karogu diskusijās iesaistītie profesors Pēteris Šmits un Arveds Švābe.

Latvijas bēgļu aprindās centrālais jautājums bija par iespējam atgriezties Latvijā. Ne vienkārši Latvijā, bet brīvā valstī. ²⁵

Interesantu liecību par to, kādā veidā 1918. gadā Padomju Krievijas Sarkanajā armijā esošie latviešu strēlnieki izteikuši simpātijas Latvijai sniedzis J. Goldmanis: "Kā raksturīgu parādību var atzīmēt to, ka kavalēristu nodaļas zaldāti pie septītā pulka nēsā uz biksēm sarkanbaltsarkanu svītras nacionālkrāsas." ²⁶

Šķiet, ka no 1918. gada saglabājusies kāda fotogrāfija, kas atrodas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā. ²⁷ Tajā redzami karagūstekņi ar sarkanbaltsarkano karogu, kura svītras aptuveni vienāda platuma. Fotogrāfijas otrā pusē uzraksts: "Latviešu karoga iesvētīšana kara vaņģinieku lēģerī Stargardē Pomerānijā." (86. att.) Diemžēl plašāku informāciju par šo notikumu līdz šim nav izdevies iegūt.

Pašā Latvijā vācu okupācijas laikā atklāti popularizēt neatkarīgas valsts ideju bija sarežģīti. Gan 1917. gada rudenī vācu ieņemtajā Rīgā palikušie pilsoniskie politiķi no tā sauktā

Demokrātiskā bloka²⁸, gan vēlāk izveidotās Latviešu Pagaidu nacionālās padomes locekļi neatkarības ideju dzimtenē varēja propagandēt galvenokārt nelegāli vai arī "Ezopa valodā". Ar kādām grūtībām okupācijas cenzūras apstākļos bija jāsastopas preseī grāmatā "Ziemeļlatvija" aprakstījis laikraksta "Līdums" redaktors Oto Nonācs (1880-1941).²⁹ Tādēļ bija vajadzīga gan redaktora, gan rakstītāju drošme un viltība, lai laikrakstā pieminētu Latviju un tās krāsas

Viens no retajiem nacionālo krāsu pieminējumiem tālaika presē sastopams Lizetes Skalbes (1886-1972) recenzijā par J. Raiņa "Pūt, vējiņi" izrādi Valkā, ar kuru Latviešu pagaidu nacionālais teātris 1918. gada 23. aprīlī uzsāka savu darbību. Tā reizē bija pašas rakstītājas un šo krāsu lietotāju uzdrīkstēšanās. Recenziju nobeidzot, viņa uzskatīja par vajadzīgu atzīmēt, ka "Baibai tika pasniegts rožu pušķis ar sarkanbaltsarkano lentu un Zanei groziņš ar rozēm..."³⁰ Baibas lomā bija Ludmila Špīlberga, bet Zani atveidoja Tija Banga.

Šķiet, ka šāds krāsu pieminējums bija vēl cenzūras nolaidības pieļaujamā robeža. Citos gadījumos tas varēja beigties drūmāk. Cēsu grāmatizdevējam Ernestam Dubavam atņēma karoga krāsu krūšu nozīmes un piedraudēja to ievietot koncentrācijas nometnē.³¹

Neskatoties uz draudošajiem sodiem, tomēr netrūka tādu, kuri "lika gravēt karodziņus, vāpņus un citas emblēmas sudrabā, emaljā, kuras nēsāja paslepus zem uzvalka krūšu atlokiem (...). Sevišķi jaunatne, skolnieki, skauti un studenti ar jūsmu sāk illegāli rakstīt un zīmēt latviešu karoga krāsas savos žurnālos, nozīmēs u.c. Tā, piemēram, arī Cēsu bij. L. Ausēja reālskolas pēdējās klases audzēkņi 1918. g. aprīlī Rīgā pasūtīja abiturientu nozīmes pēc K. Dzirkāļa zīmējuma, kurās ievietoja vāpņi ar latviešu karoga pareizām krāsām un samēriem."³²

Īpatnējs materiāls par latviešu karoga propagandu vācu okupācijas laikā glabājās Latvijas Valsts vēstures muzejā Rīgā. Tas bija Anša Cīruļa zīmējums, kurā pēc Matīsa Siliņa norādījumiem rekonstruēts 9. gadsimta senlatviešu karavīrs un sarkanbaltsarkanais karogs.³³ (85. att.) Salīdzinot šo zīmējumu ar 1919. gada "Daugavas kalendāra" ilustratīvajā pielikumā četrās lappusēs publicētajiem A. Cīruļa zīmējumiem, domājams, ka tie tapuši vienlaicīgi.³⁴

Visiem šiem darbiem kā kopēja iezīme minama Rīgas Latviešu biedrībai (RLB) veltītā emblēma un viena veida šrifts vācu valodā rakstītajā virsrakstu tekstā. Kalendārā publicētās ilustrācijas, šķiet ir samazināti plakāti ar latviešu tautas iepriekšējo gadsimtu vēstures ainām, kurus RLB eksponēja Vidzemes un Igaunijas izstādē Vācijā. Baltvācu bruņniecības organizēto vērienīgo izstādi, kurā RLB bija atvēlēts tikai pārstāvēt latviešiem, veltītās ekspozīcijas "apakšnodalu", atklāja Berlīnē Keizariskās mākslas akadēmijas telpās 1918. gada 15. jūnijā.³⁵ No 4. augusta šī izstāde bija skatāma Hamburgas zooloģiskā dārza hallē. Interesanti, ka senlatviešu karavīra rekonstrukcijas autori latviešu karogu padarījuši apmēram par četrsimt gadiem senāku nekā tas

pirmo reizi minēts hronikā. Tādējādi tika norādīts, ka sarkanbaltsarkanais karogs latviešu seniem bijis vēl pirms vācu kolonizācijas 13. gadsimtā.

Tā par spīti dažādu varu vajāšanām drūmajā neziņas gadā sarkanbaltsarkanās krāsas bija ar tiem latviešiem, kuri sapņoja par savu valsti.

Ar interesantu epizodi Latvijas karoga vēsturē iegājuši Amerikas latvieši. Laikā, kad gandrīz visur latvieši, kuri negāja zem sarkanā karoga, par savām atzina sarkanbaltsarkanās krāsas, aizokeāna tautieši lietoja karogu, kurā izmantotas Tērbatas studentu korporācijas "Lettonia" krāsas.³⁶ Zili – zaļi - zelta krāsu karogu Bostonā viņi lietoja jau pirms Pirmā pasaules kara (87 att.)³⁷, taču plašāku sabiedrības ievērību tas ieguva, kad parādījās atklātībā ielās.

Par to plašāku informāciju sniedzis Bostonā iznākušais laikraksts "Amerikas Vēstnesis" rakstā "Latviešu tautas karogs":

"Latviešu tautas karogs tapa oficiāli ielikts starp citu tautu karogiem "Vis-Amerikas parādē", sestdien 6. aprīlī, Bostonā.(...)

Kad "Liberty Loan" komitejas locekļiem (R. Jurgenson, J. Sieberg, J. Ehwa) priekš latviešiem bij uzdots uzaicināt un organizēt šejienes latviešus uz lielo parādi, tad viņiem nācās arī izšķirt kādas krāsas, jeb kādu karogu latvieši nesīs blakus Amerikas zvaigžņu karogam. No Liberty Loan komitejas un no parādes maršala, ģenerāla Oakes, bij izdotas pavēles, ka bez Amerikas krāsām un karoga, ir atvēlēti vēl nest tikai to valstu karogus, kuri cīnās pret Vāciju un viņu sabiedrotiem. Tā tad latvieši bez Amerikas karoga vēl varēja nest Krievijas karogu. Bet latviešu komiteja nebija ar to mierā, uzsvērdama to faktu, ka Latviešu Strēlnieki šinī karā vairāk kā divus gadus paši brīvprātīgi aizstāvēja savu zemi un tagad nu sociālistu partijas vācu spiegi, Brest-Litovskā, pārdevuši Latviju vāciešiem par lēcu virumu, nevēlējas vairs iet zem boļševiku karoga. Latviešu komiteja lika šo lietu priekšā valdības ierēdņiem un aizrādīja, ka Latvieši ir cietuši, cīnījušies un upurus nesuši šinī karā un cīņas vēl tagad arvienu pret vāciešiem, un tādēļ mums vajaga pašiem savu Latviešu tautas karogs. Un tāds karogs tapa Latviešiem atvēlēts nest starp citu tautu un valstu karogiem.

Bet kāds tad ir Latviešu tautas karogs? Viņas krāsas ir latviešu studentu korporācijas "Letonijas" pieņemtās krāsas, ko studenti nēsā ap savām cepurēm, proti, no augšas uz leju. Zils zaļš un zelts, jeb dzeltens, jo zelts ir dzeltens.(...)

Bostonas dienas laikraksti, aprakstīdami parādes gājieni, "Boston Globe" un "Boston Herald" dod arī tuvākus paskaidrojumus par Latviešu nodaru "The Boston Herald" starp citu raksta 21. divīzija sastāvēja no Sīriešiem, Latviešiem, Dāņiem, Zviedriem un Norvēģiem un bija viena no krāšņākajām visā parādē. Latviešu nodaļa tapa vadīta no J. Sieberga un tā nesa seno "Latvijas"

karogu. Uz viņu plakātiem bij rakstīts: "Latvieši. Pērkat "Liberty Bondas" ³⁸ un ļaužu bari visgarām gar parādes līniju nodeva savu skaņu piekrišanu šim pievilcīgajam uzsaukumam." ³⁹

Plašākas ziņas par šo parādi un latviešu līdzdalību sniegtas tajā pašā laikraksta numurā, rakstā "Latvieši ņem daļību pie Liberty Loan parādes":

"(..) Sestdien, 6. aprīlī Bostonā svinēja pirmos gada svētkus, par piemiņu, ka Amerika iestājusies šī lielajā pasaules karā un līdz ar to arī tapa atklāta cīņa uz Bondu pirkšanu mūsu valsts trešajā iekšzemes aizņēmumā. Kā vietējie angļu dienas laikraksti ziņo, tad šī parāde, tiklab lieluma kā krāšņuma ziņā, pārspējusi visas parādes, kādas Bostonā līdz šim jebkad noturētas. Viss parādes gājieni, kas ilga 7 stundas no vietas, bija vesela ļaužu straume sarkanā, baltā un zilā krāsā, kas ir Amerikas karoga krāsas. (...)

Parādes gājēju skaits tapa rēķināts uz 70.000 cilvēku, kuri bij iedalīti 22 divīzijās. Četras pēdējās divīzijas sastāvēja no ienācējiem ārzemniekiem jeb dzimuši no ienācējiem vecākiem. Šīs divīzijas bij visiskaistākās, jo daudzi sievietes un vīrieši bij gērbušies savas tautības uzvalkos, kas deva ļoti raibu un krāšņu izskatu. Latvieši bij iedalīti 21. divīzijā starp Zviedriem, Dāņiem, Norvēģiem, Sīriešiem un Sīriešu Lībanus kluba. Katru divīziju vadīja divīzijas maršals, kam sekoja pakaļ atsevišķu tautību reprezentanti kā goda sargi.

Latviešu nodaļu vadīja J. Siebergs, kamēr R. Jurgensons izpildīja goda sarga vietu pie divīzijas maršala. Pēc noteikuma vajadzēja iet 12 personām blakus vienā rindā, bet tā kā latviešu nodaļa nebija visai liela, tad pirmajā rindā gāja 9 personas. katrā pusē 3 vīrieši un 3 sievietes vidū, kuras bij gērbušās kostimos un nesa karogus. Jennie Sieberg jkdze bij gērbušies par Kolumbiju, kas nozīmē Ameriku, un nesa lielu Amerikas karogu. Līlija Pinkul jkdze bij gērbušies latviešu tautas apģērbā un nesa Latviešu tautas karogu, kam bij uzraksts "Lettonia", kamēr Kronberg kdze, tāpat gērbušies Latviešu tautas uzvalkā, ar vainagu galvā, gāja vidū starp abām drošsirdīgajām karogu nesējām. Nodaļas katrā pusē nesa uzrakstus angļu valodā: "Latvieši. Pērkat Liberty Bondas" Tālākās rindās vēl tapa nests viens Amerikas karogs no A. Kraukla kga un John Ehva kgs nesa vēl vienu uzsaukumu angļu un Latviešu valodā. "Būsim visi Amerikāņi. Pērkat Brīvības Bondas. Nauda tagad runā!" Katris parādes gājējs nesa vēl mazu Amerikas karodziņu rokā.

Latviešu nodaļa izskatījās diezgan skaista un uz visa ceļa no tūkstošiem skatītājiem Latvieši tika daudz applaudēti, jo visā parādē nebija neviena Kolumbija, kura būtu nesusi tik lielu Amerikas karogu kā mūsējā. Tāpat arī neviena jaunava nenesa savas tautas karogu, bet Latvieši šī ziņā parādīja, ka mūsu jaunavas nekaunas un nebīstas tur, kur viņām jāaizstāv savas tēvijas un tautas gods." ⁴⁰

Rakstā atzīmēts arī latviešu kūtrums, jo gājienā piedalījušies tikai 56 tautieši.⁴¹ Tomēr kāds šī notikuma aculiecinieks, kurš parakstījies kā R. Jautriņš, latviešu pirmajam uzdrīkstēšanās gājienu Amerikā veltījis desmit pantu garu dzejoli "Parāde". Viņš tajā sajūsmināts rakstījis:

(...)" Es raugos tur divīzijā divdesmit pirmā,
 Un prieka asarām es cepuri nost ņem. -
 Tur mana derība: Zils, Zaļš un Zelts!
 Latvijas karogs starp tūkstošiem celts.(...)" ⁴²

19. aprīlī, sakarā ar flotes sekretāra Danielsa viesošanu Bostonā notika 10000 jūrnīeku un karavīru parāde. Vakarā Bostonas Simfonijas hallē "Liberty Loan" komiteja rīkoja masu sapulci "Amerikas Vēstnesis" šajā sakarā rakstīja: "Skaistā zāle bij dekorēta ar visādu tautu karogiem un Latviešu karogs bij to starpā. Tā kā pēdējā laikā latviešu tauta nu bij nākusi vairāk pazīstama, tad valdības ierādņi taisni pieprasīja, lai dod Latviešu tautas karogu priekš uzstādīšanas Simfonijas Hallē starp citu tautu karogiem, par godu flotes sekretāram Mr. Danielsam.

Tā Latviešu tautas karogs kā tāds ir oficiāli atzīts no Amerikas valdības ierēdņiem un tas ir labs solis uz priekšu Latviešu lietā." ⁴³

20. aprīlī trešajam Brīvības aizņēmumam veļtītā sapulcē vienā no lepnākajām Filadelfijas zālēm - "Lu Lu Tempļi" pulcējās vairāk nekā 700 vietējo latviešu. Procesijā pirms sapulces nesa Amerikas zvaigžņoto karogu, Latvijas zili, zaļi zeltīto tautas karogu un Filadelfijas pilsētas karogu. Pēc tam Latvijas karogu nostādīja skatuvei vienā pusē, bet Amerikas karogu otrā pusē

Sapulces viesis, Brīvības aizņēmuma komitejas Ārzemnieku nodaļas priekšnieks, virstiesnesis Jos. Bufingtons, turēdams rokā Latvijas karogu, uzrunāja sapulces dalībniekus "Tagad jūs, latvieši, esat zaudējuši savu dzimteni. Vācijas militarisma pūķis viņu saminis un izpostījis, bet nebūs ilgi, kad jūs atkal varēsāt atgriezties vecā dzimtenē; tad plivināsies atkal Latvijas karogs un ap to pulcēsies izklīdušie Latvju tautas arāji." ⁴⁴

Filadelfijas latviešu biedrībai uz šo sapulci pašas darināto karogu bija dāvinājusi Anna Minka (88. att.) ⁴⁵

Pirmoreiz Filadelfijas ielās šo karogu iznesa Amerikas Savienoto Valstu Neatkarības dienas parādē 4. jūlijā. Plašu reportāžu par latviešu daļību tajā sniedzis "Amerikas Vēstnesis" ⁴⁶ Latkrakstā ievietota arī fotogrāfija, kurā fiksēta latviešu grupa parādes laikā. (90. att.) ⁴⁷ Ernests Minka publikācijā "Latviešu svētku diena Filadelfijā" rakstīja

"(...) Latviešu parādes gājiens sastādījās diezgan krāšņā veidā, jo pašam gājienu pa priekšu gāja Onkul Sems ar Amerikas valsts karogu, ko pavadīja divas Kolumbijas katrā pusē, pēc tam

nāca Latviešu tautas karogs pavadīts no divām Latvietēm mūsu tautas uzvalkā, tad meitenes, pēc tam zēni, tad sievietes, pēc tam tikai vīrieši ar savām baltajām biksēm un katris daļbnieks nesa mazu Amerikas flagu un brīvības nozīmi pie krūtīm ko katris dabuja no apvienotās Latviešu komitejas par mazu atlīdzību. Bez tam Latviešu tautas grupas gājienā bija redzamas daudzas nozīmīgas karikatūras par Vācijas militārisma darbību Baltijā, tāpat par tagadējo boļševiku valdību Krievijā, par to atkal mums ir jāpateicas mūsu godājamam un centīgajam māksliniekam G. Abolitiņ kgm⁴⁸, kurš netaupīja laika nedz pūles, lai tās pagatavotu priekš šīs lielās Latviešu tautas dienas Amerikā. Pēc alfabētiskā gājiena iekārtas, Latviešu grupai nācās soļot tūlīt pēc židiem, kuri tomēr neskatoties uz visu viņu daudzumu bagātību, tomēr nejutās visai omulīgi, dēļ lielajām ovācijām, ko skatītāja publika parādīja Latviešiem par visa gājiena laiku; būs laikam tomēr Latviešiem bijis kaut kas sevišķs, ko uzķēra notāļ stāvoša skatītāju acis un lika tiem priecāties par mums?

Bez tam latviešu grupu visu ceļu pastāvīgi pavadīja ar puķēm greznots brīvības zvans ("Liberty Bell"). Pēc tā tikai kā nākošā nāca Leišu, mūsu kaimiņu tautu grupa. Pēc lielā Latviešu iedzīvotāju skaita Filadelfijā varēja šo parādes daļbnieku skaits būt lielāks nekā tas bija šinī reizē ieradies(...)"⁴⁹

Rudenī zili, zaļi, dzeltenais (zelta) karogs parādījās arī Čikāgā. 15. septembrī, tā sauktajā "Visu amerikāņu dienā" Granta parkā, kur no 2. līdz 15. septembrim notika kara izstāde, pirmoreiz Čikāgā šis karogs nests parādē blakus Amerikas karogam. Aprakstā tas apzīmēts kā "latvju tautas pagaidu karogs".⁵⁰

Neskatoties uz to, ka nebija vienprātības par krāsu izvietojumu, zili, zaļi, zeltītais (dzeltenais) karogs bija populārs Amerikas latviešu demonstrācijās.

Jau ar pirmajiem rakstiem 8. numurā Bostonas latviešu biedrības priekšnieka, vēlākā Latvijas goda kņsula Jēkaba Sieberga (arī Zībergs, 1863-1963) vadītais "Amerikas Vēstnesis" bija savās slejās aizsācis diskusiju par latviešu karogu, kas turpinājās vairākos numuros

15. jūlija numurā skaidrota krāsu nozīme un doti J. Sieberga ieteiktie karoga "uzlabošanas" varianti:

"( )Kā jau agrāki tika aizrādīts, Latv. tautas karoga krāsas ņemtas pēc zemkopja galvenajām krāsām tādēļ, ka latvieši ir zemkopju tauta. Zemkopis rītā iziedams setā, skatās vispirms uz debesīm, kāds būs šodien laiks, tad viņš aplūko savas zaļās druvas un pļavas un pēcgalā, kad lahbība novācama, tad viņš redz dzeltenas druvas un saņem kā sava pūliņa augļus zelta graudus. Tā tad patiesībā arāja latvieša krāsa ir Zils, zaļš, zelts.

Augšminētā Bostonas Latv. Trīsv. draudzes sapulcē tapa arī aizrādīts, ka krāsas zils no zaļa daudz nenošķiroties un tādēļ karogs neizskatoties tik uzkrītošs un pievilcīgs, un ka labāki būtu, ja dzelteno krāsu liktu vidū.

Uz tam J. Sieberga kgs aizrādīja, ka tagadējā krāsu sastādīšana esot laba, bet karoga skaistuma un krāsu vairāk nošķiršanas dēļ būtu ieteicami, ka starp galvenām krāsām taptu ieliktas trīs collu platas baltas jeb sarkanas strīpas, proti, tādā kārtā no augšas uz leju; 14 collu plats zils; tad 3 collu plata balta strīpa; tad atkal 14 collu zaļš; tad atkal 3 collu plata balta strīpa un beidzot 14 collu plats dzeltens, kas iztaisītu pilnīgu standarta mēru, 4 pie 6 pēdām. Tās divas baltās strīpas nozīmētu: viena Kurzemi un otra Vidzemi, tādā pat veidā, kā 13 strīpas Amerikāņu karogā nozīmē 13 pirmās valstis, kas atkratījās no Anglijas jūga. Tādā kārtā krāsas nošķirtos daudz labāk kā tagad un karogam būtu jauks un nozīmīgs izskats, tomēr šinī lietā latviešiem pašiem jāvienojas un jānolemj, ko viņi grib darīt.

Būtu vēlams, ka visi latvieši šinī lietā izteiktu īsumā savas domas "Amerikas Vēstnesī" un tad varētu nākt pie vienošanās, kādam vajadzētu īsti būt Latviešu tautas karogam." ⁵¹

"Amerikas Vēstneša" 15. numurā Bostonas latviešu Trīsvienības draudzes mācītājs C. F. Buhrots (Buchroth) polemizē ar agrākos numuros par karogu ievietotā materiāla autoru I. Siebergu. ⁵²

Arī nākamajā numurā ar "Ch. Berg" parakstīto materiālu diskusija tika turpināta un raksta autors atgādinājis:

"(. . .)Mums jāsarģājas no berzēšanām, un caur karoga krāsas maiņu var rasties šķelšanās, jo Amerikā ir latvieši, kas ar sirdi un dvēseli pieķeras latvietībai. Mēs maza saujiņa latvieši Amerikā sargāsimies priekšrakstus dot Eiropā dzīvojušiem. Gadījumā mēs tikai varam simpatizēt ar vienu un otru padomu un viņiem līdzstrādāt. Tas ir mūsu tautiskais uzdevums." (. . .) ⁵³

Karoga izpētei interesantas ziņas turpat sniedzis E. Štokmans (Edw. Stockman) rakstā "Vēl cita atbilde"

"1912. gadā Bostonas Latv. biedrība kolektēja naudu priekš Latviešu tautas karoga izgatavošanas, kuru pieņemtu kā biedrības karogu

Būdamns komitejā, es lūdzu Rīgas latviešu biedrību paskaidrot, vai tautas karogs ir ar krāsām, Zils, Zaļš un Dzeltens, jo 1902. gadā redzēju Filadelfijas Brīvo Latvijņu biedrībā nozīmes ar šādām krāsām, kuras pēc viņu biedru domām reprezentējot tautas karogu. Saņēmu atbildi, ka karogs ar minētām krāsām pieder Latviešu studentu korporācijai un tas nav tautas karogs. Līdz ar to ieteicu griezties pie Latviešu muzeja pārvaldnieka Siliņa kga. No pēdējā saņēmu paskaidrojumu, ka tautas karogs bijis ar baltu strīpu apkārt, līdzīgi rāmim un vidū rūtis, līdzīgi dambretes galdiņam. Drīzi pēc tam atstāju Bostonu un kolektes listi līdz ar pievesto korespondenci nodevu biedrībai

Pamatodamies uz pievestiem faktiem, domāju, ka tagad no vairākiem pieņemtais karogs nav tautas karogs un būtu ieteicami uzgaidīt, kamēr ir iespējams pilnīgi pārliecināties - jo karogam ir maza nozīme, pirms tautai nav patstāvības (...)"⁵⁴

Lai gan pēc teksta nav iespējams pateikt, kādās krāsās bijis Matīsa Siliņa ieteiktais karogs, tomēr redzams, ka gadsimta sākumā "Atskaņu hronikas" tulkotājs tautiešiem Amerikā nepiedāvāja sarkanbaltsarkano kā latviešu karogu. Bostonieši nepieņēma M. Siliņa variantu, bet izgatavoja minēto zili, zaļi, zeltīto karogu.

20 oktobra numurā K. Zoltners (K. Soltner) izteicis domas, ka "Lettonijas" krāsas būtu jāpieņem par tautas karoga krāsām, jo latviešu studentu cīņa par savu korporāciju saistāma ar tautas cīņu par savām tiesībām. To viņš izklāstījis rakstā "Latvijas karoga lietā".⁵⁵

Ar to arī diskusijas par latviešu karogu "Amerikas Vēstnesī" beidzās. Uz kāda ar karogu neapmierināta lasītāja "Līdumnieka"⁵⁶ nelabvēlīgo vēstuli 1. novembra numurā bija ievietota redakcijas piezīme:

"Latviešu karoga lietā esam atvēlējuši "Amerikas Vēstneša" slejās izteikt domas un aizrādījumus no dažādām pusēm, ka turam tagad par vajadzīgu, šās sarunas ar šo numuru nobeigt un turpmāk tādus rakstus vairs neuzņemt - vismaz uz kādu laiku ne. Latviešu tautas karogs ar savām nozīmīgām krāsām (zils, zaļš, zelts jeb dzeltenš) ir atzīts un pieņemts no lielākās daļas latviešiem Amerikā, tādēļ, ka viņa krāsas ļoti saskan ar Latvijas zemkopja galvenām krāsām, proti, zila debess pār viņa galvu, zaļas druvas viņa priekšā un beidzot zelta graudi kā viņa darba pūliņa augļi. Tāds latviešu tautas karogs tapa no "Amerikas Latviešu Kara Sabiedrības" ar valdības ierēdņu atvēli iznests atklātībā Trešajā Brīvības Aizņēmuma parādē Bostonā. Tāds viņš tapa pieņemts no Filadelfijas latviešiem viņu parādēs un sapulcēs un tāds viņš pieņemts arī no Čikāgas latviešiem viņu parādē 15. septembrī. Ar to pilnīgi pietiek pārrunas par šo lietu nobeigt. Jo tagad nav no tik liela svara latviešu tautas karogs kā pats Latvijas jautājums.

Ar to nebūt nav teikts, ka Amerikas latvieši ir uzstādījuši karogu, kāds Baltijas latviešiem nepieciešami jāpieņem. Nē, kad Baltija reiz kļūs brīva un viņai jāklūst brīvai, tad mūsu tautieši tur uzstādīs un pieņems karogu kādu viņi gribēs. Bet mums Amerikas latviešiem tagad vajaga karogu, ar ko varam amerikāņiem rādīt savas krāsas tāpat kā to dara citi ārzemnieki Amerikā. Ir ieteicams un mēs arī ceram, ka visas latviešu nometnes un sabiedrības pieņems šo karogu un tas tādā, lai nacionālos latviešos neizceltos vairs domu starpības šinī lietā."⁵⁷

Pēc Latvijas valsts proklamēšanas zili-zaļi-zeltītās (dzeltenās) palika par Amerikas latviešu krāsām. 1919. gadā "Latvijas valsts Pasludināšanas piemiņas dienā 18. novembrī Filadelfijas Latviešu Tautiskās Savienības nozare rīkoja šai dienai par godu saviesīgu vakaru, kas notika Brīvo Latvju biedrības telpās. Biedrības zāle bija pušķota Latvijas krāsām - sarkans, balts,

sarkans, līdz ar Amerikas karogu bija redzams arī Latvijas Republikas karogs un Amerikas latviešu karogs zils, zaļš, dzeltens." ⁵⁸

Neskatoties uz atšķirīgo karogu un savstarpējām nesaskaņām, daudzi Amerikas latvieši ticībā uz Latvijas valsti dzīvoja līdz tautiešiem dzimtenē un bēgļu gaitās. Lēni sarkanbaltsarkanais karogs sasniedza "Jauno pasauli".

Saglabājies arī kāds iespiests fotouzņēmums, kurā fiksēta latviešu kolonistu manifestācija Brazīlijā 1920. gada 18. novembrī. Attēlā redzama grupa Žakvases latviešu kolonijas iedzīvotāji ar Brazīlijas un Latvijas sarkanbaltsarkaniem karogiem. ⁵⁹ (89. att.)

Gan plaši izvērstā diskusija par Lettonijas krāsām, gan arī informācija par šāda karoga lietošana daudzviet Amerikā liecina, ka tur dzīvojošie latvieši bija izvēlējušies sarkanbaltsarkanam karogam alternatīvu karogu. Tas arī liecina, ka Amerikā XIX gs. beigās un XX gs. sākumā ieceļojušo latviešu aprindās, kuras simpatizēja neatkarīgas Latvijas izveides idejai, nebija pietiekami informācijas par Atskaņu hronikā minēto sarkanbaltsarkano cēsnieku karogu tā latviešu karoga prototipu. Tas bija mēģinājums nacionālo un valsts karogu atvasināt no vecākās un tautā pazīstamākās latviešu studentu korporācijas trikolora.

Jāuzsver, ka Latvijā, kā arī citviet bijušajā Krievijas impērijā laika posms no 1917. gada lielnieku oktobra apvērsuma līdz Latvijas valsts dibināšanai bija ļoti sarežģīts un nacionālo krāsu lietotāji nereti pirmo reizi sastapās ar risku lietot vai pieminēt tās. Kā liecina dažādi avoti latvieši arī šajā laikā atrada iespējas popularizēt nacionālo karogu. Tādējādi kopš latviešu karoga izveides 1916. gadā līdz Latvijas Republikas proklamēšanai sarkanbaltsarkano krāsu popularizēšanā nebija pārtraukuma.

Atsauces un piezīmes

1 Brīvais Strēlnieks - Nr. 20. - 1917. - 17. (30.) nov. Rakstā minētais students J. Lūsis 1917. gadā bija viens no aktīvākajiem Zemnieku savienības propagandistiem

2 Līdzums - Nr. 265 - 1917 - 19. nov. (2. dec.)

3 Šilde Ā. Latvijas vēsture, 1914-1940 - [b.v.]. 1976 - 209, 210. lpp

4 Līdzums - Nr. 266 - 1917 - 21. nov. (4. dec.)

5 Par valdes priekšsēdētāja biedriem ievēlēja Kārli Pauļuku no Kurzemes Pagaidu zemes padomes, Jāni Rubuli no Latgales Pagaidu zemes padomes un Juri Palemani no Latvju Kareivju

- nacionālās savienības. Par sekretāru ievēlēja Kristapu Bahmani, par sekretāra biedriem - Kārli Skalbi, Jāni Akurāteru, Vili Siliņu un Eduardu Laursonu.
- Ievēlēja LPNP nodaļu vadību: Ārlietu - priekšsēdētājs Jānis Goldmanis, Aizsardzības un atjaunošanas - Jānis Rubulis, Latviešu Satversmes Sapulces vēlēšanu komisija - Voldemārs Zamuēls, Agrārā nodaļa - inženieris A. Kalniņš, Kultūras - Fricis Vītoliņš.
- 6 Līgotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana. Latvijas valsts tapšanas pirmais posms (līdz 18. novembrim 1918.). - R., 1925. - 139. lpp.
- 7 Bijušais Krievijas Valsts domes deputāts Jānis Zālītis, pirmais Latvijas apsardzības ministrs
- 8 Frīdenbergs Andrejs (1875.-1941. g. deportēts uz PSRS), sabiedriska darbinieks.
- 9 Valkas apriņķa Liellugažu pagasta "Ruķeļu" māju saimnieks Jānis Pavlovičs.
- 10 Skalbe K. Mazās piezīmes. - R., 1990. - 222.-224. lpp.
- 11 Līgotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana. - R., 1925. - 226.-229. lpp.; skat arī: Līgotņu Jēkabs. Latvijas patstāvības doma Pēterpilī//Brīvā Zeme. Pielikums. - Nr. 95. - 1919. - 18. nov.
- 12 Brieze B. Kā glābām no lieliniekiem organizācijas komitejas naudu un Latvijas karogu//Latviešu Strēlnieks. - Nr. 9.- 1930/31. - 19., 20. lpp.
- 13 Istorija Veļikoj Oktjabrskoj socialističeskoj revolūcij/Otv. red. P. N. Sobolev. " M., 1967. " S. 490
- 14 Līgotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana. 230. lpp.
- 15 Līdums. - Nr. 57.- 1918. - 11. maijs. Par kartes izdošanu minēts laikrakstā iespiestajā J. Līgotņa vēstulē, kas datēta ar aprīli, savukārt viņa grāmatā "Latvijas valsts dibināšana" atsevišķā ielīmē reproducēta karte, kur minēts, ka tā izdota 1918. gada janvārī.
- 16 Līgotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana. 57. lpp.
- 17 B. Dzeņa vēstule K. Dzirkalim rakstūta 1950. gadā. Tagad tā ir Cēsu Vēstures muzejā. CM 89236.
- 18 Bahmanis K. Latvieši Ukrainā 1917.-1919. gados. - R., 1926. - 6.-8. lpp.
- 19 Turpat, 29., 30. lpp.
- 20 Turpat, 42.-44. lpp.
- 21 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture, 62. lpp.
- 22 Krasnājs V. Latviešu kolonijas. - R., 1938. - 245. lpp.
- 23 1918. gada 3.-5. novembrī Sibīrijas un Urālu latviešu nacionālās padomes Centrālā biroja konference ievēlēja P. Šmitu, A. Švābi, V. un M. Salnājus, J. Mazpoli, J. Bērziņu un V. Leiti. kandidātos J. Ozolu, J. Zariņu, A. Stihevicu, E. Mucenieku.
- 24 LVVA, 5434. f., 3. apr., 169. l., 12. lp.
- 25 Turpat, 168. lieta, 10. lp.
- 26 Līdums - Nr. 230.- 1918. - 3. dec.
- 27 Latvijas Nacionālā bibliotēka. R IL-17/182
- 28 Demokrātiskais bloks - tā dēvē tos politiķus, kuri bija palikuši vācu okupētajā Rīgā un 1917. gada 5 (18) decembrī parakstīja līgumu Bavārijas princim Leopoldam atņaut sasaukt sapulci Latvijas nākotnes apspriešanai. Tie bija agronoms K. Ulmanis, žurnālists M. Skujenieks, advokāts A. Krastkalns, Dr. jur. M. Valters, advokāts R. Bēnuss, pilsētas domnieks Dr. jur. F. Traubergs, advokāts K. Kurševics, Dr. med. K. Adamsons, advokāts F. Bite, redaktors Augusts Deglavs, inženieris M. Bruže, Dāvids Golts, Vilhelms Straujāns, Dr. Ā. Butuls, inženieris Sp. Paegle, Kārlis Klēvers, advokāts Jānis Ansbergs, advokāts Aurels Zēbergs
- Dažkārt šī dokumenta parakstītājus dēvē par 17 vai arī 18 vīru bloku (tas atkarīgs, vai pieskaita vai nepieskaita reakcionāro A. Krastkalnu)
- 29 Nonācs O. Ziemeļlatvija - R., 1928. - 32.-147. lpp.
- 30 Līdums - Nr. 44.- 1918. - 4. apr.
- 31 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture - R., 1936. - 61. lpp.
- 32 Turpat, 61., 62. lpp.
- 33 Kara muzeja vecais fotonegatīva Nr. 1920

- 34 Daugavas kalendārs, 1919. g. - R., 1918. - 1.-4. il.
- 35 Vidzemes un Igaunijas izstāde Berlīnē//Rīgas Latviešu Avīze. - Nr. 139. - 1918. - 18. (5.) jūn.; Dr. Rörig. Aus der Vorgeschichte der Livland- Estland- Ausstellung//Die Ostsee. Deutsche Zeitschrift für Wirtschaft und Kultur Ostseeländer. - Heft 5. - Berlin, 10. Juni 1918. - S. 105-107
Par piedalīšanos Berlīnes izstādē Rīgas latviešu biedrības dalībnieki sprieduši 21. marta sēdē (Rīgas Latviešu Avīze. - Nr. 68. - 22. (9.) marts). Tas ļauj domāt, ka A. Cīruļa zīmējumi tapuši pēc šīs sapulces.
- 36 Lettonijas krāsas bija zaļš-zils-zelts (dzeltens). Par Lettoniju skat. iepriekš, nodaļā "Pirmie rautas krāsu meklējumi".
- 37 Ilustrēts Žurnāls. - 1923. - Nr. 49. - 505. lpp.; šeit ievietota fotogrāfija "Bostonas latviešu karogs zili-zaļš-zelts izgatavots 1912. gadā".
- 38 ASV valdības izdotās ķīlu zīmes.
- 39 Amerikas Vēstnesis. - Nr. 8. - 1918. - 15. apr. Laikraksts iznāca 2 reizes mēnesī.
- 40 Turpat.
- 41 Turpat.
- 42 Turpat. Citēts 4. pants.
- 43 Turpat, Nr. 9. - 1918. - 1. maijs.
- 44 Turpat, Nr. 10. - 1918. - 15. maijs.
- 45 Turpat.
- 46 Turpat, Nr. 14. - 1918. - 15. jūl.
- 47 Turpat, Nr. 15. - 1918. - 1. aug.
- 48 Georgs Āboltiņš - mākslinieks autodidakts, kurš gadsimta sākumā aktīvi darbojās Amerikas latviešu organizācijās. Nodibinoties Latvijas valstij, atgriezās Tēvzemē.
- 49 Amerikas Vēstnesis. - Nr. 14. - 1918. - 15. jūl.
- 50 Turpat, Nr. 20. - 1918. - 15. okt.
- 51 Turpat, Nr. 14. - 1918. - 15. jūl.
- 52 Turpat, Nr. 15. - 1918. - 1. aug.
- 53 Turpat, Nr. 16. - 1918. - 15. aug.
- 54 Turpat.
- 55 Turpat, Nr. 20. - 1918. - 15. okt.
- 56 Iespējams, ka šīs vēstules autors bija žurnālists J. Stoks-Līdumnieks.
- 57 Amerikas Vēstnesis, Nr. 21 - 1918. - 1. nov.
- 58 Lūdums R. Latviešu brīvības meklētāji. - [b.v.]. 1973. - 58 lpp.
- 59 Ilustrēts Žurnāls. - 1921. - Nr. 2. - 3. lpp.

3. nodaļa

Valsts karoga un nacionālo krāsu lietošanas tradīciju attīstība pēc Latvijas Republikas proklamēšanas.

3.1. 1918. gada 18. novembra ietekme uz nacionālo krāsu propagandu.

Kad Valkā iznākošais laikraksts "Līdums" 1918. gada 27. oktobrī ievietoja Pāvila Roziša dzejoli "Latvija"¹, kurā autors dzejas valodā pravietoja, ka sarkanbaltsarkanajam karogam, "lepni pļivojot būs vēstīt jaunu valsti", droši vien pat lielākie optimisti neparedzēja, ka tas notiks jau tuvākā mēneša laikā. Lai gan 23. oktobrī Anglija bija atzinusi Latviju de facto, apzīmējot Nacionālo padomi par valsts tiesiski neatkarīgu iestādījumu, un de facto atzišana tika piešķirta arī tās Pagaidu valdībai², tomēr okupētajā Latvijā reāli stāties pie tautas pārstāvniecības orgāna izveides varēja tikai pēc Novembra revolūcijas Vācijā. Topošajai latviešu priekšstāvniecībai vajadzēja pārvarēt pretrunas starp Nacionālo padomi un Demokrātisko bloku, kurā ietilpa sociāldemokrāti, un vienoties kopdarbam. Latvju Kareivju nacionālā savienība, kas jau ilgāk kā gadu bija stingri aizstāvējusi neatkarības centienus un izveidojusi kodolu nacionālajai armijai gandrīz ultimātīvi prasīja no partijām vienošanās lēmumu.³

Spriecis Paegle (1876-1962), kurš tolaik pārstāvēja Latvju neatkarības partiju, 1923. gadā rakstīja:

Sakarā ar revolūciju Vācijā un pamiera noslēgšanu ar Sabiedrotiem, vietējās vācu okupācijas varas iestādēs un arī armijā radās zināms sajukums un bezidejisks bezcerības laikmets. Taisni šis pārejas laikmets bija kā radīts, lai oficiāli nestu tautā un pasaulē Latvijas valsts neatkarības ideju un uzsāktu šās idejas izvešanu dzīvē. Demokrātiskā Bloka un Nacionālās Padomes locekļi atkal uzsāka dažas nedēļas atpakaļ pārtrauktās savstarpējās apspriedes par šās idejas realizēšanu. Pēc dažu dienu ilgām politiskām apspriedēm šoreiz panāca vienošanos. 17. novembrī 1918. g., plkst. 10 vakarā Rīgā, Suvorova ielā 3, Rīgas Latviešu Amatnieku Biedrības Krājaizdevu kases telpās, 8 latviešu politisko partiju un vienam Latgales priekšstāvjiem vienojoties, nodibinājās Latvijas Tautas Padome, kā augstākā valsts varas iestāde ar uzdevumu - izvadīt Latvijas valsts un latvju tautas likteņus līdz Satversmes Sapulces sanākšanai"⁴ (91. att.)

"Latvju tautas Padomē nepiedalījās abi galējie spārni: lielnieki - galējā kreisā un Latviešu Tautas Partija - galējā labā spārnā. Pirmie stāvēja par Krievijas orientāciju un pēc viņu ieskatiem Latvija drīkstēja pastāvēt tikai kā Krievijas sastāvdaļa, kamēr galējie labie Latvijas un latvju

tautas turpmāko likteni domāja vislabāk nodrošināt sakaros ar Vāciju." ⁵ Vēlāk Tautas Padomē iestājās vāciešu un cittautiešu demokrātiski progresīvāko aprindu priekšstāvji.

Pēc domstarpību pārvarēšanas, kad dažbrīd pat likās, ka vienošanās kārtējo reizi izjuks, Latvijas Tautas Padome savā dibināšanas sēdē vienbalsīgi pieņēma politisko platformu un noskaidroja starptautiskās orientācijas jautājumu.

"Pēc tam Nacionālpadomes apsardzības nodaļas līdzšinējais vadītājs Sp. Paegle paziņoja, ka apsardzības nodaļa līdz ar visiem organizētajiem latvju bruņotiem spēkiem nodod sevi Latvijas Tautas Padomes rīcībā. A. Ķeniņš, Latviešu Nacionālās Padomes vārdā apsveica Tautas Padomes nodibināšanos." ⁶ Tālāk sekoja Latvijas Tautas Padomes prezidija vēlēšanas. ⁷ Zemnieku savienības deputāts Jānis Ampermanis vēlāk atcerējās, ka pēc viņa partijas biedra, žurnālista Edmunda Freivalda (1891-1922) ierosinājuma Latvijas valsts proklamēšanu "nolēma izdarīt 18. novembrī tā sauktā krievu teātrī, kas patiesībā toreiz bij latviešu operas nams, ⁸ pulksten 4 vakarā. Sp. Paegle nāca ar priekšlikumu valsts proklamēšanu izdarīt Rīgas Pilī, kuru mūsu senči atsviedriem un asinīm cēluši un tagad pēc vairākiem gadu simteņiem tauta šinī varas simbolī. proklamē sevi par brīvu tautu un valsti. Šo priekšlikumu uzņēma ar piekrišanu, bet ievērojot mazās telpas, kurās varot ieiet tikai ap 300 personu, tās atzina par neērtām. Ministru prezidents K. Ulmanis paziņoja, ka Valmieras delegācija ar tirgotāju Kampi ⁹ un Dr. Ziediņu ¹⁰, kuri ieradusies pēc jaunām ziņām, nodevuši lielajai Latvijas valsts idejai pirmo materiālo pabalstu - 5000 rbļ. Pēc tam izvēlēja komiteju, kurai uzdeva nokārtot vajadzīgos priekšdarbus pie svinīgā valsts proklamēšanas akta, ar ko beidza pirmo Tautas Padomes sēdi." ¹¹

Daudzi deputāti bija apmetušies otrpus toreizējai Suvorova ielai esošajā "Centrālvesnīcā". (91. att.) Šeit tie turpināja risināt Latvijas nākotnes jautājumus. Šeit naktī no 17. uz 18. novembri, izmantojot Krievijas karogu, tika pagatavots Latvijas karogs, kuram nākamajā dienā tautai bija jāgrezno jaunās valdības ēka - Latviešu amatnieku krājaizdevu kases nams. Pirmo nedēļu Pagaidu valdība savas sēdes noturēja ne tikai minētajās krājaizdevu kases telpās, bet arī "Centrālvesnīcā" un pat viena vai otra jaunā kabineta locekļa privātajā dzīvoklī.

Mazu ieskatu to dienu "Centrālvesnīcas" dzīvē rakstā "Vēsturiskas vietas" sniedzis laikraksts "Jaunākās Ziņas"

"Centrs tagad pārcēlies uz citurieni. Tā ir "Centrālā viesnīca" turpat aiz "Suvorova" ¹² Tā tagad dzīvākā vieta, jo še pagaidām uzturas Latvijas valsts pirmais ministrs ( ) "Centrālā viesnīcā", kā zināms pirmo reizi apsprieda arī Goldmaņa ierosinājumu par Latviešu Bataljonu dibināšanu ¹³ Pēc trijiem gadiem tepat izšķīrās Latvijas valsts proklamēšana. Abi notikumi lielākie Latvijas vēsturē.

Mierīgās telpas uzņem visus. Skraida apkalpotāji, visiem karodziņi ar valsts krāsām, bet viesnīcas muzika pirmā dienā desmitām reižu izpildīja Latvijas himnu.

Latvijas vēsture kādreiz runās arī par šīm mierīgām, klusām un vienkāršām telpām." ¹⁴
 "Centrālvesnīcā" izgatavotais pirmais valdības karogs vēlāk tika nodots Kara muzejam. ¹⁵
 (92 att.) Tas bija kā atgādinājums par to laiku, kad valdībai nebija telpu, kur noturēt savas sēdes, un nebija arī nekādas varas, bet tā bija stipra ar savu entuziasmu, lielo uzņēmību un neatlaidību.

"Jo bieza būtu tā grāmata, kurā tiktu iespiesti visi, kad arī tikai svarīgākie un ievērojamākie raksti par šo priekš mūsu tautas un zemes tik svarīgo notikumu" - tā nodaļā "Preses atbalsis par Latvijas valsts dzimšanas mirkli" rakstīja 1918. gadā izdotās brošūras "Latvijas valsts pasludināšana" sastādītājs. ¹⁶ Vairāk nekā astoņdesmit gados šim notikumam veltīto publikāciju apjoms ir daudzkārt pieaudzis. Tādēļ šeit izmantosim tikai mazu daļu no liecībām par to laiku, kad sarkanbaltsarkanās krāsas kļuva par Latvijas valsts karoga krāsām.

Žurnālists un rakstnieks Eduards Cālītis (1881- 1947). atceroties valsts dibināšanas dienu, rakstīja:

"Tikai ap pusdienas laiku partiju prezidiji un Tautas Padomes locekļi saņem ieejas kartiņas, kas tik vienkāršas, cik vien iespējams: ar trekniem burtiem uz kartona uzdrukāts šīs dienas datums, bet zem tā apaļā aplokā trīs burti "L. T. P." Tam vajag nozīmēt: "Latvijas Tautas Padome". Izrādās, ka nevien šīs kartiņas bijušas jāizgatavo šais nedaudzajās rīta stundās, bet jānokārto arī daudz citas formalitātes. Latvieši gatavojās proklamēt savu valsti, bet viņu zemē valdīja joprojām svešas varas: vācu zaldātu deputātu padome, policijas priekšnieks Fūrmanis, guberņas priekšnieks un beidzot Vācijas komisārs Baltijas zemēs. Ikviens no šīm varām bija spējīgs aizkavēt tiklab gatavošanos uz Latvijas proklamēšanu, kā pašu proklamēšanu." ¹⁷

Nākamajās dienās laikraksti sacentās vēsturiskā notikuma aprakstīšanā. Plašu materiālu ar nosaukumu "Latvijas valsts pasludināšana" 20. novembrī sniedza "Līdums", kura redaktors O. Nonācs šajā svinīgajā aktā piedalījās kā Zemnieku savienības izvirzīts Tautas Padomes loceklis.

"Uz Latvijas Tautas Padomes 17. novembra sēdes lēmuma pamata, 18. novembrī Latvju Operas Namā notika Latvijas valsts proklamēšana (93. att.)

Jau no pulksten 3 pēc pusdienas sāk plūst publika ar iepriekš saņemtām ieejas kartēm uz Operas Namu un pulksten 4. kad bij nolikta svinīgā akta sākums. Operas zāle ir ļaužu pārpildīta. Puspiecos caur zāli iet uz skatuvi Tautas Padomes locekļi, visu laiku atskatot publikas aplausiem. Tautas Padomes locekļi uz skatuves sasēstas parastā parlamentāriskā kārtībā kreisa sektorā socialdemokrāti, aiz viņiem sociālisti revolucionāri, labajā - Latviešu Zemnieku

Savienība, centrā sēd radikāldemokrāti, republikāņi un neatkarīgie. Tautas Padomes locekļi pušķojušies ar nacionālām lentēm pie krūtīm, sociālistiem revolucionāriem pie krūtīm nacionālā un sarkanās lentītes, bet sociāldemokrātiem tikai sarkanā. Skatuve glīti pušķota ar palmām, pāri skatuvei paceļoties nacionālam karogam.¹⁸

Tā kā Latviešu Tautas Padomes priekšsēdētājs J. Čakste sapulcē nav klāt, tad to atklāj priekšsēdētāja otrais biedrs, zv. adv. G. Zemgals, kurš konstatē, ka no šīs dienas sākot uz Latvijas Tautas Padomi pārgājusi augstākā suverēnā vara Latvijā. (Ilgi, vētraini aplausi.)

Pēc tam Padomes sekretārs nolasa 17. novembra sēdes protokolu, kuru dažās vietās publika pārtrauc ar aplausiem.

Tad vārdu ņem ministru prezidents agronoms K. Ulmanis. (...)

Sapulces sākumā, tūliņ pēc Latvijas valsts proklamēšanas un arī beigās, Latviešu Operas koris diženi un ar spēcīgu sajūsmu nodziedāja, publikai līdzdziedot, Latvju himnu: "Dievs, svētī Latviju!"¹⁹

Teātra darbinieka un žurnālista Artura Bērziņa (1882-1962) "Jaunākajās Ziņās" ievietotajā rakstā "Vēsturiskajā brīdī" vairāk tēlota šī notikuma emocionālā puse:

"Jau ap pulksten trijiem ieejas kartes dabušie partiju darbinieki un biedri ar dziļu nopietnību seja bariem vien devās uz Latvju operas namu. Pie durvīm stāv nostādīti goda sargi. Teātra foajē pulis laužu. Bet nav tur parastās čalošanas un smieklu. Gaidas lasāmas katrā sejā. Drīz tiek atslēgtas teātra ieejas durvis. Skraida vēl skatuves strādnieki, kas pabeidz dekorēšanu. Skatuve vēl tiek slaucīta. Un tas viss man atgādināja sestdienas vakaru lauku sētā. Sestdienas vakarā tiek pūsts un slaucīts. Mūsu tautai arī pienācis sestdienas vakars. Rīt ir svētdiena, rīt sākas jauna dzīve. Vairāk kā 700 gadus garā, tumsas pilnā nedēļa paliek tālu aiz muguras.

Mākslinieki, zāles dekorēšanu vadīdami (līdz pulksten 1 vēl teātrī bija mēģinājums) parādās gan šur, gan tur. Drīz vien no augstā balkona pie skatuves ritinājas Latvijas sarkanbaltais karogs. Parādās tas arī otrā pusē un arī pār visu skatuvi tiek viņš izplests. Galdu apkāj ar sarkanu drēbi. Viss ir kārtībā. Var nākt tie, kas atnes mums Latvijas republiku. (...)

Pār Latvju operas namu brīvi plivinājās sarkanbaltais Latvijas karogs. Tas drīz plivināsies pa visu Latvijas zemi."²⁰

Valsts proklamēšanas faktam lielāku vai mazāku uzmanību pievērsa arī Rīgā iznākošā vācu un krievu prese.

Konservatīvās vācu avīzes "Rigische Zeitung" informācijas nodaļa nākamajā dienā ironiskā tonī ieturēto materiālu nobeidza:

"Nerimstošā publikas plaukšķināšana (Klatschen), bravo un slavas saucieni un latviešu nacionāldziesmas (Nationallied) dziedāšana noslēdza sarīkojuma pirmo daļu, kuru momenta uzņēmums padarīja nemirstīgu nākamām audzēm." ²¹

Pazīstamo vēsturisko fotouzņēmumu (94. att.) veica fotogrāfs Vilis Rīdzeniņš (1884 - 1962) brīdī, kad Tautas Padomes locekļi un publika, kājās piecēlušies, dziedāja " Dievs, svētī Latviju". ²² Uz skatuves bez jaunā parlamenta locekļiem redzami operas kora dziedātāji, kuri bija uzaicināti, lai himna skanētu varenāk un iespaidīgāk. ²³

Šajā fotogrāfijā fiksēta arī mākslinieka Jāņa Kugas (1878-1969) (95. att.) vēsturiskajam notikumam speciāli dekorētā zāle un skatuve. Mākslinieks savas dzīves vakarā Albertam Brīvkalnam stāstījis par grūtībām, ar kurām nācies sastapties, dekorējot zāli:

"Ar dziļu saviļņojumu viņš atcerējās Latvijas neatkarības pasludināšanu 1918. gada 18. novembrī. Rīta pusē pie viņa ieradies Atis Ķeniņš un teicis, ka četros pēcpusdienā Rīgas pilsētas Krievu teātrī (vēlā kājā Latvijas Nacionālā Teātrī) Nacionālā Padome pasludināšot brīvu un neatkarīgu Latvijas valsti. Viņš uzaicinājis profesoru šim vēsturiskajam gadījumam dekorēt teātra skatuvi, uz kuras pasludināšana notikšot. Nekādas sevišķas vēlēšanās Ķeniņš neesot izteicis, tikai norādījis, ka jaunās Latvijas karogs būšot sarkanbaltsarkans, un visu pārējo atstājis profesora ziņā.

Profesors ar kundzi steigušies uz teātri, lai redzētu, kādi materiāli tur atrodami dekorēšanas vajadzībām. Izrādījies, ka teātrī neatraduši nekā tāda, ko šinī gadījumā varētu izmantot. Profesoram pēkšņi iekritis prātā, ka vienīgā dekorācija, ko tik īsā laikā varētu radīt, būtu liels jaunās Latvijas karogs, kas kā mātes villaine pāri visai skatuvei aptvertu un tādā simboliski saigātu visus tos Latvijas tautas pārstāvjus, kas šinī svinīgajā aktā pasludinātu sengaidītās Latvijas neatkarību. Skatuves sānos un priekšā, ja dabūtu, varētu novietot lauru kokus un citus zaļumus. Bet kur ņemt drēbi karogam? Profesors ar kundzi apskrējuši visus lielākos veikalus, bet nekur nav atraduši tādu daudzumu sarkanās drēbes. Bijis slapjdraņķis, un viņiem abiem nav bijis dubļeņu. Beidzot kādā lekšrīgas veikaliņā vajadzīgo drēbi sameklējuši. Ar dārgo nastu steigušies uz teātri, kur Kugas kundze ²⁴ ar teātra šuvēju Tīlu Siliņu, profesora attālu radnieci, ķērušās pie karoga šūšanas. Profesors ar Ernestu Ūdri un pārējiem teātra skatuves strādniekiem gājuši sagatavot skatuvi. Ūdriņš laimējies arī ar lauru kokiem. Redzot kādu smago ormani tos vedam, viņš pieskrējis pie braucēja un teicis, lai tikai brauc pie teātra. Ormanis, skaidri nezinādams, kur viņam koki jānogādā, arī paklausījies, un tādā veidā lauru koki pavisam necerēti tikuši iegūti skatuves dekorēšanai. Tā kā karoga krāsu proporcijas netikušas pateiktas, tad šuvējas sagriezušas visas trīs svītras vienādā platumā. Dekorēšana notikusi tādā steigā, ka vācu skatuves strādnieki

nepaspējuši piestiprināt kādu līsti un ceremonijas laikā vieni sāni noslīdējuši uz leju. Vai tas nebija liktenīgs brīdinājums?

Profesors ar kundzi atklāšanas ceremoniju noskatījušies no tilta virs skatuves ar izmirkušām kājām un netīrām drēbēm. Nekad, profesors teica, viņš neesot tā raudājis kā toreiz. Tās, protams, bijušas prieka asaras." ²⁵

Atceroties jaunās valsts nākamo dienu jau pieminētais Artūrs Bērziņš pēc gadiem rakstīja:
 "19. novembrī mēs gājām pa Rīgas ielām, jo tā nu bija Latvijas galvaspilsēta. Ārā bija novembra slapjdraņķis. Bet sirdī sajūtām tikai prieku. Ielās bija izlīmēts valdības pirmais ziņojums, ka nodibināta Latvijas valsts. Mēs gājām tālāk un skatījāmies: visā pilsētā šai rītā saskaitījām tikai piecus sarkanbaltsarkanos karogus, kas sveica jauno brīvvalsti. Tāds bija sākums." ²⁶ Citā vietā viņš pieminējis, ka bijuši tik trīs karogi - pie teātra ēkas, kur notika proklamēšanas akts, vēl viens pilsētas centrā un virs Latviešu amatnieku krājaizdevu kases nama, kur savu mitekli bija radusi jaunā valdība.

Runājot par karogu, kas greznoja valdības namu A. Bērziņš atzīmējis kā zīmīgu priekšnojautu:
 "Slapjdraņķī pēdējam bija noplukusi sarkanā krāsa, pārplūzdama pār balto vidusdaļu. Kāds šo venkāršo gadījumu pasteidzās izskaidrot kā jaunu zīmi: par Latviju tautai vēl būšot jālej daudz asinu. Viņa nojauta nav bijusi maldīga - Latvija drīz slika asinīs." ²⁷ Tas, acīmredzot, bija naktī uz 18. novembrī "Centrālviesnīcā" no Krievijas karoga, uz ātru roku darinātais karogs.

Karogu, kas bijis pie Latvju operas nama esot šuvusi Rīgas pilsētas dārzu vecākā dārznieka Andreja Zeidaka (1874-1964) dzīvesbiedre Marija Zeidaka (dzimusi Gulbe, mir. 1977). Viņas vīram 18. novembrī vajadzējis piedalīties skatuves dekorēšanā. "Pēc darba viņš pārradies mājās ar sainīti padusē un sievai teicis: "Tanī ir balta un sarkana drēbe un nākamās Latvijas valsts karoga zīmējums. Sēdies pie šujmašīnas un pēc norādītā zīmējuma un izmēriem pagatavo karogu. Uz Nacionālā teātra skatuves gan karogs ir, bet tāds vajadzīgs arī pie nama ieejas." Pilna jaunības spara un sajūsmināta par Latvijai izcīnīto neatkarību, M. Zeidaka karogu pagatavojusi īsā laikā un vakarā tas jau plīvojis pie Nacionālā teātra galvenās ieejas." ²⁸

Ja 19. novembra rītā Rīgā bija redzami tikai daži nacionālie karogi, tad dienas laikā to skaits pieauga. Tādējādi ar nacionālajām krāsām latvieši centās izteikt atbalstu savai valdībai. Arī daudzās latviešu skolās bija svinīgi akti sakarā ar 18. novembra vēsturisko notikumu. ²⁹

Vēsturnieka Ādolfā Šildes (1907-1990) gaišākās atmiņas par Rīgu saistījās ar nākamo dienu pēc valsts proklamēšanas:

"19. novembra agrā rītā mūs, Richarda Čēģera komerskolas audzēkņus, sapulcināja skolas augšējā zālē. Es toreiz biju vienpadsmit gadus vecs un mācījos pamatskolas klasē. Skolas direktors Čēģeris visai skolas saimei paziņoja, kas iepriekšējā dienā bija noticis. 18. novembra

pēcpusdienā esot pasludināta Latvijas valsts. Viņš kā vēsturnieks izskaidroja mums šī lielā vēsturiskā notikuma dziļāko jēgu un nozīmi. Man vairs nav atmiņā visa direktora Ģeģera runas saturs, bet viss, ko viņš teica, tik dziļi iedarbojās, ka es, pārnācis mājās, tūlīt sameklēju zīda lentītes un uzšuvu uz papes gabaliņa sarkanbaltsarkanu vairodziņu. Tikt pie cienīgākas nacionālo krāsu zīmes toreiz nebija iespējams. Kara gadi bija pilsētu noplicinājuši, visur rēgojās tukšums un neziņa.

Kad nākamajā dienā ieradās skolā, mani klases biedri vairodziņu pie mana svārku stūra ievēroja. Dienu vēlāk labai daļai parādījās līdzīga rota un ticības apliecinājums pie krūtīm. Richarda Ģeģera skolu toreiz apmeklēja nevien latviešu, bet arī citu tautību zēni. Arī skolotāju sastāvā bija daži cittautieši. Mums tādēļ patikās it īpaši izcelties kā latviešiem un mēs to darījām arī visur arī ārpus skolas sienām. 18. novembris lika mums pacelties pat nacionālā ekstāzē.

Mans toreizējais vecums ļāva man tikai apjaust lielā vēsturiskā brīža nozīmi un svarīgumu. Esmu par to vēlākajās dienās daudz domājis, ka arī bērns, nerunājot nemaz par pusaudzi, spēj tomēr izprast lielu notikumu jēgu un pievērsties savas tautas likteņiem." ³⁰

20. novembrī "Jaunākās Ziņas" atzīmēja, ka "uz pilsētas namiem sāk parādīties arvien vairāk Latvijas valsts karogi. Arī publikā bieži redz pilsoņus un pilsones, kas piesprauduši valsts krāsu nozīmes. Veikalos novērojams liels pieprasījums pēc žetoniem un nozīmēm, bet materiāla trūkuma dēļ visas prasības nav apmierināmas. Aiz šī paša iemesla arī nav iespējams pagatavot lielā daudzumā karogus. Tie cītīgi tiek gatavoti un drīzumā parādīsies arī tur, kur viņu vēl nav. Latviešu sejās redzama visur liela sajūsma un pēdējo dienu notikumi ir visu sarunu temats." ³¹

Arī "Baltijas Ziņas" rakstīja, ka "ar latvju tautas karogiem vakar bij pušķoti daudzi latviešu iestāžu un privāti nami, godinot ar to ar sludinājumiem pilsētā izziņoto brīvās Latvijas demokrātiskās republikas nodibināšanos un Pagaidu Valdības sastādīšanos. Publikā dziļa sajūsma. Tautas karogu vispāri vēl maz, jo ļoti grūti dabūjama priekš viņiem vajadzīgā drēbe, kuri jau vakar veikalos stipri izpirka." ³²

Lai spontānajā karogu gatavošanā ieviestu daudz maz kādu vienveidību, tas pats laikraksts ņēmis vērā Latviešu mākslas veicināšanas biedrībā 1917. gadā nolemto un piebildis: "Latvijas valsts karoga lietā aizrādams, ka tos pagatavojot jāraugas uz to, lai krāsu samērs iznāktu šāds: sarkanai krāsai katrā pusē jābūt divreiz tik platai kā baltajai vidū, t.i. baltā krāsa iztaisa 1:5 daļu no visa karoga. Oficiāli karoga krāsu samērs gan nav vēl pasludināts, bet pēc agrākiem norādījumiem tādām jābūt Latvijas valsts karogam." ³³

Agronoms Hugo Lācis (1891-1952), kurš pāris dienas pēc valsts proklamēšanas, no Valkas ieradās Rīgā, lai stātos Apgādības ministrijas dienestā, bija novērojis

"Namu karogošanai tautieši nežēloja drānas, jo galvenajās ielās plīvoja karogi pat nama divu stāvu augstumā un veikali vadoties no lielā pieprasījuma, steidzās gatavot jaunus karogus, līdz piemērotas drānas krājumi izsīka. Daudzos pašdarinātos karogos gan nebija ievēroti pieņemtie krāsu platuma samēri." ³⁴

Arī žurnālists Jūlijs Roze (1892-1972), kurš Rīgā ieradās dažas dienas pēc valsts pasludināšanas vēlāk rakstīja:

"Rīgā iebraucu naktī. Ejot pa tukšajām un gandrīz tumšajām ielām uz viesnīcu, apstājos bīnuma priekšā. Elizabetes un Suvorova (vēlākās Kr. Barona. Red.) ielas stūrī gar piecu stāvu mājas sienu no jumta līdz ietvei bija nolaidies sarkanbaltsarkans karogs, kas viegli drebēja un tikko dzirdami šalca kā bura ziemas vējā. Kā? es jautāju sev. Vai patiesi būs latviešiem sava valsts? savs karaspēks? savas skolas? savi kuģi pasaules jūrās? vai tas nav sapnis? Vēlāk dzirdēju, ka tik lepnu, agrāk nekad neredzētu karogu bija izkārusi krāšanas un aizdošanas sabiedrība, kas bija Latvijas valdībai piešķīrusi pirmo kredītu." ³⁵

Tas bija Latviešu amatnieku biedrības krājaizdevu kases nams, kur 17. novembrī izveidoja Tautas Padomi.

Nākamajās dienās centra ielās dekorēšanai izmantoja V. Rīdzenieka proklamēšanas akta fotogrāfijas, kuras viņš izgatavoja arī 30x40 cm formātā. Tās bija izkārtas skatlogos "Latvijas valsts krāsu drapējumos". ³⁶

Drīz arī latviešu kuģu īpašnieki kuģu mastos uzvilka sarkanbaltsarkanos karogus. bet par to būs stāstīts atsevišķi.

Patriotiskajiem tautiešiem nacionālās krāsas sudraba karodziņus piedāvāja Roberta Valdmana zelta un sudraba lietu veikals. ³⁷

22. novembrī sarkanbaltsarkanu karogu rotu ieguva arī Rīgas Politehniskā institūta ēka Troņmantinieka bulvārī (tagadējais Latvijas Universitātes nams Raiņa bulvārī). ³⁸ Toreiz, vācu okupācijas laikā, tā saucās Baltijas Tehniskā augstskola (Baltische Technische Hochschule). Kā studentu korporācijas "Selonija" krustdēliem radās doma par nacionālo karogu izkāršanu un kā tā tika realizēta, stāstīts žurnālā "Universitas" 1933. gadā ievietotajā neminēta autora vēsturiskajā skicē "Pirmie latviešu nacionālie karogi pie augstskolas" ³⁹

Rakstā parādīts kā "seloni" no latvju operas aktiera un režisora Reinholda Veica (1882 - 1920) ieguva valsts proklamēšanas aktā izmantotās sarkanbaltsarkanā auduma dekorācijas un izgatavoja divus karogus, kurus izlika abpus augstskolas durvīm. Tā tika parādīts, ka sācies tāms laikmets arī augstskolā - latviskais, par to liecinot karogi pie ieejas". ⁴⁰

Šī karogu izlikšanas iniciators, vēlākais nacionālpatriotiskās organizācijas "Pērkonkrusts" vadītājs Gustavs Celmiņš (1899- 1968) un karoga izkāršanas līdzbiedri Alfrēds Beķeris (1895-

1936), Jānis Liģeris (1889-1942), Pēteris Viķelis (1897-1974) iestājās decembrī dibinātajā Atsevišķajā studentu rotā. Par brīvības cīņās izrādīto personīgo varonību visi viņi saņēma Lāčplēša Kara ordeņus.⁴¹

Vēlreiz atgriežoties pie 19. novembra, jāpiemin, ka ar savdabīgu karoga epizodi vēsturē iegāja pirmā Tautas Padomes sēde, kura notika Rīgā, Lielajā Ķēniņu ielā Nr. 5 (tagadējā Riharda Vāgnera iela), pilsētas domes telpās. "Jaunākās Ziņas" 20. novembrī rakstīja:

"Sēdei vajadzēja notikt jau no rīta, bet vācu valdības pilnvarnieks Vinnigs Latvijas Tautas Padomes prezidijam vakarīt vēl nebija devis atbildi par telpām Rīgas pilī. Latvijas Tautas Padomes priekšsēdētāja biedrs G. Zemgals tāpēc paziņoja pilsētas priekšniekam Hopfam un vēlāk Vinnigam, ka Rīgas pilsētas valdes telpas tiek ieņemtas priekš sēdes. Padomes locekļi jau sāka pulcēties sēdes zālē. Bet tad izcēlās starpgadījums."⁴² Šo starpgadījumu sīkāk tēlojušas "Baltijas Ziņas": "... pār pilsētas nama ieejas durvīm karājās divi Vācijas valsts karogi. Padome pieprasīja šo karogu noņemšanu, bet pilsētas priekšnieks Hopfs un Vācijas ģenerālpilnvarnieks Vinnigs palika pie tam, ka no 2 Vācijas karogiem vienu noņem un tā vietā uzvelk Latvijas karogu, kamēr otram Vācijas karogam jāpaliek. Padome tam nepiekrita un pieprasīja abu Vācijas karogu noņemšanu. Pa sarunu laiku Vācijas karogu bija noņēmuši pilsētas valdes kalpotāji un tāpēc Padome iesāka un noturēja savu sēdi, bet pēc sēdes beigām pierādījās, ka pēc viņas iesākšanās pilsētas priekšnieks bez Padomes ziņas bija pavēlējis vienu Vācijas karogu atkal uzvilkt."⁴³

Augstprātīgi šo gadījumu raksturoja "Rigasche Zeitung": "Mēs šo gadījumu jo sevišķi tāpēc ieskatām par nožēlojamu, kā kāds kareivis pilnīgi pareizi pieminēja, latviešu sarkan – balti – sarkanais karogs tikai tik ilgi var droši plivināties, kamēr melni - balti - sarkanais vācu valsts karogs še Rīgā plivinas, jo citādi pirmajam vajadzētu dot vietu sarkanajam anarhistu karogam."⁴⁴ Neapšaubāmi, no vācu okupācijas varas galvenokārt atkarājās lielinieku iebrukuma aizkavēšana, bet "Baltijas Ziņas", kuras pārpublicēja šo materiālu, gan starpgadījumā ar karogiem, gan "Rigasche Zeitung" rakstā saskatīja necieņu pret Latvijas valsti. Tādēļ raksta nobeigumā piebilst: "Veltīga aizstāvēšanās Latvijai pašai būs diezgan spēka aizsardzībai pret anarhiju, kad vien būs pagūts viņa organizāciju paveikt tālāk. Melni-balti-sarkanais karogs tāpat vien taisās uz aiziešanu un tādēļ vairs nav ņemams par kādu ilgstošu drošības pamatu zīmi."⁴⁵

Tādz šim apskatījām, kā sarkanbaltsarkanās krāsas izplatījās Rīgā. Kaut galvaspilsētā risinājās centrālie, ar jauno valsti saistītie notikumi, tomēr liela nozīme bija stāvoklim provinces pilsetās un laukos. Dažādās vietās apstākļi bija ļoti atšķirīgi. Bieži vēl pastāvošās vācu okupācijas varas iestādes traucēja latviešiem brīvi organizēties savas valsts atbalsta darbam, tomēr daudzviet notika sapulces, mītiņi, demonstrācijas un svinīgi akti, kuros iedzīvotāji sveica jauno valsti. Tas

parlamentu un valdību. Daudzās vietās iedzīvotājiem bija liegta iespēja nosūtīt latviešu valodā apsveikumus Tautas Padomei un valdībai, jo okupācijas pasta iestādes vēstules un telegrammas pieņēma vācu valodā.⁴⁶

Šī laika presē samērā plaši atspoguļots, kā valsts nodibināšanu uztvēra Latvijas iedzīvotāji, diemžēl maz sarkanbaltsarkano krāsu pieminējumu. Tas gan vēl nenozīmē, ka daudzajos aprakstītajos, valdības atbalstam veltītajos, sarīkojumos to nebija. Iespējams, ka rakstītāji to neatzīmēja. Tādējādi nav iespējams gūt pilnīgu ainu, kā pār Latvijas valsti atraisījās sarkanbaltsarkanais karogs, bet ieskatam jāapmierinās ar dažām epizodēm.

Okupācijas laika "latviešu galvaspilsēta" Valka ar karogiem rotājās jau pirms valsts proklamēšanas. 17. novembra "Lidums" atzīmēja, ka "pilsētas centrā, Kungu ielā, Kalnu ielā u.c. stalti plivinājās Latvijas nacionālie karogi".⁴⁷

Agronoms Hugo Lācis vēlāk atcerējās: "Ziņa par Latvijas valsts proklamēšanu Valkā izplatījās jau otrā dienā, un pie dažu patriotu namiem parādījās sarkanbaltsarkanie karogi. Pirmo, pie tam jau pareizos krāsu samēros darinātu valsts karogu ieraudzīju virs Centrālās Savienības "Konzums" mītnes. Tur tas tornīša smailē pļīvoja brīvi un stalti. Aizgrābts līdz asarām ar atsegtu galvu ilgi raudzījies viņā. Nu reiz tas bija noticis! Nu reiz viņš tur pļīvoja kā neatkarīgas valsts simbols!.. Bet redzot ielās svešus formas tērpus, atceroties Stučkas, Roziņa, Daniševska, Efferta u.c. vārdus, kā arī sarkano strēlnieku nostāju un darbus Latviju atstājot, sirdī tomēr zagās zināms nemiers. Ka jaunai Latvijai jau tūlīn būs jāsak staigāt smagais sāpju ceļš, to tanī brīdī gan nevarēju iedomāties. Bet to drīz vien dabūju pats līdzdzīvot." ⁴⁸

Par to, ka 18. novembrī sarkanbaltsarkanais karogs pļīvoja Priekuļos pie ēkas, kur 1918. gadā dzīvojis K. Ulmanis un citi zemnieku savienības darbinieki, bija stāstīts jau iepriekš Martas Celmiņas atmiņās.⁴⁹

Valmierā, kur sarkanbaltsarkanie karogi bija labi pazīstami jau no 1916. un 1917. gada, pirmo valsts karogu kādreizējā pilsētas galvas Dr. med. Georga Apiņa (1859-1920) vadībā arī pacēla jau 18. novembrī. Viņš vietējai vācu okupācijas varai paziņojis, ka "Vecpuišu parka" zālē notiks Valmieras sporta biedrības sapulce. Šim gadījumam speciāli darināts karogs, kas slepus nogādāts sapulces vietā. G. Apinis sapulces dalībniekus informējis par šīs dienas vēsturisko nozīmi.⁵⁰

Divas dienas vēlāk šajās pašās telpās jau sanāca plašāka valmieriešu sapulce par kuru vēstulē rakstniekam Reinim Kaudzītem (1839-1920) stāstījis skolotājs. XIX gadsimta tautas atmodas darbinieks Jānis Austrīņš (1842-1919).

"Vakar 20. nobr. Valmierai bij liela, ievērojama svētku diena. Pilsēta bij pušķojusies sarkanbaltiem karogiem. Pulkst. 12 aizdarījās visas tirgotavas un citas atklātas vietas

Papriekšu lielajā pilsētas parka zālē sagāja skolu jaunība, pēc tam citi. Tiem pasludināja kāds no Rīgas delegēts kungs, ka pirmdien (18. nobr.) ir Rīgā nodibināta patstāvīga demokrātiska Latvijas brīvvalsts. T. Ulmanis⁵¹ to lietu tad garāk paskaidroja. Visi sajūsmināti 2 reiz dziedāja: "D[ievs] svēti Latviju." Pulksten 4 sanāca baznīcā varen liels ļaužu pulks uz svinīgu D[iev]kalpošanu. Baznīca bij, cik drīzumā iespējams izpušķota un elektriski koši apgaismota. Mācītāji Beldav⁵² un Adamovič⁵³ kk. sprediķoja ļoti skaisti un pamācoši."⁵⁴ Vēstules nobeigumā J. Austriņš rakstīja: "Ak, kaut tas tā ilgi paliktu un šī jaundibinātā valsts pastāvētu. Es varu tik līdz ar veco Simeonu izsaukties: "Kungs, lai nu tavi kalpi mierā aiziet, jo manas acis tavu pestīšanu ir redzējušas". "⁵⁵

Mācītājs Kārlis Beldavs (1868-1936) vēlāk rakstīja, ka viņa sieva "steigā sameklēja sarkanu un baltu drānu un izšūdināja divieļa lielumā Latvijas sarkan-balt-sarkano karogu".⁵⁶ 1918. gada 18. novembra pievakarē šo karogu izkāruši pie sava dzīvokļa. Nav izdevies tuvāk precizēt, bet šķiet, ka tas bijis pie Krēslīņa nama Valmierā, Aleksandra ielā 9, kur jau 1916. gadā pirmo nacionālo karogu demonstrēja Jānis Lapiņš.⁵⁷

Profesors Jānis Bokalders (1885-1982), kurš tolaik bija skolotājs Valmierā, savās atmiņās atcerējās, ka valsts proklamēšanai vēltītajā sapulcē Valmieras Vecpuišu parka zālē ar runu piedalījies arī viens no kvēlākajiem sarkanbaltsarkanā karoga popularizētājiem Jānis Lapiņš.⁵⁸

Sirmā skolotāja Austriņa tāpat kā daudzu citu bažas par Latvijas valsts pastāvēšanu bija pamatotas. Jau 26. novembrī tai pašā Valmieras parka zālē kāda "iniciatoru grupa" bija sasaukusi masu sapulci, lai pārrunātu "tekošo momentu". Kad pārpildītajā zālē iesākās sapulce, noskaidrojās, ka "iniciatori" bija lielinieki, kuri ar dedzīgiem lozungiem guva sapulcēto daļas piekrišanu. "Ar roku pacelšanu, balsis neskaitot, lielai daļai atturoties, tiek pieņemta, bez nolāšanās pa punktiem jau iepriekš sagatavotā lielnieciskā rezolūcija un tāpat apsveikums Leninam un Trockim. Daļas klātesošo protestu pret sapulcē pielaistiem demagoģiskiem paņēmieniem runātāji - lielinieki ignorē, izsmejot pašus protesta cēlājus."⁵⁹

Daudzviet laukos sajūsma par savu valsti mijās ar ikdienišķām rūpēm, neziņu un pat neticību. Tas bija jūtams arī par godu valsts dibināšanai sasauktajās sapulcēs. Mazsalacas pagastnamā 21. novembrī pulcējās saimnieki, graudnieki un rentnieki, kā arī miesta iedzīvotāji. "Pilsētiņā pār dažām mājām paceltie sarkanbaltie karogi arī ļāva spriest, ka pagastnamā sapulce pārvērtīsies par svētku aktu."

Klātesošos ar garāku runu par Latvijas valsts dibināšanu saistībā ar Tautu Savienību informēja novadnieks veterinārārsts Augusts Kirhenšteins (1872-1963). Viņš arī atzīmēja "Šveices latviešu kolonijas dalību, īpaši Raiņa personu, pie latvju tautas deklarācijas sastādīšanas, kura no Šveices

tika nosūtīta prezidentam Vilsonam". Sapulces lielāko daļu aizņēma pārtikas, apsardzības un kandžas dzinēju apkarošanas jautājumu apspriešana.⁶⁰

Nākamajā dienā, 22. novembrī, Mazsalacas saviesīgās biedrības telpās sanāca miestīņa iedzīvotāju sapulce, "lai tā ņemtu stāvokli pret tekošo momentu un apspriestu pārtikas jautājumu". Sapulces gaita, kurā A. Kirhenšteins runāja par sarkanbaltsarkanā karoga likteni, plaši atreferēta "Līdumā". Laikrakstā uzrādītas arī dažas visaktuālākās problēmas, kas nodarbināja mazsalaciešu prātus:

"... Dienu iepriekš noturētā vietējo zemturu sapulce, kurā arī pārspriests pārtikas jautājums, piespieda arī miestīņa iedzīvotājus ieņemt pret to stāvokli. Sapulce bij labi apmeklēta un noritēja priekš mazsalaciešiem neparasti mierīgi un lietišķā garā. Vienīgie traucētāji ar savām piezīmēm bija vietējie kandžinieki un daži piedzērušies kandžotāji. Tādi staigāja arī pa āru un auroja tik skaļā balsī, ka Saviesīgās Biedrības sienas dārdēja. Sapulci atklāja miestīņa priekšnieks G. Lielbārds. Par sapulces vadoni ievēlēja A. Kirhenšteinu, viņa biedri J. Bērziņu. Sapulces vadons garākā runā dod vēsturisku ainu par sarkanbaltā karoga likteni Latvijas cīņās par brīvību. Likās, ka brīvības rīts Latvijai ausa pēc Krievijas revolūcijas, bet drīz brīvības saule norietēja, vācu bruņotai dūrei sarkanbaltā karoga vietā uzstādot savu ar melno ērgli pušķoto karogu. Tagad beidzot Latvija jūtās brīva, tās iedzīvotājiem iespējams tagad tuvoties saviem ideāliem. Runas beigās, pēc Latvijas demokrātiskās republikas proklamēšanas akta sapulcējušies nodzied "Dievs, svētī Latviju." Kādā kaktā viens, divi vīri svilpē ... Vispārīgi tomēr jāteic, ka sapulcē valda vienprātība. Gan vispārīgi žēlojas strādnieku priekšstāvji par lielo dārdzību, par magazinā savesto lastaino cilvēka uzturam nederīgo labību, tomēr uzaicina biedrus pabalstīt Tautas Padomi, lai būtu iespējams Latvju iedzīvotājus novest līdz Satversmes Sapulcei, kur darba tauta likuma ceļā nokārtos agraro un citus jautājumus."⁶¹

Savdabīgi notikumi risinājās Liepājā, kas kopš 1915. gada atradās vācu rokās. Jau 16. novembrī tur izveidojās pilsētas saimniecības pagaidu komiteja ar 60 locekļiem, kuri sāka pārņemt no okupācijas varas pašvaldību darbu. Šajā komitejā pusi locekļu ievēlēja sociāldemokrāti, bet otru pusi - pārējie visu tautību iedzīvotāji.⁶² Par komitejas priekšsēdētāju ievēlēja Andreju Bērziņu (1875.-1941. gadā deportēts). Pie pilsētas valdes nama blakus sāka plivināties sarkanbaltsarkanais Latvijas un sarkanais Internacionāles karogs, kuri vēstīja par Liepājas īpatno situāciju.⁶³ (96. att.)

Kad ziņa par Latvijas valsts proklamēšanu sasniedza liepājniekus, "Kurzemes Vārds" rakstīja: "Laikam gan retais latviešu nams būtu bez karoga, ja veikalos netrūktu tādas drēbes. Vidēja lieluma flaga izmaksā ap 90 rubļu."⁶⁴

24. novembrī Liepājā notika Latvijā grandiozākā manifestācija, kas bija veltīta valsts dibināšanai. Ar tās norisi lasītājus iepazīstināja laikraksts "Kurzemes Vārds":

"Pastāvīgas Latvijas valsts nodibināšanās svētki notika svētdien Liepājā. Tie iesākās plkst. 1 dienā ar pateicības dievkalpojumu Sv. Annas baznīcā, kura bij pušķota ar latviešu nacionāliem karogiem. Svētku dalībnieku bij saradušies tik daudz, ka nevien plašās baznīcas telpas bij pārpildītas, bet arī viss tirgus laukums bij pilns ļaužu.

Dziļi izjustā svētku runā mācītājs Virbuļa kgs⁶⁵ uzsvēra to spēcīgo garu, kurš latviešu tautai palicis dzīvs 700 gadu ilgajā verdzības naktī un palīdzējis sasniegt senloloto brīvību un neatkarību. Runas beigās viņš uzaicināja neaizmirst priekš Latvijas brīvības kritušo cīnītāju atraitnes un bāriņus, kā arī neskaldītiem spēkiem strādāt pie jaunās Latvijas valsts uzbūves. Dievkalpojums beidzās ar tautas himnas "Dievs, svētī Latviju" dziedāšanu.

Pēc tam baznīcas priekšā sakārtojās svētku gājiens. Orķestrim pavadot trīsreiz nodziedāja tautas himnu, pie kam visi stāvēja kailām galvām. Tad ar Latvijas karogiem priekšgalā milzīgais ļaužu pulks kārtīgā gājienā devās uz Latviešu biedrību

Pie pilsētas valdes nama gājiens apstājās un pilsētas Pagaidu Saimniecības Komitejas priekšsēdētājs A. Bērziņa kgs turēja sekošu uzrunu:

"Mūsu senči gadu simteņus smakuši verdzības važās, mūsu dzimtene ir pārcietusi badu, mēri, neskaitāmus karus, bet tomēr mēs esam paturējuši pašapziņu. esam spējuši tieksmes pēc brīvības attīstīt un dziļināt. Politiskās verdzības važas tagad guļ satriektas: 18. novembrī proklamēta patstāvīga, neatkarīga Latvijas republika. No mums Latvijas meitām un dēliem atkarājas mūsu valsti stiprināt, viņas brīvības izcelt un saimniecisko labklājību radīt. Mūsu gods un vārds prasa, lai saprastum, kas vecajā dziesmiņā teikts:

Uz ežiņas galvu likt,
Sargāt savu tēvu zemi!

Es Liepājas pilsētas vārdā dziļi klanos sarkanā ar baltu šķeltā Latvijas karoga priekšā un varu te darīt apziņā, ka Liepāja ir pirmā Latvijas pilsēta, kura uz jauniem pamatiem organizēta stājas tautas atsvabināšanas darbā. Tai apziņā es saucu "Lai dzīvo augsti demokrātiskā republika Latvija!"

Pēc vairākkārtējas himnas nodziedāšanas, Liepājas strādnieku Izpildu Komitejas vārdā Rudevics⁶⁶ apsveica sapulcētos latviešu darba ļaudis. Viņš esot pārliecināts, ka sapulcētie apziņoties, ka taisni šodien sākoties cīņa par latviešu brīvību, kuras gala mērķis esot socialisms. Gājiens dalībnieki, atkal nodziedājuši "Dievs, svētī Latviju", devās uz Latviešu Biedrības namu, no kura loga Dr. J. Alkšņa kgs⁶⁷ griezās pie tiem ar šādu runu

Brīvās Latvijas brīvās pilsones un brīvie pilsoņi! Sveiki ģēla svētku dienā! Sveiki brīvas, neatkarīgas un nedalītas Latvijas šūpuļa svētkos! Mums pienācis tas laiks, pēc kura sen gadus

ilgojošies mūsu dzejnieki, sērodamies: "Kad latviešiem pienāks tie laiki, kurus citas tautas jau sen bauda!" Vēl dažas nedēļas atpakaļ mēs nedrīkstējām izrunāt vārdu Latvija un lūgt Dievu, lai viņš svētī Latviju, - tagad lepni plivinās mūsu sarkani-balti-sarkanais Latvijas karogs un mēs tūkstošiem esam sapulcējušies zem viņa. (...)

Darbā un vienprātībā stiprināsim savu gribu! Savā darbībā ņemsim Latvijas karogu par priekšzīmi, Lai mūsu sirdis ir karstas, kā saules sarkanie stari, kas izklīdina aukstās miglas un purva tvaikus, bet lai viņas ir tīras un baltas, kā sniega klajumi ziemas naktī! Uz to lai Dievs mums palīdz!

Dievs svētī Latviju.

Pēc tam runātājs lūdz, lai sapulce atļauj Latvijas republikas ministru prezidentam Ulmanim aizsūtīt sekošu telegrammu:

"Liepājas Latvieši, skaitā apmēram 15.000, pēc pateicības dievkalpojumiem visās Liepājas Latviešu baznīcās, zvērē savu uzticību Latvijas Tautas Padomei, novēlē tai drosmi, spēku un veiksmi atbildīgā darbā un svētī apsolās To pabalstīt visiem spēkiem. Dievs svētī Latviju!!! Sapulce izrādīja savu piekrišanu urā saucieniem. Bij dzirdami arī saucieni: Lai dzīvo Francija un Anglija!

"Dievs, svētī Latviju" vēl trīskārtīgi nodziedājuši, svētku daļībnieki, orķestrim "Latviešu tautas maršu" spēlējot, pamazām izklīda." ⁶⁸

Iepriekš apskatītie Latvijas valsts sumināšanas pasākumi bija latviešu svētki, kad varēja arī demonstrēt nacionālās krāsas, bet ikdiena bija daudz drūmāka, dažkārt tā likās bezcerīga. Vēl atsevišķās vietās turpinājās iedzīvotāju atbalsta sapulces Latvijas valstij un tās valdībai, bet sāka arī pienākt ziņas par lielinieku aktivizēšanos. Nereti, īpaši Latgalē, šādas sapulces pat nepaspēja sanākt.

Vācu okupācijas iestādes, kuru rokās vēl atradās vara, dažādi centās novilcināt tās nodošanu Latvijas valdības pārstāvjiem. Atbilstoši Vācijas un sabiedroto 1918. gada 11. novembra pamiera līgumam, okupācijas iestādēm Latvijā bija tikai pagaidu vara un vācu karaspēkam pienācās turpināt zemes aizsargāšanu.

Varas pārņemšanas sakarā dažkārt arī prese pavīd ziņas par sarkanbaltsarkano karogu.

Tā Cēsīs pilsētas pārvaldīšanu 2. decembrī uzņēmās pagaidu dome, ko sastādīja no politisko partiju un cittautu pārstāvjiem. Pilsētas priekšnieka amatā ievēlēja reālgimnāzijas direktoru Longinu Auseju un par pilsētas pārtikas lietu komitejas vadītāju - Andreju Kampi. Pārņemot pilsētas saimniecību, pagaidu dome konstatēja, ka tā ir bēdīgā stāvoklī, bet apņēmības pilna stājās pie darba un "uz pilsētas nama jumta parādījās nacionālais karogs" ⁶⁹

Īsi pirms lielinieku iebrukuma par sadarbību ar vācu kareivjiem pagasta pārvaldē ziņoja no Jaunjelgavas apriņķa Zases: "Jaunā komiteja arī vēl tagad strādā brīvās Latvijas darbā, kuras simbols sarkan-balt-sarkanais karogs plivinās arī virs mūsu pagasta nama durvīm. Komitejas sēdēs aicināti un arī piedalījušies vietējās vācu zaldātu padomes locekļi, kuri solījuši pabalstīt cik vien iespējams, jauno pagasta pārvaldību." ⁷⁰

Apstākļus, kādos nācās uzsākt darbu Latvijas pagaidu valdībai, nedaudz ieskicējis O. Nonācs: "Laikmets pēc 18. novembra bija visjucekļīgākais Latvijas vēsturē, kurā 18. novembra darbam nācās pārciest vissmagāko pārbaudījumu - Valsts proklamēšana bija kā signāls visiem latviešu tautas atklātiem un slepeniem ienaidniekiem sacelties pret tautas centienu gala mērķu sasniegšanu. Pamatos gan jau satricinātā okupācijas vara meklēja un atrada atbalstu uzmācīgajā lielniecismā un abas šīs pēc būtības pilnīgi pretējās varas lieliski sapratās kopējā negatīvā mērķī - topošās Latvijas valsts gremdēšanā.

Šiem atklātiem pretiniekiem palīgā nāca iekšējais ienaidnieks - neticība Latvijas valsts pastāvēšanas iespējamībai. Latvijas valsts uzdevumu nesaprašana, viņas mērķu neskaidrība masās radīja auglīgu zemi lielnieciskai pretvalstiskai agitācijai. Šis apstāklis ne tikai kavēja nacionālo bruņoto spēku formēšanos, bet tas arī ienesa dezorganizējošu elementu jau noformētās pirmajās karaspēka vienībās." ⁷¹

Vācu konservatīvās aprindas un lielinieki presē atklāti ķengāja Latvijas valsti un tās simbolu sarkanbaltsarkano karogu.

"Rigasche Zeitung", kas bieži savās slejās ironiski un augstprātīgi apgaismoja Latvijas notikumus, bija ievietojusi feļetonu "Drošsirdīgais misionārs pagānu sapulcē". Ar šo paskvilu, kurā ņirgājās par Latvijū un latviešiem, savus lasītājus iepazīstināja "Jaunākās Ziņas".

Pēc raksta autora, kurš iejuties misionāra lomā, domām latvieši ir mežoņu tauta la-la. Aprakstot valsts proklamēšanu, autors tēlojis: "Jau no tālienes es redzēju tos mīļos pagānus baros vien plūstam uz saiešanas namu ciema vienā pusē. Viņi bija tērpušies svētku drēbēs un izpušķojušies ar sarkanbaltajām skābputras koka lāpām (...) Vēl telpa tika greznota svētku noskaņai piemērotā veidā ar sarkanbaltu drēbi - tā laikam la-la cilts mīļākā krāsu kombinācija." Rakstītājs neapmierināts, ka bija jāceļas kājās. "Kad viņi dziedāja savu mežonīgo tautas melniņu "Dievs svētī la-la." Viņš arī sašutis: "Kad nu to vecājo priekšstāvji tā bija par savu brīvestību izālējušies, viņiem vēl pietika bezkaunības paziņot, ka viņi mūsu misionāra brāļu draudzību neatzīstot." ⁷²

Zultaino rakstu publicēšanā no vācu preses neatpalika lielinieku laikraksts "Sarkanais Karogs" 28. novembra ievadrakstā "Tautiska kopmoderniecība" tas rakstīja: "Kad sociālisms Krievijā, iet uz priekšu milzu soļiem, kad Vācijas proletariats sociālisma izvešanu uzskata par savu tiešu neatliekamu uzdevumu, tad Latvijā, kur jau Padomju vara ir bijusi, kur revolucionārā sociālisma

metodes jau lietotas un visiem atmiņā, nevar vēstures lokomotīvi - revolūciju apturēt pie sarkanbaltsarkanās tautiskās flagas, bet tai jānoiet līdz sarkanam internacionālā sociālisma karogam." ⁷³

Kādā citā numurā zem nosaukuma "Tautiskā lupata" rakstīts, ka tiklīdz strādniecība "pietiekoši pārliecināsies par rebinieku nelietībām un tautiskās preces lētumu, tā noraus sarkanbalto lupatu. kuru tautiskie spekulanti dēvē par latviešu nacionālo karogu, un uzvilks strādnieku asinīm slacīto sarkano cīņas karogu, uz kura stāv - kvēlošiem burtiem rakstīts - Proletariāta diktatūra". ⁷⁴

Naidis pret Latvijas valsti "Rigasche Zeitung" aprindās ir tāds pats kā pie lieliniekiem, un šinī ziņā arī dara vienu darbu, - konstatēja "Jaunākās Ziņas". ⁷⁵

Iaikā, kad naidnieki vēl tikai ņirgājās par Latvijas valsti un tās karogu un gatavojās to iznīcināšanai, valdība savas cerības saistīja ar sabiedroto atbalstu.

Gaidot angļu flotes ierašanos, ministru prezidents K. Ulmanis un iekšlietu ministrs Dr. M. Valters publicēja valdības paziņojumu, kurā aicināja Latvijas pilsoņus godināt valsts viesus. "Lai sveic mūsu sirdis un sarkanbaltsarkanais karogs Lielo Angliju un tās sabiedrotos"- beidzās paziņojums. ⁷⁶

Angļu flote Daugavgrīvā ieradās 17. decembrī, bet tās svinīga sveikšana notika 21. decembrī. Rīdzinieki bija atsaukušies uz valdības aicinājumu sveikt viesus. "Angļu ierašanos sveicināja visa pilsēta, izkārdama namos Latvijas karogu. Dažos namos bija redzmi arī angļu karogi. Tie pālvīnājās uz visām Latvijas valdības iestādēm." ⁷⁷

Vakarā notika angļu viesu sumināšana Latvijas Operā, kur izrādīja "Faustu". "Bij ieradušies 24 angļu diplomāti un flotes oficiēri, kurus apsveica ministru prezidents Ulmanis un no Rīgas pilsētas puses - pilsētas valdes loceklis Fr. Grosvalds. Viņiem atbildēja no angļu puses konsuls Bosenkets un kapteinis Smits. Operas ložas bij krāšņi dekorētas ar Anglijas un Latvijas karogiem un orķestrs ik 3 reizes izpildīja abu valstu himnas, kuras publika uzņēma ar lielu sajūsmu." ⁷⁸

Tā arī bija pēdējā plašākā sarkanbaltsarkano karogu demonstrēšana pirms lielinieku karaspēka ienākšanas Rīgā, jo jau 17. decembrī Valkā Latvija bija pasludināta par Padomju republiku. Dienu pēc angļu flotes sumināšanas Padomju Krievijas valdība ar Ļeņina parakstītu dekrētu paziņoja, ka "atzīst Latvijas Padomju republikas neatkarību ... kuras priekšgalā atrodas biedrs stučka". ⁷⁹

Lieliniekiem tuvojoties Rīgai, angļu karakuģi, pacēla enkurus un aizbrauca, tādējādi neattaisnodami tobrīd uz tiem liktās cerības par atbalstu Latvijas valstij. Valdība Rīgā aizvadīja pēdējās dienas, jo bija spiesta atstāt to lielinieku varā un doties "trīmdā".

1918. gadā Pagaidu valdībai bija lemts darboties Rīgā mazliet ilgāk nekā mēnesi. Šajā īsajā laikā spriedi sarkanbaltsarkanais karogs, kaut to vēl nenoteica likums, bija kļuvis par valsts

simbolu. Decembra sākumā valsts ieguva arī savu ģerboni. Tā metus bija zīmējuši mākslinieki B. Dzenis, A. Cīrulis, K. Ubāns un V. Tone.

5. decembrī laikraksts "Līdums" rakstīja: "No māksliniekiem - lietpratēju puses atzīts par labāko Dzeņa projekts, kurš satur divos variantos uz zaļa un sarkana fona austošu sauli." ⁸⁰

Ģerbonis vēlāk pārveidotā veidā kļuva arī par Latvijas armijas kokardi. Šī kokarde - uzlecošā saulīte ar sarkanbaltsarkano lentīti tās apakšdaļā - kļuva sevišķi populāra karavīru vidū, tādēļ pie ģerboņa tapšanas jāpakavējas tuvāk.

6. decembrī Burkarda Dzeņa ģerboņa projektu pieņēma Tautas Padomes prezidijs un "Jaunākās Ziņas" rakstīja, ka viņa zīmējumā "redzams centrā burts "L" ar trīs zvaigznēm (Kurzemes, Vidzemes un Latgales vienības simbols). Augstāk redzams latviešu nacionālais simbols - uzlecošā saule, kuras stari ļoti skaidri un dekoratīvi stilizēti. Katrs mākslinieks bij devis divus zīmējumus - vienu lielāku, krāsās izvestu, kas noder kā paraugs stempelēm un otru spiežamam zieģelim." ⁸¹ (104. att.)

1959. gadā, 80 gadu vecumā, B. Dzenis atcerējās, ka viņa zīmētā ģerboņa idejas pamatā bijusi tautasdziesma:

Karavīri bēdājās,

Asiņaina gaisma aust.

Nebēdājiet, karavīri,

Sidrabota saule leks.

Sidraboto sauli viņš iekomponējis uz sarkana fona, bet ģerboņa apakšdaļā tēlota zaļa zeme un upe. Viņš rakstījis, ka nezinot, kurš zemes un upes vietā ievietojis sarkanbaltsarkano karogu. ⁸² Taču tieši šādā "deformētā" veidā ar nacionālajām krāsām kokarde iemantoja popularitāti, bet ģerbonis kā valsts simbols lietošanā bija līdz pat 1921. gadam.

Šķiet, ka ģerbonis krāsās, kā to sākotnēji bija iecerējis B. Dzenis, nemaz nav lietots.

Latvijas valsts un karoga popularizēšanai fotogrāfs Jānis Rieksts izdeva sērijā 6 patriotiskās pastkartes. ⁸³ (97. – 103. att.) Šajās tipogrāfiski iespiestajās krāsainajās pastkartēs par pamatu ņēmti iepriekšējā gadā strēlnieku ziedojumu markās un pastkartēs izmantotie Anša Cīruļa zīmējumi. Atšķirībā no agrākajām fotogrāfiski izdotajām pastkartēm, jaunās bija greznotas ar ornamentālu apmali un pazīstamām dzejas rindām. Četrās no sešām pastkartēm redzami sarkanbaltsarkani karogi. Divās pastkartēs - "Latviešu karogs" (Nr. 1) un "Latvju karogs latvju zemē" (Nr. 4) - speciāli izcelts sarkanbaltsarkanais karogs, bet tas redzams arī Latgalei (Nr. 5) un Rīgai (Nr. 6) veltītajās kartiņās. A. Cīrulis tomēr nebija konsekventi pieturējies pie 1917. gada Latviešu mākslas veicināšanas biedrībā nolemtām krāsu attiecībām. Visās iepriekšminētajās pastkartēs karoga baltā svītra bija aptuveni 1/7 karoga platuma. Vistuvāk 1:5 proporcijai bija

pastkartē Nr. 1 priekšplānā attēlotais karogs. Tas līdzīgs 1917. gadā J. Rieksta fotogrāfiski izdotajai pastkartei, bet arī vairs neieteica balto strīpu 1/5 platumā, bet tikai pieminēja, ka "Latviešu karogs sarkans ar šauru baltu sloksni vidū".

Neskatoties uz to, ka šīs nekonsekvences bija atkāpšanās no agrāk Mākslas veicināšanas biedrībā pieņemtām krāsu proporcijām, A. Cīruļa krāšņās pastkartes tomēr lielā mērā veicināja karoga ar šauru balto svītru izplatību.

Lai gan tikpat kā nav fotogrāfisko un lietisko avotu par karoga lietošanu tūlīt pēc valsts proklamēšanas, tomēr šie gadījumi daudzkārt ļoti emocionāli aprakstīti tā laika presē un memuāru literatūrā. Tas lielā mērā dod priekšstatu par veidiem, kā iedzīvotāji popularizēja jaunās valsts krāsas. Jāuzsver, ka ar Latvijas Republikas proklamēšanu sākās jauns nozīmīgs posms Latvijas karoga vēsturē. Latviešu nacionālais karogs kļuva arī par valsts karogu.

Atsauces un piezīmes

1 Lūdums. - Nr. 200. - 1918. - 27. okt.

2 Šilde Ā. Pirmā republika. - R., 1993. - 148 lpp. Ja Latvijas de facto atzīšana, ko deva angļu valdība, saistīta parasti ar 1918. gada 11. novembri, tad tas tikai tādēļ, ka to, ko sers Artūrs Džeimss Balfūrs paziņoja angļu valdības vārdā, Z. Meierovicam jau 23. oktobrī atkārtoja pēc Nacionālās padomes lūguma vēlreiz rakstveidā.

3 Turpat, 167., 168. lpp.

4 Paegle S. Kā Latvijas valsts tapa. - R., 1923. - 211. lpp. Suvorova iela - tagadējā Krišjāņa Barona iela.

5 Turpat, 213. lpp.

6 Turpat, 215., 216. lpp.

7 Latvijas Tautas Padome. - R., 1920. - 7. lpp.

8 Latvju Operas nams - agrākais Rīgas Krievu jeb arī Rīgas 2. teātris vēlāk un tagad Nacionālais teātris

9 Andrejs Kampe (1867-1919), Valmieras un Cēsu tirgotājs un sabiedrisks darbinieks, pirmais ziedoja savu un no valmieriešiem un cēsniekiem savākto naudu Pagaidu valdībai.

10 Alberts Ziediņš (1879-1940), ārsts un sabiedrisks darbinieks, pirmais Valmieras pilsētas galva neatkarīgajā Latvijā.

11 Ampermanis J. Lielajā brīdī, Atmiņas//Valsts pieci gadi. 1918.-1923. - [R., 1923.] - 14., 15. lpp.

12 Domāta "Suvorova" viesnīca Suvorova (tagad K. Barona) un Elizabetes ielas stūrī blakus tagadējam Leļļu teātrim, savulaik, būdami Rīgā, tajā apmetušies daudzi ievērojami cilvēki.

13 Ķempelis G. Kā radās latviešu strēlnieku bataljoni. Jaunā Balss - 1924. - Nr. 1. - 6. lpp. Viņš rakstīja, ka 1915. gadā "deputāts J. Goldmanis bieži uzturējās Centrālā viesnīcā un te arī interesanti bieži sanāca apspriest dražinas dibināšanas jautājumus"

14 Jaunākās Ziņas - Nr. 7. - 1918. - 22. nov.

15 Agrākais Kara muzeja inventāra Nr. 3080 16318

16 Latvijas valsts pasludināšana. 18. novembrī 1918. g. Sast. H. J. - R., 1918. - 26. lpp.

- 17 Cāītis E. Valsts pirmā diena//Valsts pieci gadi, 1918-1923. - [R., 1923.] - 10. lpp.
- 18 Pastrīpojums - T. P., lentītes redzamas arī V. Rīdzenieka proklamēšanas akta fotogrāfijā.
- 19 Līdums. - Nr. 219.- 1918. - 20. nov.
- 20 Jaunākās Ziņas. - Nr. 4.- 1918. -19. nov.
- 21 Citēts pēc: Jaunākās Ziņas. - Nr. 5.- 1918. - 20. nov.
- 22 Viļa Rīdzenieka vēsturiskā uzņēmuma fotoplate glabājas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.
- 23 Kalniņš B. Vēl cīņa nav galā ... - [b.v.], 1983. - 176., 177. lpp.
- 24 Kuga Emma, dzimusi Jostiņa.
- 25 Brīvkalns A. Krāsu varā. Jānis Kuga dzīves ceļā un laikmeta atstarojumā. - [b.v.], 1978. - 84., 85. lpp.
- 26 Bērziņš A. Vēsturisko brīdi atceroties//Jaunākās Ziņas. - Nr. 262 - 1937. - 17. nov.
- 27 Bērziņš A. Kārlis Zariņš dzīvē un darbā. - Londona, 1959. - 173. lpp.
- 28 -rg-. Mirusi Latvijas karoga šuvēja. Mariju Zeidaku atceroties//Laiks. - 1977. - 30. apr.
- 29 Vietējās ziņas//Jaunākās Ziņas. - Nr. 5.- 1918. - 20. nov.
- 30 Šilde Ā. Ardievas Rīgai. Tikai atmiņas. - [ASV], 1988. - 7., 8. lpp.
- 31 Vietējās ziņas//Jaunākās Ziņas. - Nr. 5.- 1918. - 20. nov.
- 32 Baltijas Ziņas. - Nr. 170.- 1918. - 20. nov.
- 33 Turpat.
- 34 Lācis H. Toreiz, kad Latvijas valsts tapa. - [b.v.], 1954. - 10. lpp.
- 35 Jūlijs Roze laikmeta liecinieks Latvijas rītausmā, saulrietā. - [Stokholma], 1978. - 51. lpp.
- 36 Jaunākās Ziņas. - Nr. 8.- 1918. - 23. nov.
- 37 Turpat, Nr. 15.- 1918. - 1. dec., arī citos numuros.
- 38 Zigmunde A. Studenti brīvības cīņās//Rīgas Tehniskās universitātes vēstures lappuses: Baltijas zinātņu vēstures apcerējumi. - 9. sēj. - R., 1992. - 105. lpp.
- 39 Universitāte. - 1933. - Nr. 13. - 217., 218. lpp.
- 40 Turpat. 218. lpp.
- 41 Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri. - R., 1995. - 66., 112., 321., 559., 560. lpp.
- 42 Jaunākās Ziņas. - Nr. 5.- 1918. - 20. nov.
- 43 Baltijas Ziņas. - Nr. 170.- 1918. - 20. nov.
- 44 Citēts pēc: Baltijas Vēstnesis. - Nr. 170 - 1918. - 20. nov.
- 45 Turpat.
- 46 LVVA. 1307. f., 1. apr., 865. l., 14., 15., 17. u.c. lp.
- 47 Līdums. - Nr. 217.- 1918. - 17. nov.
- 48 Lācis H. Toreiz, kad Latvijas valsts tapa. 9., 10. lpp.
- 49 Skat. Martas Celmiņas atmiņas 2. nodaļas 1. apakšnodaļā.
- 50 Traubergs H. Fiziskās audzināšanas un sporta attīstība Valmierā un apkārtnē//Dižai nākotnei - [Valmiera]. 1938. - 19. lpp.
- 51 Tenis Ulmanis (1869-?), skolotājs, sabiedrīks un pašvaldību darbinieks Valmierā.
- 52 Mācītājs un literāts Kārlis Beldavs (1868-1936)
- 53 Mācītājs un izglītības darbinieks Ludvigs Adamovičs (1884-1943) Būdams Valmieras reālskolas direktors 1919. gadā veicināja Cēsu pulka brīvprātīgo skolnieku rotas izveidošanu
- 54 Raiņa literatūras un mākslas muzejs. Inventāra Nr. 6523. Kaudz. K. 37/6
- 55 Turpat.
- 56 Beldavs K. Kad daudzas vējš un vilņi. Ainas iz lielnieku laikiem. - R., 1927. - 108. lpp.
- 57 1917. gada pavasarī, kad K. Beldavs tika aicināts uz Valmieru par mācītāju, viņam ierādīts uz Tērbatas universitāti par mācītājspēku aizgājuša mācītāja K. Kundziņa, jaunākā dzīvoklis Aleksandra ielā 9. Skat.: Beldavs K. Uz mājām. Pie Bābeles upēm/Sast. Beldavs K. - R., 1929. - 102. lpp.

- 58 Karpis A. Latvijas Nacionālās operas soliste Adele Pulciņa-Karpa. 1902.-1957. Dzīvē, sapņos un draugu atmiņās. - [b.v.], 1959. - 22.,24. lpp.
- 59 Jaunais Vārds. - Nr. 6.- 1918. - 30. nov.
- 60 Līdums. - Nr. 228.- 1918. - 30. nov.
- 61 Turpat.
- 62 Kurzemes Vārds. - Nr. 1. - 1918. - 27. nov.
- 63 Turpat.
- 64 Turpat.
- 65 Alberts Virbulis (dzim. 1890. g.) 1918. - 1919. gadā Liepājas Sv. Annas draudzes vikārs.
- 66 Ansis Rudevics (1890-1974), viens no Latvijas sociāldemokrātu vadošajiem darbiniekiem.
- 67 Jēkabs Alksnis (1870-1957), Dr. med., bijis Liepājas pilsētas valdes loceklis un Liepājas latviešu biedrības priekšnieks; 1919. gadā viņa privātklīnikā Liepājā ārstēja Latvijas brīvības cīnītājus.
- 68 Kurzemes Vārds. - Nr. 1.- 1918. - 27. nov.
- 69 Līdums. - Nr. 232.- 1918. - 5. dec.
- 70 Jaunākās Ziņas. - Nr. 25 - 1918. - 13. dec.
- 71 Nonācs O., Šreiners V. Pēc 18. novembra. Tautas Padomes locekļu memuāri. - R., 1933. - 4. lpp
- 72 Jaunākās Ziņas. - Nr. 8.- 1918. - 23. nov.
- 73 Sarkanais Karogs. - Nr. 2.- 1918. - 28. nov.
- 74 Turpat, Nr. 4.- 1918. - 5. dec.
- 75 Jaunākās Ziņas. - Nr. 20 - 1918. - 7. dec.
- 76 Turpat, Nr. 30.- 1918. - 22. dec.
- 77 Turpat.
- 78 Valdības Vēstnesis. - Nr. 2.- 22. dec.
- 79 KSFPR Tautas Komisāru Padomes dekrēts par Padomju Latvijas neatkarības atzīšanu//Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas. - R., 1988. - 99., 100. lpp.
- 80 Līdums. - Nr. 232.- 1918. - 5. dec
- 81 Jaunākās Ziņas. - Nr. 20 - 1918. - 7. dec.
- 82 Cēsu Vēstures muzejs, inv. Nr. 89326. 392. lp. Par ģerboņa izveidi B. Dzenis rakstījis K. Dzirkalim arī 1962. gada 7. janvārī. skat.: CM 89326. 390., 391. lp.
- 83 Jaunākās Ziņas. - Nr. 21.- 1918 - 8. dec. Laikrakstā ievietots sludinājums: "Rīt iznāks 1 sērija latv. patriotiskās kartes septiņās krāsās A. Cīruļa zīmētas J. Rieksta izdevumā. Maksā 15 kap. gabalā. Vairumā J. Rieksta fotogrāfa darbnīcā Aleksandra ielā 17."

3. 2. Latvijas brīvības cīņas un nacionālo krāsu lietošanas tradīciju pilnveidošanās.

Brīvības karš bija viens no visnozīmīgākajiem notikumiem latviešu tautas vēsturē, kad pret daudz spēcīgākiem pretiniekiem nevienlīdzīgās cīņās tauta izecināja Latvijas faktisko neatkarību. Šajā kara vēsturei veltītajā darbā nav iespējams pat virspusīgā veidā atspoguļot šo cīņu gaitu un dramatismu. Šeit tikai atsevišķu epizožu veidā mēģināts parādīt, kā sarkanbaltsarkanās krāsas

šajā laikā nostiprinājās par Latvijas valsts un tautas simbolu. Neapšaubāmi, šī perioda sarkanbaltsarkano krāsu lietošana visvairāk saistīta ar jaunajiem bruņotajiem spēkiem.

Pēc Latvijas valsts nodibināšanas, ilgos kara un revolūcijas gados dažādu varu izmocīti un pievilti, daudzi nespēja noticēt savas valsts pastāvēšanas iespējai. Valsts bija proklamēta, bet zemē valdīja svešā vācu vara. Pie robežām stāvēja lielinieku karaspēks, bet to aģitatori jau intensīvi darbojās Latvijā pret tās valdību. Bija vajadzīga sava armija un karavīri. 1918. gada 22. novembrī nodibināja Apsardzības ministriju, bet 6. decembrī amatā stājās tās pirmais ministrs, agrākais Krievijas valsts domnieks Jānis Zālītis. Pagaidu valdība bija iesākusi brīvprātīgo uzņemšanu karaspēkā. Trūka ieroču, apavu un apģērba. Decembrī Rīgā saformējās Instruktoru (vēlākā Virsnieku), Studentu, Latgales apakšvirsnieku un Latgales instruktoru rotas, kā arī dažas zemessargu vienības. Šo vienību formēšanā Apsardzības ministrijai lielu atbalstu sniedza Latvju kareivju nacionālā savienība.

Jūtot lielinieku karaspēka iebrukuma draudu nenovēršamību un redzot, ka ar pašu spēkiem to neapturēs, Pagaidu valdība 7. decembrī bija noslēgusi līgumu ar vācu okupācijas varas vadību. Šis līgums paredzēja saformēt karaspēku no 18 latviešu rotām un 3 latviešu artilērijas baterijām, 7 vācu rotām un 2 baterijām un 1 krievu rotas, kopā ap 6000 karavīru un 870 zirgu. Apbruošānu un pārējo apgādi uzņēmās okupācijas vara pret vēlāku samaksu. Pagaidu valdība no savas puses apņēmas rūpēties par karaspēka uzturu un novietošanu. Par šī karaspēka vadoni sākotnēji paredzēja uzaicināt neitrālas valsts virsnieku.

Diemžēl vācieši vienošanos nepildīja. Latviešu vienībām tie neizsniedza nedz ieročus, nedz citus kara materiālus, bet bieži tos atstāja iebrūkošajiem lieliniekiem. Turpretim pietiekoši tā apgādāja landesvēru, kas formējās no vācu tautības pilsoņiem.¹

Pagaidu valdība centās darīt visu, lai novērstu lielinieku iebrukumu. Decembra pirmajā pusē valdība publicēja uzsaukumu "Latvijas pilsoņi!", kurā aicināja tautu stāties cīnītāju rindās.²

Straujais lielinieku iebrukums izjauca plānveidīgu bruņoto spēku organizēšanu. Pirmās kaujas kristības decembra beigās saņēma Cēsu rota, kas atkāpās no Vidzemes. Lielinieku karaspēkam tuvojoties, daudz retākas kļuva Rīgā saformēto vienību rindas. Jo tās atstāja tie, kas neticēja latviešu karaspēka uzvarai. Studentu rota pavadīja "trimdā" Pagaidu valdību, bet Cēsu un Virsnieku rotas, kā arī pārpalikušie no citām vienībām 3. janvārī atstāja Rīgu. No visām šīm karaspēka vienībām tika saformētas divas rotas, kuras 5. janvārī apvienoja bataljonā. Par šī latviešu Atsevišķā bataljona komandieri tika iecelts apakšpulkvedis Oskars Kalpaks (1882-1919) (105. att.) Mēģinot apturēt ienaidnieku. Atsevišķais bataljons, kas atradās vācu Galvena štāba virsvadībā, ar kaujām atkāpās uz Kurzemi.

1919. gada 3. janvārī Rīgā sāka rīkoties lielinieki, bet dienu vēlāk ieradās viņu valdība ar P. Stučku priekšgalā, kas pasludināja Latvijas Pagaidu valdību par atceltu. Pārējās iestādes un organizācijas lielinieku valdība izsludināja par kontrrevolucionārām un deva rīkojumu visus iestāžu darbiniekus, kas labprātīgi nepadodas un atsakās no amata pienākumiem, “uz vietas iznīcināt”.³

Tuvāk neapskatot dažādos lielinieku eksperimentus viņu gandrīz piecus mēnešus ilgajā kundzības laikā, kad tie pārvaldīja lielāko daļu Latvijas, jāatzīmē padomju varas realizētais terors pret tūkstošiem iedzīvotāju. Pēc lielinieku padzišanas no cietumiem un viņu ierīkotajām koncentrācijas nometnēm izdevās atbrīvot ap 18000 ieslodzīto.⁴

Pirmkārt, represijas skāra tos, kuri kaut kādā veidā bija simpatizējuši neatkarīgajai Latvijas valstij. Par simpātiju izrādīšanu uzskatīja arī nacionālo krāsu lietošanu. Sarkanbaltsarkanais karogs, kuru līdz tam galvenokārt lamāja lielinieku prese, tagad varēja kļūt par iemeslu, lai tā lietotājus represētu.

Par to, kā nonācis lielinieku cietumā dēļ sarkanbaltsarkanā karodziņa, rakstījis vēlākais “Jaunāko Ziņu” redaktors Jānis Kārklīšs (1891–1975):

“Kā šo rindu rakstītājs tur iekļuvis? Aiz neuzmanības. Skolmeistarodams Rīgas 3. vidusskolā, viņš rīko tur Krišjāņa Barona vakaru, izstāda dainas un blakus tām nacionālo standartīgu: Neprāta darbs! Pilsētā valda bads, terors, denūciācijas. Skolas zālē iebrūk sarkanie strēlnieki, sarīkojumu slēdz, vainīgo paņem sev līdz. Bet viņam pagadās labi, cilvēcīgi draugi: tieslietu komisārs Rozenbergs, Leons Paegle, Liekņa ģimene. Tā smilšu kalnu vietā viņš nonāk guberņas cietumā, vēlāk Citadelē. Kaut kur turpinās izmeklēšana.”⁴

J. Kārklīšam vēl paveicās un viņš sagaidīja savu atbrīvošanu, lielinieku varai krītot. Daudziem patriotiem bija lemta moks pilna nāve. Par Cēsu lielinieku upuri krita aktīvais Latvijas un tās karaspēka atbalstītājs Andrejs Kampe. Viņš bija starp tiem pašvaldības darbiniekiem, kuri vīrs Cēsu valdes nama 1918. gada 2. decembrī pacēla sarkanbaltsarkano karogu.

Laikā, kad bija jāsargās lietot nacionālās krāsas, dažkārt riskējot tās izmantoja skolu audzēkņi. Mācītājs Kārlis Kundziņš jaunākais pieminējis, ka Rīgas 2. vidusskolas jaunatne ar nacionālajām krāsām pēdējā gaitā izvadījusi 1919. gada 13. martā minušo dzejnieku Frici Bārdu. “16. marta rītā tā sapulcējās pie I. Pilsētas slimnīcas, lai izvadītu viņu pēdējā ceļā. Abiturientu klases, kurās tieši mācījās starp citu arī Mariss Vētra, A. Māļītis, P. Tirzītis un citi, bija sev izlūgušās privilēģiju iznest šķirstu ar dzejnieka mirstīgām atliekām uz saviem pleciem no slimnīcas līdz Rīgas vārtiem. Uzlikuši uz šķirsta tumšzaļu efeju vainagu, starp kura lapām nelegālā kārtā bija paslēpusies sarkanbaltsarkana lente (bija taču sirpja un vesera laiks!), jaunā tauta lielā sirsnība mīļotam dzejniekam – audzinātājam parādīja pēdējo godu, nesdama šķirstu vēl lielu gabalu pa

Vidzemes šoseju, līdz kamēr to, jau Juglas tilta tuvumā, novietoja uz vienkāršām lauku ragavām, ar kurām tam pakaļ bija atbraucis dzejnieka brālis, lai to pārvestu “mājās.”⁶ 23. martā dzejnieku apbedīja dzimtās Umurgas kapos.

Tā vajātas, slepus lietotas sarkanbaltsarkanās krāsas varēja tika popularizētas proletariāta diktatūras apstākļos, kad par cīņas simbolu oficiāli bija pasludināts Internacionāles sarkanais karogs. Apvienotās Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku padomju 1. kongress 1919. gada 15. janvārī Rīgā pieņēma Latvijas sociālistiskās padomju republikas Satversmi, kuras 30. pantā bija noteikts:

“Latvijas SP republikai ir sarkans karogs ar burtiem LSPR jeb uzraksts Latvijas Sociālistiskā padomju republika.” 31. pantā dots republikas ģerboņa, kas tekstā apzīmēts kā zīmogs, apraksts: “Latvijas Sociālistiskai padomju republikai zīmogs sastāv iz sarkanas zvaigznes, kuras vidū zīmēti – izkopts un āmurs un kuru apņem zobu rati. Apkārt tam uzraksti: “Latvijas Sociālistiskā padomju republika” un “Visu zemju proletārieši, savienojaties.”⁷ 1919. gadā lielnieku likumdošana vēl nenoteica nedz pieminēto burtu un uzrakstu lielumu, nedz to krāsu un novietojumu karogā. Tādēļ praksē noteiktā karoga vietā parasti lietoja dažādus Satversmes aprakstam neatbilstošus sarkanos karogus.

Mākslinieki, kuri agrāk bija popularizējuši sarkanbaltsarkano karogu, kā arī piedalījušies Latvijas Republikas ģerboņa izstrādāšanā un dažādu iemeslu dēļ nebija devušies līdzī Pagaidu valdībai, bija spiesti kalpot proletariāta diktatūras interesēm. Tāds liktenis piemeklēja A. Čruli, B. Dzeni, K. Ubānu un citus iepriekš nacionāli noskaņotos māksliniekus. Viņu līdzdalība režīma propagandā kulmināciju sasniedza grandiozo Pirmā maija svinību noformējumos gan Rīgā, gan provincē.⁸ Šie pompozie, grandiozie sarkankarogotie svētki, kurus laikabiedri nodēvēja par “dzīrēm mēra laikā” bija arī diktatūras “gulbja dziesma”.

Janvārī, nespēdami pretoties Sarkanās armijas karaspēkam, Rīgu bija atstājuši Latvijas Pagaidu valdības locekļi un tās jaunformētie bruņotie spēki. Pēc īsas uzturēšanās Jelgavā, valdība apmetās Liepājā, kuras apkārtnē drīz vien kļuva par vienīgo lielnieku neieņemto valsts zemes stūrīti.

6. janvāra vakarā Pagaidu valdības pārstāvji ieradās Liepājā. Valdība par savu mītni izraudzījās Latviešu bankas namu Lielajā ielā 8. K. Ulmanis apmetās dzīvot Toma ielā Nr. 52 un šo namu grēznojis valsts karogs, kas vēlāk nodots Kara muzejam.⁹

Iepriekšējā apakšnodaļā pieminējām to Liepājas savdabību, ka tās pašvaldību veidoja sociāldemokrāti un pilsonisko grupu pārstāvji. Par šo dažādo politisko speku paritāti liecināja pie Pilsetas valdes nama plīvojošais sarkanais un sarkanbaltsarkanais karogs. Liepājas iedzīvotājiem jaunais gads bija iesācies ar lielu neziņu. Šo neziņu vēl vairāk pastiprināja dažādās baumas

2. janvārī “Kurzemes Vārdā” ievietotā informācija rāda arī nelielu epizodi mūsu karoga lietošanas vēsturē:

“Sakarā ar Latvijas un Internacionāles flagu noņemšanu no pilsētas mājas izplatījušās visnejēdzīgākās baumas. Vieni, kā “Lib. Ztg.” rakstā, apgalvo, ka tas “stāv sakarā ar Latvijas valdības gāšanu Rīgā”, citi – sevišķi labi informēti – zin pastāstīt, ka “tas noticis uz angļu pieprasījumu, kuri visu Latviju ir noīrējuši uz 15 gadiem” u.t.t. Un kā tas notiek, gadās arī lētticīgi ļautiņi, kuri tādām blēņām notic. Pēdējiem par apmierinājumu aizrādām, ka izmirkušās un vējā iebojātās flagas noņemtas tikai tāpēc, lai tās izžāvētu un izlabotu.”¹⁰

Nākamajās dienās pie pašvaldības ēkas abi karogi atkal tika izkārti, bet 6. janvārī “uz vācu zemes sargu priekšniecības pavēli no pilsētas nama noņemts sarkanais Internacionāles karogs”.¹¹ Otrā dienā to “saziņā ar vietējo zaldātu padomi, atkal uzvilka tā vecā vietā, blakus Latvijas valsts karogam”.¹²

Pagaidu valdības pārstāvji, kuri bija ieradušies Liepājā, cieši sadarbojās ar vietējo pašvaldību, kas atradās ēkā, kuru greznoja abi karogi. Šai epizodei varbūt pievērst nepelnīti daudz uzmanības, bet vēlāk A. Niedra, attaisnojoties puča organizēšanā, to izvirzīja kā blakus argumentu K. Ulmaņa vadītās valdības apvainošanā lielniecismā. 1924. gadā, tā sauktajā Niedras prāvā, Ulmanis kā liecinieks bija spiests atbildēt uz jautājumu: kādēļ uz pilsētas valdes nama bijis sarkanais karogs? Viņš paskaidroja, ka tas saistīts ar to, ka šajā ēkā bijis sociāldemokrātu partijas birojs un sarkanais karogs noņemts apmēram pēc nedēļas, kad paziņots, ka birojs jāpārceļ uz citurieni.¹³

Ar sarkanā karoga noņemšanu laikam tik viegli nav gājis, jo “Latvijas Sargs” rakstīja, ka tas noņemts tikai ar valdības rīkojumu 4. martā.¹⁴

Tā iesākās Latvijas valdības un atbraukušo Tautas padomes locekļu darbība jaunajā “valņaspilsētā” 1918. gada decembrī no Tautas padomes bija izstājušies sociāldemokrāti. Liepājas strādnieki, kas vēl nebija izbaudījuši lielnieku eksperimentus, Sarkanā armiju gaidīja kā atbrīvotāju. Galvenās varas sviras Rietumkurzemē joprojām bija vācu okupācijas iestādēm, kas nebūt necentās palīdzēt Pagaidu valdībai, drīzāk otrādi – bieži apgrūtināja tās darbu. Okupācijas varas militārais atbalsts bija landesvērs, kas sastāvēja no baltvācu zemessargiem un no vācu brīvprātīgajiem saformētās dzelzsdīvīzijas. Februārī par Kurzemē esošā vācu karaspēka, kurā ietilpa arī latviešu Atsevišķais bataljons, virspavēlnieku kļuva Latvijas valdībai naidīgais vācu ģenerālis Rīdigers fon der Goleš. Te nebūt nav minēts viss nelabvēlīgo apstākļu kopums, ar kuru bija jārēķinās Pagaidu valdībai, uzsākot savu darbību, kuras galvenais uzdevums tobrīd saistījās ar valsts atbrīvošanu no lielniekiem. Bez cerībām uz sabiedroto atbalstu, šī valdība varēja galvenokārt paļauties uz ticību savai valstij, uz to, ka šī ticība sevis upurēšanai iedvesmos

arvien vairāk latviešu. Šai valdībai priekšā stāvēja vēl daudzi dramatiski pārdzīvojumi un pārbaudījumi.

21. janvārī A. Krodera, J. Bankava un R. Krodera vadībā Liepājā sāka iznākt laikraksts "Latvijas Sargs", kura redakcijā darbojās arī J. Akuraters, Ā. Erss, E. Virza un citi Latvijas neatkarības idejai uzticīgi literāti. Ar iekšlietu ministra 31. janvāra paziņojumu "Latvijas Sargs" kļuva par Pagaidu valdības oficiālo laikrakstu.¹⁵

Laikraksta pirmo numuru ievadīja E. Virzas dzejolis "Tēvijas sargiem", kurā dzejas valodā raksturots tā brīža dramatiskais stāvoklis:

"Šai naktī drausmīgā un postā,
kur tautai uzticīgs tik rets
Še Latvju zemes pēd'jā ostā,
Vēl gaisā mūsu flagu redz."¹⁶

Kamēr tā sauktais Kalpaka bataljons kopā ar vācu karaspēku apturēja lielinieku uzbrukumu Liepājas apkārtnē, valdība sarežģītos apstākļos, veicot mobilizācijas un aicinot brīvprātīgos, mēģināja papildināt karaspēku, kas janvāra beigās pārgāja pretuzbrukumā

Janvārī latviešu karaspēks cieta arī pirmos zaudējumus. "Latvijas Sargs", vēstot nāves ziņu, rakstīja:

"Cīņā par Latvijas neatkarību 16. janvārī š. g. pie Liel-Auces krita latvju zemes sargi:

Vilis Cīrulis

Kārlis Dambīts

Jānis Burmeisters

Fridrihs Liepa.

Šo varoņu piemiņu nodod tautas atmiņai:

Apsardzības ministrija."¹⁷

24. janvārī izlūkgājienā Lēnes muižā krita Teodors Skujēns.¹⁸

Cīņā par Latviju kritušos ar militāru godu apbedīja Liepājā Ziemeļu kapos. "Nacionālās krāsās dekorētiem zārkjiem sekoja apsardzības ministrs J. Zālīts, apsardzības ministrijas ierēdņi, latviešu karaspēka daļu priekšstāvji un atsevišķās rotas nodaļa pilnā apbruņojumā ( )"¹⁹

Nacionālo krāsu nozīmi pirmajiem kritušajiem karavīriem veltītajā rakstā "Latvijas upuri", kas publicēts 30. janvārī, apcerējis virsnieks un literāts Aleksandrs Plensners (1882-1984):

"Tās nav vairs tikai pagātnes atmiņas, izmocītās tautas skumjas, nogatavojušies un pašapziņīga politiska doma, viss grūtais bijušais un gaidītais - kas mīlas un svētas dara jaunpaceltās Latvijas krāsas. Viņu sārtumā kā neizdzēšams purpurs gail tagad stingrāko kareivju asinis un viņu gaismā atmirdz līdz upuram apskaidrota griba un apziņa. Kas var būt dziļāks un spēcīgāks! Un

ja arī mums būtu jāpiedzīvo viss tas, uz ko mēs esam gatavi, kas drīkstēs izteikt zaimus šīm sarkan-balt-sarkanām krāsām, uz kurām visgrūtākā brīdī droši un pašreizējīgi ir uzspiests dzīvības zieģelis. Vaj var būt greznāka rota šiem tumšbrūniem zārkiem kā Latvijas sarkanbaltsarkanās krāsas un vaj var būt lepnāks uzticības zvērasts šām krāsām kā tumšbrūnie zārki, kurus pavadām uz jaunajiem brāļu kapiem Ziemeļkapsētā. (...)"²⁰

Šajā Latvijai tik kritiskajā laikā Apsardzības ministrija latviešu karaspēkam noteica vienotu formas tērpu "no pelēkas latviešu vadmalas". Šī tērpa apkakli rotāja "tautas krāsu lentes uzšuvumi", bet cepuri – "latviešu kokarde", kas bija mazliet pārveidota B. Dzeņa izstrādātā ģerboņa veidā. (145. – 147. att.) Apsardzības ministra uzdevumā kareivju un policistu apģērbu projektus izstrādājis mākslinieks, etnogrāfs un pedagogs Jānis Sudmalis (1887 – 1984).²¹ Ar Apsardzības ministrijas pavēli Nr. 13 "Par kareivju apģērbu" iespējams iepazīties darba pielikumā (dokuments Nr. 16). Tā kā karaspēka rindas auga straujāk nekā iespējas tos apgādāt ar jaunā parauga formām, tad joprojām kā atšķirības zīmi uz kreisās rokas apsēja veidā nēsāja nacionālās krāsas lenti.²² (127. att.) Piemērota materiāla trūkuma dēļ tās arī bija diezgan dažādas.

Latviešu kokardes un sarkanbaltsarkanās uzšuves karavīri lietoja jau pirms oficiālās pavēles izdošanas. Kalpaka bataljona štāba sakaru virsnieks Jānis Kīselis atmiņās aprakstījis kā 20. janvārī no Liepājas Lēnes muižā štābā atgriezies Virsnieku rotas komandieris kapteinis Jānis Balodis, kurš informācijas nolūkos bija deleģēts apmeklēt Pagaidu valdību. "Balodis atbrauca jaunajā formas tērpā, tā saucamajā Veidenbauma cepurē ar kokardi uzlecošās saules veidā, uz mēteļa atlokjiem un svārku apkakles bija uzšūtas sarkanas zīmotnes ar baltu strīpiņu vidū. Nu mēs sašuvāmies sev šīs mūsu nozīmes un jutāmies atkal kā sevišķi izcelti un vienoti."²³

Par to, ka Pagaidu valdība centās pārņemt iniciatīvu, neskatoties uz vācu varas iestāžu traucējošo darbību, liecina arī iekšlietu ministra M. Valtera 3. marta rīkojums par valsts karoga lietošanu. Ar to bija noteikts, ka uz valsts un pašvaldību ēkām drīkst būt vienīgi valsts karogs.²⁴ (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 15)

Februārī plašākas operācijas frontē nenotika, bet tās atsākās martā. Prieku par veiksmīgi atsāktu karadarbību jau 6. martā aptumšoja sēru vēsts. Apšaudē it kā aiz pārpratuma no vācu iedzīvotājiem krita pulkvedis Kalpaks un viņa cīņu biedri kapteinis Nikolajs Grundmanis, virsleitnants Pēteris Krievs un leitnants Šrinders

11. martā, kad no Liepājas Sv. Annas baznīcas pēdējā gaitā uz Ziemeļu kapiem izvadīja pulkvedi Kalpaku un pārējos kritušos, sēroja visa pilsēta. Latvijas valdība un Latvijas topošā armija

J. Akuraters rakstīja: "Pulkvedis tiek pavadīts ar vislielāko svinību, kāda jeb kad bijusi Latvijā. Annas baznīcas laukums pilns ar goda vaktīm. Kavalērijas nodaļas uztur kārtību. Baznīcā visa Latvijas valdība. Sēru maršā, kuru ar lielu aizrautību liek ērgelēm izskanēt Alfreds Kalniņš, iznes uz rokām Latvijas varoņus kareivji un ministri.

Pilsētā, uz valdības pavēli veikali slēgti. Ļaužu pulki mēmi stāv ielās, plīvo sēru karogi, gājiens kustas pa tumšo miglas dienu cauri ielām. Šur tur deg lāpas. Skan sēru muzika." ²⁵

Bēru dienā iznāca "Latvijas Sarga" sēru numurs. Pirmajā, ar melnu apmali ierāmētajā, lapaspusē bija ievietoti E. Virzas un K. Skalbes kritušajiem cīnītājiem veltītie dzejoļi. E. Virza dzejoļi "Pulkvedim Kalpakam", pieminējis sarkanbaltsarkano karogu, ar kuru klāts pulkveža augums. ²⁶

Šīs bija pirmās lielākās bēres, kurās sēru noformējumam izmantoti karogi. Nākamā gada laikā vēl daudzkārt karogam nācās pusmastā atdot pēdējo godu par Latviju kritušajiem. Vēl daudzkārt sarkanbaltsarkanajām krāsām nācās segt šķirstus un kapu kopīgas.

Pirmā virspavēlnieka nāve saliedēja latviešus un nostiprināja to apņēmību turpināt cīņu. Tauta negribēja ticēt, ka pulkvedis kritis kaujas nejaušībā. Pēc Kalpaka nāves par Atsevišķā bataljona komandieri kļuva Jānis Balodis (1881 - 1965). Kurzemes atbrīvošana turpinājās.

Kalpakiētis, žurnālists Fēlikss Krusa vēlāk rakstīja:

"Bet Latvijas sarkanbaltsarkanie karogi pacēlās no miglas un sēru plīvuriem jaunu uzvaru spožumā. Aizgājušiem dzīvie kalpakieši sūtīja jaunus un atkal jaunus uzvaras laurus. Arī pašu bēdu dienu tie atzīmēja ar lielu uzvaru un Saldus pilsētiņas ieņemšanu." ²⁷ Saldus Atsevišķā bataljona karavīri J. Baloža vadībā ieņēma 10. marta vakarā. 14. martā Saldus tirgus laukumā latviešu karavīri sarkanbaltsarkanās krāsas demonstrēja pirmajā karaspēka uzvaras parādē, uz kuru no Liepājas bija ieradies angļu militārās misijas majors A. Kīnens (Keenan). "Lepni paceltām galvām mēs tur stavējām uz tirgus laukuma. daudz ja 400 vīru un droši un priecīgi skatījāmies mūsu vadonī, kas nāca pie mums ar svešzemes pirmo viesi." pēc gadiem atcerējās I. Kīselis. ²⁸

"Arvien un arvien jaunas nodaļas aiziet uz fronti no Liepājas un arvien jaunās nodaļas ienāk uz apmācību ar mobilizāciju. Mobilizētie dažā gadījumā atnāk ar Latvijas karogu un orķestri Armijas lavīna aug." ²⁹ Tā divus gadus vēlāk rakstīja Jānis Akuraters

Tūlīt pēc Kalpaka un viņa cīņu biedru bērēm uz fronti posās vēlākā kapteiņa Jāņa Grāvelsiņa (1895 - 1930) vadītā rota. Karogs, ar kuru rota atstāja Liepāju, vēlākos gados nonāca Kara muzejā, diemžēl šobrīd vairs saglabājies tikai tā apraksts

"Tas bijis apm(ēram) 70x115 cm liels karogs. Latvijas valsts krāsās. Karogs netīrs un vietām saplēsts. Vidū uzkrāsota Latvijas saule ar trim zvaigznēm un uzraksts "5. rota". Krāsa nobrukusi

un nodrupusi, caur ko zīmējums un uzraksts tikko saskatāmi. Karogs pie tumšzaļi krāsota koka kāta, kas arī nolietots un nobrucis.”³⁰

“Karogu no personīgiem līdzekļiem izgatavojuši 1919. g. martā 1. Liepājas brīvprātīgo rotas karavīri. Karogs iesvētīts 1919. g. 13. martā Liepājā, jaunformētai rotai izejot uz fronti kapteiņa Grāvelsiņa vadībā. Pēc 1 gada un 8 mēnešu ilgām kauju gaitām cauri Kurzemei, Vidzemei un Latgalei rota ar savu veco karogu, kopā ar 2. Ventspils kājnieku pulku, kura sastāvā tā ietilpa kā 5. rota (tagad 1. Cēsu rota) atgriezās Liepājā.”³¹

Kapteiņa Grāvelsiņa rota ar savu karogu cīņu gaitas uzsāka martā Cēsu bataljona sastāvā.

Lai gan vācieši dažādi kavēja latviešu spēku formēšanos, tomēr pamazām to skaits bija pieaudzis tiktāl, ka 21. martā Atsevišķo bataljonu pārveidoja par 1. Latviešu atsevišķo brigādi ar 3 bataljoniem, kuru dažkārt dēvēja komandiera vārdā par pulkveža Baloža brigādi. Neatkarības, Cēsu un Studentu rotas tika papildinātas un pārveidotas par šīs brigādes bataljoniem, saglabājot tiem rotu nosaukumus.

Tajā pašā laikā, kad sākās pretlielinieku uzbrukumi Kurzemē, ar igauņu karaspēka veiksmīgām kaujas operācijām bija uzsākta Ziemeļlatvijas atbrīvošana.

Rūjienu un tās tuvāko apkārtni komunistu karaspēks bija spiests atstāt 19. janvārī.³² No Liepājas sūtītie Tautas padomes pārstāvji, kuriem vajadzēja organizēt atbrīvoto apgabalu pārvaldi, sākotnēji apmetās Meizakilā (igauņu val. Mõisakül).³³ Pēc 26. janvāra zemturu sapulces Plāteres pagasta Ķirbēnu muižā (vācu val. - Kürbelshof) atbrīvotās Ziemeļlatvijas pārvaldes vadība pārcēlās uz Zeiferta viesnīcu Rūjienā. (106. att.) “Pār pārvaldes namu izkāra no Zemnieku Savienības Rujenes rajona patapināto grezno Latvijas karogu, par pārsteigumu igauņiem, kuri tuvās un grozīgās frontes dēļ vēl nebija Rujenē izkāruši savu karogu. Tikai otrā dienā tie izkāra pār savu komandantūru savu nacionālo karogu.”³⁴ Tādējādi Rūjienas miests bija pirmā no ienaidniekiem atbrīvotā vieta, kur atklāti sāka plīvot sarkanbaltsarkanais karogs.

Igauņu un somu karaspēks 1919. gada 1. februārī atbrīvoja arī Valku. 1917. gadā ievēlētās Valkas apriņķa Zemes padomes valdes daži pārstāvji pēc ilgstoša pārtraukuma uz pirmo sēdi sanāca 1919. gada 14. februārī un savu darbību atsāka kādreizējā apriņķa policijas namā Rīgas ielā Nr. 9.³⁵ Šajā sēdē, kuras protokolu parakstījuši valdes locekļi E. Nagobads, O. Hasmanis un sekretārs A. Sterns, nolēma “iegādāt un uzvilkt uz Apriņķa Valdes nama Lat. Nacionālo flagu, kā arī uzlikt un iegādāt Apriņķa Valdes izkārtni”³⁶ Tajā pašā ēkā atradās latviešu komandantūra un darbojās mobilizācijas komisija. Te telpas bija arī Latvijas Pagaidu valdības pārstāvim un Ziemeļlatvijas Sarkanā Krusta biedrības kancelejai.³⁷ (107. att.)

3. februārī pagaidu valdība par Ziemeļlatvijas civillietu pārvaldnieku iecēla inženieri Marku Gailīti (1882–1942), uzdodot tam gadāt par valsts un pašvaldību iestāžu atjaunošanu igauņu

karaspēka atbrīvotajā un Latvijai piederošajā teritorijā. Tajā pašā dienā valdība iecēla mūsu militāro pārstāvi Igaunijā Jorgi Zemitānu (1873–1928) par Latvijas karaspēka virspavēlnieku Ziemeļlatvijā un uzdeva viņam rūpēties par aizsardzības spēku organizēšanu un kara operāciju vadīšanu. Pēc Latvijas un Igaunijas 18. februāra līguma noslēgšanas iesākās latviešu karaspēka formēšana, par apmācību vietu izraugot Tērbatu. Par jaunformējamā karaspēka komandieri iecēla pulkvežleitnantu Jūliju Jansonu (1880–1937), kurš sāka paredzētā bataljona vietā veidot 1. latviešu Valmieras kājnieku pulku. Vēlāk no šī pulka rezerves bataljona izveidoja 2. Cēsu kājnieku pulku. Tā tika likti pamati tā sauktajai Ziemeļlatvijas brigādei, kura operatīvā ziņā bija pakļauta Igaunijas armijas II divīzijas komandierim. Brigādes štābs Tērbatā izvietojās korporācijas "Lettonia" telpās.

Saziņā ar Igaunijas kara ministru kapteinis Zemitāns februāra beigās atbrīvotajā valsts ziemeļdaļā un Igaunijā izsludināja Latvijas pilsoņu mobilizāciju. Mobilizācijas dienās Valkā iznākošais laikraksts "Jaunā Dzīve" publicēja uzsaukumu "Zem Latvijas karogiem", kurā izklāstīti jaunformējamā karaspēka mērķi un aicināts stāties tā rindās.

"... Mēs cīnāmies par mieru, maizi un kārtību. Mēs cīnāmies par cilvēku dzīvi darba tautai. Mēs cīnāmies par Latvijas Satversmes sapulci, kas ir vienīgā tautas gribas izteicēja. Turēsim augsti Latvijas sarkan-balti-sarkano brīvības karogu, un iesim turp, kur sauc mūs dzimtene. Visi zem nacionālā karoga, par taisnību un brīvu Latviju." ³⁸

Neskatoties uz to, ka stāvoklis bija ļoti neskaidrs un lielinieku - igauņu fronte mainīga, tā, ka pat Rūjienā paredzēto mobilizāciju varēja realizēt tikai Ķirbēnos, "komunismu" pieredzējušo iedzīvotāju atsaucība bija liela. Šīs pirmās mobilizācijas laikā kopā ar brīvprātīgajiem pieteicās 60 virsnieki un ap pusotra tūkstoša kareivju un instruktori.

No Valkas mobilizētos vairākās reizēs vilcienu ešelonos veda uz apmācību vietu Tērbatā Valkas iedzīvotāji, izvadot karavīrus, dāvināja tiem sarkanbaltsarkanos karogus. "Jaunā Dzīve" 6. martā rakstīja: "Beidzamais aizejošo kareivju pulciņš tika pavadīts ar sevišķu svinību. Vietējo dāmu čaklās rokas bija izgatavojušas skaistu nacionālu karogu ar virsrakstu: "Par brīvo Latviju" un to pasniedza aizejošiem kareivjiem ar īsu apsveikšanas runu. Līdz stacijai pulciņu pavadīja muzika. Pavadītāju bija ieradies daudz" ³⁹

Sabiedriskais darbinieks Oto Hasmanis (1873- 1942), kurš Valkā bija viens no mobilizācijas organizatoriem, vēlāk atcerējās, ka šo karogu pasniedzis "ar noteikumu: iet ar viņu kaujā, uzvarēt un nonest Rīgā, un uzvilkt to Rīgas pils tornī". ⁴⁰

Ar "Jaunās Dzīves" starpniecību Valkas latviešu dāmu pulciņš saņēma 1. Valmieras pulka komandiera J. Jansona un mobilizācijas daļas adjutanta virsleitnanta R. Bielaja pateicību: "Šī balva - sarkan-balti-sarkanais karogs, ko rūpīgi ar dziļu dzimtenes mīlestību izgatavojušas Jusu

čaklās rokas būs arvien mums mīļā atmiņā un saistīs mūsu domas pie dzimtenes, pie tiem tautas brāļiem un māsām, kam rūp Latvijas nākotne un kas kopā ar mums dalās bēdās un priekos un stāv nomodā par viņas brīvību.

Kā simboli turēsim šo balvu acu priekšā, zem viņa iesim neatlaidīgā cīņā, pārlicināti, ka pie cēlā darba, kuru veikt sauc mūs dzimtenes labklājība, ņems daļību arī visi mājās palikušie.”⁴¹

Valkas latviešiem šīs karoga dāvināšanas bija arī sava veida nacionālā pašapliecināšanās, kad, reskatoties uz Igaunijas sniegto militāro palīdzību, aktuāls kļuva jautājums par teritoriālajām domstarpībām. Latviešiem, kuru zemē vēl joprojām valdīja lielnieki, bija grūti savā pašapziņā mēroties ar ziemeļu kaimiņiem. Tie nevarēja vienaldzīgi noraudzīties, kad 24. februārī – Igaunijas valsts pirmajā gadadienā – “visas pilsētas mājas bija greznotas ar Igaunijas nacionāliem karogiem” un “igauņu un somu karaspēka daļas noturēja parādi”.⁴²

Valmieras pulks jau no savas formēšanas sākuma saņēma Ziemeļlatvijas iedzīvotāju un Tērbatā mītošo tautiešu materiālo un morālo atbalstu. Krāšņi un svinīgi izvērtās pulka izvadīšana uz fronti 27. martā. Šajā dienā tas kā tautas svētību tēvijai atbrīvošanas darbā saņēma Tērbatā dzīvojošo latviešu dāvāto karogu. (109. att.) Karoga dāvināšanu bija ierosinājuši rakstnieka Apsīšu Jēkaba dēls Dr. med. Jānis Jaunzems (1884– 1946) un Markus Gailītis. To bija izgatavojušas Dr. Jaunzema un mācītāja Krieva kundzes pēc igauņu mākslinieces Suites Jaunkundzes zīmējuma.⁴³

1929. gadā izdotajā Valmieras pulka vēsturē aprakstīta tā izvadīšana no Tēbatas uz fronti, kad kareivji un virsnieki nodeva zvērestu, kura tekstu bija sastādījis pulka komandieris ar savu štābu: “Plkst. 8 pulka kaņavīri nostājās Rīgas un Peplera ielas stūrī. Jauks saulains rīts. Apkārt kaņavīriem daudz pavadītāju ar puķēm. Ierodas pulka komandieris un sasveicinās ar kaņavīriem. Atskan komanda: “Godam sveikt”. Nes pulkam dāvāto karogu. Pulka komandieris griežas pie kaņavīriem ar īsu uzrunu. Aizrāda uz tagadējā momenta svarīgo nozīmi latvju tautai un atgādina kaņavīriem izpildīt savus grūtos pienākumus pēc labākās sirdsapziņas. Pulka komandieris uzaicina pacelt labās rokas trīs pirkstus un nodot uzticības zvērustu zem jaunā karoga Latvijas valstij un valdībai. Kaņavīri paceļ labās rokas trīs pirkstus un stiprā balsī atkārtu zvēresta tekstu: “Zvēru pie mana oficiera (kareivja) goda un svēti apsolos Dieva priekšā ar savu apziņu cieši un bez svārstīšanās būt uzticīgs Latvijas valstij, kā manai dzimtenei. Zvēru, ka kalpošu viņai līdz beidzamai asins lāsei, pie kam vienmēr centīšos palīdzēt pie Latvijas valsts slavas un labklājības nostiprināšanas. Svēti apsolos būt katru brīdi gatavs kalpot Latvijas pagaidu valdībai, kuŗa stāv Latvijas valsts priekšgalā, līdz kamēr tautas griba noteiks valdības veidu caur Satversmes Sapulci. Man uzliktos pienākumus izpildīšu ar visiem spēkiem, tikai valsts labumus acīs turēdams un taupīšu savu doto goda vārdu. Jo tādu pagēr mans oficiera (kareivja) pienākums pret

dzimteni. Zvēru, ka būšu godīgs, akurāts un drošsirdīgs kareivis un nepārkāpšu zvērastu radniecības, draudzības vai ienaida pēc. Uz to lai palīdz man Visuvarēnais Dievs. Amen!” Tad visi pēc kārtas, sākot ar pulka komandieri, pieiet pie karoga un to noskūpst. Kopīgi nodzied “Dievs kungs ir mūsu stiprā pils” un Latvijas himnu. Jautrs maršs – un pulks dodas uz staciju, no kurienes tālāk uz fronti.

Ar pirmo ešelonu aizbrauca pulka štābs un I bataljons, viņam sekoja citi. Pulku pavadīt stacijā bija ieradušies igauņu pārstāvji un II divīzijas komandieris pulkvedis Puskars. Valkā pulks pārsēdās šaursliežu dzelzceļa vilcienos un nobrauca līdz Melnupes dzelzceļa tiltam.”⁴⁴ Pulka tuvākais uzdevums bija piedalīties Alūksnes un tās apkārtnes atbrīvošanā.

Valmieras pulks bija pirmais Latvijas armijā, kuram speciāli izgatavots un svinīgi pasniegts pulka karogs.⁴⁵ 1919. gada vasarā 1. Latviešu Valmieras kājnieku pulku pārdēvēja par 4. Valmieras kājnieku pulku. Pulks savu karogu godam iznesa cauri brīvības cīņām. 1923. gadā, kad Valmieras apriņķa pašvaldības pulkam uzdāvināja jaunu karogu, vecais karogs tika nodots Kara muzejam. Padomju okupācijas laikā, kad bija likvidēts Kara muzejs, karoga tālākais liktenis kļuvis nezināms.

Par Latvijas armijas pirmo pulka karogu varam spriest pēc fotogrāfijām un apraksta Kara muzeja fondu inventāra grāmatā:

“Karogs pagatavots no vienkāršas drēbes – sarkans-balts-sarkans krāsās. Uz baltās daļas ar sarkaniem diegiem izšūts: “Saule”, “L” un 3 zvaigznes un “I. L. W. K. P.”

Karoga plat.: 1 m 19 cm, gar.: 2 m 83 cm. Karogs piestiprināts ar zvaigznītēm pie 2 m 83 cm gara koka kāta ar 38 cm garu metāla galu.”⁴⁶

Gadu desmitiem dažādos izdevumos, rakstot par Valmieras pulka vēsturi, minēts, ka karogs izšūts pēc Suites jaunkundzes meta, bet tuvāk nenorādot, kas tad bija šī jaunkundze? Jūlija Suite (Juuuli Suits, 1884–1957) vēlāk bija pazīstama daudzpusīga igauņu māksliniece un mākslas zinātniece. Viņa darbojusies tekstilmākslā, keramikā un medaļmākslā. 1919. gadā Tērbatā viņa strādāja par zīmēšanas skolotāju un sieviešu rokdarbu pasniedzēju. (108. att)

Tāpat kā Atsevišķā bataljona, arī Ziemeļlatvijas karavīru tērpā tika izmantotas nacionālās krāsas. Pieminējām, ka Kurzemē latviešu karavīru apgāde ar Apsardzības ministrijas noteikto formas tērpu bija nepietiekama. Šajā ziņā vēl bēdīgākā stāvoklī bija Ziemeļlatvijas brigāde. Virsnieku un kareivju ietērpa veids nebija noteikts, tāpēc katrs nēsāja tādu tērpu, kādā bija ieradies. Lielākoties tas bija krievu armijas formas tērps, bet, kam tāda nebija, nēsāja pat privāto apģērbu. Līdz formas tērpa noteikšanai pulka komandieris uzdeva virsniekiem nēsāt krievu armijas uzplečus un dienesta pakāpju nozīmes, tos papildinot ar vairogu nacionālajās krāsās vai sarkanbaltsarkanu lenti šķērsam pār uzpleča apakšējo galu. Gan virsnieki, gan instruktori un

kareivji nēsāja ovālas kokardes, pārvilkta ar nacionālās krāsas lenti. Vēlāk tika ieviestas ovālas metāla kokardes, kas krāsotas sarkanbaltsarkanā krāsā. Noteikta formas tērpa trūkums frontē radīja pārpratumus. Lai to novērstu, tad ap kreisās rokas piedurkni nēsāja baltu lenti, uz kuras bija šķērsām 2 sarkanas strīpas Latvijas karoga krāsā un uzraksts “ 1. W. k. p. ”⁴⁷ – Valmieras pulkam, bet “ 2. Z. k. p ” – Cēsu pulkam. Armijas formas tērpi, bet īpaši kokardēm arī citās valstīs bijusi liela loma nacionālo krāsu propagandā un armijas vadība tam pievērsusi uzmanību.⁴⁸

Tādēļ interesanta liekas E. Virzas aprakstītā epizode par J. Zemitāna līdzdalību latviešu karavīru formas tērpu izveides mēģinājumos 1919. gada sākumā, kad dzejnieks kā Tautas Padomes loceklis no Liepājas caur Rēveli devās uz Valku:

“Rēvelē mēs tūlīt uzmeklējām pulkvedi Zemitānu un uzgājām to kādā mazā nomales namiņā. Durvīm bija piestiprināts liels plakāts: Latvijas armijas virspavēlnieks. Mēs atradām pulkvedi zīmējam virsnieku un kareivju uzpleču paraugus. Daži bija izgriezti papē un izskatījās daudz lielāki nekā krievu virsnieku uzpleči. Viņš asi kritizēja latviešu dienvidarmijas formu, kuŗā neesot nekā kareiviska. Viņš uzsvēra, ka latviešu virsnieku uzplečiem vajagot būt lieliem, jo disciplīna mūsu armijā noslīdējusi zemu un to vajagot pacelt, un tāpēc ārējās nozīmes esot liela svara. Turpat uz loga saulē žāvējās kokardes, gandrīz olas lielumā, tās pulkvedis bija nokrāsojis nacionālās krāsās. Tādām nozīmēm viņš gribēja savu armiju aptērt, bet no visa tā nekas neiznāca, jo apstākļi vēlāku pārgrozījās citādi.”⁴⁹

Latvijas Valsts vēstures arhīvā Vidzemes divīzijas pārvaldes dokumentu fondā saglabājušies J. Zemitāna uzpleču un kokaržu zīmējumi (119, 120. att.), kas bijuši iesniegti apstiprināšanai Igaunijas armijas virspavēlniekam 1919. gada 22. aprīlī.⁵⁰ Jau nākamajā dienā virspavēlnieks J. Laidoners tos apstiprināja kā latviešu karaspēka Ziemeļlatvijā un Igaunijā formas apģērbu.⁵¹ Lai gan šī forma nespēja plaši ieviesties, tomēr nereti brīvības cīņu laikā uzņemtajās fotogrāfijās redzami karavīri ar šīm “ziemeļnieku” kokardēm pie cepurēm.

Brīdī, kad bija jūtami pirmie panākumi cīņā pret lieliniekiem, latviešu sabiedrību sasniedza satraucoša ziņa no Liepājas par vāciešu izdarīto apvērsumu, par tā saukto “16. aprīļa puču” Vācu muižnieki, kuri jau sen loloja cerības atjaunot savu kundzību, izmantojot landesvēra tērcienbataljonu, kuru pabalstīja valsts vācu karaspēks. 16. aprīlī, uzbrūkot latviešu sargpostenim, valsts iestādēm un amatpersonām, gāza Latvijas Pagaidu valdību. Šajā laikā vācieši uzbruka Liepājas Kara ostas kazarmās esošajiem latviešu karavīriem, daļu no tiem atbrūvoja un apcietināja. Viņi arī noplēsa un kājām samīdīja Latvijas valsts karogu.⁵²

K. U. Imanis un citi valdības locekļi bija spiesti meklēt patvērumu angļu sūtniecībā, bet vēlāk uzvaikoja “Saratov”, kas atradās angļu karakuģu aizsardzībā

Vāciešiem izdevās izveidot mācītāja un rakstnieka Andrieva Niedras (1871–1942) vadībā marionešu valdību, kurā bija arī daži citi latvieši. Šī valdība faktiski kalpoja kā fon der Golca karaspēka rīcības aizsegs.

Ļoti asi uz notikumiem Liepājā reaģēja Valkā iznākošais laikraksts “Tautas Balss”, kas nosodīja apvērsumu un izteica Ziemeļlatvijas iedzīvotāju atbalstu likumīgai K. Ulmaņa valdībai.

Laikā, kad Liepājā vācieši kājām mīdīja Latvijas karogu, “Tautas Balss” tam veltītas E. Virzas skaistās rindas. Laikrakstā publicētajā vēstulē Liepājas draugiem viņš rakstīja par ceļojuma iespaidiem uz Valku un dzīvi šai Ziemeļlatvijas pilsētā:

“Man nepatīk iet uz ielas un laukus un pilsētu es mīlu novērot, sēdēdams pie loga. Tādos brīžos mani saista Latvijas karogs, kuŗš plivinās gandrīz Valkas otrā galā uz augstākās mājas, kur atrodas Ziemeļ-Latvijas Sarkanā Krusta slimnīca. Es ceļos agri, līdz ar rīta plaukšanu un redzu kā viņš vēl dus gurdi pieklāvis mastam. Tad viņš līdz ar pirmo vēju, lēnām sakustas, attinas, iemirdzas saulē un laistas ar savām gaišajām krāsām cauru dienu pār pilsētu. Lūk, kur augsts mērķis, ciešanu beigas un mūžīga slava! Dažādas niknas varas grib mums šo karogu izraut no rokām un samīt ar kājām. Bet vēl mūsu zemē nav izsīkušas stipras rokas un stingras gribas, tie viņu noturēs paceltu pār Latviju.”⁵³

Šajā laikā Virza Valkā bija “apmeties Lugažu laukumā pilsoņa Tiltiņa mājā”⁵⁴, bet Dr. med. lāga Lībieša vadītā Ziemeļlatvijas Sarkanā Krusta slimnīca atradās Aleksandra ielā.⁵⁵ Šķiet, ka tieši sarkanbaltsarkanais karogs virs Ziemeļlatvijas Sarkanā Krusta slimnīcas dzejnieku iedvesmojis sarakstīt populāro dzejoli “Karogs”, ko lasītāji ieraudzīja “Tautas Balss” 1919. gada 1. jūnijā, Cēsu kauju priekšvakarā.⁵⁶

Neskatoties uz apvērsumu, Latvijas atbrīvošana no lieliniekiem turpinājās. Ļoti sarežģīts bija Baloža brigādes stāvoklis. Lai gan tā par vienīgo likumīgo varu atzina K. Ulmaņa Pagaidu valdību, tomēr tai pret lieliniekiem bija jācīnās kopā ar vāciešiem vācu vadībā.

Atbrīvotajās vietās vācieši centās atjaunot savu kundzību un ar bargiem sodiem vērsās ne tikai pret lieliniekiem un to atbalstītājiem. Dažkārt represijās pirmie cieta tie, kuri simpatizēja likumīgajai Latvijas valdībai. Arī Talsos landesvēristu valdīšanas laiks tautā atstājis drausmīgas atmiņas. “Līdz ar apcietinātiem lieliniekiem tika notiesāti un pie Sukturu kapiem nogalināti daudzi nevainīgi cilvēki. Nošauto starpā bija arī pirmais latviešu Talsu pilsētas galva Ernests Kundziņš, kam vāci nevarēja piedot, ka viņš bija pirmais tūlīņ pēc 18. novembra izlēcis Latvijas karogus.”⁵⁷

1919. gada 22. maijā vācu vienības iegāja Rīgā, kuru pameta lielinieki. Vācieši tā vietā, lai tos vajātu un sakautu, uzsāka zvērīgu iedzīvotāju pārsvarā latviešu, slepkavošanu. Latviešu karaspēka daļas Rīgā ienāca tikai 23. maijā. Pēc pulkveža Baloža lūguma un sabiedroto valstu

pārstāvju iejaukšanās vācieši ierobežoja patvaļīgo iedzīvotāju apšaušanu. Tā rīdzinieki gaidītās athrīvošanas vietā saņēma asinspirti, kuras laikā iznīcināja vairākus tūkstošus cilvēku.

Tajā laikā igauņu un Ziemeļlatvijas karaspēks cīnījās pret lieliniekiem Vidzemē. Šeit atkāpes vietā kāds zīmīgs gadījums, kas bijis pirms lielinieku padzišanas no Cēsīm, kad tie ar lielu pompu svinēja 1. maija svētkus. Aculiecinieks K. Dzirkalis to aprakstījis šādi:

“Cēsu pils, tā sauc(amajā) Lademachera tornī, kas pieskaras Torņa ielai, bija garā kārtī uzvilks liels sarkans karogs. Tajā dienā ap pusdienas laiku sacēlās stiprs vējš, kas vēlāk pieņēmas un pārvērtās ļoti spēcīgā viesulī. Kokus lieca, zarus lauza un izkārtnes drebināja sacēlusies auka. Tāpat sarkanais karogs tika stipri rauts. Visu acis vērsās turp, minot, kas notiks tālāk. Un notika brīnums - spējš vēja rāviens pārplēsa karogu līmeniski vidū pušu, tā ka abas puses brīvi plīvoja gaisā. Tagad šis sarkanais karogs bija pārvērties sarkan-balt-sarkanā, jo balto krāsu deva gaišais debesu fons.

Šo brīnišķīgo pārvērtību redzēja daudzi Cēsu iedzīvotāji (...), priecādamies par neizskaidrojamo likteņa mājienu. Un patiesi, taisni pēc viena mēneša tanī pat tornī, mūsu varonīgie ziemeļlatvieši uzvilka mūsu valsts karogu.”⁵⁸ (111. att.)

Toreiz pēc Rīgas ieņemšanas likās, ka gan Ziemeļlatvijas brigādei, gan landesvēram un Balodim padotam karaspēkam viens mērķis – turpināt cīņu ar lieliniekiem. Tomēr landesvērs un vācu dzelzsdīvīzija virzījās uz Latvijas ziemeļiem pret igauņu un latviešu karaspēku. Jau jūnijā sākumā Cēsu apkārtnē notika šo karaspēku pirmās sadursmes. Tas bija Cēsu kauju iesākums.

Nodevīgais uzbrukums izvirzīja jaunus un sarežģītus uzdevumus igauņu un latviešu bruņotajiem spēkiem, kuriem bija jācīnās pret visreakcionārāko vācu interventu armiju, kas apdraudēja Baltijas valstu un tautu eksistenci. Bez tam lielas igauņu un latviešu karaspēka daļas tika atrautas no cīņas pret lieliniekiem. Šai brīdī milzīga bija tautas atsaucība. stājoties dzimtenes sargu rindās. Armijā stājās gan sirmi vīri, gan jauni zēni no skolas sola.

No Valmieras un Cēsu skolu audzēkņiem pie 2. (5.) Cēsu kājnieku pulka steigā tika izveidota brīvprātīgo skolnieku rota, kas kaujas kristības saņēma 6. jūnijā pie Cēsīm un kura pulka sastāvā cīnījās arī visās turpmākajās kaujās. Valmieras skolniekiem 5. jūnijā rīta agrumā, izejot uz Cēsu fronti, līdzī tika dots nacionālais karogs, kuru steigā bija darinājušas skolotāja Berta Stakle un reālskolas direktora mācītāja Ludviga Adamoviča kundze.

Kā zaimi šai laikā izskanēja A. Niedras demagogiskais aicinājums stāties zem Latvijas sārta baltā karoga cīņai pret Ulmani.⁵⁹

Neiedziļinoties Cēsu kauju gaitā, tomēr jāpiebilst, ka vissīvākajās un izšķirošajās cīņās no 19. līdz 23. jūnijam igauņi un latvieši kopīgiem spēkiem spēja sakaut labi bruņoto vācu karaspēku un izcīnīja uzvaru.

“Ar Cēsu kauju uzvaru bija izšķirts ne vien Rīgas, bet arī visas Latvijas liktenis. Sevišķi vēl tādēļ, ka šis notikums sakrita vienā laikā ar Versaļas miera līguma parakstīšanu un Vācijas aktīvai politikai pret Sabiedroto gribu Austrumos bija vilktas robežas.”⁶¹

23. jūnijā, kad pēc kaujām caur Cēsīm gāja latviešu un igauņu karaspēks, cēsnieks Pēteris Dzirkaļis (1854–1925) savā dienasgrāmatā ierakstījis:

“... Tagad mēs pārliecinājāmies, ka arī Ziemeļlatvijas armijai un igauņiem ir lieli spēki. Visu cauru dienu nāk viena karaspēka daļa pēc otras, dodamies Rīgas virzienā. Ar dziesmām un mūziku ienāca pulkv.-ltņ. Berža komandētais 2. Cēsu kājnieku pulks, kas apmetās Cēsīs pa nakti. Nāk brālīši igauņi.

Daudziem karavīriem vaiņagi kaklos, jo šodien ir Jāņu vakars. Ziedi sasprausti šauteņu stobros. Karavīru sejas smaidošas, lai gan paši gurdeni, putekļiem klāti. Dzied bez mitēšanās mūsu kareivji. Tautas dziesmas un arī brašo “Pumpiņ rasa.” Nu atkal mēs ticam latviešu un igauņu vienotai uzvarai. Visi vieglāk uzelpojam, šķiet kāds slogs mūs spiedis un tagad novēlies no krūtīm. Ieraugot valsts karogu, mēs asarām acīs nenolaidām no tā skatu, lai to sevī uzsūktu un uzņemtu uz visiem laikiem. Tagad neviens nevar vairs mūs iznīcināt. Viņu upuru ceļš arī tika puķēm kaisīts, ko tik skaisti darījām mēs visi cēsnieki.”⁶²

27. jūnijā Rīgā iznākošajās “Jaunākajās Ziņās” pirmajā lappusē bija ievietots Pētera Blaua (1856–1930) dzejolis “Karoga dziesma”.⁶³

Jūlijā un augustā “Jaunākās Ziņas” publicēja vēl trīs P. Blaua “Karoga dziesmas”, kas kopā veidoja īpatnēju Latvijas karogam veltītu dzejas ciklu.⁶⁴

Pēc Cēsu kaujām arī pie Rīgas namiem sāka parādīties Latvijas karogi. Kā pirmos laikraksta korespondents bija pieminējis karogus, kas uzvilkti virs stacijas Rīga I un Latvijas dzelzceļu valdes.⁶⁵

No pilnīgas sagrāves Cēsu kaujās sakauto vācu karaspēku paglāba sabiedrotie, kuri piespieda uzvarētājus 3. jūlijā Rīgā noslēgt tā saukto Strazdmiužas pamieru, kas noteica, ka vāciešiem jāatstāj Rīga, bet vācu karavīriem, kuri nav Latvijas pavalstnieki, jāatstāj Latvija. Šis pamiera līgums liedza arī igauņiem un Ziemeļlatvijas karaspēkam ieiet Rīgā, jo paredzēja, ka tiem jāpaliek 3. jūlijā ieņemtajās pozīcijās.

Rīgas latvieši ziņu par pamieru uzņēma ar lielu prieku. “Latvijas Sargs” 4. jūlijā rakstīja, ka Latvijas valsts karogi jau vakarīt parādījās pēc pirmo ziņu saņemšanas par pamiera noslēgšanu ar igauņiem, pie daudzu namu fasādēm Rīgā, bet kad pēc pusdienas šīs ziņas tika oficiāli apstiprinātas, tad valsts karogi nekavējoši tika uzvilkti arī uz tām valdības ēkām un iestādēm, piem., pasta un telegrāfa ēkas, galvenās policijas nama, apgabaltiesas ēkas un citām galveno

valdības iestāžu ēkām, kur tādi vēl pa vācu saimniekošanas laiku Rīgā nekad nebija uzvilkti.”⁶⁶
 Violeti-meln-balts igauņu karogs bija izkārts Rīgas amatnieku krājaizdevu kases nama logā.⁶⁷

Tajā pašā “Jaunāko Ziņu” numurā citā vietā atzīmēts:

“Latvijas valsts karogus redz atkal plīvojam vairākās vietās pilsētā, tikai ne visi viņu īpašnieki, diemžēl, zin sarkanās un baltās krāsas pareizos samērus. Oficiālais krāsu sadalījums, pie kura noteikšanas ir piedalījušies arī mākslinieki, ir tāds, ka abas sarkanās daļas ieņem četras piektdaļas, kamēr baltā daļa tikai vienu piektdaļu. Bez mākslinieciskiem motīviem te jāņem vērā arī tas, ka uz trim vienādām daļām sadalīts karogs līdzinās Austrijas karogam.”⁶⁸

Neskatoties uz aizliegumu, ziemeļnieku virspavēlnieks Zemitāns bija apņēmis viņam padoto karaspēku ievest Rīgā. Ar milzīgu sajūsmu 6. jūlijā rīdzinieki un Baloža brigādes karavīri sagaidīja Ziemeļlatvijas karaspēka ierašanos Rīgā. (112. att.) Beidzot varēja savienoties tie spēki, kas Latvijas atbrīvošanu bija uzsākuši gan no dienvidiem, gan ziemeļiem. “Tūlīņ aiz Juglas rīta redzami pirmie goda vārti, kuri uzcelti par godu mūsu kareivjiem. Uz jautājumu, ko tas nozīmē, pretimnācēji atbild, ka te sagaidīti Rīgas atsvabinātāji – ziemeļarmieši, kuri veda tik sīvas cīņas taisni pie Rīgas vārtiem.

Tālāk jau iesākās Rīgas priekšpilsētas nami, kuri greznoti ar latviešu nacionāliem karogiem, vīti ar zaļām zālīšu virknēm un bērzu meijām. Dziļi patīkamu iespaidu atstāj šī ārējā pilsētas ietērpa, kura tik augstā mērā harmonē ar Līgo svētku un Rīgas atsvabināšanas sajūtu. Arī Rīgas centrā vizuālo saulē latviešu nacionālās krāsas.” Tā Rīgas svētku rotu “Tautas Balsī” aprakstījis Jānis Porietis.⁶⁹

Daudziem neaizmirstams palicis skats, kad Rīgā Ziemeļlatvijas karaspēka priekšgalā baltos zirgos iejāja sarkanbaltsarkanā karoga nesējs un virspavēlnieks J. Zemitāns. (113. att.)

Ar godasardzi un manifestācijām 8. jūlijā Latvijas karavīri un Rīgas iedzīvotāji Daugavmalā sagaidīja no Liepājas ar tvaikoni “Saratov” atbraukušo K. Ulmaņa Pagaidu valdību. Tā Rīgā atgriezās pēc pusgada prombūtnes.

9. jūlija “Latvijas Sargā” rakstnieks un žurnālists Skuju Frīdis rakstīja:

“Daugavas mala un Nikolaja [ ] ielas gals sāka pildīties jau īsi pirms divpadsmitiem. Ar katru minūti drūzma auga. Ļaudis kāpa uz sētām, jumtiem, rāpās pils dārza kokos, neatstāja brīvas pat telefona, tramvaja, lukturu u.c. stabus. Pat augstajā Rīgas pils torņa galā stāvēja cilvēki. ( )
 Visur plīvo karogi, smaržo rozes. . . balts un sarkans, sarkans un balts. . . Prieks un miera cerība ( )

Plkst 3:43 sāk lasīties kopā angļu kreisera goda vaktis. Ļaudis saviļņojas, iešalceas. Pēc dažām minūtēm jau parādās aiz mūitas dārza ēku drupām impozantais vēsturiskā kuģa “Saratow”

kerpuss, zem Latvijas nacionālā vimpela. Masti, tauvas plīvot plīvo Latvijai draudzīgo valstu karogos... (...)

Plkst 3 kuģis piestājas līdzās angļu mīnu kreiserim "G-28" un Ministru Prezidents, līdz ar saviem pavadoņiem, noiet gar angļu goda vakti. (...)" ⁷¹

10. jūlijā dienvidnieku un ziemeļnieku karaspēku oficiāli apvienoja vienotā Latvijas armijā. Jau 13. jūlijā bijušajā Bruņniecības namā notika Tautas Padomes sēde.

Rīga karogu rotā bija pāris nedēļas. Līdz 18. jūlijā "Latvijas Sargs" rakstīja:

"P a r L a t v i j a s v a l s t s k a r o g i e m n o p i e n ā c ī g a s i e s t ā d e s p u s e s a i z r ā d a, k a t u r ē t v i n u s i z k ā r t u s p i e n a m i e m n e d ē ļ ā m i l g i n a v v a j a d z ī g s. P r i v ā t o s n a m o s t i e j ā i z k a r t i k a i v a l s t s s v i n ī b u g a d ņ i j u m o s, k u r i e m b e i d z o t i e s, k a r o g i j ā n o ņ e m. B e t k r ā s u s a m ē r a m g a n j ā b ū t p a r e i z a m u n p r o t i: b a l t a i j ā b ū t t i k a i p i e k t a i d a ļ a i n o v i s a k a r o g a p l a t u m a." ⁷² "Pienācīgā iestāde", kas izdeva tāda veida rīkojumus bija Rīgas militārā policija.

Nepilna mēneša laikā bija panākts, ka Rīgā vairs neredzēja vācu karogus. 22. jūlijā "Latvijas Sargs" konstatēja: "Vienīgā vācu flaga Rīgā tagad redzama tikai pie vācu transporta tvaikoņa "Hannover", kurš stāv pie Eksportostas un vedīs no Rīgas projām vācu pavalstniekus. Pat vācu sūtniecība, Aleksandra un Troņmantnieka bulvāru stūrī, ⁷³ stāv bez flagas un atrodama tikai pēc uzrakstu tāfeles. (...)" ⁷⁴

Līdzīgi kā Rīga sagaidīja Pagaidu valdības atgriešanos, ap 20 tūkstošu liels manifestantu pulks to 27. jūnijā bija sagaidījis Liepājā, kad karogiem greznotais "Saratov" no ārējā reida iebruca ostā un pietauvojās. (114. att.)

"Ostas malā, pretī Miķeļa ielai, bij uzcelta estrāde, appuškota ozollapu vijām, pār kuru plivinājās Latvijas, angļu, franču un amerikāņu karogi. Īsi pirms pulkst. 6 ieradās latviešu zemessargu nodaļa ar karogu, kurai sekoja kāda līveniešu nodaļa, kā arī A. Kalniņa koris un dažādas Liepājas biedrības un skolotāji ar skolniekiem, un ieņēma vietas ap estrādi.

Taisni pulkst. 6 parādījās tvaikonis "Saratovs", krāšņi izgreznots Latvijas un sabiedroto karogiem." ⁷⁵

Pēc tam sekoja runas un gājiens uz valdības iestādēm. Aprakstot sagaidīšanu, "Kurzemes Vārds" atzīmējis kādu interesantu epizodi, ka komponists A. Kalniņš "pasniedza Ulmaņa kungam kā veltījumu savu nule komponēto poēmu orķestrim", kuru bija iesācis komponēt īsi pirms 16. aprīļa un nesen kā to beidzis. ⁷⁶

Saņēmuši ziņu par uzvaru Cēsu kaujās, liepājnieki bija īpaši gatavojušies Ulmaņa valdības sagaidīšanai. 23. jūnija pēc sabiedroto ultimāta vācu karaspēks atstāja Liepāju

Atzīmējot, ka Liepāju atstāja vācu okupācijas karaspēks, kas vairāk nekā četrus gadus kā smags slogs gūlās uz vietējo latviešu sabiedrību. 25. jūnijā liepājnieki noturēja pateicības

dievkalpojumu un sarīkoja manifestācijas. “Gājiens sākās pulkst. pus 7 vakarā no Latviešu biedrības Suvorova ielā. Gājiena kodols sastāvēja no 2. šķiras zemes sargiem ar orķestri priekšgalā. Tūliņ pēc orķestra nesa Latvijas sarkani-balt-sarkano karogu, aiz tā angļu, franču un amerikāņu karogus.”⁷⁷ Ap 20000 dalībnieku lielā procesija devās uz Annas baznīcu, kur mācītājs Virbulis noturēja īsu dievkalpojumu. Pēc tam manifestanti devās uz angļu, franču un amerikāņu misijām.

26. jūnijā Liepājas iedzīvotāji nojauca Vilhelma II pieminekli Kūrmājas priekšā. “Kurzemes Vārds” vēstīja, ka “bij sapulcējies milzīgs bars ļaužu, noskatīties šī vācu okupācijas simbola noārdīšanā.” Bija ieradusies arī Līvena nodaļas karavīri, latviešu zemessargi ar sarkanbaltsarkano karogu, visu sabiedroto misiju priekšstāvji un ģenerālis Gofs. “Sabiedroto priekšstāvji apsveica latviešu un Līvena kareivjus, kuri atbildēja ar “urā” saucieniem. Tūliņ pēc tam strādnieki stājās pie pieminekļa ārdīšanas, kas vilkās diezgan ilgi. Tikai pēc apm. 2 stundām izdevās pieminekļa virsējo daļu, apliekot virvi, nogāzt. Piemineklim gāzoties, ļaudis uravāja un zēni svilpa, bet daži landesvēristi slaucīja asaras. Pie apgāztā pieminekļa nostājās latviešu virsnieks un pacēla pār to Latvijas karogu, kamēr orķestrs spēlēja Latvijas himnu. Pēc tam latviešu kareivji, orķestrim spēlējot, devās pa Kūrmājas prospektu projām, pavadīti no Līvena nodaļas kareivjiem.”⁷⁸

Būtiski, ka pēc vācu karaspēka aiziešanas no Liepājas 23. jūnijā, pilsētas apsardzības dienestu sabiedrotie uzticēja landesvēra krievu rotai, kuru komandēja firsts Anatols Līvens (Lieven A. von, 1872–1937) Līveniešus, kuri Cēsu kaujās izrādīja zināmu neitralitāti, sabiedrotie ņēma savā apsardzībā un ieskaitīja ģenerāļa N. Judeniča krievu baltgvardu karaspēkā. Liepājā Līvena kareivji ienāca ar Krievijas karogiem. Uz šo izaicinājumu Latvijas Pagaidu valdība atbildēja “ar prasību par krievu karogu noņemšanu un latvju karaspēka nodaļu pārceļšanu uz Liepāju”.⁷⁹

Dienā, kad Liepājā iebrauca sabiedroto militāro misiju vadītājs Latvijā, Igaunijā un Somijā ģenerālis Gofs (Gough), kurš paziņoja par sabiedroto lēmumu atjaunot Latvijas pagaidu valdības darbību, pie Lejaskurzemes apgabala priekšnieka Andreja Bērziņa “ieradās angļu kopvedis Rowans-Robinsons un lūdza, lai uz māju, kurā līdz šim atradās Līvena štābs, uzvelkot Latvijas karogu un dodot viņam latviešu posteņus. Viss tas uz vietas tika izpildīts”⁸⁰ Tas liecina, ka ar Latviju un tās karogu nopietnāk sāka rēķināties sabiedroto militārā vadība.

Tajās dienās, kad Rīga rotājās sarkanbaltsarkanajiem karogiem, atšķirīgi dzīve ritēja Jelgavā. Tā vārda tiešā nozīmē vēl dzīvoja pēc vecā Berlīnes laika.⁸¹ Jelgavā iznākošais “Zemgaleitis” 8. jūlijā rakstīja:

“Kur ir Latvijas karogi? Jelgavā mēs redzam visādas flagas: krievu, vācu, pat bavāriešu, bet pilsētā nekur nav Latvijas karoga. Te stāv latviešu nodaļas, kareivju vākšanas

hirojs, bet tie netura par vajadzību uzvilkt Latvijas karogu. Varētu vēlēties no viņiem lielāku patriotisma apliecinājumu.”⁸²

Pēc Strazdmuižas pamiera, Latvijas valdība centās visus spēkus sakopot valsts atbrīvošanai no ielenkiem, lai uzsāktu dzīves atjaunošanu. Tomēr Zemgalē un Kurzemē arvien uzstājīgāk ar dažādām provokācijām lika sevi manīt vācu karaspēks, kura izvākšana no Latvijas visādi tika novilcināta. Par vāciešu galveno atbalsta centru bija kļuvusi Jelgava.

Latvijas karogam šajā laikā nācās piedzīvot daudz pazemojumu. Daudzviet vācu karavīri to plēsa no Latvijas iestādēm.

Jau 3. jūlijā “Kurzemes Vārds” publicēja informāciju “Latvijas valsts karoga nozākāšana Priekulē no vācu policistiem”:

“Maijera⁸³ policija pēc izbraukšanas no Annas muižas ieradusēs Priekulē, ar varu ielauzusēs latviešu komendantūrā, izsviedusi visas grāmatas pa logu un ierīkojusies kā savās mājās. Neaprobežojusies ar to Maijera policisti noplēsa latviešu karogu un to samīdīja.

Šis gadījums, kur Vācijas pavalstnieki – zaldāti atļāvuši sev apsmiet Latvijas karogu, nav pirmais. To pašu ziņo arī no Ventspils. Pret šādu izaicinājumu Valdībai caur ārlietu ministriju jāspēr noteikti soļi, lai saņemtu gandarījumu par šādu Latvijas valsts goda apvainojumu.”⁸⁴

Karogu plēšana kļuva tik neciešama, ka Ārlietu ministrija bija spiesta Vācijas pārstāvim iesniegt protestu.

“Valdības Vēstnesī” pieminēti daži gadījumi, kuros izrādīta necieņa Latvijas karogam un sniegts protesta teksts:

“Savā laikā jau ziņots, ka 12. jūlijā š. g. 12. verstis no Jelgavas vācu patruļa apturēja tvaikonīti zem Latvijas flagas, kas veda no Jelgavas uz Rīgu latviešu zaldātus. Vācieši arestēja latviešus un konfiscēja dažādas ēdamas un citas lietas, noplēsa un samina ar kājām Latvijas karogu. Starp arestētiem atradās kara ierēdnis Lauva, kuru vācu leitnants Polišs lika sist, ko vācu zaldāti tomēr neizpildīja.

Ir daudz gadījumu, kur vācu zaldāti ir noņēmuši, vai likuši noņemt Latvijas flagu, piemēram 30. jūnijā š. g. vācu zaldāti piespieda ar ieročiem Ventspils ostas priekšnieku Martinsonu noņemt Latvijas karogu no ostas Administrācijas nama.

Tāds pats gadījums 15. jūlijā š. g. Vec-Aucē, kur vācieši piespieda sarga zaldātus noņemt karogu no Latvijas karaspēku virspavēlnieka nama, draudēdami pretējā gadījumā apšaudīt namu. Dēļ visām šīm nelikumībām Latvijas Ārlietu Ministrs iesniedzis Vācijas priekšstāvim pie Latvijas un Igaunijas valdībām rakstu, kurā starp citu teikts

“Enerģiski protestējot pret patvarīgām rīcībām, grieztām pret latviešu zaldātiem, tāpat pret apvainojošo iztūrešanos pret Latvijas Valsts karogu, lūdzu dot rīkojumu, lai vainīgie tiktu tiesāti

un sodīti, un par apvainojošo izturēšanos pret Latvijas karogu tiktu dots vajadzīgais gandarījums, un lai nākotnē tiktu atdots pienācīgais gods Latvijas karogam”.”⁸⁵

Šķiet, tā bija pirmā reize, kad tik oficiāli, Ārlietu ministrijas līmenī tika pieprasīta cieņas izrādīšana Latvijas valsts karogam.

Ar to vācu karavīru patvaļa nebeidzās. Tie 24. augustā Jelgavā ar fon der Golca ziņu “sadumpojās”. “Ap 9 vakarā sākās grandioza manifestācija ar lāpu gājienu, kurā piedalījās ap 10000 apbruņotu kareivju dzelzsdivizionistu un Kellera nodaļās pārgājušie vāci.”⁸⁶ Gājienu skanēja saucieni, ka šī patiesībā esot vācu zeme, ka vācu kareivji no tās projām nebraukšot un lai viņiem dodot zemi un pilsoņu tiesības Latvijā.

“Pirmdienas rītā [25. aug.] agri vācu zaldātu banda ielauzās Jelgavas latvju komandantūrā, kurā rīkojās kā mežoni: meta rokas granātas, laužīja mēbeles, plosīja papīrus. Ar rokas granātām spridzināja un izlaupīja komandantūras naudas skapi, kurā atradās prāva suma naudas. No komandantūras norāva arī latvju karogu.”⁸⁷

Naktī no 24. uz 25. augustu vācu kareivji arī Saldū “norāva no komandantūras latviešu, angļu un amerikāņu nacionālos karogus”.⁸⁸

Liepājā iznākošais laikraksts “Latvijas Rīts” 30. augustā rakstīja: “Vācu kareivju nemieru kustības vilnis no Jelgavas izplatījies arī uz pārējo Kurzemi. Kā mums no drošas puses ziņo daudzās lauku komandantūrās notikušas varmācības. Latvijas karoga vietā uzvilkti Vācijas.”⁸⁹

Tas pats laikraksts vēstīja, ka “Latvijas misijas priekšnieks Berlīnē iesniedza protesta notu Vācijas valsts ministram Milleram par Jelgavas notikumiem. Pēdējais izteica nožēlu.”⁹⁰ Arī uz Latvijas ārlietu ministra notu vācu sūtnim, kurā bija pieprasīts sniegt paskaidrojumus, saņēma atbildi, ka “šīnī lietā iesāktā izmeklēšana vēl nav nobeigta”.⁹¹ Pagaidu valdība par vācu patvarībām sūdzējās sabiedroto lielvalstu pārstāvim angļu pulkvedim Dž. Grouvam (Growe), kurš uzturējās Jelgavā. Viņa atbildē saņēma ieteikumu latviešiem būt pacietīgiem. Lielvalstu iecietība pret vācu karaspēku, kuru tā cerēja izmantot antibolševistiskajā cīņā Padomju Krievijā, veicināja drīzāku Latvijas tautas ieraušānu jaunās asiņainās cīņās.

Vācu karaspēka vadība, kas atradās Zemgalē un Kurzemē, nebija atmetusi Latvijas iekarošanas nodomus. Šo karaspēku, kas bija papildināts ar krievu brīvprātīgajiem, pārdēvēja par Brīvprātīgo netumu armiju, kuras komandēšana bija uzticēta dēkainam cariskās armijas virsniekam Pāvelam Avalovam-Bermontam (1877-1972). Viņa nodomos bija gāzt Latvijas valdību, un atkal kā atzsegs tika izvirzīts mācītājs un rakstnieks A. Niedra. Šajā vācu-krievu armijā rudenī bija ap 50000 karavīru, tai piederēja 100 lielgabalu, 120 lidmašīnu un cita kara tehnika. Šīs armijas 1919. gada rudens militārie pasākumi ieguvuši Bermontiādes nosaukumu

8. oktobrī bermontieši uzsāka uzbrukumu Rīgai un latviešu karaspēks 10. oktobrī bija spiests atkāpties no Pārdaugavas uz Daugavas labo krastu. Latvijas armija šī gada laikā bija izveidojusies par ievērojamu spēku, bet tās kaujasspējīgākās daļas atradās pretlielinieku frontē Latgalē. Šajā kritiskajā situācijā armijas vadībai pat radās doma par Rīgas atstāšanu un valdības iestāžu evakuēšanu uz Cēsīm.

Par spīti ienaidnieka pārsvaram tauta kārtējo reizi izrādīja apbrīnojamu pašizliedzību, gatavojoties izšķirošai cīņai par Rīgu.

Kopš jūlija Rīgas pils Svētā Gara tornī plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs. Rīgu no Pārdaugavas mēnesi apšaudīja vācu artilērija. Sagrauti tika daudzi nami, taču karogs tornī simbolizēja, ka Rīgā vara vēl likumīgai valdībai.

“Latvijas Sargs” 25. oktobrī bija ievietojis kareivja K. S. dzejoli “Aplenkta pilsēta”, kurā dzejas valodā tēlota kareivju un karoga pretstāve ienaidniekam. Par karogu tur teikts:

“Valsts karogs plandas sarkanbalts
No lodēm izrobots, bet stalts.”⁹²

Vācu ieņemtajā Pārdaugavā palikušie latvieši ikdienas nolūkojās uz šo karogu, un literāta Skuju Frīda publicētajā dienasgrāmatā lasāms: “Pils tornī gan vēl arvien plīvojot sarkani balti sarkans Latvijas karogs ... Kaut viņš nekad no turienes nepazustu!”⁹³

Pēc dažām dienām rakstītājs kārtējo ierakstu nobeidza ar vērojumiem: “Kad bij atkal iestājies klusums, aizgājām uz Daugavgrīvas ielu paraudzīties, vai Rīga vēl stāv vecā vietā. Kā tad. Pils tornī vēl lepni plīvoja Latvijas karogs – visām iebrucēju bandām par spīti!”⁹⁴

Tikpat cerīgi šie skati tika pievērsti riņķojošai lidmašīnai, kuras spārnu apakšā bija redzama sarkanbaltsarkano krāsu nozīme.⁹⁵ (122. att.)

3. novembrī visā frontē sākās latviešu karaspēka uzbrukumi, ko ievadīja sabiedroto flotes spēcīgā artilērijas uguns, apšaudot ienaidnieka pozīcijas un aizmuguri. Izšķirošais uzbrukums notika 9. un 10. novembrī. 11. novembrī agri no rīta pēc sīvām kaujām Rīga bija atbrīvota. Pilsēta abos Daugavas krastos bija latviešu rokās.

Rīgas baznīcu zvani vēstīja, ka tā atbrīvota no ienaidniekiem. “Valdības Vēstnesis” rakstīja: “Līgsmās prieka sajūtās par atsvabīnāšanu no ienaidniekiem Rīga šodien tērpusies flagu rotā – pār lielu daļu namu lepni plivinas brīvās Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs.”⁹⁶ Rīdzinieki bija sarīkojuši arī patriotisku manifestāciju. 11. novembris vēlāk tika noteikts par Lāčplēša dienu. Roberts Kroders 12. novembra “Latvijas Sarga” numurā rakstīja:

“Iekšrīgā. . . Ejot tālāk gar sašauto ložmetēju zobu izkosto sienu grēdu, laukumā parādas Rīgas pils. Siena uz Daugavas pusi saspārdīta. Bet sarkanbaltsarkanais karogs, sašauts un

izrobots, stalts plandas vējā. Viņa brīvie plandieni tik pilni dzīvības, ka neviļus ceļ gājēja un vērotāja galvu augšup...”⁹⁷

Karogs, kas pils tornī bija izturējis Rīgas apšaudi, vēlāk kā viens no spilgtākajiem šo cīņu lieciniekiem bija novietots Kara muzejā, taču padomju okupācijas laikā tas iznīcināts.⁹⁸ (121. att.) Tādēļ arī par šo vēstures relikviju varam spriest tikai pēc fotogrāfijām un Kara muzeja fondu inventāra grāmatas apraksta. Tur par šo karogu rakstīts: “Latvijas valsts karogs, kurš izcieta visu Bermonta artilērijas uguni 1919. gadā, plivinoties uz Rīgas pils torņa. Karoga I sarkanā daļa ir 2 m 50 cm gara, apaļi nodiluse, baltā daļa ir 2 m 20 cm gara, ieslīpi nodiluse un II sarkanā daļa ir 2 m gara ieslīpi nodilusi. Karoga plat(ums) 1 m 45 cm. Uz karoga izšauts vairāk par 200 lielgabalu lādiņu. “Ievainots” karogs 85 vietās.”⁹⁹

Kauju uguni bija izturējis arī karogs virs muižas nama.¹⁰⁰

Bermontiādes laikā cieta ne tikai karogi. Ievērojami bija Rīgas postījumi, bet vissāpīgākie bija cilvēku upuri. Varoņu šķirstus pēdējam sveicienam sedza sarkanbaltsarkanās krāsas. (123. att.) Bermontiešu uzbrukuma dienās līdz kareivjiem un to atbalstītājiem dzīvoja rakstnieki, dzejnieki un žurnālisti. Tautas sāpes un kareivju varonība viņu aprakstos un dzejas rindās no laikrakstu slejām stiprināja ticību uzvarai.¹⁰¹

Īpaši šeit jāmin Raiņa sērdieņu dziesma “Daugava”, kas ir virkne dziesmu par Latvijas likteņiem un latviešu likteņupi. (124. att.) Andrejs Iksens 1923. gadā rakstīja: “J. Raiņa “Daugavas” pirmais izdevums parādījās (...) īsi pirms Bermonta uzbrukuma Rīgai. Šo izdevumu izpirka divās nedēļās. Daudziem karavīriem, gan tieši frontē, gan atpūtas brīžos tuvākā aizmugurē, varēja redzēt rokās “Daugavu”, kur tie smēlās sajūsmu: sakarā ar to daži kara vadoņi ir izteikušies, ka Raiņa “Daugava” atsvēruse veselu pulku...”

Ja ņemam vērā, ka “Daugava” uzrakstīta dažus gadus pirms Bermonta uzbrukuma, ka viņas saturā gandrīz uz mata atspoguļojās viss tas, kas notika Daugavas krastos 1919. gada oktobrī un novembrī, ka dzejnieks tieši uzminējis lielo un izšķirošo notikumu vietu, ka, beidzot, šī dziesma atnāca visstākā laikā, tad mums jāatzīst, ka nemirstīgā sērdieņu dziesma ir - gaišreģa pravietojums visai tautai.”¹⁰²

Ar baskājiešu karodznieka vārsēm likteņdziesmā ievītas sarkanbaltas krāsas

“Sarkanuguns kvēlumā

Dzima mūsu brīvā Latve.

Sarkanbaltais karodziņš

Uz sarkana plivināja.”¹⁰³

Tieši baskājiešu karodznieka teiktās dzejas rindas ievietotas 26. oktobra “Latvijas Sargā” Turpat kritika atzīmējusi: “Nu ir vienlīdzīgi kļuvuši visi augstie, Baskājis karodznieks pacel

Latvijas karogu. Reti kāda grāmata tā iederas savā laikā, kā šī. Reti kāds dzejnieks tā dzīvo savai tautai kā Rainis.”¹⁰⁴

Sakarā ar kara apstākļiem Ministru kabinets bija nolēmis nerīkot plašas Latvijas proklamēšanas viena gada svinības. Tautas Padomes, Ministru kabineta, Armijas štāba pārstāvji un tauta 18. novembrī pulcējās Brāļu kapos, lai godinātu kritušos. Ministru prezidents K. Ulmanis “cildināja kritušo varoņu nopelnus, nolika uz viņu kapa lauru vaiņagu ar zīda lentām valsts krāsās un uzrakstu: “Mūžīga piemiņa kritušiem varoņiem. Ministru kabinets”.”¹⁰⁵

Šīs dienas centrālais notikums bija Raiņa “Daugavas” izrāde Il pilsētas teātrī, kur gadu iepriekš bija pasludināta Latvijas valsts. Pēc izrādes īsu runu teica Ministru prezidents.¹⁰⁶

“Daugavu” dažu dienu laikā bija iestudējusi Biruta Skujniece, bet skatuves ietērpju veidojis Voldemārs Tone.¹⁰⁷

Izrāde izvērtās arī par savdabīgu suminājumu Latvijas karogam. Tās recenzijā R. Kroders rakstīja:

“... Tā nebija izrāde vien, tā bija liturģija ar bezgalīgu lūgšanu “Dievs, svētī Latviju!” Publika bija Raiņa vārdu iedvesmē. Daudzās vietās tā nespēja valdīt aizgrābtību. Kad izrāde beidzās, iznāca koris ar karodziņiem uz skatuves un lūgšanai “Dievs, svētī Latviju!” – nebija gala. Ministru prezidents no savas ložas runāja: “Dzejnieka praviešvārdi ir piepildījušies. Mūsu naidnieku valstis ir salauztas. Mūsu saules dēli ir izgājuši pēc Kurzemes un viņi atdos to Latvijai.” Nebeidzamas gaviles un suminājumi. Eja latviji, kristīties sava gaišākā gara svētugunī.”¹⁰⁸

Raiņa “Daugavu” turpinājumos 1919. gada novembrī drukāja laikraksts “Kurzemes Vārds”, bet 1920. gada janvārī, kad Latgalē notika pēdējās cīņas ar lieliniekiem “Latgolas Vārds”, “Boskōjišu karudznieku” publicēja latgaļu valodā.¹⁰⁹ Tādējādi Raiņa darbs savu aktualitāti saglabāja līdz brīvības cīņu beigām.

Diezin vai Rīga, īpaši sveštautiecīšu nami, valsts proklamēšanas gadadienā būtu tik sarkanbalti karogota, ja iepriekš nebūtu administratīvi norādījumi. Par to liecina informācija, kas pēcāk ievietota “Latvijas Sargā”. Tur ziņots: “Par Latvijas karoga neizkāršanu 18. novembrī. Nikolaju fon Klotu no Troņmantinieka bulvāra 11 un Sofiju Sinus no Baznīcas ielas Nr. 34, militārpolīcijas priekšnieks sodījis katru ar 200 rbl jeb 3 nedēļām cietuma.”¹¹⁰ Tie ir pirmie zināmie gadījumi, kad par Latvijas valsts karoga neizkāršanu piemērots sods.

Pēc Rīgas atbrīvošanas latviešu karaspēks turpināja cīņas, lai vācu krievu karaspēku izdzītu no Latvijas. 21. novembrī tika atbrīvota Jelgava, nozīmīgākais bermontiešu atbalsta punkts. Rīgas laikrakstu līdzstrādnieki pa pēdām karavīriem sekoja atbrīvotajā pilsētā.

Viktors Eglītis rakstīja: “Latviskā Jelgava, izkar tagad droši savus sarkan-balt-sarkanos karogus! Tavi hercogi ne mūžam vairs nebūs citi, kā vien paši latvieši. Tavas Lielupes

simtzarainais baseins, tāpat, kā Liepājā, Zemgalē, būs nosēts tikai ar latvisko tirdzniecības kuģu sarkan-balt-sarkanām flagām un tie kuģi piestās tikai pie latviskām piļīm, jo Kurzemes grāfu un baronu starpā tik daudz nodevēju, ka ne viena senā pils nepaliks nesekvestrēta. Sveika tagad vairs negrozāmi latviskā Kurzemes galvas pilsēta!”¹¹¹

Pretēji V. Eglīša vīzijām dzīve Jelgavā bija daudz drūmāka un pilsētā, kas kopš 1915. gada visu laiku bija vācu citadele, latviešu karogu bija maz. E. Freivalds izbrīnīts atzīmējis: “Bet nacionāli karogi saredzami tikai kādi pāris. Vai tiešām Jelgavā tik maz latviešu namu, jeb vai taisnība, ka trūkst karogu drēbes?”¹¹²

Par saviem iespaidiem Jelgavā dalījies arī Jānis Porietis:

“Uz latvieti, kas apmeklē Jelgavu pirmo reizi, Kurzemes galvas pilsēta atstāj savādu, var sacīt gandrīz nepatīkamu iespaidu. Dažreiz pat izliekas, ka neesi Latvijā, bet kādā Vācijas pilsētiņā. Gausi parādas virs namiem valsts karogi.

Eju pa pilsētas ielām un acīs krīt, ka ebreju veikalos jau tirgojās ar nacionālām lentēm un nozīmēm: necko darīt, kur veikals, tur viņi arvien pirmie...”¹¹³

Tādēļ saprotama kļūst Jelgavas pilsētas komandanta 23. novembra pavēle Nr 2. Tās 4. punktā teikts: “Jelgavas atsvabināšanas gadījumā pavēlu iedzīvotājiem, lai Jelgavas nami būtu pušķoti ar Latvijas valsts karogiem.”¹¹⁴ Šīs pavēles 3. punktā bija pavēlēts iedzīvotājiem un pilsētas valdei gādāt, lai līdz 5. decembrim uzraksti uz namiem un izkārtnēm, kā arī ielu nosaukumi būtu valsts valodā. Pavēles neizpildītājus paredzēja sodīt administratīvā kārtā.

Kamēr jelgavnieki apjauta savu atbrīvošanu, par šo uzvaru un tieši par Latvijas karogu priecājās Kārlis Skalbe:

“Jelgava mūsu!

Šī ir tā pilsēta, kur vācieši plīķēja vasarā mūsu miermīlīgos kareivjus uz visām ielām, kur viņi noplēsa un samina kājām Latvijas karogu. Šos plīķus nu mūsu kareivji ir atdevuši vāciešiem atpakaļ pa abiem vaigiem un mūsu karogs var brīvi pacelties uz namiem, kas atver savas durvis atsvabinātājiem. Mēs esam dabūjuši gandarījumu.”¹¹⁵

Jelgavas atbrīvošanas svētki īsti izvērtās 24. novembrī, kad to apmeklēja Ministru prezidents K. Ulmanis. (125 . 126. att.)

“Liels ļaužu pūlis pa Kolonādes ielu tam devās pretīm. Pie Cēra viesnīcas¹¹⁶ sākās manifestācijas, kurās piedalījās skolas, biedrības, ugunsdzēsēji un daudz privātraužu, ar kara orķestri priekšgalā. ( )

Pēc tam, kad pie viesnīcas bij sapulcējušies ap 10 000 liels ļaužu pūlis, ministru prezidents no balkona turēja runu uz tautu, aizrādīdams uz valdības lomu pie Kurzemes atsvabināšanas un izteikdams pārliecību par to, ka Kurzeme ir vienota ar Latviju

Ministru prezidents, zvērēdams Latvijas karogam, noskūpstīja to. Tautas sajūsma sasniedza savu kulminācijas punktu. Pēc skolu direktora Lapiņa un advokāta Vesmaņa runām sākās svinīgs gājiens pa Akcīzes, Pasta, Vaļņu un Palejas ielām ...”¹¹⁷

“Brīvā Zeme”, aprakstot K. Ulmaņa runu, uzsvērusi tieši tās izraisīto emocionālo gaisotni:

“... Neskaitāmas reizes oratoru pārtrauc nerimstošie urrā saucieni. Liekas, ka visa nepārredzamā ļaužu jūra dzīvo līdzīgu prezidenta runai. Beigās iestājās brīdis, kad sajūsma sasniedza visaugstāko pakāpi un prezidents beigdams savu runu noskūpstīja Latvijas karogu sacīdams: “Šim sarkanbaltajam karogam mēs zvēram palikt uzticīgi un būt nomodā pār Latviju.” Vecākie skolnieki šūpo prezidentu uz rokām. Visu klausītāju acis asarās, sievietes raud, skolnieki dzied ilgu mūžu Latvijai. Pērkondimdošiem “urrā” atskanot uz rokām ceļ divīzijas komandieri pulkvedi Berķi. Skolnieces ar puķēm vij mūsu kareivjus.”¹¹⁸

Tas, ka karogotās manifestācijas izdevās tik krāšņas, bija arī liels Jāņa Lapiņa nopelns. Tā paša Lapiņa, kuram 1916. gadā Valmierā pirmajam šo karogu izgatavoja M. Straumane. Par to savās atmiņās liecinājis tā laika Jelgavas ģimnāzists Žanis Unāms:

“Arī mūsu skola devās uz tirgus laukumu pilnā sastāvā ar vairākiem karogiem. Mūsu klasei jau Bermontiādes laikā bija izgatavots karogs ar uzrakstu:

“Kad kauns un bēdas tautu spiež
Un maz, kas viņai līdzī cieš,
Ead nāc, kaut palīgs mazs, vai vēls,
Un teic, ka esi viņas dēls!”¹¹⁹

Tas ir kāds pants no Kaudzītes Matīsa dzejoļa un tā likšana uz klases karoga Bermontiādes laikā, liecina par nacionālo garu, kāds valdīja Jāņa Lapiņa vadītajā ģimnāzijā.¹²⁰

Jelgavas lauksaimniecības vidusskola, kura 1918. gada vasarā bija atgriezusies no evakuācijas, šajā notikumā piedalījās ar L. Putniņas un A. Freimanis zemkopības skolai 1917. gadā Rēzeknes latviešu kongresa laikā šūdināto karogu. Vēlākais Latvijas armijas kapteinis Vilis Hāzners, kurš 1919. gadā bija uzsācis mācības šajā skolā, atcerējās:

“Jelgavā vēl gruzdēja ugunsgrēku paliekas, ko bija atstājuši bermontieši, uz ielām vēl gulēja nošauto civilistu liķi, bet tirgus laukums bija pilns atbrīvotiem jelgavniekiem, arī visas skolas. Mūsu skola ar savu lepno karogu un ar visu orķestri stāvēja pašā skolu kolonnu labajā spārnā, gandrīz tieši pie Cēra viesnīcas uz Eizera ielas stūra, un mūsu prezidenta runa bija skaidri dzirdama. Viņš apsveica visus mūs ar uzvaru pār ienaidnieku, dziedājam Latvijas himnu mūsu orķestra pavadījumā, un Ulmanis, apliecinādams uzticību Latvijai, skūpstīja mūsu valsts karogu, ar ko bija rotāts viesnīcas balkons. Tas bija neaizmirstams skats. Ulmanis arī aicināja ieroču spējīgos vīriešus iestāties brīvprātīgi mūsu armijā, un vairāki mūsu skolas lielākie puīši arī to

izdarīja, daži piedalījās cīņās tikai līdz Lietuvas robežai, bet citi aizgāja karot arī Latgales frontē pret boļševikiem, skolā atgriezdamies tikai pēc kara.”¹²¹

Svinības par godu Zemgales atbrīvošanai bija arī citviet, bet laikrakstos ziņas par tām samērā retas un skopas. Plašāku informāciju ievietojis “Zemgalietis”¹²², kurā lasāms, kā šos svētkus atzīmējuši Ministru prezidenta K. Ulmaņa dzimtās puses ļaudis:

“No Bērzmuižas. 5. dec. š. g. Sipeles, Līvberzes un Bērzmuižas pagastu iedzīvotāji, biedrības un skolu jaunatne, lai izteiktu savas pateicības jūtas par Zemgales atsvabināšanu no vācu-krievu ļaundariem, sarīkoja manifestāciju, kura iesākās ar pateicības dievkalpošanu Bēzres baznīcā no Dobeles mācītāja Straumaņa kga.¹²³ Bēzres baznīca, neskatoties uz lietaino laiku, sen nav pulcinājusi sevī tik daudz apmeklētāju kā šoreiz, bet nekad tā nav bijusi tādā svētku tērpā, kā šodien. Jau pie ieejas redzam zaļumu un mētru vijas, bet iekšiene ar tām krāšņi izpušķota. pie kam pāri baznīcēnu galvām pie neskaitāmu sveču gaismas, lepni greznojās daudzi, daudzi mūsu sarkan-balt-sarkanie karogi un karodziņi. Pēc pabeigtās dievkalpošanas, kura atstāja uz sapulcējušamies dziļu, svinīgu iespaidu pēdējie, sargrupējušies, ar karogiem devās uz tuvējo lauksaimnieku biedrības “Druvas” parku, kur tos ar runu apsveicināja biedrības vārdā Bīrznieks.”¹²⁴

Atzīmējams, ka no Zemgales atbrīvošanas laika līdz mūsdienām saglabājies nacionālais karogs, kuru Ķemeru dzīvojošais 96 gadus vecais brīvības cīņu dalībnieks Eduards Kalniņš 1998. gada novembrī dāvināja Latvijas Kara muzejam. Šo karogu šuvusi viņa dzimtās puses Īles draudzes dāmu komiteja un to pasniedzis mācītājs K. Beldavs 1919. gada beigās vai 1920. gada sākumā. Šādu dāvanu – karogu – saņēmuši arī citi Īles draudzei piederīgie brīvības cīnītāji¹²⁵

Pēc Jelgavas turpinājās Kurzemes atbrīvošana. Par sarkanbaltsarkanā karoga likteni Palangā, kas toreiz skaitījās Latvijas teritorija, 28. novembrī rakstīja Liepājā iznākošais laikraksts “Kurzemes Vārds”:

“... 15. oktobrī tur iegājuši vācieši un atbruņoja latviešu policiju. No komandantūras novilkts Latvijas karogs. 22. oktobrī vācieši Palangu atstājuši. Latviešu policijas priekšnieka palīgs Valters¹²⁶ bez kavēšanās organizēja pilsētas aizsardzību un uzcēla atkal Latvijas karogu. Tikko latviešu policija bija sākusi darboties, kādu dienu sākās atkal apšaudīšanās. Vācieši pa jaunu tuvojās pilsētai. Lodes netika taupītas, tika pat apšaudīti bērni, kuri gāja uz ķēķi pēc zupas. Pēc pusdienas pilsētā ienāca vācieši. Tūlīt uz vietas arestēja policijas palīgu Valteri un muitnīcas priekšnieku Puķi¹²⁷, kurus apvainoja par vietējo iedzīvotāju sacelšanos pret vāciešiem. 23. novembrī vācieši uzlika sekošu sludinājumu – iedzīvotājiem pilsētu jāizgredzo ar Vācijas karogu, nepaklausīgos sodīs ar 10 000 rub...” Informāciju laikraksts nobeidza: “Patlaban

Palanga atbrīvota un tur atrodas mūsu karaspēks.”¹²⁸ 1. decembrī notika pēdējās cīņas ar sakauto ienaidnieku.

Visur, kur ieradās latviešu karavīri, tos sagaidīja ar pateicību. Daudzviet tiem cēla goda vārtus, kurus greznoja nacionālie karogi. “Kurzemes Vārdā” aprakstītai kareivju sagaidīšanai Aizputē līdzīgas notika arī citviet.

“Kareivju sagaidīšana Aizputē bija lieliska. Vēl vilciens nebija apstājies, kad ļaužu drūzma saņēma to ar “Urrā” un gaviļu saucieniem: “Slava Latvijas Armijai, slava tautas darboņiem!” No stacijas kareivji, mūzikas un ļaužu drūzmas pavadībā, devās uz pilsētu, kur uz šosejas un ielām bija sacelti 4 goda vārti, krāšņoti puķēm un valsts karogiem. Arī visi nami pilsētā bija un ir vēl tagad izgreznoti karogiem. Pie visiem goda vārtiem kareivjus sagaidīja iedzīvotāju bari, gaviļēdami un urrā saukdami. Gājiens apstājās pie komandantūras, kur kareivju orķestrs trīs reizes nospēlēja “Dievs, svētī Latviju”. Ne tikai vecenītes, bet arī jauni vīri slaucīja asaras. Gara stāvoklis bija visiem tik pacilāts un gaviles tik lielas, kādas nekad vēl Aizputē nav piedzīvojuši. Varēja redzēt, ka tūkstošiem liela ļaužu drūzma ir Latvijas mīlestībā saplūduši kopā ar saviem kareivjiem. Latvju jaunavas kaisīja dzīvas puķes un sprauda mirtu zarus pie kareivju krūtīm. Pilsētas Valde ierādīja kareivjiem siltas telpas un gādāja par pirmo pārtiku.”¹²⁹

Anna Rūmane-Ķeniņa latviešu karavīru sagaidīšanu piedzīvoja Grobiņā. “Jaunākajās Ziņās” viņa rakstīja:

“... Latvju kareivjus sagaidot grobiņieši savu lielo ielu zaļumiem nokaisījuši un durvju priekšas egļītēm un sarkan-balt-sarkanīem karodziņiem izpušķojuši. Asaras kāpj acīs redzot šo godināšanas gribu, kas bez pamudināšanas atsvabinātajos iedzīvotājos cēlusies un veidu raduse...”¹³⁰

Pēc bermontiešu sakaušanas atlika vēl atbrīvot no lieliniekiem Latgali. Tās atbrīvošanas operācijas bija nopietni ievadītas oktobra beigās, bet sakarā ar Bermontiādi tās bija jāaptur. Ar Polijas armijas atbalstu Latgale bija atbrīvota 1920. gada janvārī un 1. februārī kara darbība frontē izbeidzās, jo valdība ar Padomju Krieviju noslēdza pamieru. Karaspēks kaujas gatavībā šeit atradās līdz miera līguma parakstīšanai 1920. gada 11. augustā.

Latgales atbrīvošanu sveica Latvijas valdība jau 31. janvārī Ministru prezidenta un apsardzības ministra K. Ulmaņa parakstītajā apsveikumā, kurā bija teikts:

“Kamēr vienā Latvijas daļā Vidzemē, ar galvas pilsētu Rīgu, jau ilgāku laiku brīvi plivinājās sarkan-balt-sarkanais valsts karogs, Latgale vēl vienmēr cieta zem svešinieku jūga. Melnais un sarkanais bruņinieki, abi viņi, nicinādami tautas un ikkatra pilsoņa elementārākās tiesības, mudīja tās kājām uz katra soļa.”¹³¹

Tūlīt pēc Latgales atbrīvošanas, februāra pirmajās dienās, tikko atbrīvotajā Latvijas daļā pie iedzīvotājiem un karavīriem ieradās K. Ulmanis. Šo vairāk nekā nedēļu ilgo braucienu plaši un tēlaini "Latvijas Sargā" aprakstījis Latgales un latgaliešu labs pazinējs, rakstnieks Ādolfs Erss. Arī citu laikrakstu korespondenti atzīmēja latgaliešu lielo sajūsmu par atsvabināšanu no lieliniekiem un valdības galvas pirmo vizīti Austrumlatvijā.

4. februārī, kad Ulmanis ieradās Viļānos, pār komandantūru plīvoja sarkanbaltsarkanais karogs.¹³²

Preiļu miestā atbraucējus sagaidīja "vienstāva koka mājiņas, pie visām Latvijas karogi".¹³³ Par karogu daudzumu Preiļos, šķiet, autors nedaudz pārspīlējis, bet, nenoliedzami, iedzīvotāju sajūsma bija milzīga.

7. februārī Ministru prezidents un apsardzības ministrs K. Ulmanis ieradās Daugavpilī. (134. att.) "Pēc sapulces tūkstošiem liels gājiens ar diviem orķestriem un dziesmām, jau krēslai metoties gāja caur visu pilsētu. Gājiens bija lielāks, nekā pat Rīga jeb kad redzējusi. Latvju karogs te bija pirmo reizi. Vakarā pilsētas dome un sabiedriskās organizācijas sarīkoja rautu, kurā piedalījās arī spīdošā poļu karaspēka virspavēlniecība. Še atkal iedzīvotāju patriotisma vilnis pacēlās neredzamā augstumā. 15 reizes nodziedāja valsts himnu. Tāda pati sajūsma bija latviskajos Viļānos, Preiļos, Niedru muižā un Višķos."¹³⁴

Kad 12. februārī K. Ulmanis ieradās Viļākā, tā bija puškota eglēm un karogiem.¹³⁵ Cilvēki devās ar viņu tikties pat no vairāku desmitu kilometru liela attāluma. Rēzeknē sajūsminātie latgalieši "Dievs, svētī Latviju" nodziedāja 12 reizes, bet Ludzā pat 17 reizes!¹³⁶ Arī Latvijas karogam tas bija triumfa gājiens atbrīvotajā Latgalē.

Kā liecina fotogrāfijas par Latgales atbrīvošanu, karaspēka vienībās sarkanbaltsarkanais karogs vairs nebija retums. Tomēr daudzās atbrīvotajās vietās, kur tas nebija lietots pēc valsts proklamēšanas, iedzīvotāji to ieraudzīja pirmoreiz.

No Latgales atbrīvošanas laika Kara muzejā bija nonācis arī Latgales Atsevišķā eskadrona standarts "no baltas drēbes ar zelta bārkstīm, šķērsām pāri dzeltena švītra, stūrī nacionālais karogs, pretējā stūrī "saule" Garš kāts, 4 balti pušķi un 1 sarkans ar striķi".¹³⁷ Tāpat kā par citām Kara muzeja relikvijām, arī par šo mums jāapmierinās ar fotogrāfiju un inventāra aprakstu, jo tā liktenim padomju okupācijas laikā nevaram izsekot. (129. att.)

1919. gada decembrī, kad notika Latgales atbrīvošana, Latvijas armijā karavīru skaits bija jau 69232 vīri.¹³⁸ Tā gada laikā no dažiem simtiem brīvprātīgo, kuri pirmie gāja ar sarkanbaltsarkano karogu, Latvijas armija bija kļuvusi par nozīmīgu spēku, kas spēja atbrīvot savu zemi no ienaidniekiem.

“Latvijas nacionālās armijas cīņas ilga 628 dienas. Tās sākās 1918. gada 18. novembrī un noslēdzās 1920. gada 11. augustā, kad stājās spēkā ar Padomju Krieviju noslēgtais miera līgums. Šai cīņu laikā nacionālā armija atbrīvoja 65.791 kv. kilometru lielu zemes platību, ko 1920. gadā apdzīvoja 1.596.573 iedzīvotāji. Pa visu brīvības cīņu laiku mūsu armija izcīnījusi kādas 75 kaujas un lielākas sadursmes.”¹³⁹

Brīvības cīņās Latvija zaudēja 154 virsniekus un 2892 kareivjus, kas bija atdevuši savas dzīvības, bet ievainoti bija 3844.¹⁴⁰ Šīs cīņas prasīja arī lielus materiālos zaudējumus. Toties pār Latviju varēja brīvi atraisīties sarkanbaltsarkanais karogs.

Brīvības cīņu laikā pienāca vēstis arī par mūsu karoga lietošanu ārzemēs. Dienā, kad parakstīja Versaļas miera līgumu “uz Latvijas Legācijas ēkas Londonā bija uzvilks Latvijas sarkanibaltsarkanais karogs blakus Lielbritānijas valsts karogam.”¹⁴¹ Laikā, kad vēl norisinājās cīņas ar bermontiešiem, “republikas gada svētkos latviešu kolonija Berlīnē pasniedza Latvijas misijai Latvijas karogu un izšūdinātu Latvijas valsts zīmogu. lūgdama ārlietu ministri Berlīnes latviešu kolonijas vārdā apsveikt Latvijas varonīgo armiju, Tautas Padomi un valdību un uzsauca trīskārtīgu slavu un saules mūžu brīvajai Latvijas republikai.”¹⁴²

Vācijā 1919. gada novembrī “sēru vaiņagu ar lentu Latvijas republikas krāsās” Latvijas sūtniecības darbinieki nolika pie šķirsta, atvadoties no vācu neatkarīgā sociāldemokrātu vadītāja **Hugo Hāzes** (Haase, 1863–1919). Parlamenta deputāts mira no nāvīga ievainojuma, ko guva 9 oktobrī pret viņu vērstā atentātā pie reihstāga ēkas. H. Hāze, kurš no parlamenta tribīnes vērsās pret vācu karaspēka iekarošanas plāniem Latvijā, bija kļuvis latviešu draugs.¹⁴³

Starp dažādu tautu un valstu pārstāvjiem aktīvu Latvijas propagandas darbu veica Parīzē mītošie latvieši, kuru mērķis bija atbalstīt Latvijas delegāciju Miera konferencē (1919–1920). Latviešu rīkotajos pasākumos piedalījās daudzi pazīstami franču zinātnieki un sabiedriskie darbinieki. Kādā koncertā manifestācijā, kas notika 1919. gada 19. martā Augsto sociālo zinātņu skolā, ar referātu franču valodā uzstājās “Revue Baltique” redaktors Artūrs Tupiņš, bet Parīzes latviešu bibliotēkas priekšnieka Aleksandra Grāvīša vadībā Parīzes latviešu pulciņa jauktais koris nodziedāja “veselu rindu pazīstamāko tautas dziesmu”. Solo dziedāja armēņu dziedātāja Margrieta Babajan jkdze un vairāki franču mākslinieki. “Zāle bij izgreznota Latvijas flagām un mīlīgu Latvijas karti.”¹⁴⁴

Interesanti atzīmēt, ka 1919. gadā Parīzē izdotās F. Dumerga (Dumergue) grāmatas par Latviju vāka autors bija mākslinieks Jāzeps Grosvalds. Vāka zīmējumā tēlotā dzimtenes aizstāvja rokā ir karogs ar sauli un zvaigznēm (138. att.)

Par Latvijas un tās karoga popularizēšanas gadījumu ārzemnieku vidū stāstījis Latvijas delegācijas loceklis Parīzes Miera konferencē Arvēds Bergs (1875-1942). 1919. gada 2

septembrī A. Bergs izbrauca no Bordo uz Rīgu ar kuģi "Euphemia", kas peldēja zem sabiedroto balti-zili-baltā un Francijas karoga. Kuģim vajadzēja nogādāt Latvijā iepirktās amerikāņu preces. Bergam kopā ar "Euphemia" jūrniekiem ceļā nācās pavadīt veselu mēnesi. 3. oktobrī, iebraucot Rīgā, viņš stāstīja: "Pa garo ceļu viņus iepazīstinājām ar mūsu lietām un atradām pie viņiem daudz neliekuļotas simpātijas. Tagad viņi ir karsti Latvijas neatkarības piekritēji. Mums par godu viņi uzšuva Latvijas karogu ar kuru iebrāukt Rīgā." ¹⁴⁵

Uz brīvības cīņu laiku attiecināmi pirmie mēģinājumi sarkanbaltsarkanās krāsas ietvert pastmarkās un naudas zīmēs (131. – 133. att.). Jau vasarā pēc valdības atgriešanās Rīgā bija paredzēts izdot pastmarkas, kuru metu izstrādāšanai Satiksmes un Darba ministrija "uzaicinājusi māksliniekus Purvīti, Dzeni, Kugu, Ubānu, Cīruli un Purīti." ¹⁴⁶ Diemžēl šīs ieceres netika realizētas. Saglabājušies B. Dzeņa un K. Ubāna zīmētie metri ar Latvijas karogu un A. Purīša mets ar stilizētu ģerboni, kuru apvij karoga krāsu lente. R. Zariņa zīmētās pastmarkas ar sarkanbaltsarkano krāsu lenti iznāca valsts pirmajā gadadienā. Sarkanbaltsarkanais karogs, kaut diezgan grūti pamanāms, rotāja 10 rubļu naudas zīmē tēlotā senču kuģa mastu.

1919. gada novembrī iznāca arī J. Rieksta pastkaršu sērija ar sešām Anša Cīruļa zīmētām kartiņām. ¹⁴⁷ Tā turpināja jau 1918. gadā izdoto un tautā iecienīto izdevumu. Pirmajās trijās (Nr. 7 – Nr. 9) kartiņās bija Latvijas armijas kareivju un virsnieku formas tērpu un dienesta nozīmju attēlojums, atbilstoši Apsardzības ministrijas 28. februāra pavēlei. Pastkartē Nr. 10 bija zīmēta Latvijas karte, kurā gan vēl nebija un nevarēja arī būt precīza valsts robeža. Nākamajā pastkartē (Nr. 11) uz Rīgas fona stilizēti kuģi ar Latvijas karogiem, kurus sveicina kaimiņu – igauņu un lietuviešu, kā arī sabiedroto valstu karogi, bet pēdējā. šķiet, attēlots A. Cīruļa projektētais Latvijas ģerboņa mets. Visas pastkartes rotā arī viens vai divi Latvijas karogi. Ja pēc krāsas tie līdzinājās ķiršbrūnai, tad proporciju ziņā visos karogos baltā līnija zīmēta aptuveni 1/7 no sarkano krāsu platuma, kas vēl vairāk nekā 1918. gada kartiņās atkāpās no 1917. gada Mākslas veicināšanas biedrībā ieteiktās krāsu attiecības. Ja šīs proporciju nekonsekvences jūtamas visražīgākajā sarkanbalto krāsu popularizētājā, tad nav brīnums, ka arī praktiskajā lietojumā šai lūkā iedzīvotāji vēl strikti nepieturējās pie noteiktām krāsu attiecībām. (143 - 148. att.) Par Cīruļa zīmēto pastkaršu popularitāti liecina arī tas, ka dažkārt viņa zīmējumi vairāk vai mazāk pārveidotā un papildinātā veidā sastopami trauku apgleznojumos (140 – 142. att.). Tā krāsas, kas brīvības cīņu laikā bija kļuvušas tuvas vairumam latviešu, ienāca arī sadzīvē.

Tieši brīvības cīņu gadā Kārlis Skalbe devis savu Latvijas karoga krāsu nozīmes skaidrojumu: "Sarkans, ar baltu šķelts. Sarkans ir demokrātija, balts ir tautas skaidrā sirds, gudrība un gars. Vai tas nav visu cīņu skaistākais panākums, kuru laiks uznesis tik augstu. Mēs nekad viņu nedrīkstam izlaist no acīm. Uz priekšu, karoga nesēji!" ¹⁴⁸

Latvijas brīvības cīņās, kas aizsākās jau 1918. gadā un noslēdzās ar uzvaru 1920. gadā, sarkanbaltsarkanais karogs pārliecinoši kļuva par Latvijas simbolu. Šajā laikā tas kopā ar tautu piedzīvoja visskaistākos uzvaras mirklus, kad tam izrādīja vislielāko godu, un tas kļuva par izcīnītās neatkarības sastāvdaļu. Brīvības cīņu gadi bija arī karogam vislielāko pārbaudījumu laiks, kad to ar līdz tam neredzētu naidu, tāpat kā šo krāsu lietotājus, ienaidnieki vajāja, pazemoja un iznīcināja. Par spīti šīm vajāšanām sarkanbaltsarkanās krāsas kļuva tuvas ikvienam brīvības cīnītājam un to atbalstītājam.

Šai apakšnodalī minējam tikai dažus karogus, atsevišķus Latvijas karoga lietošanas un popularizēšanas gadījumus. Šajā laikā karogs līdz ar tautu bija nostāigājis cīņu un uzvaru ceļus, lai kā līdzvērtīgs varētu nostāties blakus citu valstu karogiem.

Atsauces un piezīmes

- 1 Latvijas brīvības karš. – R., 1928. – 8. 15 lpp.
- 2 Lūdums. – Nr. 237. – 1918. – 11. dec
- 3 Šilde Ā. Pirmā Republika. – R., 1993. – 189 lpp.
- 4 Šilde Ā. Latvijas vēsture. 1914. -1940. [b.v.]. 1976. 295. lpp.
- 5 Kārklis J. Latvijas preses karalis. Atmiņas par Jaunāko Ziņu laikiem – R., 1990. 15., 16. lpp.
- 6 Kundziņš K. Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres. [b.v.]. 1952. – 64. lpp.
- 7 Apvienotās Latvijas strādnieku, bezzemnieku un strēlnieku 1. kongresā pieņemtā Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas Satversme//Grām.: Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nācšana pie varas. – R., 1988. – 139., 140. lpp.
- 8 Interesanti, ka viens no 1919. gada greznākajiem lielnieku karogiem – Rīgas strādnieku deputātu padomei – bija izšūts pēc Anša Cīruļa metiem. Tas tika izgatavots A. Cīruļa brāļasievas Paulīnes Cīrules (vēlāk Rituma) vadībā. Divdesmito gadu sākumā viņa karogu slēpusi sava dzīvoklī, bet tad karogs nogādāts Padomju Savienībā. P. Cīrule-Rituma domāja, "ka cilvēks, kas aizgādājis karogu pāri robežai, esot bijis laikam gan rakstnieks Linards Laicēns, tuvs Anša Cīruļa paziņa". Divdesmitajos gados karogs atradās Kominternes Latviešu sekcijā, kas to 1929. gada aprīlī nodeva PSRS Revolūcijas muzejam Maskavā. 1967. gadā Rīgas vēstures un kuģniecības muzejam tika izgatavota šī karoga kopija. Tuvāk par šo karogu skat. Tauriņa L. Rīgas strādnieku deputātu padomes karoga vēsture//Muzeji un kultūras pieminekļi – R., 1973. – 17. -19. lpp.
- 9 Latvijas Kara muzejā ar Nr. 10174 pirms padomju okupācijas bijis karogs, kas inventāra grāmatā anotēts "Latvijas nacionālais karogs I gab. Dāvinājis J. Karelis. Liepājā, raksts no 1936. g. maija 28. dienas. Karogs 107x84 cm liels. Ar šo karogu tika flagotas ieejas durvis Doma ielā Nr. 52, Liepājā -ai namā dzīvoja 1919. g. ministru prezidents Ulmanis ar adjutantu Lūkinu un valsts kancelejas direktors Rudzītis ar kundzi".

- 10 Kurzemes Vārds. – Nr 1. – 1919. – 2. janv.
- 11 Turpat. – Nr 4. – 1919. – 7. janv.
- 12 Turpat. – Nr 5. – 1919. – 8. janv.
- 13 Māc. Andr. Niedras, Dr. T. Vankina un zv. adv. J. Ansberga prāva. (Stenogrāfisks atreferējums). – 2. daļa. – [R.], 1924. – 265. lpp.
- 14 Latvijas Sargs. – Nr. 38. – 1919. – 5. marts.
- 15 Turpat, Nr. 11. – 1919. – 11. febr.
- 16 Turpat, Nr. 1. – 1919. – 21. janv.
- 17 Turpat.
- 18 Turpat. Laikrakstā kļūdaini minēts T. Skujenieks.
- 19 Turpat, Nr. 2. – 1919. – 22. janv.
- 20 Turpat, Nr. 9. – 1919. – 30. janv.
- 21 Dombrovskis J. Latvju māksla. – R., 1925. – 231. lpp.; Latviešu konversācijas vārdnīca. – 21. sēj. – R., 1940. – 41068. sleja.
- 22 1919. gada 15. martā Latvijas apsardzības ministrs vēstules uzmetumā vācu sūtniecībai rakstījis: “Attiecīgām iestādēm ir dots rīkojums, lai uz posteņa stāvošiem zaldātiem būtu latviešu uniformas cepures un uz kreisās rokas nacionālā lenta.” LVVA, 1468. f., 1. apr., 136. l., 90. lp.
- 23 Ķīselis J. Cīņā par dzimteni. Atmiņas no brīvības cīņām. 1918.-1919. – R., 1936. – 38. lpp.
- 24 Rīkojums par valsts karoga lietošanu//Latvijas Sargs. – Nr. 37. – 1919. – 4. marts. Skat dokumentu grāmatas pielikumā.
- 25 Akuraters J. Rītam austot. Dažas atmiņas//Tēvijas Sargi. – 1921. – 3. marts.
- 26 Latvijas Sargs. – Nr. 43. – 1919. – 11. marts; Skalbe K. Kolpaks un viņa varonīgo biedru piemiņai; Virza E. Pulkvedim Kolpakam.
- 27 Krusa F. Kalpaka bataljona 15 gadu atcerei. – [R., b.g.] – 19. lpp.
- 28 Ķīselis J. Cīņā par dzimteni. – 62. lpp. Dažkārt rakstos par parādi Saldū kļūdaini minēts, ka to apmeklējis apsardzības ministrs J. Zālītis. Kā šī kļūda ieviesusies, rakstījis A. Plensners grāmatā “Divdesmitā gadsimta pārvērtības.” – [b.v.], 1978. – 340. 343. lpp
- 29 Akuraters J. Rītam austot. Dažas atmiņas.
- 30 Kara muzeja vecais inventārs Nr. 8178; 16149.
- 31 Turpat.
- 32 Boķis G. Valmieras brīvprātīgo bataljons//Latvju strēlnieku vēsture. – 2. sēj., 2. d. – Maskava, 1934. – 157. lpp.
- 33 Ziemeļlatvietis. Ziemeļu Latvijas laikmeta iesākums//Latvijas Sargs. – Nr. 20. – 1921. – 26. janv. Kā Tautas padomes sūtītis pārstāvji no Liepājas ieradās Pēteris Murīts, Eduards Duņēns, Eduards Svīķis un Kārlis Sprincis
- 34 Turpat. Zeiferta viesnīcas nams gājis bojā 1944. gadā.
- 35 XVIII gs. celtais nams, kas bijis nozīmīgs Latvijas brīvības cīņu liecinieks, ir saglabājies un apskatāms netālu no Latvijas un Igaunijas robežas Raja un Riia (Rīgas) ielas stūrī. Objektu atrašanās vietas Valgā precizētas ar Valkas un Valgas novadpētniecības muzeju darbinieku palīdzību.
- 36 LVVA. 3797. f., 1. apr., 987. l., 1. lp
- 37 Turpat, 2., 5., 6. lp. 1919. gada maijā Valkas apriņķa padome pārcēlās uz O. Zamuēļa namu Maskavas ielā Nr. 16.
- 38 Jaunā Dzīve. – Nr. 2. – 1919. – 26. febr.
- 39 Turpat, Nr. 6. – 1919. – 6. marts.
- 40 LVVA. 6033. f., 1. apr., 65. l., 6. lp
- 41 Jaunā Dzīve. – Nr. 11. – 1919. – 18. marts
- 42 Turpat, Nr. 2. – 1919. – 26. febr.
- 43 Valmieras kājnieku pulka vēsture. 1919.-1929. – R., 1929. – 29. lpp
- 44 Turpat, 29., 30. lpp.

- 45 Valmieras pulks Latvijas bruņotajos spēkos bija pirmā karaspēka vienība, kas formēta kā pulks. Latvijas Dienvidbrigādes bataljonus par pulkiem pārveidoja 1919. gada vasarā.
- 46 Kara muzeja vecais inventārs Nr. 4592/14609.
- 47 Valmieras kājnieku pulka vēsture, 24. lpp.
- 48 Daudzās valstīs armijas kokardēs ietvertas nacionālā karoga krāsas. Viens no vecākajiem moderno valstu karogiem – Francijas trikolors pat radies no kokardēm. 1789. gadā parīziešu sarkani-zilā kokarde tika savienota ar franču karaļu balto kokardi. Arī Krievijā armijas kokardēs ietvēra “imperatora krāsas” – melnu, dzeltenu, baltu.
- 49 Virza E. Pa atmiņu pēdām//Laikmeta dokumenti. – R., 1930. – 268. lpp.
- 50 LVVA, 1526. f., 1. apr., 45. l., 11.-19. lp.
- 51 Turpat, 11. lp.
- 52 Māc. Andr. Niedras, Dr. T. Vankina un zv. adv. J. Ansberga prāva. (Stenogrāfisks atreferējums). – 2. daļa. – R., 1924. – 135. lpp.
- 53 Virza E. No Liepājas līdz Valkai. Vēstule maniēiem Liepājas draugiem// Tautas Balss. – Nr. 4. – 1919. – 29. apr.
- 54 Turpat, Nr. 1. – 1919. – 22. apr.
- 55 Erss Ā. Vidzeme brīvības cīņās. – R., 1935. – 115. lpp. Bijušā Aleksandra iela atrodas Valgā un tagad saucas Lai iela. Namam Lai ielā Nr. 19 vairs nav tornīša ar karogmastu. Tūlīt pēc Brīvības cīņām šajā ēkā atradās Latvijas konsulāts.
- 56 Tautas Balss. – Nr. 29. – 1919. – 1. jūn.
- 57 Fabriciuss A. Atbrīvošanas cīņas Talsu novadā// Talsu novads. Enciklopēdisku rakstu krājums. – R., 1935. – 1937. – 671. lpp.; – nitke V. Pilsētu pašvaldības//Turpat, 555. lpp.
- 58 Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture. – R., 1936. – 66. lpp.
- 59 Turpat, 65. lpp.
- 60 A. Niedras uzsaukums “Visiem Latvijas iedzīvotājiem” tipogrāfiski iespiests, 1 lp. – R., 1919. – 6. jūn.
- 61 Blanks E. Latvijas valsts pirmie gadi. [R.] 1923. – 26. lpp.
- 62 Dzirkalis P. Cēsis kauju ugunīs. 1919. g. dienas grāmata//Sējējs. – 1936. – Nr. 7.
- 63 Blaus P. Karoga dziesma: Dēliem dāvāta Jaunākās Ziņas. – Nr. 26. – 1919. – 27. jūn.
- 64 Jaunākās Ziņas – Nr. 50., 61., 75. – 1919. – 25. jūl., 7. un 23. aug.
- 65 Latvijas Sargs. – Nr. 76. – 1919. – 3. jūl.
- 66 Turpat. – Nr. 77. – 1919. – 4. jūl.
- 67 Turpat.
- 68 Turpat.
- 69 Porietis J. No Valkas līdz Rīgai un atpakaļ//Tautas Balss. – Nr. 63. – 1919. – 11. jūl.
- 70 Tagadējā Krišjāņa Valdemāra iela
- 71 Mīlbergs G. (lit. pseidonīms Skuju Frīdis) Latvijas Pagaidu valdības atgriešanās Rīgā//Latvijas Sargs. – Nr. 81. – 1919. – 9. jūl.
- 72 Latvijas Sargs. – Nr. 89. – 1919. – 18. jūl.
- 73 Tagadējā Brīvības iela un Raiņa bulvāris.
- 74 Latvijas Sargs. – Nr. 92. – 1919. – 24. jūl.
- 75 Kurzemes Vārds. – Nr. 17. – 1919. – 28. jūn.
- 76 Turpat, Nr. 18. – 1919. – 29. jūn.
- 77 Turpat, Nr. 16. – 1919. – 27. jūn.
- 78 Turpat.
- 79 Blanks E. Latvijas valsts pirmie gadi. [R.] 1923. – 26. lpp.
- 80 LVVA, 6824. f., 3. apr., 197. l., 75. lp.
- 81 Zemgāļietis. – Nr. 53. – 1919. – 7. jūl.
- 82 Turpat. – Nr. 54. – 1919. – 8. jūl.
- 83 Vācu okupācijas laika Liepājas policijas priekšnieks

- 84 Kurzemes Vārds. – Nr. 21. – 1919. – 3. jūl.
- 85 Valdības Vēstnesis. – Nr. 8. – 1919. – 9. aug.
- 86 Latvijas Sargs. – Nr. 122. – 1919. – 26. aug.
- 87 Turpat.
- 88 Valdības Vēstnesis. – Nr. 43. – 1919. – 21. sept.
- 89 Latvijas Rīts. – Nr. 2 – 1919. – 30. aug.
- 90 Turpat, Nr. 6. – 1919. – 4. sept.
- 91 Valdības Vēstnesis. – Nr. 43. – 1919. – 21. sept.
- 92 Latvijas Sargs. – Nr. 173. – 1919. – 25. okt.
- 93 Milbergs G. Neziņā... šaubās... cerībās ...viens mēnesis vāciskā Krievijā//Daugavas sargi. Sast. A. Iksens. – R., 1923. – 210. lpp.
- 94 Turpat, 213. lpp.
- 95 Turpat, 208. lpp.
- 96 Valdības Vēstnesis. – Nr. 62. – 1919. – 15. nov.
- 97 [Kroders R.], R. Kr. Rīgas ielās//Latvijas Sargs. – Nr. 187. – 1919. – 12. nov.
- 98 Stradiņš J. Trešā atmoda. – R., 1992. – 183. lpp.: Karogs, kas padomju laikā glabājies Revolūcijas muzejā, “norakstīts un iznīcināts 50. gadus, pēc Latvijas PSR Kultūras ministrijas rīkojuma”.
- 99 Kara muzeja vecais inventāra Nr. 4591/403.
- 100 Erss Ā. Pārdaugavā//Latvijas Sargs. – Nr. 187. – 1919. – 12. novembrī.
- 101 38 autoru – dzejnieku, rakstnieku un žurnālistu Bermontiādes dienās rakstītais periodikā izlases veidā apkopots Andreja Iksena sastādītajā grāmatā “Daugavas sargi”, kas iznāca Rīgā 1923. gadā. Šajā krājumā arī Latvijas Armijas virspavēlnieka štāba ikdienas ziņojumi, kuri ļauj lasītājam pilnīgāk izsekot karadarbības gaitai (2. izdevums izdots Rīgā 1999. gadā).
- 102 Turpat, 301. lpp. A. Iksens minējis, ka “Daugava” grāmatā iznākusi septembrī, taču laikraksti to kā iznākušū reklamēja tikai 1919. gada oktobra otrajā pusē
- 103 Rainis J. Daugava. Sērdieņu dziesma. – R., [1919.] – 69., 70. lpp.
- 104 Latvijas Sargs. – Nr. 174. – 1919. – 26. okt. Kritika parakstīta ar J. S.
- 105 Brīvā Zeme. – Nr. 96. – 1919. – 20. nov.
- 106 Turpat.
- 107 Latvijas Sargs. – Nr. 190. – 1919. – 15. nov.
- 108 Turpat. – Nr. 193. – 1919. – 20. nov.
- 109 Kurzemes Vārds. – 1919. – nov.; Latgolas Words. – Nr. 3. – 1920. – 30. janv.
- 110 Latvijas Sargs. – Nr. 200. – 1919. – 28. nov.
- 111 [Eglītis V.], W. Eg. Latviešu Jelgava//Latvijas Sargs. – Nr. 195. – 1919. – 22. nov.
- 112 [Freivalds E.] 24 stundas latviskā Jelgavā/Brīvā Zeme. – Nr. 100. – 1919. – 25. nov.
- 113 Porietis J. Lielo cīņu ainas. Iespaidi Jelgavā – Jaunākās Ziņas. – Nr. 156. – 1919. – 1. dec.
- 114 Zemgalietis. – Nr. 171. – 1919. – 25. nov.
- 115 Skalbe K. Mazās piezīmes//Daugavas sargi ... 256. lpp.
- 116 “Valdības Vēstnesī” (Nr. 70. – 1919. – 26. nov.) Cēra viesnīcas vietā kļūdaini minēta Pēterpils viesnīca.
- 117 Valdības Vēstnesis. – Nr. 70. – 1919. – 26. nov.
- 118 Svinības Jelgavā/Brīvā Zeme. – Nr. 101. – 1919. – 26. nov.
- 119 Ž. Unāms šeit neprecīzi citējis Matīsa Kaudzītes 1879. gadā sarakstītā dzejoļa “Tautas mīlestība” pēdējo pantu. Pareizi
- “Kur kauns un bēdas tautu spiež
Un maz, kas tautai līdzā cieš,
Tad nāc, lai glābējs mazs vai vēls,
Bet teic, ka esi viņas dēls”

- 120 Unāms Ž. Aiz septiņiem kalniem. Dzīves stāsts un kultūrvēsturiskas skices. – [b. v.], 1975. 91., 92. lpp.
- 121 Hāzners V. A. Varmācības torņi. – [ASV], 1977. – 68. lpp.
- 122 Zemgalietis. – Nr. 187. – 1919. – 13. dec.
- 123 Straumanis Jānis (1864–1944), mācītājs Dobelē no 1906. līdz 1940. g.
- 124 Birznieks Jānis (dzim. 1860.) – lauksaimnieks un sabiedrisks darbinieks, lauks. biedrības "Druva" priekšnieks.
- 125 Latvijas Kara muzejs. Anotācija: Latvijas valsts karogs izgatavots no kokvilnas auduma. Karogs sastāv no divām 39 cm platām kokvilnas auduma sloksnēm, starp kurām iešūta 19 cm plata balta auduma sloksne. Karoga apakšējā mala atvīlēta ar 0,5 cm platu maliņu, sānu malas atvīlētas nav. Karoga augšmalā piestiprināta pie koka un iekārta striķī.
- 126 Valters-Mackus Žanis (1894.–1941. g. deportēts uz PSRS), Palangas policijas priekšnieka palīgs 1919. gadā.
- 127 Puķe Jānis (1871 – ?), Palangas muitnīcas priekšnieks 1919.–1921. gadā.
- 128 Kurzemes Vārds. – Nr. 141. – 1919. – 28. nov.
- 129 Turpat, Nr. 147. – 1919. – 5. dec.
- 130 [Rūmane-Ķeniņa A.] Rāmaviete. Šo dienu piezīmes. X Liepājā//Jaunākās Ziņas. – Nr. 171. – 1919. – 18. dec.
- 131 Latvijas Sargs. – Nr. 30. – 1920. – 6. febr.
- 132 Erss Ā. Latgalē// Latvijas Sargs. – Nr. 40. – 1920. – 18. febr.
- 133 Turpat, Nr. 42. – 1920. – 20. febr.
- 134 Turpat, Nr. 34. – 1920. – 11. febr.
- 135 Latgolas Vords. – Nr. 10. – 1920. – 11. febr.
- 136 Turpat, Nr. 12. – 1920. – 20. febr.
- 137 Kara muzeja vecais inventāra Nr. 3081/16362.
- 138 Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas, 1918-1920. – R., 1928. – Atkārtots izd. R., 1992. – 74. lpp.
- 139 Turpat, 101. lpp.
- 140 Turpat, 101., 102. lpp.
- 141 Valdības Vēstnesis. – Nr. 28. – 1919. – 2. septembrī.
- 142 Turpat, Nr. 69. – 1919. – 25. novembrī.
- 143 Šreiners V. Vienpadsmit mēneši Vācijā//Nonācs O. –reiners V. Pēc 18. novembra. Tautas Padomes locekļu memuari. – R., 1933. – 145. lpp.
- 144 Tupiņš A. Vēstules no Parīzes.V// Jaunākās Ziņas. – Nr. 112. – 1919. – 6. okt.; Seskis J. Latvijas valsts izcelšanās pasaules kara notikumu norisē. Atmiņas un apcerējumi 1914-1921. – [R. 1991.] – 236. lpp.
- 145 Kurzemes Vārds. – Nr. 46. – 1919. – 8. augustā.
- 146 Saruna ar Latvijas Miera delegācijas locekli Arv. Bergu//Jaunākās Ziņas. – Nr. 110 – 1919. – 3. okt. Šajā pat laikrakstā atzīmēts: "… no rīta pie muitas dārza piestāja kuģis "Euphemia" Tvaikonis atvedis 3000 tonnu dažādu mantu. ( ) Kuģis ir stipri prāvs un viņš nācis zem Francijas flagas, bet mastā plivinājās Latvijas nacionālais karogs"
- 147 Latvijas Sargs. – Nr. 194. – 1919. – 21. nov.
- 148 Skalbe K. Mazās piezīmes. – R., 1990. – 32 lpp.

3. 3. Latvijas valsts karoga krāsu popularizēšana bēgļu un nacionālo karavīru aprindās ārpus Latvijas.

Latvijas valsts nodibināšanu ar lielu prieku uzņēma kara laikā izkaisītie latviešu bēgļi. Skopās ziņas par notikumiem Latvijā, kas šad un tad parādījās presē, deva jaunus impulsus bēgļu sabiedriskajai darbībai.

Kā Latvijas valsts proklamēšanu sagaidīja Odesas latviešu kolonija, savā priekšlasījumā tēlojis latviešu Nacionālās padomes pārstāvis Rūdolfs Liepiņš:

“Pa visu 1918. g. otro pusi Odesas laikrakstos nebij gandrīz nekādu ziņu par to, kas notiek Latvijā. Tas bija ļoti drūms laikmets. Pēdīgi ap 10. decembri tikai vienā laikrakstā “Odesskija novosti” parādījās kronikas daļā 2 rindiņu garš ziņojums, ka nodibinājusies latviešu republika ar ministru prezidentu Ulmani. Pēc tam atkal nekādu tuvāku ziņu, kamēr uz pašiem ziemas svētkiem tika saņemta no bij. nac. pad. locekļa K. Zariņa atklātne, kura šo ziņu pastiprināja un deva sīkākas ziņas par tautas padomi un viņas sastāvu pēc politiskām partijām. Zariņš aizbrauca uz dzimteni ar kādu no bēgļu ešaloniem. Ar šo ziņu saņemšanu tūlīt radās jauna dzīvība. Sajūsmā bij liela. (...) Šajā pašā laikā Nacionālā padome gatavoja plašu vakaru, kurā lai tiktu sirsnīgi atzīmēta Latvijas valsts pasludināšana. Nacionālās padomes rīcībā stāvēja toreiz visi Odesas latviešu dzīvākie spēki. Uz šo dienu sirsnīgi gatavojās biedrības koris, dramatiskais pulciņš un Odesas latviešu kolonija. Nepilnu divu nedēļu laikā tika sagatavoti izrādīšanai Ādolfa Alunāna “Mūsu senči”. (...)

Zāle un skatuve krāšņi dekorēta zaļumiem un puķēm. Pār skatuvi 2 lieli latviešu nacionālie karogi. Bet apkārt zālei pie ložām 7 mūsu sabiedroto: Angļu, Franču, Amerikāņu, Itāļu, Grieķu, Beļģijas un Polijas valstu karogi. Visu šo Sabiedroto karapulki, kuģi jeb misijas atradās Odesā. Viena loža pa kreisi bij dekorēta latviešu nacionālās krāsās priekš Nacionālās padomes locekļiem. Otra loža pa labi attiecīgi dekorēta priekš tuvākajiem kaimiņiem: igauņiem un leišiem.

Vakara sākumā, rīta krēslā, senā Burtnieka tērpā aktieris Segliņš nodeklamē Raiņa “Uguns un Nakts” prologu. Tad pacelas priekšskars un uz skatuves redzams liels šim nolūkam pagatavots, Latvijas ģērbons, pār kuru stāv divi nacionālie karogi, bet līdzās, kā goda sargi divi senlatviešu kareivji ar ozola rungām, aiz tiem vaidelotes un biedrības jaukts koris. Pie šās dekorācijas notiek atklāšanas akts. (...) Šis vakars atstāja dziļu iespaidu, pat uz tā sauktajiem “kaunīgajiem latviešiem”, kuri atkal bij pacēlušī galvas, kad krievu prese latviešus katra vārda galā saukāja par lieliekiem.”¹

Laikā, kad Latvijas bruņotie spēki cīnījās pret savas valsts ienaidniekiem, vēl joprojām lielākā daļa bēgļu atradās ārpus dzimtenes. Pēc Ārlietu ministrijas sniegtās informācijas 1919. gada Decembra sākumā dažādās valstīs esošo bēgļu un karagūstekņu skaitu rēķināja “uz 800000 cilvēku”.² Lielākā daļa bēgļu atradās dažādās vietās bijušajā Krievijas impērijā, kur bija nodibināta padomju vara vai arī notika pilsoņu kara cīņas starp lieliniekiem un dažādiem militāriem grupējumiem, kas karoja par vienotās Krievijas atjaunošanu, vai arī ar karaspēku, kas nacionālās nomalēs cīnījās par savu valstisko neatkarību. Šajos apstākļos bēgļu mājupceļš uz Latviju bija stipri apgrūtināts. To vēl vairāk sarežģīja apstākļi, ka liela daļa bijušo latviešu strēlnieku, galvenokārt piespiedu kārtā, cīnījās Sarkanās armijas rindās. Tas ar propagandas palīdzību tika vērsti pret latviešiem kopumā.

Stāvokli, kāds bija Sibīrijā, raksturoja Sibīrijas latviešu Centrālā biroja protests pret krievu administrāciju, ko iesniedza 1919. gada 3. martā angļu konsulam Vladivostokā. “Tā, piemēram, Čitā un Aizbaikālā apgabala administrācija aizliegusi latviešu biedrībām lietot sapulcēs un sēdēs latviešu valodu. (...) Šausmu darbi pastrādāti arī Krasnojarskas apgabalā, kur pēc lielinieku dumpja krievu avīzes nekautrējās apvainot par šī dumpja organizatoriem vietējos latviešu un igauņu kolonistus. Šīs agitācijas sekas bija tās, ka bez kāda likumīga apvainojuma tika nodedzināti vairāki latviešu ciemi, piemēram, Verhņaja Bulanka un daudzi mierīgi ciemu dzīvotāji – latvieši izdzīti taigā vai nogalināti.

No Omskas spaidu kārtā izsūtīti visi latviešu bēgļi vienīgi uz tā pamata, ka viņi ir latvieši. Omskas milicija sauc pie likumīgas atbildības katru, kas uzdrošinās dot dzīvokli kādam latviešu bēglim. Zlatousā aizliegts uz ielām runāt latviski. Ufā un Samarā visi latvieši, kuri drošinājušies kādu vakaru parādīties uz ielas pēc deviņiem vakarā, tika arestēti, un vesels bars tādu latviešu “sarkano gvardu”, sastāvošu no sievietēm un no darba nākošiem vīriešiem, tika mēnešiem ilgi nodarbināti pie Sibīrijas dzelzceļa, kur liels daudzums no viņiem nomira no aukstuma un tīfa.”³

Ar tādām problēmām latvieši saskārās daudzās vietās. Tādēļ iepriekšminētajā protestā bija lūgts: “lai

a) visi latvieši tiktu ņemti pagaidām Sabiedroto konsulu apsardzībā, kamēr Latvijas problēms nav vēl galīgi izšķirts Miera Konferencē, pie kam lai Latviešu Centrālām Birojam tiktu dota iespēja pēc saviem ieskatiem izdot katram latvietim apliecību, kas tam garantētu aizbildniecību no Sabiedroto konsulu puses un

b) lai visi latviešu kareivji tiktu izņemti no krievu armijas, kur viņi pastāvīgi tiek vajāti no krievu priekšniecības savu patriotisko uzskatu dēļ, un tiem tiktu dota iespēja pievienoties latviešu Nacionālajai armijai.”⁴

Šie piemēri rāda, ar kādām grūtībām un briesmām nācās saskarties ne tikai bēgļiem, bet arī agrāko gadu izceļotājiem no Latvijas. Tomēr tas neatturēja daudzus patriotus atklāti paust atbalstu neatkarīgai Latvijas valstij. Šis atbalsts izpaudās arī sarkanbaltsarkano krāsu un karogu lietošanā.

Urālu, Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu darbībai Latvijas valsts atbalstīšanā nedaudz jau pieskāriemies 2.nodaļas 4. apakšnodaļā. Pieminējam arī latviešu nacionālā karaspēka formēšanu. Tagad par to mazliet sīkāk, tieši saistībā ar sarkanbaltsarkano krāsu popularizēšanu.

Kā pirmais Sibīrijā formējās 1. Latvijas brīvošanas bataljons. 1918. gada 1. oktobrī vietējās tautas valdības kara ministrs ģenerālis Galkins parakstīja pavēli par latviešu bataljona dibināšanu Orenburgas guberņas Troickā. Tāpēc bataljonu mēdz saukt par "Troickas pulku". Par bataljona komandieri ievēlēja štāba kapteini Pēteri Dardzānu. To pašu Dardzānu, kurš 1917. gada maijā Strēlnieku kongresā Rīgā uzstājās pret strēlnieku pāriešanu lielnieku kalpībā.

No 6. līdz 8. oktobrim Omskā sanāca Rietumsibīrijas un Urālu latviešu kongress, kas ievēlēja Nacionālo padomi. Kongress pieņēma rezolūciju, ka latviešu karaspēks Sibīrijā uzskatāms par neatkarīgās Latvijas karaspēku. Tas atradās Nacionālās padomes rīcībā un padots sabiedroto virspavēlniecībai Sibīrijā un varēja tikt izmantots vienīgi cīņā par Latvijas neatkarību.

Ap šo laiku vietējā krievu valdībā notika pārmaiņas. No demokrātiskā virziena tā krasi novirzījās pa labi, par vienotu nedalāmu Krieviju. Admirālis Kolčaks Latvijas valsti neatzina un tādēļ latviešu vienības negribēja atlaist, bet gan vēlējās tās iesaistīt savā karaspēkā cīņai par nedalāmu Krieviju.

Nacionālā padome saprata, ka tas apdraud latviešus, tāpēc steidzīgi noslēdza līgumu ar čehu-slovāku Nacionālo padomi Krievijā, pēc kura bataljona tālāko formēšanu sava karaspēka sastāvā uzņēmās čehi-slovāki. Februārī latvieši sāka nēsāt čehu formas nozīmes, bet uz kreisās rokas vairogu ar Latvijas nacionālajām krāsām.

1919. gada februāra vidū Sibīrijā ieradās ģenerālis Žanēns un bataljons pārgāja franču virspavēlniecības pakļautībā. Tomēr bataljonam vēl bija jāpilda sardzes dienests Troickā. 25. jūlijā bataljons 625 vīru sastāvā pilnā kaujas gatavībā uzsāka savu lielo gājienu cauri Sibīrijai uz Vladivostoku. Sākumposmā bataljons veica kājām, jo tikai 17. augustā Makušino stacijā beidzot izdevās sakāpt vagonos.⁵ Augusta beigās bataljons nokļuva Omskā. Omskas latviešu nacionālā padome bataljonam pasniedza nacionālo karogu.⁶

Vēlākais agronoms Kārlis Lauks, kurš par troickietu kļuva divdesmit gadu vecumā, pulka gaitas aprakstījis savā dienasgrāmatā. 1919. gada 29. augustā Omskā, kur atradās Kolčaka armijas galvenais štābs, viņš savā dienasgrāmatā atzīmējis

Imantas pulka nosaukumu. Sākotnēji pulka formēšana notika gausi, galvenokārt tāpēc, ka Kolčaka valdība kavēja latviešiem pāriet no citām karaspēka vienībām uz Imantas pulku. Ar laiku tomēr stāvoklis uzlabojās. Pulkā iestājās arī daudzi inteliģences pārstāvji, kurus kara un revolūcijas vētras bija aiznesušas uz Sibīriju un Tālajiem Austrumiem un kuri nereti iestāšanos pulkā uzskatīja par iespēju atgriezties dzimtenē. Pulka karavīri dienēja sabiedroto garnizonā Vladivostokā.

Imantas pulka formēšanas stadijā radās grūtības ar kareivju apmācīšanu, jo latviešu valodā nebija izstrādāta militārā terminoloģija. 1918. gada 6. decembrī Centrālais birojs ievēlēja īpašu valodas komisiju, kurā darbojās profesors P. Šmits, kapteinis J. Ozols un rakstnieks A. Švābe. Mēneša laikā komisija izstrādāja 58 pirmos latviešu militāros nosaukumus. Piemēram, krievu jēdziena rota vietā tā ieteica lietot vārdu simts. vārda komandir vietā – pavēlnieks u. c. Šo terminoloģiju ieviesa Imantas pulkā.¹⁰

Decembrī apstiprināja arī Imantas pulkam īpatnēju karavīru formas tērpu, kuram cepures kokarde bija no ķiršu krāsas sarkanbaltsarkanās auduma lentītes.¹¹

Tā kā pulkā bija daudz inteliģentu un pulkam bija cieši kontakti ar Centrālo biroju, tajā intensīvi propagandēja nacionālās idejas. Arī sarkanbaltsarkanajām krāsām pulka dzīvē bija ierādīta nozīmīga vieta. Imantiešu daudzpusīgo kultūras darbu kopš 1919. gada pavasara organizēja un vadīja Latvijas Jaunekļu kristīgās savienības (LJKS) pulka nodaļa, kas darbojās ar Jaunekļu kristīgās savienības - YMCA (Young Men's Christian Association) Kanādas pārstāvniecības atbalstu.¹² Ar LJKS gādību Imantas pulkā darbojās vīru koris (vadītājs Dvorianovičs), orķestris (vad. J. Vītoliņš), teātra trupa (vad. H. Klusiņš, A. Melkerts) un mākslas mīlotāju pulciņš (vad. Ž. Važe).¹³

Pulka karavīriem tika organizēti angļu valodas kursi, kā arī profesors P. Šmits lekcijās iepazīstināja ar Latvijas vēstures un folkloras jautājumiem.

Sakarā ar karogu pieminams tālaika pulka pavēlnieka majora Jēkaba Pones 14. marta lūgums Centrālajam birojam:

“Lūdzu Centrālo Biroju nākt talkā pie Latvijas nacionālu karogu iegādāšanas. Tie vajadzīgi liela apmēra, jaunās Kristīgās Jaunekļu Sabiedrības Latvijas Nodaļas atklāšanas dienā, kad ieradīsies mūsu viesi un labvēļi, kanādieši. Bez tam patīkami būtu redzēt plivinājamies Latvijas karogu virs mūsu dzīvojamās ēkas, lai katrs, kurš iestātātos mūsu vidū, jau no tālienes starp citu valstju karogiem redzētu savu, kurš jau viņam no pirmā soļa uz mūsu pulku atgādinātu pienākumu pret savu dzimteni.”¹⁴

Centrālā biroja 25. marta atbildes vēstulē paziņots, “ka pulka rīcībā ir nosūtīti trīs nacionāli karogi”¹⁵

Ar nacionālajām krāsām speciāli dekorēja klubu dažādiem svētkiem, kad ielūdza arī sabiedroto valstu pārstāvjus. Pulka dekoratora gleznotāja Žaņa Važes (1890–?) vadībā dekorēšanas darbos no 1919. gada novembra strādāja imantietis gleznotājs Kārlis Baltgailis (1893–1979). Baltgailis savā dienasgrāmatā atzīmējis kā dekorēts Vladivostokas Sporta biedrības klubs, kur notika Latvijas valsts proklamēšanas gadadienai veltītas svinības, kas sakarā ar tā saukto čehu–slovāku ģenerāļa Gaidas (Gajda) sacelšanos ¹⁶ varēja notikt tikai 27. novembrī, nevis paredzētajā 18. novembrī.

“Pēcpusdienā, uzcirtušies, abi ar Važu, cik nu mūsu apstākļi atļauj kāpām uz pilsētu. S.[porta] biedrībā dekorēšanas darbi iet pilnā sparā, kādi 30 strēlnieki raujas vaiga sviedros visu iekārtojot. Mums pašiem maz vairs ko darīt, lielumu izdarījām agrāk un tagad tik jāriko. Skatuves centrā milzīgs Latvijas karogs un ap to sabiedroto karogi. Gar sienām izkārām no amerikāņu kreisera palienētos signālkarodziņus, kaut ar nav sevišķi skaisti, par to raibi.” ¹⁷ (153. att.)

Kā redzams kādā fotoattēlā citā gadījumā līdzīgi dekorēts pulka klubs. K. Baltgailis rakstījis, ka tas atradās “lielā šķūnī netālu no mūsu [II] un I simta kazarmām”. ¹⁸

Latvijas Jaunekļu kristīgā savienība vadīja arī pulka sporta dzīvi. Šķiet, ka imantieši bija pirmie, kuri sarkanbaltsarkanās krāsas popularizēja starptautiskajā sportā, īpaši futbolā. Par starptautiskām šīs sacensības varētu saukt nosacīti, jo to dalībnieki pārstāvēja galvenokārt Vladivostokā tobrīd esošo valstu karavīrus–sportistus. Tomēr sabiedroto lielvalstu un vietējo komandu konkurencē latvieši savas jaunās, vēl starptautiski juridiski neatzītās valsts karoga krāsas aizstāvējuši godam. 1919. gada jūlijā “Imantas pulka futbolistu nodaļa uzvarēja divās sacīkstēs labākās Vladivostokas krievu “Fenikss” un sabiedroto “Slavijas” futbolistu komandas.” ¹⁹ Šādas sacīkstes notika vairākkārt, bet augustā Futbolistu svētkos bija pieteiktas 16 komandas. ²⁰

Nacionālās krāsas popularizēja ne tikai karavīri. Tās bija tuvas arī ārpus militārā dienesta esošajām latviešu aprindām. Par to, ka Latviešu Centrālais birojs Tālos Austrumos Latvijas valsts proklamēšanu sagaidīja ar zīmoģu, kura centrā bija nacionālā karoga attēls, pieminēts jau nodaļas apakšnodaļā.

Vladivostokā iznākošais laikraksts “Brīvā Latvija” informēja, ka “Irkutskas latv. kolonijā tika laisti pārdošanā Latvijas karodziņi par 20 r[ubļiem] gabalā ar lūģumu pārmaksāt par labu C [entrālam] B [irojam]. Tika izpārdots 21 sudraba karodziņš, pie kam tika samaksāts (...) kopā 2814 rbļi. No šīs sumas jāatrēķina karodziņu vērtība 420 r., kura suma C .B jāatlīdzina I [atvijas] P [ašnolemšanās] S [avienības] Mandžūrijas Nodaļai kā karodziņu īpašniekam.” ²¹

Žurnālista Hermaņa Asara vadītais Sibīrijas un Urālu Latviešu nacionālās padomes Informācijas birojs 1919. gada beigās sāka izdot tipogrāfiski iespiestas pastkartes (154 , 163

att.). Šajās pastkartēs, galvenokārt fotogrāfiski, bija tēlota Sibīrijas latviešu kolonistu un abu latviešu pulku dzīve, kā arī daļa sižetu bija saistīti ar aktuāliem notikumiem dzimtenē. Daļai pastkaršu mugurpusi rotāja divi sakrustoti sarkanbaltsarkanie karodziņi (154. att.). Tā kā pastkaršu mugurpuses formulārs bija iespiests sarkanā krāsā, tad tās arī propagandēja Latvijas karogu.²²

1920. gadā sākās latviešu karavīru un bēgļu garais jūras ceļš uz mājām. Pirmie imantieši Vladivostoku atstāja 25. februārī ķīniešu kuģī “Gweneth”, kas brauca zem angļu karoga, un pēc 103 dienu ilga ceļojuma, Dancigā pārsēžoties Latvijas kuģī “Pomona”, 5. jūnijā ieradās Rīgā. Imantas pulka karavīru lielākā daļa no Vladivostokas izbrauca ar angļu tvaikoni “Dania” 22. martā un Liepājā ieradās 21. jūnijā²³ (159. att.).

Troickas pulks 12. jūnijā saņēma “franču misijas pavēli par aizbraukšanu ar japāņu kuģiem “Neisen-Marū” un “Chikusen-Marū” līdz Curugai (Japānā) un no turienes ar angļu kuģi “Voronesh” līdz dzimtenei.

20. jūnijā, bataljona orķestrim Latvijas himnu spēlējot, “Neisen-Marū” ar 338 latviešiem atstāj Vladivostoku. 21. jūnijā tam seko “Chikusen-Marū” ar 750 latviešiem (šai skaitā daži privāti). Mastā uzvilks Latvijas karogs; kuģim atējot, bataljona koris dzied valsts himnu.

Tā nobeidzas bataljona grandiozais sauszemes gājiens un sēkas garais jūras ceļš. Kuģis “Voronesh” atstāja Curugu 1920. g. 24. jūnijā un pienāca Liepājā 3. oktobrī, sabijis uz jūras 105 dienas.”²⁴

Lai gan iepriekšminētie kuģi nebrauca zem Latvijas karoga, tomēr latviešu karavīru pārvešana atstājusi vairākas interesantas epizodes mūsu karoga vēsturē. Bez jau minētās Latvijas karoga uzvilšanas japāņu kuģa “Chikusen-Marū” mastā, bijuši arī citi sarkanbaltsarkano krāsu demonstrēšanas gadījumi.

13 dienas Troickas pulks pavadīja Anglijas ostā Čatamā. “17. septembrī bataljons te notur parādi, kuru apmeklē kā viesi angļu ģenerālis A. Berts un mūsu legācijas pārstāvis Anglijā Bissenieka kgs.”²⁵

Interesanti sarkanbaltsarkanās krāsas popularizēja Imantas pulkā ieskaitītie mākslinieki, kuri brauca ar kuģi “Gweneth”. Uz šī kuģa izdeva rokraksta žurnālu “Kaija”, kura numuri dēvēti par skrējieniem. Brauciena laikā iznāca pieci “Kaijas” skrējieni (numuri).

Sarkanbaltsarkano karogu vairākos zīmējumos un karikatūrās tēlojuši Kārlis Baltgailis un Aleksandrs Krūka (1898-1987). Baltgailis zīmētie karogi krāsu toņos un proporcijās tuvi vēlāk oficiāli apstiprinātajam karogam (155. 156. lpp). Žurnāla ilustrēšanai savus zīmējumus ar Latvijas karogu bija iesnieguši arī Ferdinands Buholcs (157. att.) un S. Krūtainis. Jāatzīmē,

ka A. Krūka vēlākajos gados gleznā mēģināja rekonstruēt Atskaņu hronikā minēto cēsnieku karogu.²⁶

1922. gadā daļa žurnāla rokrakstu un ilustrāciju tika apkopota grāmatā "Kaija", kurai pievienoja Rīgā sagatavoto 6. numuru (skrējienu). " Kaijas " oriģināli tika nodoti Kara muzejam.²⁷

Brauciena laikā karogs pieredzēja arī skumjus brīžus. Par gadījumu, kad pēc jūrnieku tradīcijām apglabāts kāds zīdains, stāstīts "Kaijas" 4. skrējienā 1920. gada 19. maijā:

" (...) Pie kuģa malas salasās pulciņš bālu cilvēku. Tēvs tur rokās drēbju vīstokli, kuģā, kopā ar dzelzsgabaliem, ietīts dēliņa līķītis. Blakus stāv raudošā māte. Matroži paņem dēli, pārliet pār malu. Uz tā uzklāj sarkanbaltsarkanu karogu, kuģa krāsas, kā vientuļa sarkana neļķe rudenī, iemirdzas drūmajā, pelēkajā pūlī.

Līķīti noliek uz dēli. Kapteinis dod komandu apturēt mašīnu, noņem cepuri un, kā lūgšanā salicis rokas, stāv uz komandas tiltiņa. Viņa pastāvīgi nopietnā seja liekas vēl nopietnāka. Zem kuplām, sirmām uzacīm slēpušās acis vēriģi lūkojas uz leju. Tur kāds no bēriniekiem nolasa īsu lūgšanu. Viņa balss skan sveši un savādi uz plašās jūras, kur gaudojošais vējš lūgšanas vārdus dusmīgi sveiž pelēkajā chaosā un jūra, tos uztverdzama, brīnās par jaunu valodu, kādā šoreiz skan vecie, sen viņai pazīstamie vārdi.

Lūgšanai beidzoties, matroži paliec dēli... Klātesošo sejas top drūmākas. Acis skatas, kā līķītis noslīd un kā jaunās Latvijas jauno pilsoni steidzīgi saķer sirmie, drūmie viņi...²⁸

Līdzīgi kā mazo bērniņu, bet ar militāru godu, atskanot divām zalvēm. 30. maijā Ziemeļjūras viņiem nodeva ar Latvijas karogu pārsegto mirušo 2. simta strēlnieku Ernestu Kaijaku.²⁹ Īpaši skumīgi tas bija tādēļ, ka šis bēres notika garā ceļa beigās, kad līdz dzimtenei bija palicis dažu dienu brauciens.

Dzimtenē pārbraukušos imantiešus un troickiešus sagaidīja svinīgas sumināšanas. Tā kā Latvijas atbrīvošanas cīņas praktiski bija beigušās, tad Imantas pulku pēc ierašanās izformēja Troickas pulks tika pārformēts un sagatavots robežsargu dienestam, bet 1922. gadā kā otrais bataljons iedalīts 10. Aizputes kājnieku pulkā.³⁰

Imantas un Troickas pulki bija veikuši apmēram 23 000 verstu garo ceļu pa jūrām un okeāniem, kas apskaloja Āzijas, Āfrikas un Eiropas krastus "Kaijas" 6. skrējienā rakstīts "Šis ir garākais ceļš, ko līdz šim nobraucis kautkāds karaspēks no svešuma uz savu dzimteni."³¹ Arī Latvijas karogiem tas bija garākais mājupceļš (149. att.)

1931. gadā vienu no karogiem, kas bija mērojis šo ceļu, ieguva Kara muzejs (158. att.) Līdz ar karogu bija balta zīda lente ar uzrakstiem "Sveika, Dārgā Dzimtene" un " Dievs, svētī Latviju!"³²

Sarežģītus un grūtus kaujas ceļus pa dažādām frontēm bijušās Krievijas teritorijā nostaigāja tā sauktie latviešu sarkanie strēlnieki, kuri cīnījās par padomju varu. Dažādi vērtētas latviešu cīņas Sarkanās armijas sastāvā, un diez vai viennozīmīgs vērtējums būtu iespējams. Vienu no vedokļiem 1921. gada augustā publicēja Rīgā iznākošais laikraksts "Latvijas Kareivis":

"Daudzi strēlnieki krita tanī brīdī, kad viņu dzimtene bij brīva un gaidīja savus pazudušos dēlus pārnākam. Bet šie Latvijas dēli ir cīnījušies uz Dņepras krastiem pret tādu pat Bermontu, kā tie, kuri dzimtenē uz Daugavas un Lielupes krastiem. Ticis pie varas, arī barons Vrangels nebūtu atzinis brīvo Latviju un nebūtu pagājis ilgs laiks, kad pēc Maskavas ieņemšanas viņš būtu sūtījis savus kara pulkus pret jaunajām valstīm dēļ viņu atpakaļpievienošanas Krievijai. Tāds bij Dņikina un Vrangeļa lozungs, bet pie šo lozungu izvešanas viņiem bij jāapstājas vispirms pie latviešu strēlnieku sīvās pretošanās viņu armiju uzbrukumu gaitā." ³³

1920. gada 17. novembrī padomju valdība paziņoja par pilsoņu kara izbeigšanu visās frontēs un "12. decembrī tika pieprasīts no visiem divīzijā atrodošajiem latviešiem rakstisks paziņojums par viņu vēlēšanos izstāties no sarkanās armijas un atgriešanos uz dzimteni. Tādus paziņojumus iesniedza gandrīz visi latvieši, izņemot niecīgu procentu komunistiskās partijas biedru." ³⁴

Dažādi tika kavēta strēlnieku atgriešanās. Izformēja latviešu divīziju. Strēlnieki vairākkārt iekāpa nemierus, kas bieži izpaudās tādējādi, ka tie uz ielas vai mītiņos piekāva kādu komisāru jeb citu dedzīgu padomju iekārtas aizstāvētāju. "Strēlnieku nemieri vairāk un vairāk sāka atkārtoties, līdz beidzot pirmā latviešu strēlnieku ešalona attiešana no Nikolajevas tika nolikta uz 28. aprīli." ³⁵

Dzejnieks Aleksandrs Čaks (īstajā vārdā A. Čadarainis, 1901–1950) ar apmēram piecpadsmit gadu laika atstarpi šo strēlnieku mājupceļu ar sarkanbaltsarkano karogu tēlojis varoņepa "Mūžības skartie" pēdējā nodaļā "Strēlnieku atgriešanās". ³⁶

Konkrētāk šī atgriešanās aprakstīta jau minētajā "Latvijas Kareivī" 1921. gada augustā. Ceļā izcēlās incidents ar ešelonu pavadošiem politiskiem darbiniekiem un komisāru. Viņi uzstājās par to, lai tiktu noņemts pie štāba vagona izliktais no ešelonā atrodošajiem virsniekiem Latvijas nacionālais valsts karogs. Bet nelīdzēja šo agentu un komisāru dažādie draudi, un nepagāja ilgs laiks, kad pie katra vagona lepni plivinājās sarkan-balti-sarkanais karogs. Tā ešelons izgreznots Latvijas valsts karogiem, devās cauri Ukrainei uz Liel-Krieviju, visur ceļā izsaukdams izbrīnīšanos zemnieku starpā. Bet no valsts iestādēm netika nekas iebilsts par šo karogu plivināšanos pie latviešu strēlnieku ešelona. Taisni 1. maija rītā izgreznots ešelons ieradās Ukraines galvas pilsētā Harkovā, un lepni viņš visu dienu stāvēja šai stacijā, aplūkots no daudzajiem maija svētku manifestantiem ( ) Vēlā vakarā ešelons devās tālāk cauri Kurskai.

Orlai, Tulai – uz Maskavu. Viss ceļa gabals no Nikolajevas līdz Maskavai tika nobraukts pie tagadējā Krievijas sliktā dzelzceļa stāvokļa ļoti īsā laikā. (...)

Maskavā tika izvēlēta no ešelona delegācija, kurai bij jāgriežas pie virspavēlnieka Kameņeva dēļ apģērba izdošanas strēlniekiem, kas arī tika no viņa apsolīts. Nepagāja ilgs laiks, kad uz ešelonu atveda vairākos automobiļos apģērbus, katram strēlniekam pilnu komplektu. Pēc divām dienām, kad strēlnieku saraksti bij caurlūkoti no Latvijas konsula Maskavā, ešelons devās ceļā uz dzimteni, un drīz bijām uz robežas. Vēlreiz strēlnieku saraksti tika caurlūkoti no “sevišķas komisijas” aģentiem, tāpat arī viņu nabadzīgie naudas maciņi, no kuriem tika izņemtas kolekcijai krātās Deņikina un Vrangaļa naudas zīmes.

Otrā rītā, 12. maijā, pirmais bijušo latv. strēlnieku ešelons tika pārļauts pār Padomju Krievijas robežu, un pirmajā dzimtenes stacijā Zilupē, strēlniekus sagaidīja Latvijas priekšstāvji.”³⁷

“Latvijas Kareivis” atspoguļoja arī strēlnieku ierašanos Latvijā. 13. maijā ar virsrakstu “Bijušo sarkanarmiešu atgriešanās” laikraksts vēstīja:

“No Maskavas ešelons izbraucis jau 8. maijā, bet aizkavēts Sebežā. No Padomju Krievijas rezidences izbraucot, bijušie sarkanarmieši dziedājuši nacionālas dziesmas; vagoni bijuši izpušķoti nacionāliem karodziņiem un paši piesprauduši nacionālās nozīmes.

Maskavā vēl palikuši ap 4000 demobilizētu latviešu sarkanarmiešu, kuriem atļauts atgriezties Latvijā.”³⁸

22. maijā laikraksts informēja, ka “otrs ešelons iebrucis pirmā, bet trešais - trešā vasaras svētku dienā”.³⁹

Turpat atzīmēts: “Ilgas un sajūsma ir bijušas tik lielas, ka ceļā nopirkti un pagatavoti Latvijas valsts karogi, dziedāta mūsu tautas lūgšana, izsvilpoti un piekauti bagātīgi pretim stacijās atsūfītie aģitatori u.t.t.”⁴⁰

“No tāļiem, ilgiem maldu ceļiem, pēc grūtiem cīņū un māņu murgiem, pēc izbristām asins un nāves jūrām, Latvijā pārnāk viņas nabagie apmānītie dēli

Tuvu pie 4000 jaunekļu ir jau pārnākuši Latvijas robežu un tikpat daudz ir sagaidāms vistuvākā nākotnē. Bet viss viņu vairums, viņu lielākā daļa - nekad vairs nepārnāks dzimtenes ārēs, vecāku sētās. Velti gaidīs 20-25000 latvju mātes savus lolojumus un velti laužīs savas sirmās galviņas. “Kamdēļ, kamdēļ?” Tā ar jautājumu, uz kuru grūti, biežāk pat neiespējami, rast atbildi, beidzās “Latvijas Kareivja” 20. maija korespodence “Sarkanarmiešiem pārnākot”⁴¹

Līdz ar strēlniekiem Latvijā atgriezās arī kāds ar viņiem kopā maldu ceļus pabijis karogs. Šis kādreizējā 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulka 3. rotas karogs tika nodots Kara muzejam, kur tas glabājās līdz padomju okupācijai, kad tā tālākais liktenis, tāpat kā vairumam citu karogu, ir nezināms.⁴² (160. att.)

Tomēr priekšstatu par to varam gūt no 1921. gada jūlijā "Ilustrētā Žurnālā" ievietotā karoga fotouzņēmuma un raksta "Vēsture un dzīve māca", kur aprakstīta tā "biogrāfija":

"... Karoga mūžs nav garš, bet totiesu piedzīvojumiem bagāts. Pagatavots 1917. gadā, kad cara režīmam krītot, armijā sāka ieviesties dažādas tieksmes un cenšanās, starp tām arī mūsu tautai tik daudz posta atnesusē internacionālā ideja. Kaut gan tad jau mūsu tālredzīgākie politiķi un sabiedriskie darbinieki varbūt vēl diezgan nedroši, bet tomēr jau atklāti pacēla Latvijas nacionālo karogu, - mūsu nacionālie strēlnieku pulki gandrīz vienbalsīgi noraidīja nacionālo karogu un saviem pulkiem un rotām, sevišķi pēdējām, steidzās apgādāt sarkanos karogus. Šos centienus viņos jo silti pabalstīja visi tie lielie un mazie aģenti, kas bija sprauduši sevīm par mērķi Latvijas iznīcināšanu un latvju tautas izkaušanu lai paši tad dībinātu mūszemē savas kolonijas un verdzinātu mūsu tautu.

Ar to arī izskaidrojams, ka šis – bijušā 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku pulka 3. rotas karogs tika pagatavots no sarkanā zīda drēbes, ar glīti uzšūtu ozollapu rāmi un kroni, ar pulka un rotas iniciāļiem. Bet tas vēl nav viss. Tajā laikmetā, – tikai dažus mēnešus pēc Ložumeteju kalna un citām varoņu vietām – vēl neviens neuzdrošinājās latvju strēlniekiem atņemt viņa lepnumu un slavu: cīnīties un mirt par savu tēvu zemi, par savu tautu. Tapēc arī strēlnieki uz savas rotas karoga lika izšūt lepnos vārdus:

"Tēvu zemei brīvestību pirkām mēs ar asinīm."

Un tad ... tad nāca kļūmīgie gadi. Tēvu zemes cīnītāji, – Daugavas sargātāji, – aizgāja no dzimtenes. Un līdz ar tiem – arī viņu karogs, kurš nu sāka pārstaigāt plašo Krieviju, – pa ziemeļiem līdz Volgai, pa Volgu līdz Kazanai, Saratovai, pa čeku fronti gandrīz līdz Bugurmai. Līdz 1918 -1919. gadā mūsu tautas niknākie ienaidnieki mūsu pašu brāļus atsūtīja uz Latviju, – kā sarkano armiju. Ne vairs tēvu zemei brīvību pirkt, bet – verdzināt, postīt. Un tomēr zem tā paša karoga ar lepno uzrakstu, kurš atvieglināja karotāju maldināšanu. Pēc tam karogs pārdzīvojis savas drūmākās dienas: latvju zēnu-sarkanarmiešu otrreizējo aiziešanu no Latvijas: cīņas Ukrainē, daudz seno strēlnieku izkaušanu un t.t. Līdz beidzot asiņīs un maldos bija dzimuse un galīgi nostiprinājusies jaunā atziņa, ka latvju strēlniekam ir tikai viens cīņas lauks, viens cīņas mērķis. Tas-brīvā Latvijā uz viņas robežām pret katru ikvienu, kas apdraudēs mūsu tautu, mūsu valsti, mūsu garu, labklājību

Un tad – notika brīnumi. Sarkanais karogs, kaut gan jau ar izārdītu uzrakstu, cauršauts kādā kaujā, drusku izārdīts, – tomēr tapa simtreiz mīļāks nekā jebkad. Un kad lielnieku komisāri to meklēja atņemt, tad puīši viņu bēdzinājuši kādās zemnieku mājās Ukrainē, lai atpakaļ braucot to līdzī vestu. Un tad sarkanais karogs dabūjis nacionālo balto stripu, ar kādu tas izbraucis Krieviju

un ieradās Zilupē ar sarkanarmiešu ešelonu, no kurienes to apsardzības ministrijas priekšstāvis – kapteinis J. Ozols atvedis Rīgā un nodevis kara muzejā.”⁴³

To, kā Sibīrijas latvieši padomju varas pirmajos gados domās dzīvojuši līdz Latvijai, atmiņās tēlojis J. Ozols, kurš kopš 1913. gada strādāja par skolotāju Jeņisejas guberņas Ačinskas pilsētā. Ačinskas - Bogotolas rajonā pirms Pirmā pasaules kara dzīvojuši ap 8 tūkstošiem latviešu kolonistu.⁴⁴

Ļoti spilgtu valodu par latviešu kolonistu attiecībām pret savu dzimteni runā šāds fakts. 1921. gada 21. un 22. janvārī manā skolā notika Ačinskas-Bogotolas latviešu pārstāvju sanāksme, ko sasauca Krasnojarskas komunistu latsekcijas centrālā valde. Sanāksmes galvenais uzdevums, protams, bija pacelt tautā atslābušo komunistisko noskaņojumu, un starp citu jautājums par sociālās, federatīvās latviešu republikas dibināšanu Sibīrijā līdzīgi tām, kādas bija nodibinājuši ķirgizi, baškiri un burjati. Sanāksmē ieradās kādi 30 kolonistu pārstāvji un 5 latsekcijas biedri. No sanāksmes nekas liels neiznāca, jo biedrus bieži vien pārtrauca ar kodīgām piezīmēm. Tomēr iekustinātais jautājums par latviešu apvienošanos vienā republikā atrada siltu piekrišanu. Vēlāk šī doma ņēma šādu interesantu izteiksmi: apvienošanai jānotiek zem *Latviešu karoga*. Zīmīgi, ka drīz pēc tam sakarā ar Latvijas de jure atzīšanu vienā no latviešu kolonijām Kanskas apriņķī ticis sarīkots svinīgs gājiens ar Latvijas valsts karogiem. Šim saviļņojumam nekādu praktisku panākumu nevarēja būt. Šai nacionālai atmodai zināmu ierosmi deva arī vēstules, ko viens otrs kolonists saņēma no saviem piederīgiem Latvijā. No tām bija redzams, ka Latvijā dzīves apstākļi nesalīdzināmi labāki nekā še. Tādēļ katra ziņa no Latvijas tika saņemta ar lielāko interesi. Ka Latvijā dzīve iet uz priekšu, to nevarēja noliegt.⁴⁵

Par tālumā esošo latviešu dzimtenes mīlestību liecina arī kāda uz Latviju pārvesta krūzīte, kuru sakarā ar Latvijas de jure atzīšanu 1921. gadā apgleznojuši Harkovā dzīvojošie bēgļi (164. att.) Bija diezgan liels risks pilsoņu kara saplosītājā Ukrainā, kur bieži latviešus vajāja par nacionālo pārliecību. krūzītes apgleznojumā izmantot A. Čiruļa zīmēto un J. Rieksta 1918. gada decembrī izdoto patriotisko pastkaršu motīvus ar sarkanbaltsarkanajiem karogiem⁴⁶

Vairums bēgļu Latvijā atgriezās pirmajos gados pēc Latvijas un Padomju Krievijas miera noslēgšanas 1920. gadā⁴⁷ (161., 162. att.) Bieži tālajā un grūtajā mājupceļā bēgļus pavadīja sarkanbaltsarkanie karogi un karodziņi. Dažkārt tos atraisīt varēja tikai tad, kad bija šķērsota ilgi gaidītā dzimtenes robeža.

Vēlreiz jāatzīmē, ka pēc Latvijas valsts proklamēšanas bijušajā Krievijas impērijā palikušajās latviešu bēgļu aprindās pieauga interese par nacionālo simboliku. Lai gan sarkanbaltsarkanā karoga lietošana šajā laikā bieži saistījās ar risku, tas tika lietots kā latviešu tautas un valsts neatkarības simbols. Sarkanbaltsarkanās krāsas ne tikai stiprināja tālu no dzimtenes esošo

latviešu pašapziņu un ticību, bet arī propagandēja Latvijas valsti un tās karogu. Tas bija sava veida atbalsts tiem, kas kaujas laukos un diplomātiskās sarunās cīnījās par Latvijas neatkarību.

Atsauces un piezīmes

1. Liepiņš R. Latviešu nacionālā, kulturelā un politiskā darbība Odesā: Nolasīts Odesiešu sapulcē Rīgā, 12. februārī 1922. g. // Kultūras Vēstnesis. - 1922. - Nr. 9, 10. - 16.-18. lpp.
2. Valdības Vēstnesis. - Nr. 83. - 1919. - 11. dec.
3. Turpat, 1919. - 24. aug.
4. Turpat.
5. Štrauchs K. I Latvijas brīvošanas bataljons // Kaija. Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos. - R., 1922. - 155.-158. lpp.
6. Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas, 1918-1920. - R., 1928. - 90. lpp. Bataljona mācību komandas priekšnieks Roberts Briesma rakstījis, ka Omskas latviešu pasniegtais "karogs bija mūsu nacionālās krāsās, ar uzrakstu "Pirmajam atbrīvotāju bataljonam". Skat.: Briesma R. 1000 latviešu attur 8 pulku uzbrukumu // Latvju varoņu gaitas / F. Virsaiša red. - R., 1938. - 262. lpp.
7. Lauks K. Troickas pulks. Dienas grāmata par pulka gaitām. - Toronto, 1978. - 36. lpp.
8. Turpat, 119., 120. lpp.
9. Štrauchs K. I Latvijas brīvošanas bataljons // Kaija. Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos, 162. lpp.
10. Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas, 97. lpp.
11. Brīvā Latvija. - Nr. 1. - 1919. - [25. marts]. 1919. gada 20. februārī Imantas pulka formastērpu apstiprināja Čehoslovāku karaspēka inspektors. Aprakstā norādīts, ka kokarde sastāv no ķiršsarkanās lentes, kurai pa vidu 1:5 platuma uzšūta balta lente (LVVA, 3598. f., 1. apr., 51. l., 31. lp.).
12. Jaunekļu kristīgā savienība - angļu valodas saīsinājumā YMCA - nodibināta Londonā 1844. gadā, kas pēc tam izplatījās arī citās valstīs. Savienības darbība sevišķi aktīva bija Pirmā pasaules kara laikā kareivju un kara gūstekņu vidū. Organizācijas emblēma - trījstūris - simbolizēja savienības mērķi - garu, prātu, miesu. Latviešu karavīriem atbalstu sniedza arī Ziemeļamerikas Savienoto Valstu YMCA nodaļa.
13. LVVA, 3598. f., 1. apr., 145. l., 126., 130., 191., 192. lp.
14. Turpat, 146. l., 16. lp.
15. Turpat, 27. lp.
16. Rūdolfis Gaida (1892-1948), ģenerālis, viens no Čehoslovāku korpusa organizatoriem Krievijā. Pēc konflikta ar Kolčaku 1919. gada 17-20. novembrī Vladivostokā mēģināja izdarīt apvērsumu, bet viņa vadītais dumpis tika apspiests.
17. 29. novembra ieraksts. K. Baltgaila dienasgrāmata Baltgaila dzimtas īpašumā.
18. Turpat, 10. novembra ieraksts.
19. LVVA, 3598. f., 1. apr. 153. l., 427. lp.
20. Turpat, 599. lp.
21. Brīvā Latvija. - Nr. 1. - 1919. - [25. marts].
22. Bija paredzēts izdot 6 sērijas, kurās katrā pa 5 pastkartēm. I aikrakstā "Brīvā Latvija" (Nr. 5. - 1919. - 15. nov.) reklamētā sēriju tematika pilnībā netika realizēta. Spriežot pēc H. Asara

1919. gada 12. decembra vēstules Latvijas Pagaidu valdības kancelejas priekšniekam D. Rudzītīm, pastkaršu sērijām ar sarkanbaltsarkanajiem karodziņiem klišejas pagatavotas Šanhajā (LVVA, 1307. f., 3. apr., 4. lieta, 17. lp.).
- 23 "Kaija". Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos, 172., 173. lpp.
- 24 Turpat, 162. lpp.
- 25 Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas, 94. lpp.
- 26 A. Krūkas gleznas "Cēsis – Latvijas karoga šūpulis 1279. g." reprodukcija ievietota K. Dzirkaļa grāmatā "Latvijas karoga vēsture. – R., 1936.
- 27 Vecais kara muzeja inventāra Nr. 15004 1–6. Pēc Kara muzeja likvidēšanas padomju okupācijas laikā šie materiāli nonākuši Latvijas Valsts vēstures muzejā (inv. Nr. 6966–1–6). Šajā kopojumā ir arī grāmatā nepublicētie materiāli.
- 28 "Kaija". Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos, 100.–101. lpp.
- 29 Turpat, 133. lp.
- 30 Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas, 95., 100. lpp.
- 31 "Kaija". Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos, 173. lpp.
- 32 Kara muzeja vecajā inventāru grāmatā ir sekojošs skaidrojums: Inv. Nr. 6863 Valsts karogs ar baltu šņori, Inv. Nr. 6864 Zīda lente ar uzrakstu "Sveika Dārgā Dzimtene" un "Dievs svētī Latviju."
- "Karogs, baltā šņore un lente esot pārvests no Vladivostokas ar kādu latviešu pulku, kurš Latvijas tapšanas laikā atbraucis Dzimtenē.
- Karogs 2 mtr. 6 cnt. garš un 95 cnt. plats. Malas apšūtas ar baltām zīda bārgstīm. Šņores garums 2 mtr. 20 cnt. un abos galos pušķi. Lentas garums 3 mtr. un platums 7 1/2 cnt. un vienā galā bārgstes, trīs zvaigznes lentes abos galos. Lente no ilgas stāvēšanas saplīsuse, ar muzeja līdzekļiem uzlīmēta uz baltas drēbes. Dāvina Rīgas Valsts Internāta biedrība, Rīgā Kandavas ielā 2, 14. IV 31. g."
- (Kara muzeja fotonegatīva Nr. 7733) Karoga liktenis pēc padomju okupācijas nezināms.
- 33 Latvijas Kareivis. Nr. 180. – 1921. – 13. aug.
- 34 Turpat, Nr. 182. 1921. – 16. aug.
- 35 Turpat.
- 36 Čaks A. Mūžības skartie. Dzejas par latviešu strēlniekiem. Otrs pārstrādāts iespiedums – R., 1940. – 367.-398. lpp.
- 37 Latvijas Kareivis. – Nr. 182. – 1921. – 16. aug.
- 38 Turpat, Nr. 105 – 1921. – 13. maijs ("Latvijas Kareivja" citos rakstos minēts, ka atgriezušies 1129 vai 1130 cilvēki).
- 39 Turpat, Nr. 111. – 1921. – 22. maijs.
- 40 Turpat.
- 41 Turpat, Nr. 109. – 1921. – 20. maijs.
- 42 Kara muzeja vecais inv. Nr. 4796/1867 Karoga garums bijis 1 m 47 cm, platums 1 m 23 cm.
- 43 Ilustrēts Žurnāls – 1921. – Nr. 7 – 6 lpp.
- 44 Sējējs. – 1937. – Nr. 10. – 1049. lpp.
- 45 Turpat, 1053., 1054. lpp.
- 46 Cēsu Vēstures un mākslas muzejs. CM 94082.
- 47 Latviešu Konversācijas vārdnīca – 1. sēj. R., 1927–1928 – 2022. sleja. 1920. gadā no Padomju Krievijas atgriezās 87967 bēgļi. 1921. gadā – 91788, 1922. gadā – 22804, 1923. gadā 8019.

3.4. Karogu lietošanas tradīciju veidošanās Latvijas flotē.

Drīz pēc pirmajām ziņām, ka, atzīmējot Latvijas valsts dibināšanu, pilsētās un laukos parādījušies sarkanbaltsarkanie karogi, laikraksti vēstīja: "Latvijas valsts karogi pēdējās dienās uzvilkti arī uz dažiem dzimtenes buru kuģiem."¹ Tiem sekoja arī tvaikoņi.² "Baltijas Ziņas" jau 1918. gada 7. decembrī vēstīja, ka Kārļa Kronenberga (1880–1930) kuģniecības "buksiertvaikonis "Baltija" zem Latvijas flagas, vakardien ieradies no Ainažiem Rīgā."³ (165. att.).

Sarkanbaltās krāsas latviešu kuģu mastos, tāpat kā pati jaunā valsts, ar pirmajām dienām izraisīja nepatiku atklātos un slēptos Latvijas ienaidniekos. Decembra sākumā Liepājā ieradās angļu flote un pilsētas galva Andrejs Bērziņš buksiertvaikonī "Eba", kas brauca ar sarkanbaltsarkano karogu, devās apmeklēt flotes admirāļa kreiseri. Vācu konservatīvās avīzes smējās par šo apmeklējumu, aizrādot, ka admirālis brīnījies – kas tas par karogu?⁴ "Rigasche Zeitung" speciāli kropļotā vācu valodā par šo pašu izdomāto gadījumu bija sacerējusi rīmes dzejā "Durchjfallen", ko nosauca par balādi.⁵ Tā neveikli iesākās karoga pirmās gaitas Latvijas kuģniecībā.

Latvijai, pareizāk sakot, latviešiem agrāk piederējušie tirdzniecības, pasažieru un zvejas kuģi un kuģīši bija cietuši Pirmā pasaules kara laikā, vai arī tie bija jāatgūst no Padomju Krievijas un vācu okupācijas varas. Kara un revolūciju laikā bija izputējušas daudzas kuģniecības kompānijas un kuģu piederība bieži bija neskaidra. Kara kuģu Latvijai vispār nebija. Tādēļ, turpmāk apskatot karoga lietošanu valsts pirmajos gados topošās Latvijas tirdzniecības un kara flotēs, pareizāk būtu runāt vienkārši par kuģniecību, tādējādi apskatot dažu lielāku un mazāku kuģu un pat laivu pirmās gaitas zem sarkanbaltsarkanā karoga. Turklāt tie bieži vien izpildīja vienlaicīgi gan pasažieru, gan tirdzniecības un karakuģu funkcijas. Līdz pat 1922. gada rudenim visa veida kuģi brauca zem Latvijas valsts karoga.

Kā viens no pirmajiem ar Latvijas karogu brauca Kārlim Pūliņam (1865- 1934) un biedriem piederošais tvaikonis "Maiga". Tvaikonis būvēts no tērauda 1913. gadā Frederikshavnā Dānijā un tā tilpība bija 182 bruto un 87 neto tonnas.⁶ "Jaunākās Ziņas" 1918. gada 31. decembrī rakstīja: "Latviešu tvaikonis "Maiga", kurš pierakstīts pie Ventspils ostas un nesēn atsvabināts no rekvizīcijas, tagad ar Latvijas flagu nostājies Daugavmalā, gatavs uz braukšanu jūrā. Tvaikonis iešot uz Zviedriju pēc pārtikas vielām."⁷

Diemžēl lielnieku iebrukums mainīja "Maigas" plānus, un tai vajadzēja no Rīgas uz Liepāju aizvest aizkavējušos Tautas padomes locekļus un citus valsts iestāžu darbiniekus, kuri vēlējās doties līdzī Pagaidu valdībai. Šai nolūkā no īpašniekiem kuģi bija noīrējis Tautas padomes

locekļis Jānis Eikerts.⁸ 1919. gadā “Maiga” kļuva par vienu no Latvijas leģendārajiem kuģiem, kura nozīme bija ne mazāka kā vēsturiskajam tvaikonim “Saratov”.⁹

To, kā 3. janvārī “Maiga” kapteiņa Mārtiņa Zariņa (1883–1947) vadībā atstāja lielinieku ieņemto Rīgu un devās uz Liepāju, atmiņās aprakstījis viens no šī reisa dalībniekiem, Apgādības ministrijas darbinieks, agronoms Hugo Lācis.¹⁰

“Maiga” 1919. gadā brīvības cīņu laikā bija vienīgais kuģītis, kas Pagaidu valdībai nodrošināja daudz maz regulāru satiksmi ar Igauniju un līdz ar to sakarus ar ārpusauli un Ziemeļlatviju (166. att.). Tautas padomes locekļi O. Nonāca, J. Janševska un E. Virzas braucieni uz igauņu karaspēka atbrīvoto Valku, kur bija paredzēts izdot likumīgo Latvijas valdību atbalstošu laikrakstu, pieminēts rakstnieka Jēkaba Janševska (1865–1931) atmiņās:

“... ja pareizi atceros, 20. martā sēdāmies Liepājas ostā uz mazo tvaikonīti “Maiga”, lai pārlūras ceļu dotumies uz Rēveli un no turienes uz Valku. Atnāca mūs izvadīt iekšlietu ministrs Dr. M. Valters, kas toreiz bija īstais Pagaidu Valdības grožu turētājs, jo lielākā daļa valdības locekļu atradās ārzemēs, uz kuriem bija aizbraukuši, pūlēdamies gan sagādāt jaunajai valstij kādu ārēju aizņēmumu, gan arī darboties politiskā ziņā savai tēvijai par labu.

Brauca ar šo pašu kuģi bez mums, žurnālistiem, arī daži citi sabiedriski darbinieki Pagaidu Valdības uzdevumā. Tā K. Bļodnieks un Siecenieks bija sūtīti uz Rēveli un no turienes uz Helsingforsu iepirkt mūsu jaunajai armijai apavus, vai arī kādas citas lietas. Tādā raibā un plašā sabiedrībā ceļā arī pagāja laiks jautri un patīkami. Piemēram, E. Virza un K. Bļodnieks vakariem, priekš gulēt iešanas, braši nodziedāja veselu rindu tautas dziesmu. Kamēr pasažieri, dziesmas nodziedājuši, vai arī dziedāšanā noklausījušies, likās uz ausi un gulēja mierīgi, tamēr mazā tvaikonīša vadītājs, kapteinis Zariņš, pavadījis rūpju un uztraukumu pilni nakti, pamanīdams, ka esam aiz Dago salas iekļuvuši mīnu laukos ( )”¹¹

Šo pašu braucieni vēstulē Liepājā palikušajiem draugiem aprakstījis E. Virza. Tā publicēta jau 1919. gada aprīlī “Tautas Balsī”.¹²

“Maiga” nogrima 1934. gada 20. augustā 40–50 jūras jūdzes no krasta iepretim Ventspilij, bedot no Rīgas uz Zviedriju ģipša kravu. Pirms tam 3 mēnešus tvaikonis bija pārvadājis sērskābi, kas saāda tā sienas, radot sūci.¹³

“Maigai” veltītajā “nekrologā” bija atzīmēts, ka tas bijis pirmais Latvijas kuģis, kas braucis ar nacionālo karogu un pieminēti tās nopelni brīvības cīņu laikā, kad ar tās palīdzību uzturēja sakarus ar Ziemeļlatvijas karaspēku.¹⁴

No Latvijas brīvības cīņu laikiem par hrestomātiski visleģendārāko kuģi uzskatīja tvaikoni “Saratov” (167. att.). Tas saistīts ar to, ka pēc 1919. gada aprīļa puča uz tā patvērumu atrada

K. Ulmaņa vadītā Latvijas pagaidu valdība. Dažkārt tas tēlaini nodēvēts par “Prezidenta Ulmaņa jahtu”, “Republiku uz ūdeņiem” vai “Peldošo arsenālu”.

Tvaikonis “Saratov” (agrākais Dānijas “Leopold II”) būvēts 1888. gadā Kopenhāgenas “Burmeister un Veng” kuģubūvētavā. Kopš 1911. gada “Saratov” piederēja Krievijas Ziemeļrietumu kuģniecībai un bija pierakstīts Liepājas ostā.¹⁵

Pirms Pirmā pasaules kara tvaikonis uzturēja regulāru satiksmi starp Liepāju un Hallu (Hull) Lielbritānijā, bet, ienākot vācu okupācijas karaspēkam, tas pārgāja to rīcībā.¹⁶

1919. gada janvārī Dānijas konsuls saziņā ar vācu okupācijas iestādēm kārtoja dokumentāciju, lai tvaikoni varētu buksierēt uz Kopenhāgenu. 13. janvārī, dienu pirms paredzētās kuģa aizvešanas, “Saratova” kapteiņa palīga Aleksandra Deruma (1889– 1927) Latvijas valdības Iekšlietu ministrijai rakstītajā vēstulē tālredzīgi saskatīti šī kuģa nākotnes uzdevumi. Viņš par notikušo satraukts rakstīja: “Ceru ka Iekšlietu Ministrija spers nekavējoši soļus lai aizturētu minētā tvaikoņa izvešanu jo caur to zustu iespēja evakuēt vajadzīgā brīdī Latvijas ideju aizstāvjus.”¹⁷ 10. janvārī uz kuģa esot pacelts Latvijas karogs.¹⁸

Kā “Saratov” nonāca Pagaidu valdības rīcībā, kā kalpoja tai un kāds bija tā gals, atmiņās stāstījis kuģa kapteinis Aleksandrs Remess - Veics (1876– 1939). Viņš arī plašāk apskatījis laiku, kad pēc Liepājas puča uz “Saratov” patvērumu atrada Latvijas Pagaidu valdības premjerministrs K. Ulmanis.¹⁹

“Saratov” nopelnus Latvijas labā atzina jau 1919. gada vasarā un bija paredzēts izdot pastmarku ar tā attēlu. Diemžēl mākslinieka Burkarda Dzeņa metu ar vēsturiskā kuģa zīmējumu, kuru rotāja sarkanbaltsarkanais karogs, nerealizēja²⁰ (131 att.). Arī kāds cits iecerētais pastmarku izdevums ar “Saratovu” netika laists apgrozībā.²¹

1922. gada 14. novembrī Ministru kabineta sēdē skatīja arī “Saratov” jautājumu. “Apspriežot ārlietu ministrijas iesniegumu par Krievijas prasību atdot viņai kuģi “Saratovu”, ar 11 balsu vairākumu atzīst minēto kuģi par Latvijas īpašumu, bet aiz lietderības principa nolemj to atdot Krievijai.”²² Balsošanā piedalījās 12 kabineta locekļi.

“Saratov” avarēja 1923. gada 14. janvārī. 18. janvārī “Latvijas Kareivis” rakstīja: “Tvaikonis ‘Saratovs’, kurš pie Akmensraga bākas uzskrēja sēklī, pilnīgi sadragāts un nogrimis. Vīrs ūdeņa vēl redzami tikai kuģa masti, skurstenis un komandas tilts (168 att.) Cilvēki noglābti vakar pulksten 2 dienā ar glābšanas laivu bākas uzrauga Baumaņa vadībā” Laikraksts šo ziņu nobeigumā rakstīja, ka ar “Saratovu” “aizgājis bojā kuģis, kam Latvijas tapšanas laikā piekritusi ļoti ievērojama loma.”²³ 1934. gadā “Saratov” vraku saspridzināja un uzsāka tā izcelšanu.²⁴

Vairākus materiālus par “Saratov” vēsturi 1937. gadā Kara muzejam dāvināja kapteinis A. Remess-Veics. Starp tiem bija interesants un mazzināms dokuments no 1919. gada Liepājas

puča dienām. Tā bija zīmīte ar balsošanas rezultātiem par kuģa nosaukuma mainīšanu. No tai laikā kuģa salonā dzīvojošajiem seši savas balsis bija nodevuši par “Spītnieku”, astoņi par “Krišjāni Valdemāru” un deviņi par “Brīvību.”²⁵

1936. gada 29. maijā Liepājas ostas valde Kara muzejam nodeva “Saratov” karogu. Muzeja fondu inventāra grāmatā tas anotēts kā 117x120 cm liels un lāpīts.²⁶ Reizē ar karogu nodoti kuģa pulkstenis, barometrs un mazgājamais skapītis.²⁷

Latvijas kuģniecībā liela nozīme kā transporta kuģim bija 1891. gadā būvētajai 1430 tonnu lielajai “Vera” (vēlāk “Daugavai”), kuru kapteiņa Dāvida Tomsona (1874–1942) vadībā izdevās pārvest no Stokholmas, kur tā bija atradies kara laikā²⁸ (169. att.).

1919. gada 26. jūlija “Latvijas Sargā” ievietota laikraksta līdzstrādnieka saruna ar Latvijas sūtni Stokholmā Fridrihu Grosvaldu. Sūtnis pastāstīja, ka “Rīgas tvaikoņa “Vera”, kuru lielinieki bija pagājušā rudenī ar visu lādiņu nacionalizējuši, rekvizēšanu izdarīja pagājušo svētdien svīnīgā kārtā. Mēs paziņojām zviedru valdībai, ka tvaikoni “Vera” Latvijas valdība ņem savā rīcībā, paziņojām to arī kuģa kapteinim. Uzvelkot Latvijas sarkanbalto karogu dziedāja “Dievs, svētī Latviju!”²⁹

Vēlākais Latvijas sūtnis Lielbritānijā Kārlis Zariņš atmiņās aprakstīja, kā viņi ar Fridrihu Grosvaldu šo kuģi atguvuši Latvijai. Viņš gan to sajaucis ar “Saratov”. Zariņš šajās atmiņās atcerējies arī kā kuģis ticis pie Latvijas karoga:

“Uz kuģa, kas agrāk bija braucis zem cara flagas, pēc boļševīku revolūcijas bija uzvilks sarkanais karogs. Tomsons bija pierunājis komandu, ka tā kā Latvija jau pastāv, jāvelk uz kuģa sarkanbaltsarkanais karogs. Nezinu, kādi spēki darbojās, bet bieži vien rītos uzcelties mastā atkal ieraudzīja sarkano karogu. Meierovicam Stokholmā uzturoties, caurbraucienā no Parīzes uz Rīgu, pārrunājām šo jautājumu un vienojāmies, ka viņam, kā Latvijas valdības loceklim (...)”³⁰ mastā jāuzvelk Latvijas karogs un jānotur patriotiska uzruna komandai. Atceros, ka skaistā svētdienas dienā, viņa toreizējais priv. sekretārs jaunais Fridenbergs, Fr. Grosvalds, rakstnieks Kārlis Ieviņš un es, visi gājām uz kuģa, kur kapt. Tomsons un viņa virsnieki mūs ļoti sirsnīgi uzņēma un Meierovics Latvijas suverēnās tautas vārdā uzvilka sarkanbaltsarkano karogu. Pēc tam mēs draudzīgi ieturējām pusdienas un Meierovics lika komandai pie sirds atgriezties dzimtenē”³¹

Vēlāk “Vera” no Francijas piegādāja ieročus un munīciju 4 Zemgales kājnieku divīzijai un pārveda uz Latviju tos latviešu karavīrus, kas bija piedalījušies krievu karaspēka vienībās Verdenas frontē.³²

Spricis Paegle rakstījis, ka pirmais kuģis, kas ar Latvijas karogu devies uz Rietumeiropu bijis “Windau”, kuram vajadzējis atvest no Kopenhagenas pārtiku, ko sabiedrotie izsniedza Latvijai

Izbraukšanas dienā – 1919. gada 6. aprīlī, S. Paegle kā toreizējais Tirdzniecības un rūpniecības ministrs kapteinim Jānim Krūmiņam (1869–1947) pasniedzis kuģa Latvijas flagu un novēlējis – “Latvijas sarkan-balt-sarkanam karogam mūžam nenozust pasaules jūrās”.³³

1919. gada 23. augustā “Valdības Vēstnesis” publicēja Tirdzniecības un rūpniecības ministra J. Zēberga un Jūrniecības departamenta direktora T. Dannenberga “Rīkojumu par kabotāžas kuģniecību”. Tas noteica, ka “Piekrastes kuģniecība starp Latvijas ostām atļauta tikai kuģiem, kuri brauc zem Latvijas flagas”.³⁴

Tā paša gada 23. jūlijā Ārlietu ministrijā bija saņemts Latvijas Londonas Legācijas paziņojums, “ka Latvijas flagas paraugs (sarkani-balti-sarkana flaga - 2/5 – sarkana. 1/5 balta un 2/5 sarkana horizontālas strīpas) darīts zināms attiecīgām vietām un Anglijas iestādēm un šīs iestādes tiek lūgtas visur izpalīdzēt kuģiem zem Latvijas flagas: (“to issue instruction that all necessary assistance shall be rendered to ships flying this flag”).”³⁵ Tādējādi Latvijas karoga krāsu attiecības 2:1:2 tika deklarētas kā oficiāla valsts karoga proporcijas.

Iepriekšminētie kuģi un kuģīši tolaik nebija vienīgi, kas brauca ar Latvijas karogu. Zvejnieku laivā ar sarkanbaltsarkano karogu mastā no Ragaciema uz Pērnavu brauca eskadrona komandieris Oto Goldfelds-Zeltiņš. Viņš no vācu okupācijas karaspēka bija pārgājis Latvijas bruņotajos spēkos un 15. maijā pēc Liepājas puča ar trijiem uzticamiem karavīriem laiviņā devās pie Ziemeļlatvijas karaspēka. 18. maijā laiviņa laimīgi nonāca Pērnavā, kur to “sagaidīja liels ziņkārīgo ļaužu pūlis, jo šinī ostā vēl nebija redzēta Latvijas nacionālā flaga”.³⁶

Jau brīvības cīņu laikā tika sākti priekšdarbi Latvijas kara flotes radīšanai. Tolaik šī kara flote sastāvēja galvenokārt no mobilizētiem privātiem tvaikoņiem. Šie tvaikoņi zem sarkanbaltsarkanā karoga deva savu ieguldījumu Latvijas atbrīvošanas cīņās. Flotilē bija ieskaitīti arī jau pieminētā K. Kronenberga velkoņi “Baltija” un “Kodimo”³⁷ (165. att.). Bermontiādes laikā 1919. gada 29. oktobrī “Baltija” Rīgas līcī pie Ragaciema desantēja partizānu grupu.³⁸ Pēc Brīvības cīņām kara vajadzībām konfiscētos tvaikoņus sāka atdot atpakaļ īpašniekiem.

1920. gada 12. jūnijā Latvijas bruņoto spēku ierindā ieskaitīja karakuģi “Virsaitis”, kas vēl atradās kuģubūvētavā. Līdz 1936. gadam šo dienu atzīmēja kā Latvijas kara flotes dibināšanas dienu.³⁹

Par Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba sevišķu uzdevumu virsnieku jūras lietās 1920. gada aprīlī bija iecelts jūras kapteinis Arčibalds Keizerlings (von Keyserling, 1882- 1951).

Laikraksta “Latvijas Kareivis” 1921. gada 17. augusta numurā A. Keizerlings raksturojis Latvijas jūras spēkus:

“Šimbrīžam visa Latvijas kara flote pastāv no trim bruņotiem buksieriem “T”, “P” un “R”, kuri vajadzīgi jūras kontrabandas apkarošanai, bet jau šoruden, septembrī, nolaidīs ūdenī Latvijas

pirmo īsto kara kuģi – “Virsaitis”, kura remontu patreiz nobeidz Rīgas biržas komitejas kuģu būvētavā Bolderājā. (...)

“Virsaitis” ir bijušais vācu sargu kuģis “Em. [M] 68”, kurš 1917. gadā nogrima, uzdurdamies uz mīnas. Vāci viņu drīzumā gan izcēla un ievietoja biržas komitejas dokā, bet remontu neuzsāka, turpretim dažas daļas vēl noņēma un aizveda uz Vāciju. Lielinieku laikā kuģim nozaga atlikušās mašīnu daļas. Pie kuģa remonta stājās tikai 1919. gadā Latvijas valdība, pēc atgriešanās Rīgā. Darbs bij ļoti grūts un gausi gāja uz priekšu, jo vajadzīgos materiālus un armatūru vajadzēja pa lielākai daļai, izrakstīt no ārzemēm. Darbus sākumā vadīja jūras pārvaldes tehniskā daļa, bet pēc tās likvidēšanas – apsardzības ministrijas tehniskās pārvaldes kuģu inspektori.

“Virsaitis”, kā jau minēju būs mūsu pirmais kara kuģis vārda īstā nozīmē, bet mūsu 288 verstis garās jūras robežas apsardzībai vajadzīgi vairāki kuģi – maza flote. Protams, nevar būt runa par kādiem drednautiem un vispār lieliem kara kuģiem uzbrukuma nolūkiem, bet par mūsu floti, sastāvošu no dažiem mīnu kuģiem un zemūdens laivām, ar defensīvu raksturu.”...⁴⁰

“Virsaiša” svinīgā nolaišana ūdenī notika gan tikai 10. novembrī (170., 171. att.). Šo vēsturisko notikumu “Latvijas Kareivī” interesanti aprakstījis rakstnieks un žurnālists Skuju Fīdis (īstajā vārdā Gotfrīds Mīlbergs, 1887-?, 1941. g. deportēts uz PSRS):

“Vakar nolaida ūdenī pirmo Latvijas karakuģi “Virsaitis”. Šis kuģis kādreiz ietilpis Vācijas kara flotē un 1917. gadā pie Daugavas ietekas uzskrējis uz mīnas. Izlabošanas darbus veikusi Rīgas biržas kuģu būvētava Bolderājā.

Uz svinībām bij uzaicināti un ieradušies: Valsts prezidents, ministru Prezidents, ministri un viņa biedri. Satversmes Sapulces kara lietu komisijas locekļi, kara padome, karaspēka inspektors, generālis Radziņš. Galvenā štāba priekšstāvji, pārvalžu priekšnieki. Rīgas garnizona priekšnieks, galvas pilsētas komandants, Rīgas pilsētas galva un pilsētas padomes priekšstāvji, Jūrmieciņas departamenta un Rīgas ostas valdes priekšstāvji: Amerikas, Francijas, Anglijas, Igaunijas, Somijas, Lietuvas, Polijas militārie priekšstāvji, abu Rīgas ostā stāvošo franču karakuģu komandieri un augstākie virsnieki, un liels skaits vietējo laikrakstu līdzstrādnieku

Ap plkst. 10 15 viesi sāk pulcēties Daugavmalā. Nikofaja ielas galā pretī pilij, kur jau kūp pilsētas tvaikonītis “K”, kuram uzdots viesus novizināt uz Daugavgrīvu. Nobraukšana nolikta 10 30, bet kuģis atiet krietni vēlāk, jo vēl arvien nāk jauni braucēji klāt – gan automobiļos, gan ar tramvaju, gan tāpat - kājām.

Kā redzams, pat uznākušais stiprais sals nav spējis nevienu atturēt mājā. Aukstums nespēj arī braucējus noturēt kajītēs. Lielākais vairums vīrišķīgi paliek uz deķa, lai sekotu kuģīša gaitai, kurš eksdams-pūsdams lauž diezgan pabiezo vižņu ledu. Tāiku pa laikam migla kļūst tik bieza, ka var

tikai dažas asis uz priekšu saredzēt. Bet tad viņa sāk izkļīst. Redzami baltie krasti, atdzimušie – kūpošie skursteņi.

Drīz vien jau redzami Bolderājas un Daugavgrīvas cietokšņa torņi. No Mangaļsalas sveicina sarkanbaltsarkanais karogs. Braucēji apmainās iespaidiem un pārsprīž tos ievērojamus notikumus, kuri šie norisinājās pirms diviem gadiem. Tvaikonis pagriežas pa kreisi un caur izgriezto tiltu ieslīd Daugavgrīvas ziemas ostā, kur paredzama kuģa nolaišana.

Krastmalā ap doku, piestātņi un ceļamo krānu plīvo vesels karogu mežs. Bez nacionāliem karogiem – visa piestātne izpušķota arī citu valstu karodziņiem. Redzams jau arī pats “Virsaitis”, ar sapulcētiem virsniekiem un matrožiem. Ap doku strauji rīkojas strādnieki, gatavodamies uz nolaišanu.

Malā viesus sagaida sevišķu uzdevumu virsnieks jūras jautājumos, kapteinis Keizerlings, Daugavgrīvas cietokšņa komandants ar savu štābu, goda sardzi un muzikas orķestri. Ieradušies arī vietējie pamatiedzīvotāji un kuģu būvētavas darbinieki. Atskan komanda: “Godam sveikt!” Muzika spēlē apsveikšanas maršu. Pirmais izkāpj apsardzības ministrs G. Zemgals un apsveicinas ar kareivjiem. Viņam seko pārējie viesi.

“Virsaitis” jau nolaiests tieši pie ūdens. Lēni, pēdu pa pēdai viņš virzas uz doka izeju. Bet vēl viņš saistīts no visām pusēm ar resnām tauvām. Tā arī Latvija bij kādreiz saistīta, līdz iemācījās patstāvīgi savus ceļus staigāt.

Nolaišana iet gausi, jo šie jāievēro sistēma un lietpratēju aizrādījumi. Velk ass vējš. Viesi nav sagatavojušies uz tik pamatīgu rudens aukstumu un kustoties cenšas sasildīties. Tomēr omulība nezūd. Kinematogrāfa uzņēmēji un fotogrāfi šoreiz vienīgi kuriem drīzāk karsti, nekā auksti. Tā pienāk svinīgais moments, kad kuģis nokļuvis tik tālu, ka var pats peldēt.

Komanda stāv savā vietā. Uz augšējā tiltiņa - komandieris. “Godam sveikt! Karogus uzvilkt!” atskan komanda. Viens pēc otra paceļas nacionālie karogi kuģa mastos. Muzika spēlē “Dievs, svētī Latviju!” Apkārtējie tvaikonīši salutē. No Mangaļsalas batarejas dimd pārkonīgi sveiciens “Virsaitis” lepni uzsāk savu gaitu.

Pēc nolaišanas ceremoniāla – viesi iepazīstas ar Biržas kuģu būvētavas iekšējo iekārtu. Kur pagājušajā gadā vēl valdīja tukšums un klusums, – tagad norit dzīva rosība. Griežas riteņi, kļaudz veseri, čirkst svārpsti – skan kalti.

Apsildījušies, viesi dodas uz “Virsaiti”, kurš piestājies malā. Atkal skan muzika. Kuģa komanda sagaida valsts prezidentu. Kad visi sapulcējušies, prezidents griežas pie mūsu jūrniekiem ar īsu uzrunu:

“Es jūs apsveicu, Latvijas jūrnieki!” Kā līdzī jūsmodama, uzspīd spoži Latvijas saule, kas visu laiku bij slēpusies miglā un mākoņos. Prezidents Čakste aizrāda uz K. Valdemāru, kurš jau pirms

daudziem gadiem aicinājis latvjus piegriezt jūrai un kuģniecībai lielāku vērību. “Šis ir pirmais Latvijas karakuģis, saka prezidents: “lai mūsu jūrnieki atnes Latvijai slavu un drošību.”

Runai seko tuvāka iepazīšanās ar kuģi. “Virsaitis” nodomāts kā mācības kuģis Latvijas karavīru – jūrnieku audzināšanai. Kuģa garums ap 200 pēdas, platums ap 25 pēdas. (...) Kuģis ļoti moderns, ērti un praktiski iekārtots, un ir, bez šaubām, liels ieguvums mūsu valstij.”⁴¹

Par savu lepnāko karakuģi 1922. gada 1. augustā “Latvijas Kareivis” rakstīja:

“Kara kuģis “Virsaitis” katru nedēļu 2-3 reizes, neskatoties uz laika stāvokli, izdara garākus braukumus Rīgas jūras līcī. “Virsaitis” pagaidām brauc zem tirdzniecības flagas, jo ministru kabinets vēl nav apstiprinājis jauno kara kuģu karogu (taisns sarkans krusts uz balta fona). Pēc aprādītā karoga apstiprināšanas, uz kuģa notiks svinīga kaujas flagas pacelšana.

Pēc dažām nedēļām “Virsaitis” ienāks Rīgas ostā, lai parādītos visā staltumā galvas pilsētas iedzīvotājiem. “Virsaitis” apmeklēs arī mūsu pārējās ostas. Pēc tam viņu sagaida arī tālāki braucieni atbildot uz mūsu kaimiņu valsts vizītēm.”⁴²

Šķiet, ka nepieciešamība “Virsaitim” reprezentēt Latvijas kara floti bija stimuls Ministru kabinetam paātrināt “Noteikumu par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu flagām un kara kuģu karogiem” pieņemšanu 1922. gada 10. augustā.⁴³ Latvijas kara flotei tika apstiprināti karogi atbilstoši starptautiskajā praksē pieņemtajiem īpašajiem kara flotes karogu veidiem. Tāpat bija domāts par topošās flotes ceremoniālu 23. augustā, Ministru kabinetā pieņemot “Noteikumus cietokšņiem un kara kuģiem par salutēšanu”.⁴⁴ (Skat. pielikumā dokumentus Nr. 20 un Nr. 24). Abi dokumenti publicēti “Valdības Vēstnesī” 1922. gada 25. augustā un nākamajā dienā notika svinīga karoga pacelšana uz “Virsaiša” un salutēšana (172. att.). Īsu ieskatu šai Latvijas kara flotes pirmreizējā ceremoniālā sniedz žurnālā “Nedēļa” ievietotā reportāža:

“26. augustā mūsu pirmais kara kuģis “Virsaitis” ienāca Rīgas ostā un nostājās Daugavas vidū. Plkst. 12 uz kuģa ieradās Satversmes Sapulces prezidents, apsardzības ministra vietnieks pulkvedis Laimiņš, ģenerālis Goppers, Satversmes Sapulces locekļi Sieceniņš un Bērziņš, ārvalstu kara priekšstāvji un valdības, un apsardzības resora darbinieki. Karogu iesvētīja Miera draudzes mācītājs Bergs, aizrādīdams siltos vārdos kareivjiem uz viņu pienākumu, atdot sevi visu tēvijas apsardzībai. Pēc tam biržas komitejas vārdā J. Siebergs nodeva karogu Satversmes Sapulces prezidentam, kurš ar īsu uzrunu nodod to kuģa komandas kapteinim Briedim. Tad jūras kapteinis Keiserlings nolasija reglamentu par karoga nozīmi un lietošanu. Pēc tam uz kuģa komandiera pavēli pacēla, svinīgam maršam skanot, jauno karogu – krusts valsts krāsās uz balta laukuma – bugspritflagu un vimpeli, kam sekoja 21 lielgabala šāviens. Līdz ar to izbeidzās svinību oficiālā daļa. Kuģa iekārta atstāj labu iespaidu – visur liela tīrība, mašīnas un kuģa telpa

spīd vien. Kuģa apbruņojums sastāv no 2 trīscollu un 2-57 mm ātršāvēju lielgabaliem – un 4 ložmetējiem. Kuģa komandas skaits: 5 virsnieki un 61 matrozis. Pievakarē “Vīrsaitis” pienāca krasta malā un bija pieietams publikas apskatīšanai.

Kuģa garums 192 pēdas, platums 24 pēdas, augstums virs ūdens 18, zem ūdens 8½ pēdas. Kuģi dzen 2 mašīnas ar 1600 zirgu spēkiem.”⁴⁵

Pasaules jūrās arvien biežāk Latvijas sarkanbaltsarkanais karogs pļīvoja blakus citu valstu karogiem. Arvien biežāk kuģi ar Latvijas karogu bija sastopami svešzemju ostās. Valsts pirmie gadi bija laiks, kad izveidojās karoga lietošanas tradīcijas gan tirdzniecības, gan arī kara flotē. Latvijas kara flotes attīstība veicināja ar to saistīto īpašo karogu veidu izstrādi uz valsts karoga bāzes. Tā sekmēja arī citu ar kuģniecību saistītu iestāžu karogu izveidi.

Atsauces un piezīmes

1 Jaunākās Ziņas. – Nr. 10. - 1918. – 26. nov.

2 Turpat. – Nr. 21. – 1918. – 8. dec.

3 Baltijas Ziņas. – Nr. 185. – 1918. – 7. dec.

1905. gadā dibinātā kuģniecības firma “Karl Kronenberg” 1912. gadā Zviedrijā būvēto velkoni “Baltija” (34 bruto reģistra tonnas) iegādājās 1913. gadā Skat.: Latvijas republika desmit pastāvēšanas gados/Red. A. Bīlmanis. – R., 1928. – 281. lpp.

4 Jaunākās Ziņas. – Nr. 20. – 1918. – 7. dec. Atstāstīts pēc “Rigische Zeitung” par angļu flotes ierašanos Liepājā, ka angļi nav pazinuši Latvijas flagu. Par angļu ierašanos nopietnāku informāciju skat.: Libausche Zeitung. – Nr. 283 – 3. Dez. 1918.

5 Durchjfallen – fragments citēts pēc: Jaunākās Ziņas. – Nr. 21. – 1918. – 8. dec.

“Un plötzlich jeht ein Damfer ab
Mit Fahne rot-weis-rote
Da fehrt der letische Bauern-Schtab
Zu engelische Flotte.
Der engelische Komendant,
Der schteht auf seinem Schiffe
Er sagt: “Solch’ Flagg’ mir unbekant.
Was is denn das fihr Kniffe?”

6 Nogrīmis Latvijas tvaikonis “Maiga”// Jūrnīeks – 1934. – Nr. 9. – 300. lpp. Skat. arī Latvijas jūrnīecības vēsture, 1850-1950. Enciklopēdija – R., 1998. – 189. lpp.

7 Jaunākās Ziņas. – Nr. 36. – 1918. – 31. dec.

8 Eikerts Jānis (1883-?). rūpnīeks tirgotājs.

9 Plensners A. Pret vētrām un negaisiem. Atmiņas. [ASV], 1982. – 24. lpp.

10 Lācis H. Toreiz, kad Latvijas valsts tapa. – [b.v.], 1954. – 19. lpp.

11 Janševskis J. Manas atmiņas par Ziemeļ-Vidzemi//Latvijas republika desmit pastāvēšanas gados. /Red. A. Bīlmanis. – R., 1928. – 32. lpp. Atmiņās pieminēti Tautas Padomes locekļi Kārlis Bļodnieks (1882-?, 1941. g. deportēts uz PSRS) un Pēteris Siecenieks (1865-1930).

- 12 Virza E. No Liepājas līdz Valkai. Vēstule maniem Liepājas draugiem// Tautas Balss. – Nr. 1.– 1919.– 22. apr.; Nr. 2.– 1919. – 24. apr.; Nr. 3.–1919. – 26. apr.
- 13 Nogrīmis Latvijas tvaikonis “Maiga”//Jūrnieks. – 1934.– Nr. 9. – 300. lpp.
- 14 Turpat.
- 15 LVVA, 2574 f., 4. apr., 68. l., 8. lp.; Latvijas jūrniecības vēsture, 1850.-1950. Enciklopēdija. – R., 1998. – 199. lpp. “Saratovs” – 1679 bruto reģistra tonnas, garums 261 pēda, platums 23,7 pēdas, iegrime 23,7 pēdas.
- 16 Grants J. Vēsturiskā kuģa vraks//Jūrnieks. – 1933. – Nr. 7.– 158. – 159. lpp.; Nr. 8. – 184. – 186. lpp.
- 17 LVVA, 2574. f., 4. apr., 68. l., 9. lp.
- 18 Latvijas jūrniecības vēsture, 1850–1950, 199. lpp.
- 19 M. S-s. Kapteinis stāsta par “Saratova” likteņgaitām//Brīvā Zeme. – Nr. 70.– 1938. – 26. marts.
- 20 B. Dzeņa mets privātīpašumā.
- 21 Litogrāfijas tehnikā uz cigarešu papīra bija nodrukāti pastmarku paraugi. Ar karogoto “Saratovu” bija divu veidu 5 rubļu markas (melni-pelēka un melni-karmīna). Šo paraugu fotoattēli publicēti grām.: Die Briefmarken Lettlands. – 1. Ausgabe. – R., 1940. – S 22. Minētajā izdevumā par marku meta autoru uzdots R. Zariņš, taču viņš Latvijā atgriezās tikai 1919. gada novembrī.
- 22 LVVA, 130. f., 1. apr., 1335. l., 156. lp. o. p.
- 23 Latvijas Kareivis. – Nr. 13.– 1923. – 18. janv.
- 24 Tv. “Saratovs” vraka saspridzināšana//Jūrnieks. – 1934. – Nr. 7. – 242. lpp.
- 25 Kara muzeja vecais inv. Nr. 11044.
- 26 Kara muzeja vecais inv. Nr. 10130.
- 27 Kara muzeja vecie inv. Nr. 9923, 9924, 9925.
- 28 Andersons E. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. – [b.v.], 1983. – 352. lpp.
- 29 Latvijas Sargs. Nr. 96. – 1919 – 26. jūl.
- 30 Iespiests “Saratov”.
- 31 Zariņš K. Par Latvijas tapšanu. 2. izd. – Melnburna, 1962. – 32. lpp.
- 32 Andersons E. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture, 352. lpp.
- 33 Paegle S. Kā tapa Latvijas valsts – R., 1923. – 261. lpp.
- 34 Valdības Vēstnesis. – Nr. 20.– 1919. – 23. aug.
- 35 Turpat, Nr. 15. 1919 – 17. aug.
- 36 Goldfelds-Zeltiņš O. No haosa par valsti//Latvijas Sargs. – Nr. 279. 1920. g.
- 37 Latvijas republika desmit gados/ A. Bīlmaņa red. – R., 1928. – 281. lpp.
- 38 Latvijas jūrniecības vēsture. 1850.-1950. 230 lpp. Turpat sīkāk par Latvijas jūras spēkiem Brīvības cīņu laikā.
- 39 Turpat. Kopš 1937. gada kā Kara flotes dibināšanas diena atzīmēta 10. augusts, jo 1919. gadā ar armijas virspavēlnieka ģen. D. Sīmansona pavēli nodibināta Jūras nodaļa, kas bija tieši pakļauta armijas Virspavēlnieka štābam.
- 40 M. J. Latvijas kara flote// Latvijas Kareivis. – Nr. 183.– 1921. – 17. aug.
- 41 Sk[uju] Fr[īdis]. Latvijas pirmais karakuģis//Latvijas Kareivis. – Nr. 256.- 1921. – 11. nov.
- 42 Latvijas Kareivis. – Nr. 168 – 1922. – 1. aug.
- 43 Valdības Vēstnesis – Nr. 189 – 1922. – 25. aug.
- 44 Turpat.
- 45 Mūsu jaunā jūras karoga pacelšana uz kara kuģa “Virsaitis”//Nedēļa. – Nr. 1. – 1922. – 16. sept.
- Šo svinību plašāks apraksts E. Medņa reportāžā. Skat.: Latvijas Kareivis. – Nr. 191. – 1922. – 27. aug. “Virsaitis” (vācu M-68) būvēts 1916.-1917. gadā Rostokā. Latvijas Kara flotē tā pirmais komandieris (līdz 1926. g.) bija Jūlijs Briedis (1879–1974). 1940. gada augustā iekļauts PSRS

sarkankarogotajā Baltijas flotē (kuģa nosaukums T-297). 2. pasaules kara laikā piedalījies Ļeņingradas aizstāvēšanā. 1941. gada 2. decembrī, evakuējot Sarkanās armijas daļas no Hanko pussalas karabāzes Somu līcī, uzbrauca mīnai un nogrima. Tuvākas ziņas skat. grām. "Latvijas jūrmniecības vēsture, 1850-1950, 207.–208. lpp.

3.5. Latvijas valsts karogs un likumdošana

Jau pasludinot Latvijas Republiku, vairumam tās izcīnītāju bija skaidrs, ka valsts karoga krāsas būs sarkanbaltsarkanās, kas parādījās proklamēšanas akta zāles dekorējumā. Pirmie jaunās valsts karogi tika darināti lielā steigā, un par kaut kādu vienveidību to izskatā nevarētu būt runa. Parasti literatūrā atsaucas uz 1917. gadā Latviešu mākslas veicināšanas biedrībā pieņemto lēmumu par karogu krāsu proporcijām, taču tas vairāk jāuzskata par ieteikumu māksliniekiem, kuri tuvākajos pāris gados nemaz tik konsekventi to neievēroja. Atgādinot 1917. gada mākslas veicināšanas biedrības lēmumu, laikraksts "Baltijas Ziņas" jau 1918. gada 20. novembrī rakstīja: "Latvijas valsts karoga lietā aizrādams, ka tos pagatavojot jāraugas uz to, lai krāsu samērs iznāktu šāds: sarkanai krāsai katrā pusē jābūt divreiz tik platai kā baltai vidū, t. i. baltā krāsa iztaisa 1/5 daļu no visa karoga. Oficiāli karoga krāsu samērs gan nav vēl pasludināts, bet pēc agrākiem norādījumiem tādām jābūt Latvijas valsts karogam."¹

Par to, ka Pagaidu valdība akceptējusi sarkanbaltsarkano karogu kā valsts karogu, liecināja tās decembra sākumā publicētais uzsaukums "Latvijas pilsoņi", kurā teikts: "(...) Latviešu tauta svinīgi izsludināja savu patstāvību un neatkarību, paceldama augsti pasaules priekšā savas valsts sarkani balti sarkano karogu.(...)"²

Šķiet, ka pirmais likumdošanas dokuments, kur sarkanbaltsarkanās krāsas uzskatītas kā valsts krāsas, bija "Iekšlietu Ministrijas Iekšējās Apsardzības Departamenta Apkārtraksts Nr. 132 no 19. dec. 1918. g."³, kurā dots apsardzības kārtībnieku atšķirības nozīmes apraksts. Nozīme bija paredzēta "no valsts karoga krāsās četrstūrains drēbes gabala, kura augšējā stūrī (uz sarkana laukuma) zīmētais burts "A" nozīmē "Apriņķa", bet apakšējā (arī uz sarkanā laukuma) "P" – "Policija". Vidus strīpā, uz baltā laukuma, apzīmējams kārtībnieka numurs".⁴ Apkārtrakstam pievienotais zīmējuma paraugs rāda krāsu attiecību aptuveni 2:1:2 (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 14) Diemžēl lielnieku iebrukums kavēja šādas nozīmes plašāku izplatību

Arī nākamais oficiālais dokuments, kurā minētas karoga krāsas, ir saistībā ar formas tērpu. Tā bija 1919. gada 28. februārī Liepājā ministra J. Zālīša parakstītā "Apsardzības Ministrijas pavēle Nr. 13 par kareivju apģērbu" (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 16).⁵

Pirmais valdības dokuments, kas noteica tieši karoga lietošanu, bija iekšlietu ministra Dr. M. Valtera 1919. gada 3. martā Liepājā parakstītais "Rīkojums par valsts karoga lietošanu" (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 15). Rīkojumā bija noteikts, ka uz "Latvijas valsts un pašvaldību ēkām drīkst būt vienīgi valsts karogs".⁶ Par rīkojuma neizpildīšanu bija paredzēts sods pēc kara stāvokļa noteikumiem. Šim rīkojumam gan vairāk bija politiska nozīme, lai brīvības cīņu laikā parādītu, ka Latvijas valdība vēl ir stāvokļa noteicēja. Dokuments arī tuvāk nepaskaidroja karoga krāsu attiecību un izmērus. Tas bija nozīmīgākais ar karoga lietošanu saistītais dokuments turpmākos pāris gadus.

1919. gadā, kad vācieši vairākkārt uzbruka Latvijas iestādēm un noplēsa karogus, Ārlietu ministrija Vācijas diplomātiskajam pārstāvim iesniedza protesta notu, kurā bija pieprasīta cieņas izrādīšana Latvijas valsts karogam un vainīgo sodīšana.⁷

Ārlietu ministrija, šķiet, bija pirmā, kura savos dokumentos norādīja ne tikai karoga krāsu, bet sniedza arī krāsu proporciju aprakstu. 1919. gada 23. jūlijā Latvijas Londonas Legācija iesniedza Anglijas Ārlietu ministrijā paziņojumu, "ka Latvijas flagas paraugs (sarkani-balti-sarkana flaga – 2/5 - sarkana, 1/5 – balta un 2/5 sarkana horizontālas strīpas) darīts zināms attiecīgajām vietām un Anglijas valdības iestādēm".⁸

Par piekrastes kuģniecību rīkojumu izdeva tirdzniecības un rūpniecības ministrs un Jūrniecības departamenta direktors. Šis rīkojums noteica, ka "kabotāžas (piekrastes) kuģniecība starp Latvijas ostām atļauta tikai kuģiem, kuri brauc zem Latvijas flagas" (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 17).

Tie arī praktiski bija visi nozīmīgākie oficiālie, ar karogu saistītie dokumenti. Turpmākie dokumenti par karogu saistāmi ar laiku pēc brīvības cīņām un tie samērā pilnīgi atspoguļoti promocijas darba pielikumā. Šie materiāli dažkārt plašāk rāda to kontekstu, kādā tika apspriests karoga jautājums.

Augstākā likumdevēja – Satversmes Sapulces locekļu uzmanības lokā valsts karogs nonāca 1920. gadā 17. septembrī Satversmes komisija jautājumā par to, vai ir nepieciešama heraldiskā apakškomisija. "Pēc garākām debatēm vienojās, ka tāda ir vajadzīga, sastāvoša no 3 personām Vienbalsīgi ievēl heraldiskā komisijā M. Skujenieku, A. Bergu un J. Goldmani".⁹

Nākamajā Satversmes komisijas sēdē 23. novembrī par Heraldiskās apakškomisijas darbību referēja M. Skujenieks. Spriežot pēc šīs sēdes protokola, visi jautājumi saistījās ar paredzēto jaunā Latvijas ģerboņa konkursu. Visa heraldiskās apakškomisijas turpmākā darbība bija veltīta

ģerboņa izstrādei. Satversmes komisijas protokolos pirmās ziņas par karogu parādījās 1921. gada 9. jūnija sēdes ierakstos, kad komisijas dienas kārtībā bija 1) ģerboņa pieņemšana un 2) likuma par Latvijas republikas karogu un ģerboni pieņemšana.¹⁰ Attiecībā uz karogu, likumprojekts tikai papildināts ar vārdu horizontāla, kas norādīja, kā karogā novietojama baltā svītra¹¹ (173. att.)

1921. g. 12. jūnijā Satversmes komisijas prezidijs 9. jūnijā komisijas sēdē pieņemto "Likumu par Latvijas republikas karogu un ģerboni" nosūtīja Satversmes Sapulces Prezidijam tālākvirzīšanai uz Satversmes Sapulces kopsēdi.¹² Par referentu bija izvirzīts Margērs Skujenieks.

Likumu par Latvijas Republikas karogu un ģerboni steidzamības kārtā divos lasījumos pieņēma Satversmes Sapulce III. sesijas 35. sēdē 1921. gada 15. jūnijā. Gan referenta M. Skujenieka runā, gan debatēs plaši tika apskatīts un apspriests ģerboņa jautājums. M. Skujenieks norādīja, ka "līdz šim Latvijā nav noteikts ar likumu mūsu valsts karogs un nav arī noteikts, kādam ir jābūt Latvijas valsts ģerbonim". Tālāk viņš atzīmēja, ka: "Valsts karogs ir noteikts sarkans ar baltu svītru, tādus apmēros, ka katra sarkanā strīpa ir divreiz platāka par vidējo balto. Šis karogs mums jau ir nodibinājies, viņš atrodas lietošanā un tādā kārtā šis likums attiecībā uz karogu tikai likuma kārtā noteic to, kas jau patiesi ieviests. Šis karogs ir diezgan laimīgi izvests, jo tam jau vēsturiskas tiesības, jo kāds kroniķis ir atstāstījis gadījumu no 13. gadusimteņa, kur latviešu kara pulki gājuši uz Rīgas pusi un nesuši līdzīgu karogu, kas bijis sarkans ar baltu svītru, un kroniķis saka, ka patiesi es varu apgalvot, ka šis karogs ir latviešu karogs

Tā kā attiecībā uz karogu mums ir noteikts klasisks liecinieks, kas nosaka, kādam jābūt mūsu karogam. Bez tam atsvabināšanas cīņās un kari izcīnīti zem šī sarkan-balti-sarkanā karoga un tamdēļ domāju, ka vispieņemamākais būtu šo likumā fiksēt jau pastāvošo karogu."¹⁴

M. Skujenieks bija norādījis Latvijas karoga saistību gan ar tā idejisko prototipu XIII gs. cēsnieku karogu, gan ar tiem sarkanbaltsarkanajiem karogiem, zem kuriem izcīnīja Latvijas neatkarību.

Sarkanbaltsarkanais karogs bija tautā akceptēts kā valsts simbols, tāpēc arī neviens no debatētājiem to neapšaubīja. Tāpat kā likumprojekta izstrādāšanas laikā, arī tā pieņemšanā galvenās problēmas sagādāja ģerbonis. Jāatzīmē, ka galīgajā variantā grafika Riharda Zariņa izstrādātajā lielajā valsts ģerbonī lentes veidā bija sarkanbaltsarkanās karoga krāsas

Šo likumu Satversmes Sapulce pieņēma ar 68 balsīm, atturoties 30. Neviens nebija pret.¹⁵ Tādējādi ar parlamenta apstiprinātu likumu Latvijas valsts karogs pirmoreiz noteikts 1921. gada 15. jūnijā (Skat pielikumā dokumentu Nr. 18)

Problēmas Satversmes Sapulcei sarkanbaltsarkanais karogs sagādāja 1921. gada 4. oktobrī, kad IV sesijas 7. sēdē pa pantiem lasīja Latvijas Republikas Satversmes projektu. Pareizāk sakot, problēmas sagādāja neatkarīgais strādnieku priekšstāvis Vilis Dermanis, kurš debatēs apvainoja Latvijas valsti un tās karogu (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 19). Satversmes Sapulces prezidents J. Čakste Dermani izslēdza uz vienu sēdi, bet sociāldemokrāti, kas ar šo lēmumu nebija apmierināti, atstāja zāli. Tika izvirzīts jautājums par sēdes pārtraukšanu.

Tikai pēc Latgales kristīgo zemnieku savienības deputāta Fr. Trasūna teiktā atlikušie deputāti sēdi nepārtrauca. Trasūns savā runā citu starp uzsvēra: “No viena Satversmes Sapulces locekļa tika apvainots valsts karogs un visa valsts. Tas jau, mani kungī, es domāju, ir kaut kas tāds, kas Satversmes Sapulcē un parlamentā, nedrīkst būt pielaists. (...) Ja mēs gribam tik tālu novest lietu, ka Satversmes Sapulcē katrs varēs apvainot vai nu parlamenta prezidentu, vai valsts karogu, vai pašu valsti u. t. t., un mums nebūs nekāda līdzekļa, kā pret to reaģēt, tad mums pašiem būs jāiet projām. Pēc manas pārliecības Dermaņa kungu mums nevajadzēja vis izslēgt uz vienu sēdi, bet mazākais uz kādām trim sēdēm. Ja mēs tagad sēdi slēdzam, tad iznāks tikai farss. Iznāk, ka mēs jokojam ar to visu un tāpēc, pēc manām domām, nekādā ziņā šodien sēdi slēgt nedrīkst.”¹⁶

Pēc šīs runas zālē atlikušie deputāti vienbalsīgi pieņēma Satversmes 4. pantu, kurā teikts, ka “Latvijas valsts karogs ir sarkans ar baltu strīpu”

Trešajā lasījumā Satversmes likuma pirmās 7 nodaļas Satversmes Sapulce pieņēma V sesijas 14. sēdē 1922. gada 15. februārī.¹⁷ Tādējādi arī Latvijas Satversmē tāpat kā daudzu citu valstu konstitūcijās bija juridiski nostiprināts valsts karoga apraksts.

Ne 1921. gadā “Likumā par Latvijas Republikas karogu un ģerboni”, ne arī Satversmē nebija dots sīkāks karoga krāsas apraksts, tā izmēri un lietošanas kārtība. Tas bija jāizstrādā atsevišķā likumā.

Diemžēl ziņas par to, kā notika tālākā ar karogu saistīto likumu izstrāde, ir ļoti trūcīgas. Arī Ministru kabineta sēžu protokoli nedod sīkākus aprakstus par karoga jautājuma apspriešanu tā sēdēs.

1922. gada 9. marta Ministru kabineta sēdē (protokols Nr. 28) “uzdod iekšlietu ministram iesniegt papildinājumu pie likuma par Latvijas republikas karogu un ģerboni attiecībā uz valsts karoga lielumu un lietošanu”.¹⁸ Tas bija Zigfrīda Meierovica Ministru kabinets, kurā iekšlietu ministrs bija Alberts Kviesis.

Pie šī jautājuma apspriešanas Ministru kabinetā no jauna atgriezās tikai 27. jūlijā. Sēdē iekšlietu ministriju pārstāvēja ministra biedri A. Birznieks un V. Rubulis. Karoga jautājums sēdē bija iekļauts kā pirmais un protokolā Nr. 67. lasāms: “Apspriežot iekšlietu ministra iesniegto noteikumu projektu par valsts, tirdzniecības un kara kuģu karogiem un amata personu un

atsevišķu iestāžu flagām, nolemj nodot to apsardzības ministram pārstrādāšanai saskaņā ar kabineta dotiem aizrādījumiem.”¹⁹ Kādus aizrādījumus saņēma apsardzības ministra biedrs pulkvedis Laimiņš, nav minēts. Nākamā reize, kad šis jautājums skatīts Ministru kabinetā, bija jau pēc pāris nedēļām – 10. augustā. Atkal šis jautājums bija kā dienas kārtības pirmais punkts, par ko protokols Nr. 70. vēsta: “Ar visām balsīm, V. Holcmanim un R. Kalningam atturoties, pieņem noteikumus par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu flagām un karakuģu karogiem un nolemj tos izsludināt 1919. gada 16. jūlijā likuma kārtībā.”²⁰

Bez minētajiem finansu ministra R. Kalninga un tieslietu ministra V. Holcmaņa šajā sēdē vēl piedalījās Ministru prezidents un ārlietu ministrs Z. Meierovics, ārlietu ministra biedrs V. Salnais, apsardzības ministra biedrs pulkvedis Laimiņš, satiksmes ministrs J. Pauļuks, izglītības ministrs A. Dauge, zemkopības ministrs A. Kalniņš, darba ministrs R. Dukurs, finansu ministra biedrs A. Riekstiņš un Valsts kancelejas direktors D. Rudzītis.²¹

“Noteikumi par valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu flagām un kara kuģu karogiem” oficiālajā laikrakstā “Valdības Vēstnesis” publicēti 1922. gada 25. augustā. Šajos noteikumos doti septiņpadsmit dažādu flagu un karogu apraksti.²² (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 20). Šeit tikai atzīmēsim, ka valsts un tirdzniecības karogam, kas noteikumos atzīmēts kā “flaga” dots garuma un platuma samērs 3:2. Pirmo reizi likumā precīzāk raksturota karoga krāsa – “tumši sarkana (karmin)”.²³

Šajā pašā “Valdības Vēstneša” numurā publicēti arī Ministru kabineta 23. augusta sēdē pieņemtie “Noteikumi cietokšņiem un kara kuģiem par salutēšanu”,²⁴ kurā arī reglamentēta karoga lietošana kara flotē.

Iekšlietu ministra A. Kvieša un Administratīvā departamenta direktora J. Ievas 1922. gada 21. septembrī parakstītie “Noteikumi par Latvijas valsts karoga lietošanu” publicēti “Valdības Vēstnesī” 23. septembrī²⁵ (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 24). Noteikumos norādīts, ka valsts karoga minimālais lielums 3 aršinas garumā un 2 aršinas platumā (1 krievu aršina - 0.711 metra). Turpat norādītas arī dienas, kad valsts karogi jāizkar obligāti. Viena veida karogu praktiskā ieviešanā svarīgs bija Noteikuma 4 § kurā norādīts, ka “Līdz šim izgatavotos karogus, kaut arī viņi nesaietas ar šiem noteikumiem, atļauts lietot sešus mēnešus, skaitot no šo noteikumu izsludināšanas dienas.”²⁶

Stāvokli ar karogiem Rīgā īsi pirms Noteikumu pieņemšanas laikrakstā “Latvijas Kareivis” raksturojis profesors Jānis Ozoliņš

“Ja vēl ir kāda svētku diena, tad nereti gadas uzdurties uz Austrijas flagām (trīs vienāda platuma strīpas) piem. pie Rīgerta fabrikas Kieģeļu ielā un Latvijas flagās ir vērojama tāda dažādība gan krāsās, gan vidējās strīpas platumā ziņā, ka pie labākās gribas nav iespējams

izzināt, kāda īsti ir mūsu dzimtenes flaga. Ja jau Rīgas pilsētas dome negrib šai lietā spert attiecīgos soļus, tad vismaz prefektūrai vajadzētu parūpēties par to, lai Latvijas galvas pilsēta neizvērstos par latviskuma karikatūru.”²⁷ Arī daudzas fotogrāfijas liecina, ka līdz kaut kādai vienvērdībai karogos vēl bija tālu. Pat valsts amatpersonas dažkārt lietoja nepareizu izmēru un krāsu proporciju karogus. Karogu dažādība bija raksturīga ne tikai Rīgā, bet arī citviet Latvijā. Tādēļ noteikumi, kas reglamentētu karogu izskatu un lietošanu bija ļoti nepieciešami.

Likumdošanas procesa atspoguļojums protokolos, stenogrammās un laikrakstu ziņojumos neparādījās informācija par Latvijas karoga krāsas un krāsu proporcijas izvēles argumentāciju. Šos argumentus zināmā mērā var apjaust no iepriekš citētā J. Ozoliņa raksta. Tas bija vajadzīgs, lai padarītu redzamākas karoga atšķirības no Austrijas karoga.

1922. gada 10. augustā Ministru kabinetā pieņemtie “Noteikumi” likuma veidā vēl bija jāapstiprina Saeimai. Likumprojektu sagatavoja Saeimas Karalietu komisija, kas bija izveidota 1922. gada 20. novembrī. Tajā bija ievēlēti Gustavs Zemgals (demokrātiskais centrs), Bruno Kalniņš (sociāldemokrāti), Pauls Lejiņš (sociāldemokrāti), Jānis Ducens (Zemn. sav.) un Aleksandrs Bočagovs (minoritātes).

“Likuma par Latvijas valsts, tirdzniecības, amata personu un atsevišķu iestāžu un karakuģu karogiem” 1. un 2. lasījums notika Saeimas I sesijas 7. sēdē 1922. gada 13. decembrī.

Par likumā izdarītajām izmaiņām ziņoja referents P. Lejiņš:

“Deputātu kungļi! Šis likums par valsts, tirdzniecības, amata personu un atsevišķu iestāžu flagām un karakuģu karogiem ir izdots kā noteikumi 1919. gada 16. jūlija likuma kārtībā un iespiests “Valdības Vēstnesī” šī gada 189. numurā. Karalietu komisija pie šī likuma atrada par vajadzīgu izdarīt dažus sīkus pārlabojumus. Pirmkārt, pie 1. panta – par samēru: noteikumos ir ņemta karogam garuma un platuma attiecība 3:2, bet, apskatot paraugus, komisija nāca pie pārlicības, ka glītāki un labāki būtu, ja samērs būtu 2:1. Tāpēc arī komisija ievēda šādu pārlabojumu. Tad visā likumā nosaukums “flaga” atmests un viņa vietā likts nosaukums “karogs”. Par likuma nepieciešamību komisijā nekādas domu starpības nebija, jo viņa ieviešanu prasa starptautiskās parašas.”²⁸

Debatēs neviens nepieteicās un deputāti pārgāja uz likumprojekta lasīšanu pa pantiem (Skat pielikumā dokumentu Nr. 21).

3. lasījumā likumu bez labojumiem vienbalsīgi pieņēma Saeimas I sesijas 9. sēdē 1923. gada 9. janvārī.²⁹

1923. gada 16. janvārī Saeimas sēdē Redakcijas komisijas referents K. Skalbe vēl ziņoja par dažiem sīkiem redakcionāliem labojumiem.³⁰ (Skat pielikumā dokumentu Nr. 23.)

20. janvārī Valsts prezidents J. Čakste ar savu parakstu izsludināja “Likumu par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu un karakuģu karogiem”. Tas publicēts “Valdības Vēstnesī” 22. janvārī³¹ un “Likumu un ministru kabineta noteikumu krājuma” 1. burtnīca 30. janvārī.³² 16. martā kā pielikums 1. burtnīcai iznāca Valstspapīru spiestuvē iespiestie “Latvijas karogu zīmējumi”,³³ kuros krāsās attēloti visi likumā noteiktie un aprakstītie karogi (174., 175./ 1. – 17. att.). Tie bija kā etalonparaugi attiecīgo karogu zīmēšanai vai izgatavošanai. Līdz šim nav izdevies precizēt, kurš šos zīmējumus izgatavojis. Taču tā kā šajos karogos attēlotā simbolika daudz neatšķīrās no citu valstu praksē sastopamajiem analogiem, tad tas vairāk bija tīri tehniskā izpildījuma, nevis mākslinieciskās jaunrades jautājums.

Tādējādi bija noslēdzies karogam veltītās likumdošanas process Latvijas parlamentā. Gan valsts, gan arī citi apstiprinātie karogi savu izskatu saglabāja līdz padomju okupācijai 1940. gadā. Dažādām sīkākām pārmaiņām, kas galvenokārt bija saistītas ar karoga lietošanu vairs nevajadzēja akceptēšanu Saeimā (Skat. pielikumā dokumentu Nr. 29).

1923. gadā – valsts pastāvēšanas piektajā gadā – bija beigusies vienotas Latvijas valsts tirdzniecības, amatu personu, atsevišķu iestāžu un karakuģu karogu sistēmas izveidošana. Turpmākajos gados pilnveidojās un nostiprinājās šo karogu lietošanas tradīcijas.

Atsauces un piezīmes

- 1 Baltijas Ziņas – Nr. 170.– 1918. – 20. nov.
- 2 Līdums – Nr. 237.– 1918. – 11. dec.
- 3 Pagaidu Valdības Vēstnesis. – Nr. 3.- 1918. – 24. dec.
- 4 Turpat
- 5 Latvijas Sargs – Nr. 38.– 1919. – 5. marts.
- 6 Turpat – Nr. 37. - 1919. – 4. marts.
- 7 Valdības Vēstnesis. – Nr. 8 – 1919. – 9. aug.
- 8 Turpat. Nr. 15.– 1919. – 17. aug.
- 9 LVVA. 5486. f., 1. apr., 103. lieta. 2. lp
- 10 Turpat. 29. lp
- 11 Turpat. 31. lp.
- 12 Turpat. 33. lp
- 13 Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas, 12. burtnīca. 1199. lpp
- 14 Turpat
- 15 Turpat. 1204. lpp
- 16 Turpat. 16. burtnīca. 1497. lpp
- 17 Turpat. 469. lpp
- 18 LVVA. 1307. f., 1. apr., 1535. l., 37. lp. o. p
- 19 Turpat. 102. lp

- 20 Turpat, 109. lp.
- 21 Turpat.
- 22 Valdības Vēstnesis. – Nr. 189.– 1922. – 25. aug.
- 23 Turpat
- 24 Turpat.
- 25 Turpat, Nr. 214.– 1922. – 23. sept.
- 26 Turpat.
- 27 Ozoliņš J. Mūsu nacionālisms//Latvijas Kareivis. – Nr. 179.– 1922. – 13. aug.
- 28 Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. R., 1923. – 81. sleja.
- 29 Turpat, 121. sleja.
- 30 Turpat, 138. sleja.
- 31 Valdības Vēstnesis. – Nr. 17.– 1923. – 22. janv.
- 32 Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. – 1. burtnīca. – 1923. – 30. janv. – 2., 3. lpp.
- 33 Turpat, Pielikums pie 1. burtnīcas. – 1923. – 16. marts.

Nobeigums

Darbā bija iespēja izsekot, kā no XIII gs. Atskaņu hronikā minētā cēsnieku sarkanbaltsarkanā karoga idejiskā prototipa tika izveidots latviešu tautas un Latvijas valsts karogs. Neskatoties uz to, ka padomju okupācijas režīms piecdesmit gados mērķtiecīgi mēģināja iznīcināt sarkanbaltsarkanos karogus un informāciju par tiem, līdz mūsdienām nonācis liels liecību klāsts. Tas gan ir izkliedēts, nereti grūti pieejams un šajā darbā ir mēģināts to apkopot. Šis, dažkārt ar risku, saglabātais materiālu daudzums, pats par sevi norāda uz tautas īpašo attieksmi pret savu karogu. Lai gan vairums veksilloģijai nepieciešamo pirmavotu, galvenokārt lietisko avotu, gājis zudumā, tomēr pētījumā izmantoti ļoti daudz cita veida avotu. Tas ļauj izdarīt secinājumus, kas būtiski precizē vai papildina līdzšinējos uzskatus par Latvijas karoga izveides procesu un tā līdzdalībniekiem.

Vispirms pētījums dod iespēju precīzāk periodizēt Latvijas valsts karoga vēsturi un noteikt tās hronoloģiskās robežas.

1) Laika posms no XIX gs. 70. gadiem, kad Tērbatas studentu vidē radās interese par Atskaņu hronikā minēto cēsnieku sarkanbaltsarkano karogu, līdz Pirmajam pasaules karam jāuzskata par latviešu un Latvijas karoga ģenēzes priekšnosacījumu periodu. Lai gan pieauga informācijas daudzums par Atskaņu hronikā minēto latviešu karogu, šajā laikā vēl netika radīts reāls nācijas karogs. Sarkanbalto krāsu lietojumam studentu korporāciju atribūtikā, dziesmu svētku "Līgo" karogā un dzejnieku daiļradē bija epizodisks raksturs. Dažkārt šiem sarkanbalto krāsu lietošanas un pieminēšanas gadījumiem nevar atrast saistību ar Atskaņu hronikā minēto XIII gs. karogu. XIX gs. 80. gados tika izveidots studentu korporācijas "Lettonia" zili - zaļi - zeltītais karogs, kas daļā sabiedrības kalpoja kā tautas karogs. 1918. gadā šis karogs Amerikas latviešu aprindās tika izvirzīts kā Latvijas karogs. Tādējādi, kaut samērā ierobežotā apjomā, zili - zaļi - zeltītais karogs kalpoja kā alternatīva sarkanbaltsarkanajam karogam.

Jāpiemin, ka kopš XIX gs. beigām latviešu sabiedrībā pieauga interese par starptautiskā proletariāta sarkano karogu. Īpaši populārs tas kļuva pēc 1905. gada revolucionārajiem notikumiem. Gan "Lettonias" zili - zaļi - zeltītais, gan sarkanais karogs pildīja sabiedrības ievērojamu daļu konsolidējošu lomu, tādēļ savu aktualitāti uz laiku zaudēja sarkanbaltsarkanais karogs.

Vēl jāpiebilst, ka līdz XX gs. sākumam latviešu literatūrā, šķiet, nekur nebija aplūkots XIII gadsimta cēsnieku karoga krāsu izcelsmes zinātnisks vai leģendārs skaidrojums. Netika dota arī šī karoga krāsu simboliskā interpretācija.

2) Latviešu nacionālā karoga izveide notika Pirmā pasaules kara laikā. Tādēļ karoga vēstures periodizācijā tas izdalīts kā otrs nozīmīgākais periods.

Stimuls nacionālo krāsu meklējumiem bija 1915. gadā veidotie latviešu strēlnieku bataljoni. Bataljonu statūti paredzēja šīm karaspēka vienībām karogus, kuros atļāva izmantot blakus krievu valodai un Krievijas valsts simboliem arī latviešu valodu un simbolus. Strēlnieku bataljonu karogu izveide aktualizēja pievēršanos Atskaņu hronikā minētajam sarkanbaltsarkanajam karogam. Tas parādās ne tikai šī laika publicistikā, bet arī atsevišķos karogu metos. Latviešu strēlnieku bataljonu Organizācijas komiteja organizēja pat īpašu konkursu, kurā mākslinieki piedalījās ar karogu metu zīmējumiem. Lai gan apstiprināto metu vidū nebija sarkanbaltsarkanā karoga elementu, tomēr atsevišķi mākslinieki šīs krāsas bija savos darbos izmantojuši. Tādējādi mākslinieku līdzdalība strēlnieku bataljonu karogu izveidē jāuztver kā attīstības solis ne tikai latviešu kara, bet arī nacionālā karoga izveidē. Ar strēlnieku bataljoniem saistījās arī plašākas sabiedrības pievēršanās nacionālās simbolikas izveides un popularizēšanas problēmām.

Viens no aktīvākajiem nacionālo krāsu popularizētājiem bija pedagogs un žurnālists Jānis Lapiņš, kurš kara laikā darbojās Valmierā. Pēc viņa meta sarkanbaltsarkano karogu 1916. gada otrajā pusē izgatavoja viņa skolniece, Valmieras bēgļu patversmes skolotāja Marianna Straumane. Tas ir pirmais zināmais latviešu nacionālais karogs, kas arī saglabājies līdz mūsu dienām. Lai gan karoga baltā svītra bija iecerēta 1/4 no kopplatuma, reāli tā tika izgatavota 1/5 karoga platumā. Bez tam koši sarkanbaltsarkano zīda karogu rotāja uzšūta dzeltena saule. Neskatoties uz šīm atšķirībām no vēlāk oficiāli pieņemtā karoga, J. Lapiņa karogs ir pirmais reāli izgatavotais nacionālais karogs.

Ja Cēsis uzskatām par latviešu XIII gadsimta sarkanbaltsarkanā karoga dzimteni, tad mūsdienu Latvijas karoga pirmais paraugs izgatavots Valmierā.

Atmiņu stāstījumos saglabājušās ziņas arī par dažiem citiem pirmajiem sarkanbaltsarkanajiem karodziņiem un to popularizētājiem. Viņu vidū īpaši atzīmēti dzejnieki K. Skalbe, J. Akuraters. Tomēr, precizējot informāciju par šī laika karoga lietošanu, lielākoties aprakstītie gadījumi bijuši jau pēc 1917. gada Februāra revolūcijas.

Pēc revolūcijas pirmais tautas sajūsmas vilnis izpaudās grandiozās civiliedzīvotāju un karaspēka demonstrācijās ar sarkaniem karogiem un plakātiem. Tādas notika visā Krievijā gan lielpilsētās, gan provinču mazpilsētiņās, gan citās apdzīvotās vietās.

Pirmajos pēcrevolūcijas mēnešos līdztekus vispārējai sajūsmai notika arī latviešu organizēšanās, kas izpaudās neskaitāmās sapulcēs, mītiņos un rezolūcijās. Latviešu vidē visvairāk diskutētais bija Latvijas nākotnes jautājums, kas šajā laikā parasti iekļāvās sauklī "brīva Latvija brīvā Krievijā", un tikai pamazām dažādas autonomijas modifikācijas rosināja domas par

patstāvīgu valsti. Autonomijas jautājumā arvien noteiktāk izpaudās divi pretspēki - patriotiskā latviešu intelīģence un marksistiskā sociāldemokrātija -, kas tuvākajos mēnešos ietekmēja arī latviešu sarkanbaltsarkanā karoga izplatību.

Latvijā, precīzāk, tās neokupētajā daļā, sarkanbaltsarkanais karogs nemaz tik strauji neieviesās. Par daudz maz sistemātisku sarkanbaltsarkano karogu lietošanu varētu runāt, sākot ar Pirmā maija svētkiem, kad demonstrācijās tie parādījās arvien biežāk un vairāk, lai gan joprojām nomācošā vairākumā bija sarkanie karogi.

Latvijas provincē atšķirībā no Rīgas Pirmā maija mītiņos un manifestācijās sarkanbaltsarkanais karogs bija sastopams biežāk. Latvieši ņēma daļību arī daudzās Pirmā maija demonstrācijās ārpus Latvijas, tomēr vēl joprojām samērā reti bija gadījumi, kad tika nests sarkanbaltsarkanais karogs. Dažādu novirzienu sociāldemokrātu iespaidā latviešu grupas parasti gāja ar sarkaniem karogiem. Saglabājušās ziņas par sarkanbaltsarkanā karoga lietošanu Rēvelē, Vitebskā, Aļeksandrovskā pie Dņepras un citviet.

1917. gada pavasarī sanāca gan Vidzemes, gan Kurzemes, gan arī Latgales zemes sapulces. Ja Valmierā Vidzemes zemes sapulcē martā pirmo reizi plašākai sabiedrībai tika demonstrēts J. Lapiņa pirmais nacionālais karogs, tad ievērojami vairāk sarkanbaltsarkanās krāsas tika popularizētas Kurzemes zemes sapulcē Tērbatā un Latgales – Rēzeknē. No latviešu demonstrācijas Rēzeknē līdz mūsu dienām saglabājies Jelgavas Lauksaimniecības skolas karogs, kas ir otrs vecākais zināmais saglabātais nacionālais karogs.

Pēc lielajām pavasara demonstrācijām un sapulcēm sarkanbaltsarkanā karoga lietošana 1917. gadā vairs bija tikai epizodiska. Gan to dienu laikrakstos, gan vēlāko gadu atmiņās par tā laika notikumiem samērā reti pieminēta nacionālā karoga lietošana.

Latviešu strēlnieku bataljonos specifiskie armijas apstākļi kavēja nacionālai domai atklāti izpausties, tomēr daudzviet strēlnieki nekautrējās demonstrēt savas simpātijas Latvijai nacionālo krāsu lentīšu un karogu veidā. Vairāk tas bija jūtams Rezerves pulkā, taču arī citās karaspēka daļās dienēja ne mazums nacionāli noskaņotu kareivju un virsnieku. Nacionālo propagandu strēlnieku vidū veica daudzi latviešu inteliģenti, tomēr tie nespēja stāvēt pretī arvien pieaugošajai lielinioku darbībai.

1917. gada "Brīvības pavasaris" tomēr parādīja, ka daudzi latvieši diezgan ātri atpazīna un par savām pieņēma Atskaņu hronikā minētās latviešu karoga krāsas. Spriežot pēc dažādām liecībām, karogi pārsvarā bijuši spilgti sarkani ar dažāda platuma balto svītru. Sarkanās krāsas toņu izvēlē šai laikā liela nozīme bija auduma pieejamībai, tādēļ tie bieži savā sarkanumā līdzinājās ugunīgajiem revolūcijas karogiem. Tā kā līdz tam nebija izveidojušās vispārzināmas noteiktas sarkanbalto krāsu proporciju tradīcijas, tad, kā to liecina fotogrāfijas, karogu darināšanā bija

sastopama liela dažādība. Baltās svītras platums svārstījās no pavisam šauras joslas līdz apmēram trešdaļai karoga platuma. Dažkārt nacionālos karogus greznoja uzšūti vai uzkrāsoti, retāk izšūti saules vai citi simboli un uzraksti. Arī karogu izmēros neizpaudās kādas noteiktas likumsakarības.

Kā neatņemama Latvijas karoga vēstures sastāvdaļa ir šī laika nacionālā karoga teorētiskie un mākslinieciskie meklējumi. Polemika par latviešu karogu presē aizsākās, kad pirmie nacionālie karogi bija redzami sarīkojumos un demonstrācijās. Laikraksta "Līdums" slejās šo domu apmaiņu ierosināja Dr. O. Voita publikācija "Latviešu nacionālās krāsas".

Kā pirmie un gandrīz vai vienīgie nopietnākie polemizētāji presē bija rakstnieks Linards Laicens un valodnieks, folklorists Pēteris Šmits. Plašāku aprindu neiesaistīšanās domu apmaiņā, acīmredzot izskaidrojama ar to, ka daudziem latviešiem jau kopš XIX gadsimta beigām vairāk vai mazāk sarkanbaltās krāsas bija pazīstamas un tādēļ tika pieņemtas lietošanā bez lielas apspriešanas. Polemika būtībā bija par krāsu proporcijām un par karoga izveidi adekvātāk Atskaņu hronikā minētajam aprakstam.

L. Laicens, šķiet, līdz ar O. Voitu bija pirmie, kuri atklāti presē popularizēja tumšsarkano krāsu kā Latvijas valsts karoga pamatkrāsu, kamēr citi galvenokārt runāja par tautas karogu. Ar vairākām publikācijām par sarkanbaltsarkano karogu diskusijā iesaistījās Vladivostokā dzīvojošais un strādājošais valodnieks un folklorists P. Šmits. Viņš iebilda pret M. Siliņa hronikas tulkotāju, ka latviešu karogs bijis tikai ar vienu baltu svītru. P. Šmits, tāpat kā jau pagājušā gadsimta beigās J. Krodznieks, Atskaņu hronikā minēto vietu par cēsnieku karogu tulkoja: "Ar karogu sarkanā krāsā, kas bija ar baltu svītrotu."

Sava tulkojuma pareizībai viņš apstiprinājumu meklēja arī folkloras materiālā - tautas dziesmās. Viņš uzskatīja, ka Atskaņu hronikā minētais cēsnieku karogs bijis ar vairākām baltām svītrām. Nav liecību, ka 1917. gadā latviešu aprindās lietoti šādi ar vairākām baltām svītrām darināti karogi. Arī karoga izveides pamatojuma meklēšana folklorā šajā laikā neguva lielu atsaucību.

Sarežģītāks ir jautājums par latviešu karoga meta izstrādāšanu mākslinieku aprindās. Populārākie bija mākslas vēstrunieka O. Grosvalda ar krāsu attiecību 1 : 1 : 1 un mākslinieku A. Čiruļa un V. Tones ar krāsu attiecību 2 : 1 : 2 piedāvātie karoga varianti. Runājot par Latvijas karoga izveidi, atsaucas uz 1917. gada maijā Latvīšu mākslas veicināšanas biedrības pieņemto lēmumu. Šis lēmums kā paraugus karogu izgatavošanai ieteica A. Čiruļa un V. Tones zīmēto karogu metus. Neviens no šiem variantiem nebija tumšsarkanā krāsā. Arī J. Lapiņa un O. Grosvalda karogi pilnībā neatbilda vēlāk pieņemtajam Latvijas karogam. Karoga tumšsarkanā

krāsa parādās L. Laicena un O. Voita ieteikumos pat pirms mākslinieku piedāvātajiem paraugiem.

Diskusijās par karogu gan presē, gan mākslinieku aprindās pie daudz maz vienota viedokļa nonāca tikai tad, kad šī karoga lietošanu apdraudēja gan lielinieki, gan vācu okupācijas vara. Lai gan diskusijā vēl netika radīts Latvijas karogs, kurā būtu apvienoti vēlāk ar likumu apstiprinātie krāsu toņi un svītru proporcijas, tomēr tas bija solis uz viena karoga izveidi. Šīs diskusijas rezultātā ieteiktais A. Cīruļa mets 1918. gadā, realizēts J. Rieksta pastkartēs, padarīja krāsu proporciju 2 : 1 : 2 par tautā vispopulārāko.

1917. gada rudenī, kad lielinieki aizvien vairāk nostiprināja savas pozīcijas Latvijas neokupētajā daļā, nacionālo ideju popularizēšana kļuva ļoti apgrūtināta un pat riskanta. Tomēr arī šajos apstākļos bija cilvēki, kuri nebaidījās popularizēt sarkanbaltsarkanās krāsas.

Vispārējā haosā jau pēc lielinieku Oktobra apvērsuma Petrogradā latviešu pilsonisko partiju un organizāciju pārstāvjiem izdevās savstarpēji vienoties un nodibināt plašu tautas pārstāvniecības orgānu - Latviešu Pagaidu nacionālo padomi (LPNP). Līdz ar to sākās jauns posms latviešu politiskajos centienos un tās turpmākā darbība jau reāli iezīmēja Latvijas valsts tapšanu.

LPNP darbinieki bija aktīvi sarkanbaltsarkano karoga krāsu popularizētāji gan vācu okupētajā Latvijā, gan arī ārpus tās. Lielinieku un vācu okupācijas laikā LPNP vadības galvenais centrs atradās Petrogradā. Tur arī 1918. gada janvārī latvieši ar savu karogu piedalījās Krievijas Satversmes sapulces atbalsta demonstrācijā, kuru izkīdināja sarkangvardi. Petrogradā tika izdota arī mākslinieka B. Dzeņa zīmētā pastkarte ar Latvijas karti un karogu, kas propagandēja Latvijas valsti vēl pirms tās proklamēšanas.

Daudzas sarkanbaltsarkanā karoga popularizēšanas epizodes saistās ar latviešu sabiedriskajām aktivitātēm 1918. gadā Ukrainā, Tālajos Austrumos, Sibīrijā, Baltkrievijā un citviet bijušās Krievijas impērijas teritorijā.

Latvijā vācu okupācijas laikā atklāti popularizēt neatkarīgas valsts ideju bija sarežģīti. Okupācijas cenzūras apstākļos bija vajadzīga gan redaktora, gan rakstītāju drosmē un viltība, lai presē pieminētu Latviju un tās karoga krāsas.

3) Kā trešais nozīmīgākais posms Latvijas karoga vēsturē jāuzskata laiks pēc valsts proklamēšanas, kad sarkanbaltsarkanās krāsas kļuva par valsts simbolu.

Pirmie nozīmīgākie šā laika sarkanbaltsarkano krāsu lietošanas gadījumi saistās ar valsts proklamēšanas aktu Latvju operas (tagadējā Nacionālā teātra) ēkā Rīgā 1918. gada 18. novembrī. Par to, ka sarkanbaltsarkanais karogs kļuvis par valsts simbolu, liecināja arī mākslinieka J. Kugas dekorētā zāle, kas līksnēta fotogrāfa V. Rīdzenieka fotouzņēmumā.

Lai gan tikpat kā nav fotogrāfisku un lietisku avotu par karoga lietošanu tūlīt pēc valsts pasludināšanas, tomēr šie gadījumi daudzkārt ļoti emocionāli aprakstīti tā laika presē un memuāru literatūrā.

Visplašāko pielietojumu sarkanbaltsarkanie karogi piedzīvoja jaunās valsts pirmajās dienās iedzīvotāju sapulcēs un demonstrācijās. Dažkārt atzīmēts, ka karogu gatavošanai trūcis piemērots audums. Pirmie jaunās valsts karogi tika darināti lielā steigā, un par vienvērdību to izskatā domāja maz.

Latvijas brīvības cīņās, kas aizsākās jau 1918. gadā un noslēdzās ar uzvaru 1920. gadā, sarkanbaltsarkanais karogs pārliecinoši kļuva par Latvijas simbolu. Šajā laikā tas kopā ar tautu piedzīvoja visskaistākos uzvaras mirkļus, kad tam izrādīja vislielāko godu, un tas kļuva par izcīnītās neatkarības sastāvdaļu. Brīvības cīņu gadi bija arī karogam vislielāko pārbaudījumu laiks, kad to ar līdz tam neredzētu naidu, tāpat kā šo krāsu lietotājus, ienaidnieki vajāja, pazemoja un iznīcināja. Par spīti šīm vajāšanām sarkanbaltsarkanās krāsas kļuva tuvas ikvienam brīvības cīnītājam un to atbalstītājam.

Neapšaubāmi, šī perioda sarkanbaltsarkano krāsu lietošana visvairāk saistīta ar jaunajiem bruņotajiem spēkiem. Sarkanbaltsarkanās krāsas tika ietvertas gan armijas formas tērpos, gan arī atsevišķu karaspēka vienību karogos.

Brīvības cīņās karoga lietošanas tradīcijas nostiprinājās visā Latvijā. Salīdzinot ar laiku pirms valsts proklamēšanas un tās pirmajiem mēnešiem Brīvības cīņu laikā ne tikai kvantitatīvi pieauga sarkanbaltsarkano krāsu lietošanas gadījumi, bet tie bija arī daudzveidīgāki. Gan karavīri, gan civiliedzīvotāju vidū bija pieaugusi izpratne par karogu un tā krāsām kā nozīmīgu valsts simbolu. Praksē vēl karoga krāsu toņu un proporciju ziņā vērojama dažādība, kas izskaidrojama gan ar nezināšanu, gan ar atbilstoša materiāla trūkumu. Tomēr redzami pirmie mēģinājumi valsts iestāžu līmenī to reglamentēt.

Brīvības cīņu laikā biežāki bija Latvijas sarkanbaltsarkano krāsu lietošanas gadījumi ārvalstīs. Nacionālo krāsu propaganda tur jau bija aizsākta vēl pirms Latvijas valsts proklamēšanas. Nozīmīgu ieguldījumu Latvijas karoga popularizēšanā deva Urālu, Sibīrijas un Tālo Austrumu latviešu nacionālās padomes darbinieki. Arī šeit nacionālā karoga propagandas darbs bija aizsākts jau pirms Latvijas valsts pasludināšanas.

Sibīrijā un Tālajos Austrumos tika saformētas divas latviešu karaspēka vienības. Kā pirmais Sibīrijā formējās 1. Latvijas brīvošanas bataljons (Troieckas pulks). 1918. gada beigās Vladivostokā izveidoja Imantas pulku. Šo karaspēka vienību formas tērpos tika iekļautas nacionālās krāsas. Latvijas karogam bija nozīmīga loma gan karavīru ikdienā, gan svētku reizēs.

Sarkanbaltsarkanās krāsas popularizēja ne tikai karavīri, bet tās bija tuvas arī ārpus militārā dienesta esošajām aprindām.

Pēc Latvijas valsts proklamēšanas bijušajā Krievijas impērijā latviešu bēgļu aprindās pieauga interese par nacionālo simboliku. Lai gan sarkanbaltsarkanā karoga lietošana šajā laikā bieži saistījās ar risku, tomēr tas tika lietots kā latviešu tautas un valsts neatkarības simbols. Karogam bija ne tikai latviešu tautas apvienojoša simbola nozīme, bet ar to arī popularizēja Latvijas valsti svešautiešu vidū tālu no Latvijas.

Līdz ar Latvijas valsts proklamēšanu sarkanbaltsarkanais karogs tika lietots arī kuģniecībā. Laikā kad tapa tirdzniecības un kara flotes zem valsts karoga brauca gan lielāki un mazāki kuģi, gan arī laivas. Atbilstoši starptautiskai praksei kara flotei speciāli karogi tika apstiprināti tikai 1922. gadā. Šajā laikā veidojās arī karoga lietošanas tradīcijas gan kara flotē, gan pārējā kuģniecībā.

Pirmie likumdošanas dokumenti saistībā ar valsts karogu bija ministriju un departamentu rīkojumi un pavēles, kas izdotas 1918. gada beigās un 1919. gadā. Turpmākie dokumenti publicēti jau pēc Brīvības cīņām.

1921. gada 15. jūnijā Satversmes sapulcē pieņemtā Likuma par Latvijas Republikas karogu un ģerboni referents M. Skujenieks norādīja uz Latvijas karoga saistību ar tā idejisko prototipu XIII gadsimta cēsnieku karogu. Likums gan noteica krāsu proporcijas, bet nenorādīja krāsu toņus, kā arī karoga izmērus. Tas arī netika izdarīts 1922. gada pieņemtajā Satversmē.

Pirmoreiz karoga krāsa precīzāk raksturota 1922. gada 25. augustā Ministru kabineta pieņemtajos "Noteikumos par valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu flagām un kara kuģu karogiem". Šie noteikumi ne tikai paredzēja, ka karoga krāsa ir "tumši sarkana (karmin)", bet arī noteica karoga garuma un platuma attiecību 3 : 2. Tomēr noteikumos vēl nebija konsekvences terminoloģijā un tika lietots gan "flaga", gan "karogs". Šos noteikumus pieņemot kā likumu Saeimā estētisku apsvērumu dēļ karoga garuma un platuma attiecības noteica 2 : 1, kā arī vārdu "flaga" aizvietoja ar "karogs". Likumu par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu un karakuģu karogiem" 1923. gada 16. janvārī pieņēma Saeima, bet 20. janvārī to izsludināja Prezidents. 16. martā Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumā pielikuma iespiesti "Latvijas karogu zīmējumi", kuros krāsās attēloti visi 17 likumā noteiktie un aprakstītie karogi.

Tādējādi 1923. gadā pamatos bija noslēdzies Latvijas valsts karoga sistēmas izveidošanas process, kas arī atspoguļoja Latvijas praktiskās veksilloloģijas attīstību valsts simbolikas jomā.

Apmēram pusgadsimta laikā latvieši karoga izveides procesā, no pirmajiem tautas krāsu meklējumiem, kas balstījās uz Atskaņu hronikas ziņu par cēsnieku sarkanbaltsarkano karogu,

bija radījuši starptautiskajā veksilloloģijas praksē pamatotu un vienotu Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu, atsevišķu iestāžu un karakuģu karogu sistēmu.

Avotu un literatūras saraksts

Nepublicētie avoti

Arhīvu un muzeju materiāli

1. Latvijas Valsts arhīvs (LVA), 766. f., K. Miesnieka fonds, 1. apr., 22. lieta – K. Miesnieka skiču bločiņš 1915. – 1916.
2. LVA, 769. f., K. Ubāna fonds, 1. apr., 122. lieta – sarakste ar J. Grosvaldu un citiem.
3. LVA, 1036. f., 1. apr. Latviešu strēlnieku bataljonu organizācijas komiteja 1915 – 1918. 19. lieta – Latviešu strēlnieku bataljonu karogu zīmējumi.
4. Latvijas Valsts vēstures arhīvs (LVVA), 1307. f., 1. apr. Ministru kabinets un valsts kanceleja, 1335. lieta – 1922. gada Ministru kabineta sēžu protokoli
5. LVVA, 1468. f., 1. apr. Kara ministrijas sekretariāts (1918 – 1940), 136. lieta – Iedzīvotāju sūdzības par vācu karavīru patvarībām, apriņķu priekšnieku ziņojumi u. c. 1919. II – 1919. XI
6. LVVA, 1526. f., 1. apr. Vidzemes divīzijas pārvalde (1919 – 1940). 45. lieta – Ziemeļlatvijas brigādes pavēles, komandiera pavēļu noraksti 1919 I – 1919 VII; 136. lieta – Pavēles Ziemeļlatvijas brigādei 1919. g.
7. LVVA, 3598. f., 1. apr. Imantas pulks (1918 – 1920), 51. lieta – Kara lietu pārziņa pie Latvijas pagaidu valdības priekšstāvja Sibīrijā un Tālajos Austrumos pavēles, priekšraksti pulka organizēšanā u. c. 1918 – 1919, 55. lieta – Imantas pulka komandiera pavēlējumi (1919 – 1920), 59. lieta – Imantas pulka karavīru alfabēts, 145. lieta – Imantas pulka Latvijas Jaunekļu Kristīgās apvienības (YMCA) darbības pārskats 1919. g., 146. lieta – Sarakste ar Sibīrijas un Uralu Latviešu Nacionālo padomes Centrālo Biroju 1918 – 1919, 153. lieta – Imantas pulka vispārēji raksti 1919. VI – IX, 176. lieta – Apsveikumi Imantas pulkam (Franču milit. misija Sibīrijā, Čehoslovākijas, poļu u. c. karaspēka daļu)
8. LVVA, 3727. f., 1. apr. Studentu korporācija “ Lettonia “ 7., 8., 9., 10., 11., 14., 15. lietas – “ Lettonia “ vēstures materiāli (1870 – 1930)
9. LVVA, 5486. f., 1. apr. Latvijas Republikas Satversmes sapulce, 103. lieta – Latvijas Satversmes Sapulces Satversmes komisija. Likums par Latvijas republikas karogu un ģerboni 1920 – 1921.
10. LVVA, 6033. f., 1. apr. Kara vēstures komisija (1921 – 1940), 65. lieta – Satversmes sapulces loceklis Otto Hasmaņa atmiņas par kaujas darbību Ziemeļlatvijā pret Sarkanu Armiju 1919. g.

11. Cēsu Vēstures un mākslas muzeja (CM) Latvijas karoga vēstures materiāli – CM 97206 – 97236
12. CM Zinātniskais arhīvs, inventāra grāmatas – 1., 2. grāmata
13. Kārļa Dzirkļa Latvijas karoga vēstures materiālu kopojums “ Heraldika un veksilloģija “ CM 89324 – 89325; “ Latvijas karogi un ģerboņi “ – CM 89326 – 89327
14. Latvijas Kara muzejs. Vēstures nodaļas zinātniskais inventārs. Fotonegatīvi. 1. – 3. grāmata
15. Latvijas Vēstures muzejs. Kara muzeja inventāra grāmatas. 1., 2. grāmata
16. Latvijas Valsts Kino – foto – fono dokumentu arhīva materiāli
17. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja (no 2001. gada – Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs) materiāli
18. Valmieras novadpētniecības muzeja materiāli
19. Latvijas Nacionālās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas materiāli

Publicētie avoti

Likumdošanas dokumenti

1. Apsardzības ministrijas pavēle Nr. 13 par kareivju apģērbu// Latvijas Sargs. – Nr. 38 - 1919. – 5. marts
2. Iekšlietu ministrijas iekšējās apsardzības departamenta apkārtraksts Nr. 132 no 19. dec. 1918. g.// Pagaidu valdības Vēstnesis. – Nr. 3. - 1918. - 24. dec.
3. Instrukcija par Latvijas valsts karoga lietošanu// Valdības Vēstnesis. Nr. 105. – 1929. – 13. maijs
4. Latvijas Republikas Satversmes lasīšana pa pantiem (Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas, IV sesijas 7. sēdes 1921. gada 4. oktobrī)// Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas. – 16. burtnīca. – Rīga, 1921. 1493. –1497. lpp.
5. Latvijas karogu zīmējumi// Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums. Pielikums pie 1. burtnīcas. – 1923. – 16. marts
6. Likums par Latvijas Republikas karogu un ģerboni (no Satversmes Sapulces stenogrammas, III sesijas 35. sēdes 15. jūnijā 1921. gadā)// Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammas. – 12. burtnīca. – Rīga, 1921. 1199. – 2004. lpp.
7. Likums par Latvijas valsts, tirdzniecības, amata personu un atsevišķu iestāžu un kara kuģu karogiem (1. un 2. lasījums) (Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 7. sēde 1922. gada 13. decembrī)// Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. - Rīga, 1923. 81. – 84. sleja

8. Likums par Latvijas valsts, tirdzniecības, amata personu un atsevišķu iestāžu un kara kuģu karogiem (3. lasījums) (Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 9. sēde 1923. gada 9. janvārī)// Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. – Rīga, Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. – Rīga, 1923. 121. sleja
9. Likums par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu un kara kuģu karogiem// Valdības Vēstnesis . – Nr. 17. – 1923. – 22. janv.
10. Noteikumi cietokšņiem un kara kuģiem par salutēšanu// Valdības Vēstnesis. -- Nr. 189. – 1922. – 25. aug.
11. Noteikumi par Latvijas valsts karoga lietošanu// Valdības Vēstnesis. – Nr. 214. -- 1922. – 23. sept.
12. Noteikumi par valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu flagām un kara kuģu karogiem. (Izdots 1919. g. 16. jūlija likuma kārtībā)// Valdības Vēstnesis. -- Nr. 189. – 1922. – 25. aug.
13. Papildinājums likumā par Latvijas valsts, tirdzniecības, amatu personu un atsevišķu iestāžu un kara kuģu karogiem// Valdības Vēstnesis. – Nr. 158. – 1936. – 17. jūl.
14. Pārgrozījumi instrukcijā par Latvijas valsts karoga lietošanu// Valdības Vēstnesis. -- Nr. 263. – 1935. -- 19. nov.
15. Redakcijas komisijas ziņojums (Latvijas Republikas Saeimas I sesijas 10. sēde 1923. gada 16. janvārī)// Latvijas Republikas Saeimas stenogrammas. – Rīga, 1923. 138. sleja
16. Rīkojums par kabotāžas kuģniecību// Valdības Vēstnesis. – Nr. 20. – 1919. - 23. aug.
17. Rīkojums [par Latvijas valsts karoga lietošanu]// Valdības Vēstnesis. – Nr. 27. – 1923. – 3. febr.
18. Rīkojums par valsts karoga lietošanu// Latvijas Sargs. – Nr. 37. – 1919. – 4. marts

Publikācijas periodiskajā presē

1. Akuraters J. Karogi//Laiks. 1917. - Nr. 1. – 4. lpp.
2. Akuraters J. Laika piezīmes// Laiks. - 1917. - Nr. 1. – 9. –16. lpp.
3. Akuraters J. Rītam austot. Dažas atmiņas // Tēvijas Sargi. – 1921. – 3. marts
4. A- ņš J. Kāds bijis seno latviešu karogs// Līdums. – Nr. 111. – 1917. 18. (31.) maijs
5. Apkārtraksts Nr. 18. Jelgavas-Mežotnes-Saulaines lauksaimniecības vidusskolas bijušiem audzēkņiem. 1995. g. 2. aprīlī.
6. Arī kaulu sāpes// Brīvais Strēlnieks. – Nr. 34. – 1917. – 26. maijs

7. Berg Ch. Latviešu tautas karogs// Amerikas Vēstnesis. – Nr. 16. – 1918. – 15. aug.
8. Bērziņš A. Vēsturiskajā brīdī// Jaunākās Ziņas. – Nr. 4. – 1918. – 19. nov.
9. Bielajs R., Jansons J. Pateicība// Jaunā Dzīve. – Nr. 11. – 1919. – 18. marts
10. [Blanks E.]B. E. Kurzemes Zemes Sapulce// Dzimtenes Atbalss. – Nr. 34. – 1917. – 3. (16.)
maijs
11. Blaus P. Karoga dziesma// Jaunākās Ziņas. – Nr. 26. – 1919. – 27. jūn.; Nr. 50. – 25. jūl.; Nr.
61. – 7. aug.; Nr. 75. – 23. aug.
12. Brieze B. Kā glābām no lieliniekiem organizācijas komitejas naudu un Latvijas karogu//
Latviešu Strēlnieks. – Nr. 9. – 1930./31. 19. – 20. lpp.
13. Buchroth C. F. Latviešu tautas karogs// Amerikas Vēstnesis. – Nr. 15. – 1918. – 1. aug.
14. Celmiņa M. Strēlnieku lazaretēs karodziņš// Latviešu Strēlnieks. – 1923./24. – Nr. 1. – 15. –
16. lpp.
15. Dzirkalis P. Cēsis kauju ugunīs. 1919. g. dienasgrāmata// Sējējs. – 1936. – Nr. 7
16. [Eglīts V.] W. Eg. Latviešu Jelgava// Latvijas Sargs. – Nr. 195. – 1919. – 22. nov.
17. Eliass K. Jānis Lapiņš - jubilārs//Zaļā Vārna. - 1931. - Nr. 1. - 18. – 22. lpp.
18. Erss Ā. Latgalē// Latvijas Sargs. – Nr. 34. – 1920. – 11. febr.; Nr. 40. – 18. febr.; Nr. 42. –
20. febr.
19. Erss Ā. Pārdaugavā// Latvijas Sargs. – Nr. 187. – 1919. – 12. nov.
20. [Falck P.] Unsere alten Landesfarben//Düna-Zeitung. - Nr. 165. - 25. Juli 1900.
21. [Freivalds E.] 24 stundas latviskā Jelgavā// Brīvā Zeme. – Nr. 100. – 1919. – 25. nov.
22. G[rosvalds] O. "Brīvais Strēlnieks" par nacionālo karogu//Līdums. - Nr. 120. - 1917. - 29.
maijā (11. jūnijā).
23. Goldfelds-Zeltiņš O. No haosa par valsti//Latvijas Sargs. – Nr. 279.– 1920. g.
24. Grants J. Vēsturiskā kuģa vraks//Jūrnies. – 1933. – Nr. 7.– 158. lpp.
25. Jaunsudrabiņš J. Brīvības svētki Baku// Jaunākās Ziņas. - Nr. 113. - 1917. - 5. (18.) maijs.
26. Jautriņš R. Parāde// Amerikas Vēstnesis. – Nr. 8. – 1918. – 15. apr.
27. Ķempelis G. Kā radās latviešu strēlnieku bataljoni// Jaunā Balss. – 1924. – Nr. 1. 4. – 8. lpp.
28. [Kevešans K.] Latviešu karogs - Latvijas valsts karogs//Latviešu Strēlnieks. - 1934. - Nr. 12 -
26., 27. lpp
29. Kļaviņš K. Par latviešu karogu // Ugunskurs. – 1931. – Nr. 11. – 216., 217. lpp.
30. [Kroders R.] R. Kr. Rīgas ielās// Latvijas Sargs. – Nr. 187. – 1919. – 12. nov.
31. [Kronvalds A.]Kronvalda runa Tērbatas latviešu rakstniecības vakaros 1872. g.//Universitas
- 1936. - Nr. 1. 11. – 14. lpp.
32. K. S. Aplenktā pilsēta// Latvijas Sargs. – Nr. 173 – 1919. – 25. okt.

33. Kūtrie Rīgas latviešu namsaimnieki// Līdums. – Nr. 121. – 1917. – 31. maijs (1. jūn.)
34. Laicens L. Internacionāle// Laiks. – 1917. – Nr. 2. – 4. lpp.
35. Laicens L. Tautas zīmes//Dzimtenes Atbalss. - Nr. 15.- 1916. - 24. febr.
36. [Laicens Ļinards] L. L. Latvijas karogs// Līdums. Nr. 80. – 1917. – 9. (22.) apr.
37. Laikrakstu apskats// Brīvais Strēlnieks. – Nr. 39. – 1917. – 1. jūn.
38. Lapiņš J. [recenzija par K. Dzirkaļa grām. “ Latvijas karoga vēsture “ (Rīga: Grāmatu Draugs, 1936)]// Sējējs. – Nr. 9. – 1936. 1014.lpp.
39. Lapiņš J. Latviešu karogs // Burtnieks. – 1932. - Nr. 1. – 27. -- 32. lpp.
40. [Lapiņš J.] Latviešu pulks ir atļauts// Līdums. – Nr. 181. – 1915. – 8. jūl.
41. Latvieši ņem dalību pie Liberty Loan parādes// Amerikas Vēstnesis. – Nr. 8. – 1918. – 15. apr.
42. Latviešu svētku dienas Rīgā. - Baltijas Vēstnesis. - Nr. 8. - 1870. - 26. febr.
43. Latvijas pilsoņi !!! Līdums. – Nr. 237. – 1918. – 11. dec.
44. Latvijas valsts karoga nozākāšana Priekulē no vācu policistiem// Kurzemes Vārds. – Nr. 21. – 1919. – 3. jūl.
45. Latvijas valsts pasludināšana// Līdums. – Nr. 219. – 1918. – 20. nov.
46. [Lautenbahs J.] Studentu dzīves tēlojumi Lautenbaha rakstos// Universitas – 1934. - Nr. 11. 172. – 177. lpp.; Nr. 12 . 197. – 200. lpp.
47. Leiše A. Brīvības gājieni Pēterpilī//Līdums. - Nr. 71., 1917.- 28. marts (10. apr.).
48. Leiše A. Igauņu manifestācijas Pēterpilī//Līdums. - Nr. 72.- 1917. - 29. marts (11. apr.).
49. Liepiņš R. Latviešu nacionālā, kulturelā un politiskā darbība Odesā: Nolasīts Odesiešu sapulcē Rīgā 12. februārī 1922. g.// Kultūras Vēstnesis. 1922. - Nr. 9/10 - 3. – 19. lpp.; nr. 11/12 – 17. – 21. lpp.
50. Lietgalietis [Jūlijs Krieviņš]. Latviešu kaujas karogi senatnē un latviešu strēlnieku bataljonu karogi// Rīgas Ziņas. – Nr. 13. – 1916. – 13. (26.) janv.
51. Līgotņu Jēkabs. Latvijas patstāvības doma Pēterpilī// Brīvā Zeme. Pielikums. – Nr. 95. – 1919. -- 18. nov.
52. M. J. Latvijas kara flote// Latvijas Kareivis.– Nr. 183.– 1921. -- 17. aug.
53. M. S-s. Kapteinis stāsta par “Saratova “ likteņgaitām//Brīvā Zeme. – Nr. 70.– 1938. – 26. marts.
54. Mednis E. Latvijas Kareivis. – Nr. 191 – 1922. – 27. aug.
55. Mekons F. Mazo un lielo lietuvēnu cilpē// Lietuvēns. - 1917. – Nr. 1

56. Meyer L. Über die Livländische Reimchronik//Baltische Monatschrift, Neue Folge. - Bd. 3. - Dorpat, 1872. - Heft 7., 8. - S. 353-381.
57. Meyer L. Zur Livländischen Reimchronik Zeitschrift für Deutsche Philologie. - Bd. 4. - Dorpat, 1872. - S. 407.- 444.
58. Minka E. Latviešu svētku diena Filadelfijā// Amerikas Vēstnesis. - Nr. 14. - 1918. - 15. jūl.
59. Mūsu jaunā jūras karoga pacelšana uz kara kuģa "Virsaitis"//Nedēļa. - Nr. 1. - 1922. - 16. sept.
60. Mūsu tautas karogs// Liauzu Bolss. - Nr. 1. - 1917. - 1. (14. jūn.)
61. Nogrimis Latvijas tvaikonis "Maiga"// Jūrnieks. - 1934. - Nr. 9. - 300. lpp.
62. Ozoliņš J. Mūsu nacionālisms//Latvijas Kareivis. - Nr. 179.- 1922. - 13. aug.
63. Pirmie latviešu karogi pie augstskolas. Vēsturiska skice// Universitāte. - 1933. - Nr. 13. 217. - 218. lpp.
64. Plensners A. Latvijas upuri // Latvijas Sargs. - Nr. 9. - 1919. - 30. janv.
65. Porietis J. Lielo cīņu ainas. Iespaidi Jelgavā// Jaunākās Ziņas. - Nr. 156. - 1919. - 1. dec.
66. Porietis J. No Rīgas līdz Valkai un atpakaļ// Tautas Balss. - Nr. 63. - 1919. - 11. jūl.
67. Rieksts J. Latvijas ģerboņa lietā// Latvijas Sargs. - Nr. 14. - 1921. - 19. janv.
68. Rörig, Dr. Aus der Vorgeschichte der Livland- Estland- Ausstellung//Die Ostsee. Deutsche Zeitschrift für Wirtschaft und Kultur Ostseeländer. - Heft 5. - Berlin, 10. Juni 1918. - S. 105 - 107
69. Rozītis P. Latvija// Līdums. - Nr. 200. - 1918. - 27. okt.
70. [Rūmane - Ķeniņa A.] Rāmaviete. Šo dienu piezīmes. X Liepājā// Jaunākās Ziņas. - nr. 171. - 1919. - 18. dec.
71. Sanders J. Paskaidrojums par latvju karogu//Latviešu Balss. - Nr. 12 - 1932. - 27. marts.
72. Saruna ar Latvijas Miera delegācijas locekli Arv. Bergu// Jaunākās Ziņas. - Nr. 110. - 1919. - 3. okt.
73. [Siebergs J.] Latviešu tautas karogs// Amerikas Vēstnesis. - Nr. 8. - 1918. - 15. apr.
74. Skuju Frīdis (īst. vārdā Mīlbergs G.). Latvijas Pagaidu valdības atgriešanās Rīgā// Latvijas Sargs. - Nr. 81. - 1919. - 9. jūl.
75. Sk[uj] Fr[īdis]. Latvijas pirmais karakuģis//Latvijas Kareivis. - Nr. 256.- 1921. - 11. nov.
76. Skalbe K. Kolpaks un viņa varonīgo biedru piemiņai// Latvijas Sargs. - Nr. 43. - 1919. - 11. marts
77. Skalbe K. Zemes dēli//Jaunākās Ziņas. - Nr. 3. - 1937. - 5. janv.
78. Soltner K. Latvijas karoga lietā// Amerikas Vēstnesis. - Nr. 21. - 1918. - 15. okt.
79. Stockman E. Vēl cita atbilde// Amerikas Vēstnesis. - Nr. 16. - 1918. - 15. aug.

81. Stradiņš J. Par Latvijas karogu, ģerboni, himnu // Cīņa. – 1990. – 22. febr.
82. Stradiņš J. Par valsts ģerboni, karogu, himnu (Valsts un nacionālās simbolikas darba grupas vietnieka akadēmiķa J. Stradiņa ziņojums) // Cīņa. – 1990. – 17. janv.
83. Stradiņš J. Rīgas vēsturiskais karogs // Rīgas Balss. – 1988. – 18. jūl.
84. Stradiņš J. Sarkanbaltsarkanās krāsas Latvijas kultūras vēsturē // Karogs. – 1988. – Nr. 9.
85. Stradiņš J. Nacionālās simbolikas lietā // Padomju Jaunatne. – 1988. – 3. aug.
86. Stradiņš J. Tautas simbolikas lietā (Lielo tautas aptauju noslēdzot) // Padomju Jaunatne. – 1988. – 28., 30. sept., 13. okt.
87. Stradiņš J. Vēl viens postskripts rakstam par sarkanbaltsarkano karogu // Karogs. – 1988. – Nr. 11
88. Stradiņš J. Vēlreiz par karogu – šoreiz vairāk par Latvijas nacionālo (tautas) karogu // Cīņa. – 1988. 22., 23., 25. sept.
89. Straubergs K. Kara muzeja gaitas//Latviešu Strēlnieks. Latviešu veco strēlnieku 10. g. piemiņas izdevums. 1915.-1925. g. - Nr. 3. - R., 1925. - 29., 30. lpp.
90. Svinības Jelgavā// Brīvā Zeme. – Nr. 101. - 1919. - 26. nov.
91. Šmits P. Kāds bijis seno latviešu karogs?// Līdums. – Nr. 108. – 1917. – 14. (27.) maijs
92. Šmits P. Vēlreiz par seno latviešu karogu// Līdums. – Nr. 145. – 1917. – 28. jūn. (11. jūl.)
93. Švābe A. Kara daiņas// Taurētājs. – Nr. 1/2 (18/19). – 1919. – 36. – 40. lpp.; Nr. 1 – 1920. – 43. – 45. lpp.
94. Tupiņš A. Vēstules no Parīzes. V// Jaunākās Ziņas. – Nr. 112. – 1919. – 6. okt.
95. Tv. “Saratovs” vraka saspridzināšana//Jūrnieks. – 1934. – Nr. 7. – 242. lpp.
96. Valka. Maija svētki// Līdums. – Nr. 88. – 1917. – 20. apr. (3. maijs)
97. Vidzemes un Igaunijas izstāde Berlīnē// Rīgas Latviešu Avīze. – Nr. 139. – 1918. - 18. (5.) jūn.
98. Virza E. Karogs// Tautas Balss. – Nr. 29. – 1919. - 1. jūn.
99. Virza E. No Liepājas līdz Valkai. Vēstule maniemi Liepājas draugiem// Tautas Balss. Nr. 1.– 1919.– 22. apr.; Nr. 2.– 1919. – 24. apr.; Nr. 3.–1919. – 26. apr.
100. Virza E. Pirmais maijs// Jaunākās Ziņas. – Nr. 99. – 1917. – 18. apr. (1. maijs)
101. Virza E. Pulkvedim Kolpakam// Latvijas Sargs. – Nr. 43. – 1919. – 11. marts
102. Virza E. Tēvijas sargiem// Latvijas Sargs. – Nr. 1. - 1919. – 21. janv.
103. Voits O. Latvieši, neaizmirstat savas nacionālās krāsas!// Dzimtenes Vēstnesis. – Nr. 72. – 1917. – 31. marts (13. apr.)
104. Voits O. Latviešu nacionālās krāsas// Līdums. - Nr. 75. – 1917. - 2. (15.) apr.

105. Wocial A. Symboles Nationaux de Lettonie//Emblemes et Drapeaux de l' Europe mediane. Paris 1997, Publications Langues`O (INALCO), cahiers Centre detude de l' Europe mediane Nr. 10. – pp. 30 - 41
106. Zem Latvijas karogiem// Jaunā Dzīve. – Nr. 2. – 1919. – 26. febr.
107. Ziemeļlatvietis. Ziemeļu Latvijas laikmeta iesākums// Latvijas Sargs. – Nr. 20. – 1921. – 26. janv.

Narratīvie avoti, literatūra un citas publikācijas

Tā kā pārsvarā nedaudzajiem historiogrāfijas darbiem izpētes tēmā bijis arī avotu raksturs, tad tie iekļauti vienā publicēto narratīvo avotu un literatūras sarakstā.

1. Akuraters J. Skalbe - strēlnieks un politiķis//Kārlis Skalbe. 1879 - 7.11. - 1929. Svētku raksti. Rīga: Latvju Kultūra, 1929. - 89. – 98. lpp.
2. Album Lettonorum. 1870-1882-1930. - R., 1930. - I - XVI lpp.
3. Ampermanis J. Lielajā brīdī. Atmiņas // Valsts pieci gadi, 1918. – 1923. – [Rīga]: Brīvā Zeme , [1923.]- 14. – 15. lpp.
4. Andersons E. Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture. – [Toronto]: Daugavas Vanagu apgāds, 1983. – 832 lpp.
5. Atskaņu hronika / No vidusaugšvācu val. atdzejojis V. Bisenieks; Ē. Mugurēviča priekšvārds; Ē. Mugurēviča un K. Kļaviņa komentāri. – Rīga: Zinātne, 1998. – 389 lpp., il. – Vidusaugšvācu, latviešu val.
6. Ausekļa Kopoti raksti/ J. Lapiņa sakopojumā un redakcijā. – Rīga: A. Gulbis, 1923. 560 lpp
7. Bahmanis K. Latviešu Ukrainā 1917. – 1919. gados. – Rīga: Autora izd., 1926. 384 lpp.
8. Baltijas Vēstneša divdesmit piecu gadu jubilejai par piemiņu. – Rīga: Baltijas Vēstneša administrācija, 1893. 164 lpp.; 29. lp. il.
9. Baltijas vēsture. Pēc Ottona von Rutenberga. Ar piezīmēm pēc jaunākiem pētījumiem no Puriņu Klāva. - R., 1901. - 1. lpp.
10. [Barons K.] Krišjāņa Barona atmiņas: Ar dažiem pielikumiem/ Sast. Barona L. – Rīga: Valters un Rapa, 1924. 214 lpp.
11. Beldavs K. Kad dauzas vējš un viļņi. Ainas iz lielinieku laikiem – Rīga: K. Brēķa Kristīgu rakstu apgāds, 1927. 122 lpp.
12. Beldavs K. Uz mājām// Pie Bābeles upēm/ Sast. Beldavs K. – Rīga: Valters un Rapa, 1929. 99. – 108. lpp.

13. Bēms R. Apceres par Latvijas mākslu simt gados. - Rīga, 1984. 192 lpp. il.
14. Bērziņš A. Kārlis Zariņš dzīvē un darbā. – Londona: Rūja, 1959. 336 lpp., il.
15. Bērziņš P. Latvijas brīvības cīņas 1918 – 1920. – Rīga, 1928. – Atkārtots izd. Rīga: Junda, 1992. 118 lpp.
16. Bērziņš V. Latviešu strēlnieki - drāma un traģēdija. – Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1995. 288 lpp., 8 lp. il.
17. Bērziņš V. Latvija Pirmā pasaules kara laikā. – Rīga: Zinātne, 1987. – 267 lpp., il.
18. Bielenstein A. Die Grenzen des lettischen Volksstammes und der lettischen Sprache in der Gegenwart und im 13. Jahrhundert. - St. Petersburg, 1892. - S. 345 - 347.
19. Blanks E. Latvijas valsts pirmie gadi. – Rīga: Latvju Kultūra, 1923. 64 lpp.
20. Boķis G. Valmieras brīvprātīgo bataljons// Latvju strēlnieku vēsture. 2. d. – Maskava: Prometejs, 1934. 156. –162. lpp.
21. Bračs A. [Autobiogrāfija]//Atziņas. Latvju rakstnieku autobiogrāfijas/K. Egles sakārtojumā - 3. daļa. - Cēsis, Rīga: O. Jēpe, 1924. 7. – 23. lpp. lpp.
22. Briesma R. 1000 latviešu attur 8 pulku uzbrukumu// Latvju varoņu gaitas/ Fr. Virsaiša red. - Rīga, 1938. 261. – 263. lpp.
23. Brīvkalns A. Krāsu varā. Jānis Kuga dzīves ceļā un laikmeta atstarojumā. – [b. v.]: Grāmatu Draugs, 1978. 238 lpp.
24. Čaks A. Mūžības skartie. Dzejas par latviešu strēlniekiem. – Otrs pārstrādāts iespiedums. -- Rīga: Valters un Rapa, 1940. 399 lpp., il.
25. Cālitis E. Valsts pirmā diena // Valsts pieci gadi, 1918. – 1923. – [Rīga]: Brīvā Zeme, [1923.] 10. – 11. lpp.
26. Daugavas kalendārs, 1919. g. – Rīga, 1918.
27. Daugavas sargi. Brīvības cīņas 1919. gadā. Trīsdesmit astoņi autori./ Sakopojis A. Iksens. – Rīga: LETA, 1923. 309 lpp., il.
28. Deglavs A. Latviešu attīstības solis no 1848. - 1875. g. -- Rīga: [M. Jakobsona drukātava], 1893. 114 lpp.
29. Die Briefmarken Lettlands. – 1. Ausgabe. – Rīga: Rīgas Latviešu biedrības filatēlistu un numizmātu nodaļa, 1940. 165 S. II.
30. Die Livlandische Reimchronik von Dittlieb von Alnpeke in das Hochdeutsche ubertragen und mit Anmerkungen versehen von E.Meyer. - Reval, 1848. S. 258-259.
31. (Dietleba Alnpekes) Rīmju kronika. latviski no M. Siliņa. Ar piezīmējumiem, vēsturīgu pārskata karti un fotogrāfiskiem izskatiem un pilskalniem. – Rīga: M. Siliņa apg., 1893. 90 lpp.

32. Dokumenti stāsta. Latvijas buržuāzijas nākšana pie varas./ Atb. red. Drīzulis A. – Rīga: Zinātne, 1988. 304 lpp.
33. Dombrovskis J. Latvju māksla. – Rīga: Valters un Rapa, 1925. 250 lpp., il.
34. Dzirkalis K. Latvijas karoga vēsture. – Rīga: Grāmatu Draugs, 1936. 79 lpp., il
35. Erss Ā. Vidzeme brīvības cīņās. – Rīga: Pagalms, 1935. 256 lpp
36. Fabriciuss A. Atbrīvošanas cīņas Talsu novadā// Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums/ Red. kol. Freijs A., Kundziņš P., Sūniņš F. u.c. – Rīga: Talsu un Tukuma studentu biedrība, 1935. – 1937. 667. – 675. lpp.
37. Gailiņa A. Valsts karogs // Latvijas valsts svētuma zīmes. / Sast. Raituma D. – R., 1998. 67 – 94. lpp.
38. Graudiņš K. Selonijas Albums. - Jelgava, 1905. - IV lpp.
39. Grīnvalds P. Manas strēlnieku laika atzīmes//Latviešu strēlnieki. Latviešu veco strēlnieku dokumentu un atmiņu krājums. - 6. sēj. – Rīga: Latviešu veco strēlnieku biedrība, 1939. 2924. 2933. lpp.
40. Ģinters V. Karogi senajā Latvijā. – [b. v.]: Daugava, 1968. 88 lpp.
41. Hāznars V. A. Varmācības torņi. – [Linkolna, Nebraska]: Vaidava, 1977. 656 lpp.
42. Indriķa hronika./ Tulk. A. Feldhūns; E. Mugarēviča priekšvārds un komentāri. – Rīga: Zinātne, 1993. 453 lpp. il.
43. Janševskis J. Manas atmiņas par Ziemeļ-Vidzemi//Latvijas republika desmit pastāvēšanas gados. / Red. A. Bīlmanis. – Rīga: Golds un Jurjāns, 1928. 32. – 34. lpp.
44. Kaija. Imantas pulka strēlnieku žurnāls sešos skrējienos. – Rīga: Valters un Rapa, 1922. 182 lpp.
45. Kalniņš B. Vēl cīņa nav galā ... 1899 – 1920. – 1.d. – [b. v.]: Memonto, 1983. 278 lpp.
46. Kārklis J. Latvijas preses karalis. Atmiņas par Jaunāko Ziņu laikiem. – Rīga: , 1990.
47. Karps A. Latvijas Nacionālās operas soliste Adele Pulciņa – Karpa. – [Vesterosa]: Ziemeļblāzma, Jānis Abučs, 1959. 288 lpp.
48. Kaudzīte M. Atmiņas no “ tautiskā laikmeta “un viņa lielākiem aizgājušiem darbiniekiem. – 1. sēj. – Cēsis: Rīga: O. Jēpe, 1924. 341 lpp.
49. Ķempelis G. Kā radās latviešu strēlnieku bataljoni// Latviešu strēlnieki. - 1936. - Nr. 6. . 592., 593. lpp.
50. Ķīselis J. Cīņa par dzimteni. Atmiņas no brīvības cīņām. 1918. – 1919. – Rīga: Valters un Rapa. 1936. 119 lpp.
51. Konversācijas vārdnīca / Rīga: RLB Derīgu grāmatu nodaļa. 1903 - 1921.

52. Korsaks P. Redzamākie 20. gadsimta sākuma latviešu fotogrāfi//Latvijas fotomāksla. Vēsture un mūsdienas. – Rīga: Liesma, 1985. 87. – 113. lpp.
53. Krasnajs V. Latviešu kolonijas. – [Rīga]: Latvijas Nacionālās jaunatnes savienība, 1938. 578 lpp., il.
54. Krodznieks J. Par zemgaliešiem// Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti. – 1. sēj. – Rīga: Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, 1912. 39. – 99. lpp.
55. Krusa F. Kalpaka bataljona 15 gadu atcerei. – Rīga: Biedrība “Latvijas Vanagi”, [1934.]. 20 lpp.
56. Kundziņš K., sen. Kronvalda Attis. Gabals iz latviešu garīgās dzīves. – Rīga: Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, 1905. 272 lpp.
57. Kundziņš K., sen. Mana mūža gājiens. Atmiņas un apcerējumi. – Rīga: Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, 1935. 314 lpp.
58. Kundziņš K., jun. Laiki un likteņi. Atmiņas un apceres. – [Bruklina]: Grāmatu Draugs, 1952. 199 lpp.
59. Kurmis A. Austrumu vēsture. (1883 – 1940). – Rīga: Studentu biedrības Austrums vecbiedru palīdzības biedrība, [b. g.]. 306 lpp.
60. Lācis H. Toreiz, kad Latvijas valsts tapa. Atmiņas par laiku no valsts proklamēšanas līdz tiesiskai atzīšanai. – [ASV]: Fr. Jēgers, 1954. 198 lpp.
61. Lāčplēša kara ordeņa kavalieri: Biogrāfiska vārdnīca/ M. Šēnbergs, A. Bambals u. c. – Rīga: Jāņa sēta, 1995. – 616 lpp. il.
62. Lapiņš J. Autobiogrāfiska skice//Atziņas Latvju rakstnieku autobiogrāfijas//K. Egles sakārtojumā. - 3. d. - Cēsis, Rīga; O. Jēpe. 1924. - 235.-255. lpp., bibliogrāfija 403.- 405. lpp.
63. Lapiņš J. Daži brīži kopā ar Skalbi//Kārlis Skalbe 1879 - 7.11. - 1929. Svētku raksti. – Rīga: Latvju Kultūra, 1929. 113. – 123. lpp.
64. Lapiņš J. Latviešu dižciltīgums//Latvju strēlnieks: Rakstu krājums K. Skalbes sakopojumā - Rīga:, 1916. 92. -109. lpp.
65. Lapiņš J. Sapņi un īstenība. Ceļā uz Latvijas valsti. – R., 1938. 146. – 150. lpp.
66. Lasītājiem (izdevēju priekšvārds)//Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti. I, [III.] lpp.
67. Latviešu konversācijas vārdnīca: 21. sēj./ Galv. red. A. Švābe u. c. – Rīga: A. Gulbis, 1927. – 1940.
68. Latviešu strēlnieki: Latviešu veco strēlnieku vēsturisko dokumentu un atmiņu krāj./ Red. A. Auzāns, K. Goppers, K. Baltiņš u. c. – Rīga: Latviešu veco strēlnieku b-ba, 1936 – 1940. - 1. – 34. nr.

69. Latviešu strēlnieki. Vēsturiski materiāli un atmiņas. – I. d. – [Rīga]: Latviešu veco strēlnieku biedrība, 1929. 167 lpp.
70. Latviešu Strēlnieku bataljoni. Skices un epizodes/Sast. Līgotņu Jēkabs. – Pēterpils: J. A. Kukura grāmatu tirgotavas izd., 1916. 80 lpp.
71. Latvijas darbinieku galerija 1918 – 1928/ P. Krodera red. – Rīga: Grāmatu Draugs, 1929. – 446 lpp. il. [146 lpp. reklāma]
72. Latvijas jūrniecības vēsture, 1850-1950. Enciklopēdija. – Rīga: Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs, Preses nams, 1998. 328 lpp., il.
73. Latvijas Tautas Padome. – Rīga, Satversmes Sapulces izdevums, 1920. – 945 lpp.
74. Latvijas valsts pasludināšana 18. novembrī. – Rīga: Astra, 1918. 48 lpp.
75. Latvju strēlnieks/ K. Skalbes sakopojumā. – Rīga: Valters un Rapa, 1916. – 144 lpp.
76. Lauks K. Troickas pulks. Dienas grāmata par pulka gaitām. – Toronto, 1978.
77. Lautenbahs J. Latviešu trešie vispārīgie dziedāšanas svētki Rīgā, no 18. līdz 21. jūnijam 1888. g. - R., 1888.
78. Lautenbahs-Jūsmiņš J. Latviešu otrie vispārīgie dziedāšanas svētki Rīgā, no 17. līdz 20. jūnijam 1880.-Jelgavā, 1880.
79. Lūdums R. Latviešu brīvības meklētāji. – { b. v.], 1973. 201 lpp.
80. Līgotņu Jēkabs. Latvijas valsts dibināšana. Latvijas valsts tapšanas pirmais posms (līdz 18. novembrim 1918.). – Rīga: V. Olava fonda sabiedrība, 1925. 510 lpp., 27 lp., il.
81. Livländische Reimchronik/Ausgabe Leo Meyer. - Paderborn, 1876. - S. 211.
82. Māc. Andr. Niedras, Dr. T. Vankina un zv. adv. J. Ansberga prāva. (Stenogrāfisks atreferējums). – 2. daļa. – Rīga: [Sabiedrība “ Latvijas Sargs “], 1924. 398 lpp.
83. Māksla un arhitektūra biogrāfijās. - I.sēj. - R., 1995. - 104., 105. lpp.
84. Neubecker O. Fahnen und Flaggen. – Leipzig, 1939. – 90 S: il.
85. Nonācs O. Ziemeļlatvija. – Rīga: A. Gulbis, 1928. 177 lpp. il.
86. Nonācs O. Ievadam un Dienasgrāmata (29. XII 1918 - 19. III 1919)// Nonācs O., Šreiners V. Pēc 18. novembra. Tautas Padomes locekļu memuāri. – Rīga: Valters un Rapa, 1933. – 3. – 68. lpp.
87. Om Dannebrog jeg ved ... / Red : Jesper Hjermind og Kristian Melgaard. – Viborg, 1995 (kopsavilkums vācu un angļu val.) – 92 lpp.
88. Paegle S. Kā Latvijas valsts tapa. – Rīga: Autora izd., 1923. 383 lpp.
89. Piemiņas Vaiņags Latvijas kritušiem varoņiem. I.// Sast. Prande A. – Rīga: Brāļu kapu komiteja, 1926. 143 lpp., il.

90. Plensners A. Divdesmitā gadsimta pārvērtības. Atmiņas. – [b. v.]: Grāmatu Draugs, 1978. 407 lpp.
91. Plensners A. Pret vētrām un negaisiem. Atmiņas. – [Bruklina, ASV]: Grāmatu Draugs, 1982. 304 lpp.
92. Porietis J. Sāpju ceļš. Latviešu veco strēlnieku cīņu laikmeta vēsturiskie dokumenti un atmiņas. – Rīga: Valters un Rapa, 1932. 336. lpp.
93. Pumpuriņš T. Sarkanbaltsarkanās – Latvijas karoga krāsas: Pētījumi, atmiņas un dokumenti par Latvijas valsts karoga tapšanas vēsturi. – Cēsis, 2000. – 303 lpp., il. (tulkojums angļu valodā 247. – 302. lpp.)
94. Pumpurs A. Raksti/ R. Klaustiņa redakcijā. – Trešais izdevums. – 1. sēj. – Rīga: A. Gulbis, 1925. 510 lpp.; 2. sēj. – Rīga: A. Gulbis, 1925. 481 lpp.
95. Rainis J. Daugava. Sērdieņu dziesma. – Rīga: A. Gulbis, [1919.] 76 lpp.
96. Rīgas Latviešu biedrības pirmais gadu desmits. 1868. – 1878. – R., 1878.
97. [Roze J.] Jūlijs Roze laikmeta liecinieks Latvijas rītausmā, saulrietā. – [Stokholma]: Daugava, 1978. 159 lpp.
98. Rutenberg O., von. Geschichte der Ostseeprovinzen Liv-, Esth- und Kurland von der ältesten Zeit bis zum Untergange ihrer Selbständigkeit. - Bd.1. - Leipzig, 1859.
99. Rutenbergs O, fon. Baltijas vēsture/ Tulk. Puriņu Klāvs. – Rīga, 1901. – 1902.
100. Rutenbergs O., fon. Baltijas vēsture/ Tulk. Vidiņu Jānis. – Rīga: Ģērta grāmatu pārdošanas apgāds, [1908.]. 652 lpp.
101. [Seile V.] Latgales latviešu kongress// Latviešu Konversācijas vārdnīca. – 10. sēj. – R., 1933 – 1934. – 20232. – 20239. sleja
102. Sesks J. Latvijas valsts izcelšanās. – Rīga, 1939. - Atkārtots izd., [Rīga]: Balta, [1991]. 344 lpp.
103. Skalbe K. Latvju bataljoni//Skalbe K. Kopoti raksti. - 5. sēj.- Rīga: Kultūras Balss, 1923 247. – 274. lpp.
104. Skalbe K. Mazās piezīmes./ B. Pētersones pēcvārds. Rīga: Zinātne, 1990. 416 lpp.
105. Stradiņš J. Trešā atmoda. Raksti un runas 1988. – 1990. gadā Latvijā un par Latviju. – Rīga: Zinātne, 1992. – 405 lpp., il.
106. Svarāns A. Latgales sasniegumi Latvijas valsts laikā. Līdz ar atskatu par tautas un valsts apvienošanas gaitu. – Rīga: Pagalms, 1935. 64 lpp.
107. Šilde Ā. Ardievas Rīgai. Tikai atmiņas. – [Bruklina, ASV]: Grāmatu Draugs, 1988. 351 lpp.
108. Šilde Ā. Latvijas vēsture 1914 - 1940. – [Stokholma]: Daugava, 1976. 782 lpp.

109. Šilde Ā. Pirmā Republika. Esejas par Latvijas valsti. Reprinta izd. – Rīga: Elpa, 1993. 379 lpp.
110. Šnitke V. Pilsētu pašvaldības. Pārvalde un uzņēmumi// Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums/ Red. kol. Freijs A., Kundziņš P., Sūniņš F. u.c. – Rīga: Talsu un Tukuma studentu biedrība, 1935. – 1937. 554. – 568. lpp.
111. Šreiners V. Vienpadsmit mēneši Vācijā// Nonācs O., Šreiners V. Pēc 18. novembra. Tautas Padomes locekļu memuāri. – Rīga: Valters un Rapa, 1933. 69. – 192. lpp.
112. Štrauchs K. I Latvijas brīvošanas bataljons // Kaija. Imantas pulka strēlnieku žurnālssešos skrējienos. – R., 1922. 155. – 158. lpp.
113. Taska Artur. Motteid Eesti rahva sūbolitest. – Lund, 1988. – 240 lpp.
114. Tauriņa L. Rīgas strādnieku deputātu padomes karoga vēsture//Muzeji un kultūras pieminekļi. – Rīga: Liesma, 1973. - 17. - 19. lpp.
115. Tēvzemes arāju cilts. Jelgavas Zemkopības skolas likteņgaitas. 1908 – 1983. Vēsturisks apcerējums/ Red. V. Hāzners, J. Zuševics. – Linkolna, 1981. 368 lpp.
116. Tomsons R. Ziņas par Latviešu dziedātājiem un viņu pirmiem vispārīgiem dziedāšanas svētkiem. – Rīga: Brāļu Bušu apg., 1873. 55 lpp.
117. Traubergs H. Fiziskās audzināšanas un sporta attīstība Valmierā un apkārtnē// Dižai nākotnei. – [Valmiera]: 8. Valmieras aizsargu pulka sporta kluba izdevums, 1938. 18. – 23. lpp.
118. Unāms Ž. Aiz septiņiem kalniem. Dzīves stāsts un kultūrvēsturiskas skices. – [ASV]: Aka, 1975. 285 lpp.
119. Valmieras kājnieku pulka vēsture. 1919 – 1929./Uzrakstījusi Pulka vēstures komisija. – Rīga: Valmieras kājnieku pulks, 1929. 465, [2] lpp., 42 lp. il., sh.
120. Veiss A. Atmiņas pārcilājot//Prof. Dr. med. Jēkabs Alksnis. Dzīves stāsts. Atmiņas. Darbs. – [Vesterosa]: Ziemeļblāzma, Jānis Abučs, 1970. 192.-193. lpp.
121. Vierhuff G. Die Frage: Wo lag die Burg "Alt-Wenden." - R., 1884.
122. Virza E. Pa atmiņu pēdām// Laikmeta dokumenti. – Rīga: Zemnieku Domas, 1930. 249. – 271. lpp.
123. Virza E. Skalbe strēlnieku pulkos// Kārlis Skalbe. 1879 – 7. 11. – 1929. Svētku raksti. Rīga: Latvju Kultūra, 1929. 47. – 51. lpp.
124. Zariņš K. Par Latvijas tapšanu. – 2. repr. izd. – Melnburna: Kārļa Zariņa fonds. 1962. – 36 lpp.
125. Ziemeļlatvijas un Cēsu kauju piemiņai. 1919 – 1926. – Rīga: Latvijas atvaļināto karavīru biedrība. 1926. 46 lpp., 3 shēmas

126. Ziemeļnieki. Latvijas brīvības cīņu 50 gadu atcerei. – Rakstu krājums. – 1. daļa. – [Čikāga]:
127. Ziemeļlatvijas Brīvības cīņu atceres Rīcības komiteja, 1970. – 111 lpp. il.
128. Zigmunde A. Studenti brīvības cīņās// Rīgas Tehniskās universitātes vēstures lappuses: Baltijas zinātņu vēstures apcerējumi. – 9. sēj. – Rīga: Tehniskā universitāte, 1992. [1993.]. 105. – 113. lpp.
129. Артомонов В., Соболева Н. Символы России. Очерки государственной символики России. – Москва, 1993. – 208 с.
130. Соболева Н. А. Российская государственная символика - история и современность. – Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 208 с.; ил.
131. Флаги Российской Империи и СССР в документах/ Составитель Соколов В. А. – Москва, 2001. – 636 с.

Izmantotie periodiskās preses izdevumi

Daudziem izmantotiem materiāliem, kas publicēti periodikā nebija ne autora norādes, ne arī virsraksta, tādēļ sniegts pilnīgs izmantotās preses saraksts.

1. Amerikas Vēstnesis. – Bostona, 1918 – 1919
2. Atvase. – Harkova, 1918 – 1919
3. Austrums. – Maskava, Jelgava, 1885 – 1887.
4. Baltijas Vēstnesis. – R., 1917 – 1920
5. Baltijas Ziņas. – R., 1918 – 1919
6. Brīvā Latvija. – Cēsis, Valmiera. 1917
7. Brīvā Latvija. – Vladivostoka, 1919
8. Brīvā Zeme. – R., 1938
9. Brīvais Strēlnieks. – R., Cēsis, Valmiera. 1917 – 1918
10. Burtnieks. – R., 1932
11. Cīņa. – R., 1988 - 1990
12. Die Ostsee. Deutsche Zeitschrift für Wirtschaft und Kultur Ostseeländer. – Heft 5. - Berlin, 1918.
13. Druva. – Pēterburga, 1915 – 1917
14. Dzimtenes Atbalss. -- Maskava, 1915 – 1918

15. Dzimtenes Balss. – R., 1988
16. Dzimtenes Vēstnesis. – R., Pleskava, 1915 – 1917
17. Ilustrēts Žurnāls. – R., 1920 – 1923
18. Jaunā Balss. – R., 1924 – 1932
19. Jaunā Dzīve. – Valka, 1919
20. Jaunais Vārds. – R., 1915 – 1918
21. Jaunākās Ziņas. – R., 1915 – 1920
22. Jaunākās Ziņas. – R., 1937
23. Jūrnieks. – R., 1933., 1934
24. Karogs. – R., 1988
25. Kultūras Vēstnesis. – R., 1921 – 1923
26. Kurzemes Vārds. – Liepāja, 1918 – 1919
27. Laika Vēstis [arī ar nosaukumu Laika Domas, Laika Balss]. – Cēsis, Valka, 1917
28. Laiks. – R., 1917
29. Latgolas Words. – R., 1919
30. Latviešu Balss. – R., 1931 – 1934
31. Latviešu Strēlnieks. – R., 1924 – 1940
32. Latvijas Kareivis. – R., 1920 – 1923
33. Latvijas Rīts. – Liepāja, 1919
34. Latvijas Rīts. – R., 1919
35. Latvijas Sargs. – Liepāja, R., 1919 – 1923
36. Liaužu Bolss. – Petrograda, 1917 – 1918
37. Libausche Zeitung. – Libau, 1918 – 1919.
38. Līdums. – Rīga, Valka, 1915 – 1918
39. Lietuvēns. – R., 1917
40. Nedēļa. – R., 1922 – 1926
41. Padomju Jaunatne. – R., 1988
42. Pagaidu Valdības Vēstnesis. – R., 1918
43. Rīgas Balss. – R., 1988
44. Rīgas Latviešu Avīze. – R., 1917 – 1918
45. Rīgas Ziņas. – R., 1915 – 1917
46. Rigasche Zeitung. – Riga, 1918.
47. Sarkanais Karogs. – Valka, Smiltene, 1918 – 1919
48. Sējējs. – R., 1936 – 1940

49. Taurētājs. – Maskava, R., 1916 – 1920
50. Tautas Balss. – Valka, 1919
51. Tēvijas Sargi. Piemiņas lapa. – R., 1919
52. Ugunskurs. – R., 1929 – 1933
53. Universitāte. – R., 1933
54. Valdības Vēstnesis. – R., 1919 – 1923
55. Zaļā Vārna. – R., 1931
56. Zemgalietis. – Jelgava, 1919 – 1920.